Omer Pobrić

Institut sevdaha
Fondacija Omera Pobrića

Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka...

Omer Pobrić

EH, ŠTA BI REKLA MOJA, RAHMETLI, MAJKA...

Izdavač:

Fondacija Omera Pobrića

"INSTITUT SEVDAHA"

Za izdavača:

Omer POBRIĆ

Recenzenti:

Prof. dr. Muhamed HUKOVIĆ

Mensura ĆATOVIĆ, prof.

Lektor:

Omer HELIĆ

Naslovna strana:

Dženan HANDŽIĆ

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
78 : 929 Pobrić O.
784.4 (497.6)
POBRIĆ, Omer
Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka --- /
Omer Pobrić. - Visoko : Institut sevdaha,
Fondacija Omera Pobrića, 2005. - 295 str. ; 22 cm
ISBN 9958-9231-3-0
COBISS.BH-ID 13984518

Omer Pobrić

EH ŠTA BI REKLA MOJA RAHMETLI MAJKA...

Visoko, 2005.

Nerođenim...
za nauk i opomenu...

BOSNA JE U NAMA

(Omer Pobrić)

Bosna je duša svijeta,
kaljena hiljadu ljeta;
carstva propadala, Bosna opstajala.

Bosna je u nama,
u tvom i u srcu mom,
tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.
Tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.

Bosna je dženetska bašča
svima koji je vole,
život bude i mine, Bosna te zove, sine.
Život bude i mine, Bosna te zove sine.

Bosna je u nama,
u tvom i u srcu mom,
tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.
Tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.

Bosna je živa želja,
a nama radost i rana,
Bože, poživi Bosnu do Sudnjeg dana,
Bože, poživi Bosnu do Sudnjeg dana,

Bosna je u nama,
u tvom i u srcu mom,
tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.
Tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom.

SADRŽAJ:

PRVI FESTIVAL NARODNE MUZIKE BOSNE
I HERCEGOVINE »BOSNA SLOBODI PJEVA«
LUKAVAC '94 9

EH ŠTA BI REKLA MOJA RAHMETLI MAJKA 101

O SEVDAHU 109

O postanku sevdalinke 111
Sevdalinka – duša bosanskomuslimanske
pjesme –rastakanje kroz politiku i vrijeme 114
Sevdalinka je kao zgodna žena,
kako god obučeš – lijepa 125
Sevdah i sevdalinka BiH u vremenu 127
Sevdalinka je naša pjesma o nama 131
Nejma ljepše knjige od Kur'ana 133
Mejra na tabutu 136

MEVLUD 139

MOJ ODGOVOR 186

Porezni ured 189
Mi smo sanjari pravde, osuđeni na nepravdu 193
Moj odgovor njima 195
Nije tako, Ivane 202

SJEĆAM IH SE 207

Rađanje zamrle pjesme 209
Behki i Igbalu za rahmet duši 218
Za rahmet duši Kasima Mašića 220
Mehmedu Mešanoviću Hamiću 228
Ode osobeno neponovljiv tumač sevdalinke 230
Život poslije života 236
Usahnuo, još jedan iztvor sevdaha 240

Za rahmet duši i hvalu pjesmi
plemenitog Himze Polovine....242
Za rahmet duši Avdage Vrabca....244

REKLI SU O MENI....247

Gradimir Gojer:
Omerov koncert....249
Ante Prkačin:
Ne daj da u nama pjesmu ubiju!....251

MOJ PUT MUZIČARA:
OD TEŠNJA DO STUDIJA "OMEGA"....253

ČEMU OVAKAV KOMPLET....271

MANJE POZNATE RIJEČI,
POJMOVI I IMENA....285

IZVODI IZ RECENZIJA....297

Mensura Ćatović:
Pobrićev doprinos
opstanku vlastitog naroda"....299
Prof. dr. Muhamed Huković:
Kako sačuvati dragulj
od poplave šunda....302

PRVI FESTIVAL NARODNE MUZIKE BOSNE I HERCEGOVINE »BOSNA SLOBODI PJEVA« LUKAVAC '94.

U Bosni svako doživi rat...

Većina dva...

Poneko tri...

Zemlja je ovo Bosna, moj brate...

Krvlju je moramo zaljevati – da ne usahne[1]...

Jesen 1993. godine. Najgladnija, a ujedno najponosnija jesen moga života. U Bosni i Hercegovini crno, da crnje ne može biti. Armija nejma municije, hrane, obuće, odjeće, cigara... Dušmani kidišu[2] sa svih strana....

Prečesto klanjamo dženaze[3].

Narod gladan. Svakodnevno, vozom koji vozi do Mulića, doputuje zenička i kakanjska sirotinja. Ulazeći u avlije, mole komadić hljeba. Meni često navraćaju. Računaju da sam nešto bolji, da imam više. A ja 50 kg brašna kupujem od pekara u Moštru za 700 DM. Prava cijena je 900 DM, ali sam pekaru nešto drag pa mi prodaje jeftinije. Najteže je kada mi u avliju dođe naš vojnik. Moli hljeba...

---

[1] USAHNUO – uvehnuo

[2] KIDISATI – kidisati (kindisati, keisati, kehisati) -išem. – 1. žrtvovati se, ubiti se, okončati život; 2. žrtvovati, upropastiti, ne požaliti, pregorjeti

[3] DŽENAZA – dženaza, f. (ar.) – 1. muslimanski sprovod; 2. mrtvac; 3. molitva za. mrtvog pred sahranu

Bože, pa on brani i moje dijete i mene, a gladan! Dajem, halalosum[4], koliko mogu. Vojne patrole obilaze sela i uljudno traže – ukoliko neko ima municije i oružja, da preda Armiji. Narod daje. Preče je braniocima na linijama, nego u unutrašnjosti.

Nejma vode, struje, nafte, benzina... Za vodu ne brinem. Pored moje kuće, mirno i spokojno, kao da se ništa oko obala ne događa, teče rijeka Bosna. Ako zagusti, Bosna je tu. I uvijek će biti. Bosna mirno teče, a okolo nje, bosansko-muslimanski narod živi duboko ispod dna života. I rijeka svikla na stradanja Muslimana...

U gluho doba, jedne ratne noći, nakon dugog nejmanja, dođe struja. Jednostavno, ne umijem se ponašati, ne znam što će mi, "zaboravio".

Svakodnevno artiljerijski dvoboji. Oni gađaju Visoko, narod na ulici, antenu Radio BiH, Matres, fabrike, a mi njihove položaje. Dušmanski avioni iz drugog pokušaja zapališe "Vitex". Naš mješoviti artiljerijski divizion dobro uzvraća. Namjenska industrija čini čuda. Prave barut od svega što pronađu, pa i od umjetnog gnojiva. Meni, muzičaru, nije jasno kako. Ne valja plaho zapitkivati. RAT JE...

Nejma goriva – to je najveći problem. Hranu, dva obroka dnevno, vojnicima na položajima raznose konjskim i volovskim zapregama. Zbog litra nafte, koje nejma, iskrvare nam i umiru borci. Dušmani napadaju, mi se branimo i kontriramo, a svijet gleda...

UN donose mnoštvo rezolucija – njihova funkcija je da se nijedna ne poštuje, osim one o embargu na oružje nama. Svijetu nije jasno da se u Bosni okotio FAŠIZAM i da Bošnjak brani svijet od narastajućeg fašizma. Drži otkinutu

[4] HALALOSUM – halalosum! (interj.) (ar.-tur.) – neka mu je halal!; kalal, -ala (alal), m. (ar.) 1. ono što je vjerski dozvoljeno, dopušteno; 2. ono što je blagoslovljeno, što je na pošten način stečeno; 3. oprost; olsun! (interj.) (tur.) -neka bude! makar!

nogu pod pazuhom jedne ruke, a brani se drugom. Svijetu nije jasno, ili je planirao naše uništenje. Sve protiv nas, a mi se borimo. Znamo da smo u pravu. Nama niko ne smeta, a mi svima smetamo.

Nejma cigara... Najteže je strasnim pušačima. Vojnik voli da ne dobije hranu, a da ima šta zapaliti. Moj komšija i kolega Šerif Manko umije napraviti najbolje cigare od lišća. Miješa lišće, kukuruzovinu, suhi čaj i zgotovi odlične cigare. UNPROFOR-ovim helikopterom dođe mi u posjetu kirurg, dr. Mehdin Hadžiselimović i donese duhana[5]. U Srebrenici ljudi sadili i uzgajali. On bio, kao kirurg u Srebrenici, tri i po mjeseca. Duhan ljut, k'o otrov. Ahbab[6] Fikan Babić i ja iskuhavamo ga, ponovo sušimo, režemo i pušimo. Džaba sve, opet ljut.

Telefon šuti. Služi samo za lokalnu komunikaciju. Kolege pobjegulje iz dijaspore poručuju nam preko talasa Radija BiH da se čuvamo. Oni su uz nas, eto, samo da se mi malo pričuvamo! Mene rijetko neko zovne. Gdje ste prijatelji? Volio bih da nejmam telefon, bar bih imao iluziju da im nešto značim.

Našu Bosnu prekrila tegoba. Šeher[7] Sarajevo opstaje zahvaljujući nadljudskoj hrabrosti boraca i mikroskopskom ulazu u grad – tunelu. Tunel promjera 80x160 cm i borci spašavaju živote preko 300.000 Sarajlija. HVO pušta četnike preko Hatkinih njiva kod Novog Šehera, blokiraju prolaz kroz Žepče i Tešanj sa Maglajem pada u potpunu blokadu.

Nekako se najmanje plašim za njih. Dragi su mi, moji su rođeni, a žestoki. Princ Eugen Savojski u 18. vijeku popalio Sarajevo, a nije mogao ući u Tešanj. Neće ni ovi. OG – 7 im razvaljuje oklope k'o konzerve...

---

[5] DUHAN – duhan, duvan, -ana. m. (tur.), ar. duhan – dim, gusta para, a sada i biljka duhan

[6] AHBAB – ahbab, -aba, m. (ar.) – prijatelj

[7] ŠEHER – saker (šeer), m. (pers.) – veliki grad

U Gradačcu status kvo[8] – znači, odbranjen grad, četnici ne mogu naprijed. Paljanski fašista nikada neće popiti kahvu na Begovoj kuli. Olovo piše najhrabrije dane i mjesece od postanka, a Bolo izrasta u legendu. Mostar, Goražde, Teočak, Gornji Vakuf, Bihać, Žepa, Kalesija, Živinice, Tuzla, Gračanica, Zavidovići, Bugojno, Prusac, Visoko, Travnik – stameni...

A SVA BOSNA GLADNA...

U Krajini Musliman, bar imenom, na Muslimane, u zajednici sa četnicima. Samo nam je još to trebalo. Svjetlost u tami je 5. korpus. Biće dobro, ako Bog da.

Izjednačili smo oružja: dušmani topove, tenkove, PAT-ove, a mi hrabro srce i pravdu u srcu.

Ja, od juna 1992. godine, u okviru Štaba za informisanje Općine Visoko, vodim sa kolegama emisiju "I pjesmom do slobodne Bosne" u Radio Visokom. Već šesnaesti mjesec, svake nedjelje, od 15,30 do 18 sati komponujemo, sviramo i pjevamo slobodi Bosne. Pjevamo o Bosni kao oazi ljudskosti i tolerancije. Mi počnemo emisiju u 15,30 sati, a oni granatama po nama. Znači da slušaju emisiju. Daj, Bože, da se probude i s hvate poruku...

Štab za informisanje Općine Visoko, formiran po naredbi iz Sarajeva, sačinjavali su: dr. Ibrahim Krzović, dr. Gordana Muzaferija, mr. Hilmo Neimarlija, dr. Naila Valjevac Hebib, mr. Hilmo Pašić, dr. Svjetlana Fajfer, dr. Safet Halilović, dr. Izet Smajević, Mersed Šahinović i ja, Omer Pobrić.

Predviđena funkcija Štaba bila je da, ukoliko, ne daj Bože, Sarajevo padne u dušmanske ruke, mi u Visokom, preusmjeravanjem antene srednjih talasa u Moštru na Radio Visoko, preuzmemo ulogu Radio BiH.

[8] STATUS KVO – (lat.) status quo – stanje koje je bilo prije, prvobitno stanje, dosadašnje stanje

Svaki pojedinac iz Štaba uređivao je tokom sedmice emisije Radio Visokog, prema specifikumu svoga obrazovanja. Ja sam nedjeljom bio zadužen da pričom i patriotsko-bosanskom pjesmom razgaljujem duše slušalaca.

Odlazili smo u Radio Visoko tokom sedmice pod granatama, a ponedjeljkom imali redovne sastanke, analizirali urađeno i planirali buduće poslove.

Prelijepo je bilo sarađivati sa intelektualcima najvišeg ranga. I jako, jako korisno...

Sjećam se...

Odmah, u početku rata, formirasmo "Ratni orkestar". Tarik Skopljak, Suad Pašić, Senada Hadžimehanović, Faruk Fejzić, Tarik Halilović, Mirsad Neimarlija, Samir Burić, Nizar Šišić, Halid Dedić, Mustafa Muste Dedić, Mirza Trbonja, Fevzija Sarajlić, Abdulah Hamo Sofić, Mustafa Tabaković Pado, Huso Pajić, sestre Alma i Azra Bandić, Azemina Bešir, Almasa Kahvić i ja, Omer Pobrić. Na jednoj priredbi nastupi sa nama i kolega Duško Kuliš. Najviše koncerata, pored mene, odradili su: Mirza, Samir, Huso, Muste, Pado, Mirsad, Senada, ali i ostali su bili na raspolaganju kad god je trebalo. Većinu koncerata svojim učešćem začinjavao je gospodin Zaim Muzaferija.

Sašismo ratnu zastavu, na kojoj pisaše – "Prvi orkestar Oružanih snaga BiH" i krenu borba za slobodu i pjesmom. Svugdje, gdje treba, idemo svirati. Razvučemo zastavu 3x2 m, na dvije motke iza nas, mi na ledini, a iz srca, prstiju i glasova, ljubav za BiH. Meni drago što često trebamo svirati. Osjećam i vidim da se organizaciono uobličuje odbrana. Samo što je naša vojska, bosanski patrioti, plaho loše obučena. Većinom farmerke i patike.

Dobro, ljeto je pred nama, a do jeseni ćemo, ako Bog da, u Sarajevo.

TADA SAM NAIVNO VJEROVAO DA ĆEMO BiH OSLOBAĐATI KOLIČINOM LJUBAVI, A NE KOLIČINOM ORUŽJA.

U Muličima straže. Desetak pušaka i četiri pištolja svaku noć mijenjaju tri vlasnika. Tri naše smjene mijenjaju isto oružje. Porefenasmo se i kupismo kutiju, 1.000 metaka. Naše komšije, pravoslavci, puni oružja, k'o brod. Odakle im, nisu ga mogli toliko nakupovati? Rahmetli[9] *Midhat Begović, Emsad, Mujka, Salem, Irfan, Dinče, Eso Bečić, Eso Begović i Izo Begović prednjače. Mladi drže straže, a mi stariji – kontrola. Svako veče dva puta u obilazak straža.*

Četa Tufe Buze pročešlja Banjer, zaselak prema Ilijašu.

"Imali su više mitraljeza, nego cijeli grad Visoko", reče mi Tufo.

Došao mi da mu snimim ispitivanje privedenih. Namjestih mikrofone u njegovoj kancelariji...

Nikada, do sada, nisam ispitivan. Uvijek sam mislio da ispitivanje mora sadržavati težak, neljudski odnos prema ispitaniku. A slušajući snimke Tufe Buze, saznadoh da se to može uraditi humano, krajnje ljudski.

"Napravi mi dva snimka. Jedan državi, jedan meni. Kad se rat završi, ovakvi kao ja bit će najviše krivi, ako ostanu živi. Da imam odbranu."

Poslušah Tufu Buzu.

Mi napadosmo prema Sarajevu trećeg maja '92., u deset ujutro. Ispucasmo 40 granata. Imali smo mi još pet, ali ostavili, za ne daj Bože. Za nekoliko dana četnici uzvratiše kanonadama po nama.

To je rat...

Evakuisasmo djecu i starije u dubinu Bosne, prema Kaknju.

Polovinom maja, u Trakinim barama, svirasmo Drugom odredu. Komandant Tara, okretan, uvježbava borce, dojučerašnje kožare, tekstilce, prosvjetne radnike..., bosanske patriote...

[9] RAHMETLI – rahmetli, indecl. i rahmetlija, m. (ar.-tur.) – umrli, pokojnik

Logorska atmosfera, do sada sam je zamišljao čitajući, ili gledao u ratnim filmovima...

Iz jednog šumarka puše se veliki, vojnički kazani. Vojska nemarno raštrkana: sjede, puše, leže, sunčaju se, čekajući da mi montiramo tehniku i počnemo.

"Koliko od nas neće dočekati kraj rata?" – zapitah se, gledajući ih.

Keno snima kamerom. Neka snima, sigurno će ova traka nekada, nekome, biti draga uspomena. I dokument o organizovanju patriota da brane svoju zemlju.

Nekoliko konja oko nas monotono pasu... Oni mogu biti nezainteresirani, ovo nije rat konja. Rat uvijek vode ljudi. Neljudi napadaju, a ljudi brane i svoju zemlju i sebe.

Zasvirasmo. Zapjeva sa nama i rahmetli Tara...

Svirali smo mnogo koncerata za našu Armiju. U Visokom, Jablanici, Fojnici, Zenici, Tarčinu, Pazariću, Kaknju, Brezi, Zenici, u Preočici iznad Viteza, Travniku, Varešu... jednostavno, svugdje gdje je trebalo. Preko stotinu puta. Uvijek, uz ogromno poštovanje prema borcu i uvijek iz nadahnutog srca.

Trebalo je imati ogromnu ljubav prema slobodi i BiH, pa tako slabo naoružan, slabo obučen i većinom gladan stati na mejdan takvoj sili. Zaustaviti je, briljantno ispobjedivati i na djelu pokazati da je pravi patriotizam jači od svakog oružja. Zato, kada neko spomene dvije riječi, "bosanski borac", treba ustati na noge. Svaki borac za BiH ovoga rata to je zaslužio.

DOK JE SVIJETA I VIJEKA...

Inače, nikada se nisam plašio za Bosnu. Ova zemlja je stara hiljadu godina. Ovdje su propali Bizantijsko, Rimsko, Osmansko, Austro-Ugarsko i ina carstva, a Bosna opstajala. Nadu mi ulijeva i stara perzijska poslovica, koja kaže: "Mačka, kada je u bezizlaznom

položaju, može lavu iskopati oba oka." Mi smo danas u bezizlaznom položaju. A pjesma kaže: "Il' šehidi[10], il' gazije"[11].

GAZIJE – SA BOŽIJOM POMOĆI...

Te jeseni, 1993. godine, dođoše mi iz Lukavca Abaz Bijedić, Mustafa Burgić i Denijal Dino Fajić s molbom da im pomognem organizaciju tradicionalnog festivala narodne muzike u Puračiću. Predložih, a oni prihvatiše, da treba napraviti državni festival, jer, kad može Bosna u ratu napraviti prvenstvo u boksu, i neke druge manifestacije, zašto ne može i festival? Dogovorismo da nekako dođem u sjeveroistočnu Bosnu.

Sa mojim prijateljima, Salihom Lemešom i Aganom Haseljićom, važnim ljudima iz namjenske industrije, te Jasminom Heljom i Refom iz Olova krenusmo u sjeveroistočnu Bosnu. Oni poslom, da obilaze objekte namjenske industrije, ja nako. Preko Milankovića jedva progulismo malim autom, tu i džipovi sa sve četiri vuče zaglavljuju, ali golfovi su borna kola ovog rata (ja bih svakom golfu iz rata dao po jednu medalju).

Malo pomalo, evo nas pred bastionom[12] odbrane kapije Bosne, pred Gradačcom.

Prvo izdaleka ugledah Begovu kulu[13], a ona u mojim očima propela se k'o nesedlan konj, zaklonila pola nebesa, iako izranjavana sa svih strana, ne da dušmanima dalje.

Spuštamo se u čaršiju, hvala Bogu ne puca, a dragi Gradačac sam, pust i prazan, natkriven teškom ratnom tišinom. Samo vojska, većina stanovništva planski iseljena

[10] ŠEHID – šehit, -ita, m. (ar.) – musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru, nevino pogubljeni, mučenik

[11] GAZIJA – gazi, indecl. i gazija -e, m. (ar.) – heroj, ratni junak, pobjednik

[12] BASTION – (fr.) bastion (fortifikacija) – utvrđenje, grudobran

[13] BEGOVA KULA – kula Husein-bega Gradaščevića, u blizini se nalazi i Begova džamija

u okolinu. Oprezno obilazimo čaršiju (po meni nije plaho razrušena – ili je popravljaju odmah po razaranju, kao u Visokom).

Na kahvu odosmo kod moga ahbaba Fikreta, brice. Fikret čitav rat, svaki dan radi. Kada je sve u Gradačcu zbog borbi i bombardovanja zatvoreno, jedino što radi je Fikrina brijačnica. Sjedi Fikro po čitav dan u brijačnici i čeka, jal mušteriju, jal granatu. Hvala dragom Bogu, do sada dolazilo samo ono prvo. A Fikro stalno sjedi. Poistovijetio život grada sa brijačnicom.

"Gradačac mora živjeti, bar nešto u gradu mora raditi", veli.

Takav isti je i mujezin[14] džamije Husejnije. Iako su mu granatama četnici raznijeli pola šerefeta, on svakog petka, uporno i u toku najvećih ratnih djejstava, okuiše[15] i poziva vjernike na džumu-namaz[16] sa onog drugog, nerazrušenog dijela šerefeta[17]. Okuišući, obilazi munaru samo dopola. Ispričaše nam legendu: kada se samo tri puta ne bi čuo džumanski ezan sa Husejnije, Gradačac bi bio utelefljen, tj., dušmani bi ušli u grad.

Zato je meni plaho drago da mujezin okuiše, makar i sa pola šerefeta, nego da probamo istinitost ove legende.

Prepoznaše nas, poče se narod okupljati, dođoše neki važni ljudi i mene ubode u uho jedna rečenica:

[14] MUJEZIN – mujezin, m. (ar.) – džamijski službenik koji na munari "uči ezan" i time objavljuje da je vrijeme molitvi i poziva na molitvu

[15] OKUISATI – okuisati, -išem; okujisati, -išem, (kujisati, -išem) – učiti ezan na munari

[16] DŽUMA – džuma, f. (džumaj, džumja) (ar.) – 1. podnevna svečana molitva koja se obavlja petkom u džamiji; 2. petak, sedmica

[17] ŠEREFET – šerifa, f. i šerefa, -eto, n. (ar.) – ograda i uski ograđeni prostor (kao veranda) na džamijskoj munari sa kojega mujezin, obilazeći oko munare, uči ezan, tj. poziva muslimane na molitvu; obično munara ima jednu šerefu, ali ima munara i sa više šerefa

"Sami smo, odlično se borimo, ali ostavljeni smo na kraju Bosne sami sebi, niko nas ne obilazi."

"Niste sami", lijepo ja slagah. "Evo, ovi ljudi iz namjenske stigli da vam pomognu, a i mene iz Sarajeva poslali da na ranjenoj Begovoj kuli snimim 'Zmaja od Bosne'."

Za Saliha i Agana možda i nisam, ali za sebe slagao sam sto posto. Bi im plaho drago, odmah poslaše po pjevača Džavida Pamukovića, po TV snimatelja i krenusmo na Kulu...

Kula lijepa, iako izranjavana, izronila iz zemlje k'o vulkan, izložena četničkoj artiljeriji sa svih strana, ali ne mogu joj ništa. Kada je pravio, Husein-beg računao na dušmane Bosne pa sagradio zidove Kule debele oko metar i četrdeset. Kula ranjena, ali čvrsta, stamena, onako k'o Bosna.

Obilazimo razrušene prostorije Begove kule: musafirske sobe, divanhanu[18], musafirhanu[19], na samom vrhu begovu sobu, uz stalna upozorenja vojnika, a kolege gitariste iz civilstva, Seje Daske:

"Sagnite se, vide vas četnici sa svih strana."

Mi se pomalo i saginjemo.

Nejma više po zidovima naših slika iz sedamdesetih, kada sam kao mladić učestvovao sa orkestrom u muzičkom dijelu programa turističkog otvaranja Kule, prvi put iza onog rata 1945. godine. U orkestru mi gost bio rahmetli Ismet Alajbegović Šerbo, a organizator gradačačka omladina. Sjetih se tog vremena i derneka[20] i,

[18] DIVANHANA – divanhana, divanana, divhana i divhna, f. (pers.) – prostrano predsoblje (hodnik) na spratu u starim građevinskim kućama

[19] MUSAFIRHANA – musafirhana i musafirahana, f. (ar.-pers.) – dobrotvorna ugostiteljska kuća; kuća specijalno određena za putnike namjernike, u kojoj ovi dobivaju besplatno konačište i hranu

[20] DERNEK – dernek, m. (tur.) – 1. vašar, sajam, narodni zbor; 2. svadba, veselje

nošen nostalgijom i prkosom, sam sebi obećah: opet ću ja, ako budem živ, kad Bosnu oslobodimo i Begovu kulu obnovimo, muzički učestvovati u njenom otvaranju. Ponudiću svoje učešće, toliko, da me želja mine.

Oprezno silazimo u prostrane avlije[21], opasane debelim zidovima. Iza tih zidina, utvrda, vojnik nam objašnjava blizinu četničkih položaja, Krečana, Novalića i drugih, uz stalna opominjanja:

"Sagnite se!"

Preko zidina Kule razlila se na sve strane najdraža i najljepša Bosna. Oči se mogu nahraniti tom ljepotom. Ne smijemo plaho razgledati, jer vojnik stalno jedno te isto:

"Sagnite se, vide vas!"

Zamislih u mašti nekadašnju Bosnu: begovate[22], kapetanije[23], Husein-bega, rahatluk[24] i bonluk[25], a opet onaj vojnik: "Sagnite se", pa kao kad pritisnete prekidač na zidu, vrati me u stvarnost.

A stvarnost je da Bosna preživljava najteže, a ujedno i najčasnije dane, mjesece i godine od postanka i mi smo dio te patnje i ponosa.

Možda će neka djeca učiti u čitankama o gradačačkim, gračaničkim, lukavačkim, tuzlanskim i inim gazijama, koji svojom krvlju zatvoriše dušmanima vrata sjeveroistočne Bosne.

O Mustafi Novaliću, čiju boju glasa tražim u uhu, i razaznajem je kao u magli, ili o mladiću gaziji koji jednom

[21] AVLIJA – avlija, f. (grč.) – kućno dvorište ograđeno zidom

[22] BEGOVAT – begovat, -ata, m. – begovi, begovski stalež, gazde i plemići

[23] KAPETAN – fr. capitaine, ital. capitano, lat. caput – glava; glavna ličnost – starješina, voj. komandir čete (ili eskadrona, baterije), zapovjednik broda (ili: pristaništa, vazdušnog broda)

[24] RAHATLUK – rahatluk (ratluk), m. (ar.-tur.) – zadovoljstvo, spokojstvo, udobnost, bezbrižnost

[25] BONLUK – bonluk, boluk, m. (tur.) – izobilje, opskrbljenost svim sredstvima potrebnim za život

jedinom granatom-osom pogodi u samu osovinu oklopnog voza, onesposobi ga i spasi grad.

Nejma nikakve sumnje, to je samo Božije davanje, to je Allah, dž. š., svoju milost spustio na ove hrabre borce i na ovaj lijepi grad.

ALLAH, DŽ. Š., UVIJEK RAZGALI, KAD JE NAJTEŽE...

Uzeh harmoniku, rekoh kamermanu da snima i krenu poravna:

"U Gradačcu, gradu bijelome..."

Sevdah se razli Begovom kulom, pa mu potijesno u prostranim avlijama, preli se preko zidina u Gradačac, pa onako, po istilahu[26], ode prema Gračanici, Srebreniku, Modriči, Odžaku, ode prema Savi. Ode i preko Save, neka, tamo mu je mjesto, i tamo je nekad bio.

Okolo mrtva tišina, kao propadanje bez dna, samo žive tonovi sevdalinke i odnosi ih eho iznad kule, Bosnom. Nahranih se ljepotom sevdaha i, onako, iz site duše, otkidoh priču o Bosni, slobodi i o neuništivosti i jednog i drugog. Taj monolog o Bosni je san istrgnut iz moga srca...

Sjetih se zašto smo na kuli, pa Džavid raspotegnu:

"Sa Gradačca bijele kule, Zmaja od Bosne[27]..."

Opet se razli sevdah i ode Bosnom... Otpjevasmo jednu strofu, kad dojuri džip s Vojnom policijom:

"Ko vam je dozvolio da svirate na Begovoj kuli?"

Objasnih ko sam, da smo, možda, Safet Isović i ja zaslužni što je narod zavolio tu pjesmu i da se ista emituje po nekoliko puta dnevno na svim našim radio i TV stanicama, hrabreći i nadahnjujući naše borce. I da smo prevalili dalek

[26] ISTILAH – istilah, -aha, m. (ar.) – polagan, razgovijetan govor; polagan rad

[27] Husein-beg Gradaščević

put, nošeni ljudskom željom da baš tu pjesmu odsviramo i otpjevamo na ranjenoj kuli.

Smekša komandir k'o ham-pamuk[28] pa će pomirljivije, a zabrinuto:

"Pobiće vas, vide vas četnici sa svih strana."

"Neće", rekoh, "da su htjeli pucali bi. Slušaju. Uživaju i oni."

"Nije meni zbog vas", komandir će, "sve živo u Gradačcu je izašlo na ulice. Pjesma sa Kule nije se čula 18. mjesec, pa narod iznenađen, izašao iz skloništa i sluša. Pobiće nam narod."

Po naredbi komandira siđosmo sa Kule i pjesmu dovršismo pred džamijom Husejnijom.

Neka, može i tako, beg je gradio i Kulu i Džamiju...

Onda nas odvedoše na užinu, u fabriku namjenske proizvodnje. Svašta proizvode, ja se plaho ne razumijem u to, ali u zraku osjetim da ih ide. Ševko i Tadija zamoliše da radnicima zasviramo i zapjevamo, a ja k'o iz topa:

"Dajte nam malo vaših proizvoda, da pošaljemo u Olovo. Četnici navalili, hoće niz Krivaju, do Ozrena, a 'Olovska slavna', 'Sokolačke kobre', 'Olovni džokeri' i druge pridružene jedinice ne daju. Ne može četnik praviti koridore Bosnom kud njemu treba. Ne daju izun[29] naši borci."

Velika teritorija Olova, 360 km^2, malo stanovnika, 13.000 po popisu, samim tim malo boraca, a nejmaju se čim braniti. Municiju dobijaju na kašičicu, nejma je u cijeloj Bosni. Najbolji sinovi Bosne natapaju babovinu svojom krvlju, ali četnik ne može proći, ne smije biti opoganjena zemlja, natopljena krvlju šehida. Takvima treba pomoći.

"Dajte mi malo toga što proizvodite, da im pošaljemo, sevap je, pa ćemo zasvirati."

[28] HAM-PAMUK – ham-pamuk (am-pamuk), m. (pers.) – vata, fini pamuk

[29] IZUN – izun (izum), m. (ar.) – dozvola, dopuštanje, privola, pristanak

"Ne smijemo, Korpus vrši raspodjelu!"– Ševko će meni.

"E, nek ti Korpus svira radnicima!"– kažem ja.

Tišina... A do mene sjedi Jasmin Helja, predsjednik SDA Olova, sav snužden, vjerovatno mu neprijatno što ja toliko tužno opisujem njihov hal[30], ali šta ću, tako je, ništa ne lažem. Kad je najveseliji, Jasmin meni žalovito izgleda, takva mu čehra[31].

Opet tišina... Oko tužnih hastala[32], na kojima, u rijetko postavljenim, plastičnim tanjirićima, malo feta, sira i po jedna šnita hljeba. Bog svaki dan daje nafaku[33], al' Bosni, i nama u Bosni, skroz utanjilo.

Snužden ja, snužden Jasmin do mene, vidi Ševko da nam se stendžerilo pa prokinu:

"Dat ću ti deset tromblona, zasviraj!"

Dobro je, svirao bih ja radnicima i onako, ali bolje je ovako. "Kad ja prospem sevdah", mislim u sebi – "dat ćeš ti i više!"

"Ali samo što tiše, četnici su odavde jedno 300–400 metara."

Tek tada uočih kao pečurku izbušen krov hale i granatama probušene zidove.

"Pa što ne iselite fabriku odavde kad su četnici tako blizu?"

"Neće radnici, kad proizvedu granatu, vole je kroz otvor od bivšeg prozora dodati i gledati kad njihova granata krene na dušmane."

BOSNA, PA ETO TI...

[30] HAL – hal, -ala; (al, jal), m. (ar.) – 1. stanje, prilika, okolnost, situacija, položaj; 2. neprilika, loše stanje, nevolja, bijeda

[31] ČEHRA – čehra, f. (pers.) – lice, izgled lica, fizionomija

[32] HASTAL – sto, stol

[33] NAFAKA – nafaka (navaka, nabaka), f. (ar.) – 1. hrana, jelo i piće; 2. ono što je čovjeku od Boga određeno da pojede i popije na ovom svijetu

Uzeh ja harmoniku, ode sevdah tiho među drebange, ali sad ne smije iz hale, čuće četnici da smo tako blizu, pucaće. Pjesma po pjesma, tromblon po tromblon i ostade u mom srcu zapisano, k'o u stećak uklesano:

Harmonika, marke "Dallape" i Džavidov glas, marke Bosna – Gradačac poslali olovskim borcima 200 tromblona. Prvi i, nadam se, zadnji put, svirah za tromblone...

Idemo dalje. U jednom selu između Gradačca i Gračanice proba upaljača za granate. Agan i Salih, počasni musafiri, a možda i kakva inspekcija, ne znam. Proba 100% uspjela, naši ljudi su najpametniji kad im zagusti. Popismo kahvu i sok, domaćini nude da idu uhvatiti janje, mi nejmamo vremena i pravac Lukavac...

Dočekaše nas Sejo Hasanhodžić, predsjednik Općine Lukavac, Abasko Bijedić, Dino i Mustafa Burgić iz namjenske. Odosmo do jezera Modrac, u čamce pa na drugu obalu, Hašimu na ribu. Lijepo jezero, obalom spaja četiri općine, k'o more. Sejo priča da će Modrac, kad ga urede, biti bosansko more. Sjetih se Mađarske, ona nejma more, ali ima Balaton, pa što Modrac ne bi mogao biti bosanski Balaton? Razlika je u tome što Bosna ima svoje more, iako je obala Madraca duža od neumske 6 km.

To veče bi nam plaho lijepo. Dvije harmonike, izuzetna riba, prava atmosfera, razbeharalo mi se u duši, k'o da nije rat.

Baš tada prozvižda tenkovska. Stresosmo se, a Dino će:

"Ne bojte se, naša je." Mislim u sebi: "I one tamo su naše, nekada smo ih mi plaćali, ne valja nijedna kad blizu prozviždi!"

117. lukavačkoj je lahko, bivša JNA, bježeći, ostavila deset rashodovanih, starih američkih tenkova. Sejo ih pokupio kao staro gvožđe, velemajstori u Koksari, na čelu

sa Mujagom Đulićem Đulijom ugradili motore iz dampera pa se imaju čim braniti. Okolnim općinama dali po dva, da se i one pripomognu.

Zafijukaše sa svih strana, više ne pogađamo čija je koja, mnogo ih, mi zabrinuti, kućama.

Sutradan, sastanak u Općini Lukavac. Sejo razdragan, grli, ljubi, naši sinoć dobro prošli, uzeli četiri rova, nejma poginulih. Raspoloženi i Bajro Bačić, Hasan Bajrić, Muhamed Begić Belaja, Abaz Bijedić Abasko, Ismet Osmanović, Adem Jusufović, Ćamil Osmanović, prof. Samila Tubić i još neki ljudi iz "Preporoda".

Poče priča...

Prečesto im se miješaju imena Lukavac i Lukavica, pa bi voljeli u Lukavcu napraviti festival, da se grad medijski izdigne i da nije poznat samo po industriji. A ja, po njihovom, svojim znanjem, autoritetom skupljenim po dunjaluku[34] u trideset godina bavljenja ovim poslom, mogao bih to organizaciono i muzički uhasuliti[35].

Sjetih se ilidžanskih festivala, na dvadesetak sam u raznim svojstvima učestvovao, žao mi što ne može na Ilidži. Jesen '93. je, Ilidža pod četnicima. I ne volim, vala, gradove sa mnogo fabričkih dimnjaka, kontam, što više dimnjaka, sve manje duše. Ne mora biti tako, ali ja, eto, tako mislim.

"Imaju", veli Sejo, "stari dio grada, Turski Lukavac, tu je utemeljena duša grada."

"Imaju i benzola, to je tečni otpadak iz Koksare, u nedostatku pravog benzina narod sipa benzol, auta idu k'o zvrk. Jest da plaho smrdi, ali šta ćeš, sve se plaća, a radost duplo. Prodavat će benzol i finansirati festival."

[34] DUNJALUK – dun'jaluk, dunjaluk (dunjaluk), m. (ar.-tur.) – 1. ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli; 2. materijalna bogatstva, imetak; ovosvjetska dobra

[35] UHASULITI – uhasuliti (se), uasoliti (se) – urediti se, lijepo se pripraviti, ukusno napraviti

Kontam, kakav festival, narod gladan, sva Bosna u belaju. A opet, treba nam najmanje 5–6 mjeseci da ga napravimo. Promijenit će se situacija. Ovako, kako je danas, ne može biti gore, može samo bolje. Pa to što će nam biti bolje, da i mi podupremo pjesmom. Agan šuti, gospodarast i racionalan čovjek, zna u kakvom smo halu i belaju[36], a Salih stalno navija za Lukavčane.

Prelomih. Dobro. Sa Božijom pomoći, napravićemo prvi festival narodne muzike BiH u Lukavcu!

Leže na hastal još po jedna kahva i sok, onako, da mubarećleišemo[37].

Dogovorismo se o osnovnoj koncepciji: glavni organizator će biti KDM "Preporod" – Lukavac, suorganizator MA "Omega". Pjesme patriotskog naboja, da opisuju borbu, uspjehe, stradanja, nadu u bolje dane Bosne i nas u Bosni. Tradicionalna bosanska sevdalinka kao podloga. Učesnici pjevači i muzičari, isključivo oni koji su ostali u Bosni, sa svojim narodom. Po mogućnosti – borci sa linija (pobjegulje prave svoje festivale vani i to: najbolji pjevač Bosne iz Štutgarta, te najbolji harmonikaš Bosne iz Minhena. Žalosno, da žalosnije ne može biti. Lijepo su živjeli od svog naroda, a kada je narodu zagustilo, prvi zbrisali. Samo da su dodali još jednu riječ – dezerteri – bilo bi pošteno).

Ne smetaju mi previše. Imaju i oni svoju tegobu. Sviraju, pjevaju, skupljaju narod, neko radi pošteno, većina nepošteno, ali tako je sve u životu, tako je i kod nas.

Smeta mi većina njihovih pjesama. Melodijski, ni nalik na Bosnu, tekstualno prizemno, srceparajuće, haman[38] oni Bosnu vole više od nas. Vole Bosnu, a brane je tuđom

[36] BELAJ – belaj, -aja, m. (ar.) – nesreća, zlo, jad, nevolja, patnja, muka, napast

[37] MUBAREĆLEISATI – mubarećleisati, mubarekleisati; čestitati

[38] HAMAN – haman (aman), adu; (pers.-ar.) – gotovo, skoro

pjesmom. Zaboravili sevdalinku. Ili je nikada nisu ni znali? Naravno, u svemu izuzimam Safeta Isovića, koji je, ranjen, morao otići vani.

Hasan i ja odosmo da vidimo dvoranu. Dvorana u zapuštenom stanju, probušena na 3–4 mjesta, ali akustički odlična.

"Biće k'o biljur do festivala", veli Hasan, "a WC-i će biti k'o u Beču."

Povjeravah mu, vidim, žestok čovjek.

Nasuše mi u kanistere benzola, pa u centralnu Bosnu, na posao. Gledam u pune kanistere benzola u garaži i razmišljam šta ću ako ne uspijem, a potrošim benzol, od čega platiti? Haram[39] je potrošiti tuđe, nizašta.

Komandant Rasim Delić, znajući šta sve radim za našu vojsku, bio je očevidac u Visokom, pristade da Štab vrhovne komande bude pokrovitelj i obeća da će Armija pomoći u okviru mogućnosti. Učesnici će dobiti vojničke dozvole, pomoći će oko transporta i imat ćemo vojnički ručak za sve dane festivala.

Fuadu Breščiću i Hajrudinu Čobi, prijateljima, a direktorima Rudnika uglja u Kaknju, objasnih ideju i oni obećaše naftu za prijevoz učesnika. Fudo je vatreni ljubitelj i vrlo dobar pjevač sevdalinke. Rudari su uvijek solidarni. Sponzorstvo obeća i Jakup Dinarević, direktor rudnika Breza. Festival podrža i GP Sretno. Čengić Sejfudin i Mušinbegović Ejub-Hodža iz visočkog Centrotransa obećaše autobus. Džemo Čabaravdić iz Vispak-a reče da će učesnicima dati 50 kg eurokrema za doručak. Velepromet i KTK obećaše sponzorstvom podržati ideju.

Dobro je, imamo armijske dozvole, Fudinu naftu, Čengin autobus, Džemin doručak, vojnički ručak, za večeru

[39] HARAM – haram, -ama (aram), m. (ar.) – 1. sve ono što je po muslimanskoj vjeri nedozvoljeno, zabranjeno; 2. ono što je grešno, nedopustivo, nepravedno; 3. prokleto

ćemo se snaći, spavaćemo po kućama u Lukavcu. Branit će nas 117. lukavačka brigada i ja se u mislima, sa ekipom, nađoh u Lukavcu...

Sjećam se...

"U svakom zlu ima i dobra", to je smislio narod.

U ratu, kao najvećem zlu, ima i dobra. Svi smo u istom bezdanu, ogoljeni do kostiju. Upoznamo sami sebe: ko smo, šta smo, kakvi smo ljudi. Padaju sve maske. Glumci igraju u svojim stvarnim odorama. Tek se u ratu vidi ko je iskreni prijatelj, a rat donosi i nova draga prijateljstva. Tu je svaki čovjek na dobitku. Ratna prijateljstva su nova bogatstva. Rat ili učvrsti stara prijateljstva, ili ih potpuno izbriše.

Neka ih briše, da smo pravi prijatelji, ostali bismo to i u ratu.

Munevera i Zlata sa mnom u Mulićima. Neka smo zajedno.

Polovinom aprila '92. god., jedne nedjelje izjutra, uđe mi nepoznat čovjek u avliju. Na njemu lijepa uniforma.

"Evo vam Ibro Suljević poslao tri avionske karte Frankfurt – Toronto, da idete sa familijom njemu, u Kanadu."

"Ja ne idem nigdje iz Bosne", rekoh.

"A hoće li familija?"

"Pitat ćemo ih."

Siđoše Munevera i Zlata sa sprata, objasni im čovjek situaciju, pa kada saznaše da ja neću, plačući rekoše da ni one neće bez mene iz Bosne.

Te nedjelje izjutra sam odredio svoj odnos prema domovini. Ako ima Bosne, ima i mene, ako nejma Bosne, ne bilo ni mene! Poslije mi je sve bilo lahko.

"Poselamite vi našeg dragog prijatelja Ibru Suljevića, zahvalite mu u ime familije i ponesite mu moju knjigu kao hediju. A evo i vama knjiga, a vi meni poklonite opasač."

Imao je plaho lijep pleteni opasač.

Denis, Muneverin rođak iz Priboja na Limu, i Almir, njegov drug, po čitave noći na kasetašima presnimavaju ratne pjesme. Dolaze borci i raznose širom Bosne. I musafiri bosanski, koji dođu iz inostranstva, nose vani. Denis još radi u ratnoj ambulanti.

Mnogo nam vojske i svijeta dolazi. Svi ovdje nađu ljubav za Bosnu i Hercegovinu, optimizam, konak, i za pojesti ono šta ima.

Prijatelji su uvijek prijatelji, sevap[40] *je uvijek sevap, a možda će to poneko i zapamtiti...*

"Čika Omere", reče jednom Almir, "malo bi bio rokovnik, da sam upisivao samo imena musafira.[41]*"*

Munevera na tiš-šporetu sprema sofru. Najdraže joj kad nam dođe čiča Ibrahim-beg Poplata. Starac od 67 godina, a prvi odvukao kamion oružja na Grebak. Kad nam dođe Ibrahim-beg, Munevera se odmah rasplače. Podsjeti je na oca, koga nije vidjela pet godina.

Aba i majka sa Hibom bili u Tešnju pa ih braća Jaše odveli u selo Orahovicu, kod Nemile, u izbjeglištvo, dragoj familiji Patković. Nije majka željela nama u Visoko.

"Iz Tešnja smo od granata pobjegli. Nećemo vama u Visoko, opet pod granate", rekla majka.

Sestra Mejra i zet Ćamil sa djecom u Velešićima.

"Tucite Velešiće, tamo ima malo srpskog življa", naređuje četnički komandant.

Nek im je Allah, dž. š., na pomoći, njima i cijelom Sarajevu!

Druga sestra Havica, sa djecom Sanelom i Amrom, u konvoju od 5.000 djece, poslije tri dana maltretiranja na Ilidži,

[40] SEVAP – sevab, -aba; sevap, -apa, m. (ar.) – dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[41] MUSAFIR – musafir, m. (tur.); gost; putnik-namjernik

izašli vani. Nakon tegobnih izbjegličkih putešestvija, sudbina ih pozvala u Švedsku.

Rođo Hasan Berberović, daleko u Gračanici. Jedne nedjelje, uživo teče emisija "I pjesmom do slobodne Bosne" Radio Visokog. Otvoriše se vrata studija i ja nakon petnaestak mjeseci rata ugledah Hasana. K'o da me je sloboda obasjala. Gadno muzički pogriješih, ne pamtim da sam se nekada tako zbunio. Od uzbuđenja, valjda, plaho mi drag.

Umrije mi otac, u Orahovici. Allahrahmetejlesum[42]*. Ja, uprkos žestokih djejstava, uz pomoć ratnog prijatelja Džeme Najetovića, odvezoh mrtvog oca i sahranih ga u Tešnju. Pored mezara*[43] *rahmetli brata Rušte.*

Dobro je, ima tu mjesta i za mene, pored oca i brata. Kad se neko voli, lijepo je i na ahiretu[44] *da su zajedno.*

Visoko bombarduju sa svih strana, i jedni i drugi...

Ja sam moralna logistička podrška mojim prijateljima, kao što je i njihovo prijateljstvo mehlem[45] *na dušu meni: Mirza, Hizra, Enesa, Azra, dr. Salem, Lela, Midho, prve komšije Hamza, Seid, Džemo, jedan član "šovinističke farse" Dino, Eso, Adem-aga, Rasim, Salem, Senad, hadžija Đakovac i drugi jesu dragi sa kojima zajedno podnosim teške uslove ratnog stanja.*

Mirza Zečević, porijeklom Džonlagić i Mujčić iz Tešnja, draga, određena osoba. Da mi je rahmetli nana živa, odmah bi našla da smo familija. Tešanj nekada bio malehan, svako svakom bio familija.

Kad neprijatelji blokiraše Tešanj i Maglaj, na ovoj našoj strani ostadoše dragi prijatelji: Sejo Smailbegović,

[42] ALLAHRAHMETEJLESUM – Allah rahmetejle! Allah rahmetille! (ar.-tur.) – Bože, smiluj se!; obdario ga Bog svojom milošću!

[43] MEZAR – mezar (mezhar), -ara, m. – (ar.) grob

[44] AHIRET – ahiret, m. (ar.) – onaj svijet; zagrobni život

[45] MEHLEM – mehlem, melem, m. (tur.) – mast koja se privija kao lijek na rane, kraste, uboje itd.

Husein Galijašević, Abdurahman Čolić i Mesud Mulabdić. Znao sam ja da smo mi Tešnjaci dobri ljudi, ali da smo ljudine kao ovi, naprijed pobrojani, nisam znao. Osnovasmo u Zenici, jedne zime, "Udruženje Tešnjaka".

Kad dušmani bombarduju Visoko, u mene u studiju spava po devetnaestero.

Mulići, malo udaljeni od Visokog, rjeđe kuće, ne isplati se dušmanima, Često pogode samo ledinu. A u Visokom guste kuće, gdje god padne, pogodi. Družimo se, hrabrimo se. Biće dobro, samo treba o lijepom misliti...

Harmonika pomaže, da se o lijepom misli...

Kemal Zečević, sekretar Ministarstva odbrane Općine Visoko, zaljubljenik bosanske tradicionalne muzike, ponosan što svojim radom bitno utiče u odbrani zemlje, a duboko nesretan što neiskusnu mladost mora mobilisati i slati na front u apsolutnu neizvjesnost. To je to: ponos i nesretnost susreću se u pojedincu, ali, hvala Bogu, kod nas u Bosni ponos uvijek nadvlada.

Profesor Mehmed Ćosović Profa, također mi neobično drag čovjek. Voli Tufine isto k'o ja. I u posveti, na "99 sevdalinki i poneka pjesma...", priznadoh mu da je veći optimista od mene.

Mafalani dr. Majed zapucao iz Sirije, preko Zagreba, u pomoć Sarajevu. Nije mogao ući u Sarajevo i Visoko dobi vrhunskog hirurga. Ja šta je on operacija uradio i koliko je dr. Mafalani bosanskih života spasio! Dobi "Zlatni ljiljan", čestito ga je zaslužio. Tih, smiren, treći ne čuje kad nekome, drugom, nešto objašnjava.

Munir Alić, i prijeratni moj prijatelj iz Ilijaša, dođe na samom početku rata jedne nedjelje meni.

'Ranjenike iz Misoče vozimo u 'golfu', sve im noge vire iz gepeka", reče.

'Evo ti 'volga', karavan, kad se spuste sjedišta, mogu četiri

ranjenika uporedo leći. Ako ostane čitava, vratite mi, a ako bude uništena, halalosun vam bilo."

"U kakvom je stanju?" – upita.

"Možeš sa njom odmah u Indiju" – odgovorih. Ne znam, samo, što mi na um pade Indija.

Ode "volga" u Misoču, da pomogne hrabrim borcima Misoče.

Rahmetli Fikret Alić Crni razvalio je drugi četnički tenk u Bosni. Prvi su uzeli borci Gradačca. I prvi je dobitnik "Zlatnog ljiljana" na ovoj regiji.

Kad pogibe Tufo Buza, zaboli me iz duše. Bi mi ga žao k'o rahmetli brata. Ode komandant, ode prvi među najboljima...

Tufo Buza... Komandant "Tufine čete" – ljudina...

Velemajstor organizacije, otresit, određen, umije sa borcima, kad naređuje – naređuje galamom a toplo, ljudski... Borci ga vole i poštuju. Vide u Tufi i oca, i brata, i vođu, i zaštitnika istovremeno. Uvijek prvi, u napadu i odbrani...

Sa 40 svojih boraca zaustavi i razoruža konvoj zeničke kasarne bivše JNA u Papratnici kod Kaknja, školskim minama. Razoružan četnički komandant, kad je vidio da su školske mine na cesti, molio Tufu da mu da samo jedan metak, da se ubije od sramote što je nasjeo na takvu varku.

Kad pogibe, odoh familiji na žalost, a Tufina žena će:

"Čim je počelo, ja sam znala da ga nejmam. Suviše je volio Bosnu, a bio hrabar i nagal. Samo je bilo pitanje kad..."

Tufo, posmrtno, prvi u Visokom dobi "Zlatni ljiljan".

Naslijedi ga Edin Hakanović, pa Sejo Porišević, pa rahmetli Nijaz Šahinović – sve draži od dražeg. Svi "Tufini" mi dragi kao najrođeniji.

Visoko u ratu formira tri brigade. Boriše se na svim frontovima u BiH, gdje god je trebalo...

Odred "Sjenke", komandanta Ferida Provalića Frke dugo vremena bi udarna igla borbe. Frka, dobitnik "Zlatnog ljiljana", tih, smiren... Borci ga vole i poštuju – sigurno je to zaradio odlučnošću i razumijevanjem za borce. Kad Fojnici bi gusto, iz kamiona prihvatiše borbu i uz ostale jedinice spasiše grad – Fojnica ostade u našim rukama. Kad dušmani razdvojiše Tuzlu i Zenicu u Varešu i poklaše Muslimane iz Stupnog Dola, prvi, kroz oslobođeni Vareš, prođoše Frkini borci.

Visočke "Laste" osvjetljavale put ka slobodi... Komandant, rahmetli Avdo Šabanović, hrabri ratni romantičar, dobitnik Zlatne policijske značke, rahmetli Nazif Omanović Šilja, rahmetli Hamza Hasandić i ine rahmetiije odoše, a ostaviše svojim kolegama i nama u amanet borbu do slobodne Bosne.

Od najboljih u Visokom komanda formira 146. manevarsku brigadu. Treskavica, olovsko, vareško, vlašićko ratište, pa Krajina... Bosanskoj Krupi dio slobode donese i 146. manevarska. Žestoki komandant Reuf Jamaković Roki i pedantni Bajro Fejzić Brzi, za takvima borci idu... Od početka rata MAD, sa komandantom Vahidom Hećom i zamjenikom Jasminom Kapićom časno odužuju svoj dug svojoj zemlji.

Visočki MOS, sa komandantom Salkom Omerbegovićem, pa odred "Visočica", sa kamandantom Mirsadom Sirćom, pa rahmetli hadžija Esad Džafić, pa Mehmed Hodžić Hodža, dobitnik "Zlatnog ljiljana", pa efendija Mirsad Mahmutović, dobitnik "Zlatnog ljiljana", pa Mugdim Karavdić, dobitnik "Zlatnog ljiljana", pa... treba se napisati debela knjiga samo o ovom dijelu ratišta bosanskog – da djeca zapamte...

Bosna bije bitku za svoj život. Ima milijarde života. Sve okolo okomilo se katilski[46] na ono unutra. A unutra Bosna,

[46] KATIL – katil, m. (ar.) – ubica; krvnik

i mi u Bosni. Ne daj se, Bosno! I ne da se. Već se pročulo da spremamo prvi festival. Niko ne vjeruje. Sva Bosna je džehenem[47]. U centru džehenema pjesma. To je kao ono okolo i unutra.

Dolaze iz Lukavca Abasko, Belaja i Nijaz sa dobrim haberima.[48] Popravlja se dvorana, donijeli već prikupljene pjesme.

Ko god dođe, spava kod mene, u studiju. Okolo nijedan hotel ne radi. Nejma vode, često nejma struje, sve potanko. Promećemo se nekako. Munevera i Zlata spremaju na fijaker-šporetu i donose u studio. Neka se vježbaju. Odavde će krenuti veći dio ekipe za Lukavac. Valja umjeti dočekati pedesetak učesnika.

A, bogami, potanko, u svemu potanko. Osim u duši. Pobijedit će Bosna, pobijediće ideja ljudskosti, tolerancije. Fašističke ideje u osnovi su kancerozne. Zato umiru kad-tad.

Najviše volim kada mi dođu Gračanlije. Hajrudin Ćudić Ćuda, Abdurahman Mustajbašić Leši, Salih Širbegović, Hazim Haze Salihbašić i Sulejman Mustajbašić tvrde da mahsuz[49] dođu da se kod mene napiju optimizma. Računaju da ja, družeći se sa mnogo raznih ljudi, znam više podataka.

"I lijepo pričaš, brate."

A poslije kažu da sam ih slagao.

Nisam, i ja bih volio da je tako kako ih hrabrim, ali nije do mene. Biće nekad tako. Samo treba željeti i vjerovati.

Najdraži od svih, Hasan Berberović, kad dođe, ne da mi oka sklopiti. Stalno bi da pričamo. Poželi me, šta li.

---

[47] DŽEHENNEM – džehenem (dženem), m. (jevr.) – preneseno zn., – pakao

[48] HABER – haber (habab, aber), m. (ar.) – 1. vijest, glas, obavijest; 2. saznanje, pojam; mar, osjećaj

[49] MAHSUZ – mahsus, mahsuz (maksuz), adj. (ar.) – naročit, specijalan, osobit

Sjećam se...

Gračanica....

Allah, dž.š., svakom odredi nafaku. Nekom je locirana na jednom mjestu, a nekom, kao meni, rasuta po dunjaluku. Putujem, upoznajem nove ljude, nove sredine, nove gradove... Vremenom, život iskristališe poseban odnos prema nekim sredinama.

Gračanica je prostor gdje se ugodno osjećam, sredina gdje ima mnogo prijateljstva za moju dušu i za moje oči...

Lijepi bosanski grad..., a još ugodniji ljudi.

Sve je počelo od moga rođaka Hasana Berberovića. Njegovim posredstvom, nekada davno, upoznah široku lepezu dobrih ljudi: Ibrahima Gazibega, Sulju Devedžića, Nesiba Sumana, Ćamila Naimkadića, Esada Kovačevića, Ibrahima Jukana i druge.

Zajednički posao sa ljudima iz "Grin"-a iznjedri nova prijateljstva. Pred sam rat odštampaše mi savršeno "99 sevdalinki... i poneka pjesma". Usput se požališe da nejmaju gdje nabaviti oružja.

"Pošaljite prijevoz, naći će se", rekoh.

Kupih četiri cijevi, umontirasmo ih u pod kombija i odoše puške dragim prijateljima iz "Grin"-a, od njihovog prijatelja.

Osamnaestog mjeseca rata odoh u Gračanicu. Ćuda, Leši, Haze, Salih, Esad Kovačević i drugi, dočekaše me kao najrođenijeg. Granata im oštetila glavnu kameru, uništila skladište gdje je bila smještena djelimično i moja knjiga, ali rade... Rade punom parom, onoliko koliko im rat dozvoljava.

Puče eglen... Sve me interesuje, skupljam materijal za emisiju "I pjesmom do slodode".

Gračanica se od početka rata odlično organizovala. Dobri ljudi, radeni ljudi i odlični borci. Žestoko zakavgali sa četnicima i odmah na početku rata održali im nekoliko lekcija iz ratovanja na temu "Tako se brani Bosna" – jednostavno, potprašili četnike.

Imali Hajrudina Džebu Bajbagu...

Na samom početku agresije na BiH narod zbunjen, iznenađen, zaplašen, a Bajbaga izađe pred JNA, razoruža ih i podijeli oružje narodu. Tako nekoliko puta. Hrabrošću do drskosti uvjeravao narod da se možemo odbraniti. Hrabro preseli na ahiret 25. 05. '92. Dva mjeseca nije se smjelo objaviti da je poginuo. I mrtav, Bajbaga je hrabrio svoj narod.

Bajbaga – ta riječ moćno zvuči, jer je vlasnik tog nadimka bio moćan, izuzetno hrabar, silan bosanski gazija – rahmet mu duši.

Gračanički borci pomagaše odbranu Gradačca, Teočaka, oko Brčkog, svugdje gdje se trebalo boriti za Bosnu i Hercegovinu...

Moram što hitnije u okovano, a ponosno i prkosno šeher Sarajevo. Da angažujem kompozitore, pjevače, da tražim tehniku koja mi nedostaje i dostojanstveno zamolim drage prijatelje, a rukovodioce jačih firmi da pripomognu. Znam, i njima sigurno teško. Svi išću za nešto.

Halid-beg Čengić, hadžija, ubaci me u jedan vojni džip. 24 sahata putovanja od Visokog, preko Kozigrada, do Hrasnice. Kozigrad k'o najljući neprijatelj, a drag mi. Neprijatelj – zato što pojedine dijelove moramo teško savlađivati, izvlačeći džip čekrkom, a mi pješice, zato što ima leda i blata do poda džipa, zato što smo mokri i što nam je strašno hladno. A drag mi, jer je ovo jedini put za naše Sarajevo. Sve što dođe u Sarajevo, prođe ovim putem.

I sloboda će, ako Bog da, samo da nam skinu embargo.

Zenga, naš vozač, velemajstor nad velemajstorima. Kad naiđemo na pretešku dionicu, naredi nam da izađemo iz džipa, a on otpješači naprijed, razgleda, procjenjuje kao kapetan broda kad treba proći kroz morski tjesnac. Samo što kapetan ima karte o dubini mora, a Zenga ne zna koliko je duboko ovo blato. Niz Igman ugašenih farova, pa u Hrasnicu. 24 sahata vožnje, patnje i neizvjesnosti. A nekada sam ovu dionicu Visoko – Stup – Hrasnica prelazio za 30 minuta.

Biće opet, ako Bog da, samo da oslobodimo Sarajevo!

U Hrasnici nas plaho lijepo dočeka komandant Fikret Prevljak. Osvježismo se, poklonih razne kasete, da podijeli vojsci, pa na tunel.

Duboka noć. Pomrčina k'o tijesto. Četnici ne pucaju. Sigurno misle da se u ovako poganim uslovima – zima, mrkla noć, susnježica, blato – ništa ne događa. A pred tunelom razbeharan život. Naroda k'o na vašaru. Mrak, prst pred nosom se ne vidi. Noćas 115. sarajevska izlazi iz Sarajeva na drugo ratište, a druga jedinica unosi logistiku i nafaku u Sarajevo. Hrabrost vri na sve strane. I mladost koja zna šta hoće:

SLOBODU!

Dođe red na mene. Izo mi dade šljem i čizme i ja kroz tranšeu, pipajući, u tunel. Škilji neko svjetlo. Na pojedinim mjestima voda prelije u čizme, ali se gura naprijed. U tunelu promet k'o na autoputu, samo što je tunel 80 cm širok, a 130–160 cm visok. Duša mi u nosu, prečesto odvalim glavom u grede iznad. Da nije šljema, kontam, probio bih trup aviona na pisti sarajevskog aerodroma. Odmorio bih se ja, ali iza mene stara žena, sa torbom na leđima, ide k'o voz, pa me stid.

Više patnje, a više ljudskosti na jednom mjestu nisam vidio u životu. Komentari: "polahko", "sagni se", "odmori se", "da ti pomognem" i drugi i danas mi zvone u uhu. Shvatih da su ljudi daleko pažljiviji kad su u bezizlaznom položaju. U tunelu. I danas mi žao što nisam ponio diktafon, da snimim tu ljudsku pažnju. Nisam, jer nisam tražio dozvolu od Komande.

Tunel dugačak kao beskonačnost. Brojim korake... Nabrojim do 100, odahnem malo, pa opet. Tako jedno 10–15 puta. Čim dignem pogled iznad sebe, zveknem glavom u gredu. Tunel mi se učinio toliko dugačak, da kontam,

izaći ću negdje oko Darive, na Bembaši. Ispred mene, razbi glavu Murat Hanjalić, direktor KTK – Visoko. Udvostručih pažnju. Nije debeo čovjek nizašto! A omršavio sam, bogami. Nisi dovoljno omršavio, Omere! Šta mogu kad sam slatkohran. U ratu, kadgod čovjek jede, misli da može biti zadnje. Pa neka je sit, za svaki slučaj. Dugo, predugo, kad – evo spasonosnog izlaznog svjetla.

Presvukoh se u jednoj sobi. Puši od mene, kao iz lokomotive. Zamagliše prozori u sobi. Svi se smiju, a samo ja znam kako mi je. Vratih vojsci šljem i čizme i sjedah na betonski element da se odmorim. Smotah cigaru i zapalih.

DRAGI BOŽE, KAD ĆE SREĆA, A NE NESREĆA ZBLIŽAVATI LJUDE?

Tunel je čudo. Ja bih od njega poslije rata napravio svjetsku atrakciju. Sagradio ambulante na ulazu i izlazu, pustio sve one koji su radili protiv nas, uključujući i naše pobjegulje, bez šljemova u tunel: nek porazbijaju glave i nek porazbijanih glava shvate u kakvo su nas poniženje uvalili. Poniženje i dostojanstvo istovremeno, jer imamo dostojanstvo – da smo ih izgradnjom tunela nadigrali. Krpljenje glava bih im masno naplaćivao, kao kaznu, jer mi, kad razbijemo glavu u tunelu, nismo imali zavoja. I možemo im garantovati da ih niko neće ubijati i ranjavati kao što su nas ubijali sa obje strane tunela.

U rani sabah[50] uđoh u Sarajevo. Ne znam gdje ću. A trideset i dvije godine sam dolazio svojoj kući. Sada moja razrušena kuća, bez krova, liči na loše parkiran kabriolet[51]? Samo je još dimnjak uspravan. Poručili mi naši borci da su u mom avlijskom ružičnjaku napravili rovove. Rovovi, cijevi i đulovi zajedno. Neprirodno.

[50] SABAH – sâbah i sàbah (soba) – 1. zora, jutro; 2. sabah ili sabah-namaz je muslimanska molitva

[51] KABRIOLET – (fr.) cabriolet – vrsta otvorenog automobila sa dva do četiri sjedišta

Pa i mi, ustvari, neprirodno živimo i opstajemo. Sve protiv nas. Samo Bog dragi i bosanska petlja čuva Bosnu.

I sačuvat ćemo Bosnu zajedno!

Probudih seku i zeta. Djeca se obradovaše daidžiki[52]. Ja im ponešto i donio. Lejla ranjena. A molio sam sestru i zeta da mi, dok se je moglo, pošalju djecu u Visoko.

"Nećemo," rekoše, "nek bude šta je od Boga suđeno, neka naša djeca vide šta nam dušmani čine. I neka zapamte."

Muhabetismo[53] do jutra.

Kad svanu, obiđoh tornjaka, moga psa iz bivše sarajevske kuće. Prilazim mu, on reži i cvili istovremeno. Znam, ne podnosi uniforme, javio mi Josip. Kad su četnici zauzeli naše kuće, odveli Džonija, moga tornjaka, sebi. On ih nije slušao, zna Džoni šta su četnici, oni ga tukli, iskrivili mu lijevo oko. Otrgao se četnicima i pobjegao našim. Čuo Josip Pejaković pa dao našim borcima karton "drine", a oni mu doveli Džonija. I moj klavir pride. Eno, klavir u zetovoj garaži, a Džoni svezan u avliji.

Skidoh vojničku jaknu, potepah mu, poznade Džoni vlasnika, pa nastade veselje. Izigrasmo se, ali to nije samo igra, to je valjanje u blatu, prevrtanje, skakanje, da nas je neko gledao, pomislio bi, ono dvoje su zglajzali. Možda i ne bi. U Sarajevu, nakon tolikih granata i patnji, sve nenormalno je normalno.

Presvukoh se, sve na meni što od tunela, što od Džonija blatno, mokro. Obukoh zetovo, trebam u Komandu kod Suleta.

Krenuh iz Velešića pješke, onako – nogu za nogom, razgledajući okolo. Svaka zgrada, svaka kuća pored koje

[52] DAIDŽA – daidža, dajidža, m. (tur.) – ujak, materin, brat

[53] MUHABET – mehabet, muhbet, m. (ar.) – 1. ljubav, prijateljstvo; 2. prijateljski razgovor

prođem puna ratnih ožiljaka. Skrhano je Sarajevo, žalosno razmišljam...

Nije, Omere, digni glavu! Dignem glavu i sa brda, iz Velešića, očima milujem Sarajevo... Sve što oči vide drago mi u srcu, i lijepo. Iz daljine ne vide se razaranja.

Razmišljam gdje li su odbranu šehera 1878. godine mogli postaviti Hadži Jamaković, Kaukčija Abdulah-efendija, Hadži Lojo i tadašnji branioci Šehera i Bosne. Te godine su oni protiv Austro-Ugarske monarhije izdurali tri mjeseca, a mi duramo preko godinu i po. Izduraćemo i osloboditi šeher i Bosnu.

Već sad nam ne mogu ništa. NEJMAJU PETLJE. Da su imali petlju '92., da su tenkovima izašli na raskrsnice, više su imali tenkova nego mi pušaka, imali bi i Sarajevo i Bosnu. Naoružani do zuba, četnici se nisu smjeli uhvatiti ukoštac sa golorukim narodom. Izvukli na okolna brda preko hiljadu artiljerijskih cijevi i dan – noć granatiraju Sarajevo. PAT-ovima gađaju djecu... Djeca ko djeca, izađu iz zagušljivih skloništa da se poigraju... Masakriraju[54] nam žene, djecu, starce u redovima za vodu, za hljeb... Kad krenu na naše linije odbrane, muški ih dočekamo, a oni onda za odmazdu artiljerijom. Ne pomaže im ni preko dva miliona ispucanih granata. Nikada artiljerija nije uzela grad. Grad uzima noga. Nogom treba ući. Oni to ne smiju. Oni su, jednostavno, KUKAVICE!

Samo da mi malo ojačamo. Poravnaćemo i četnike i okolna brda. Lijepo bi bilo kad bi oko Sarajeva bila ravnica.

"Imaš li cigaru?" – prenu me iz razmišljanja vojnik.

"Imam, de smotaj i sebi i meni."

Nikako da naučim lijepo smotati.

"Bio sam ti u kući, u Briješću. Tamo nam linije. Nisam mogao ništa tvoga uzeti."

[54] MASAKR – (fr.) massacre – pokolj, mrcvarenje, ubijanje, krvoproliće

"Što nisi?" – upitah.

"U kući si imao mnogo muslimanskih simbola, Boga me bilo strah."

"Da si, bogdo, uzeo najlon vreću i iz ladica istresao sve u vreću. Sad bih ti za to lijepo platio."

Pušimo i šutimo... Vojniku žao moguće zarade, a meni slika naših iz ladica.

Pogledom i mislima odoh niz Miljacku – mojoj kući...

Sjećam se...

Imali mi kuću, u Bačićima 4, u Briješću. Bilo pet muslimanskih, a sve ostale kuće pravoslavaca. A nekada je cijelo sarajevsko plodno polje bilo begovina Teftedarija i Kapetanovića. Sve im pootimalo: nešto silom, nešto socijalizmom, a nešto i begovskim ćejfovima[55].

Svaki dan, ujutro, naše žene u dimijama[56] *prolaze pored moje kuće. Idu dole, niže, u najam*[57]*. Tako je u cijeloj Bosni. Obzirom na broj stanovnika i na važne zastupljenosti, ipak smo, svi mi, u najmu. Valjda će se to poravnati. Ako bude pravde hoće, a ako ne bude pravde...*

Tako je i u muzici. Sa Istoka i Zapada nas uče našoj, hoću reći njihovoj muzici. Narod prihvata i vjeruje da su bolje noge njihove pjevačice od najkristalnijeg glasa Bosne.

U Sarajevu, nesreća visi u zraku. Hoće-neće. Hoće, Omere, to je stvarnost. Neće – samo je ono što ti želiš u srcu.

Jednom bi neka gužva, zovem Suada Pašića-Paju, moga klarinetistu iz Visokog:

'Paja, ovdje sviraju dugmetare, proslijedi."

---

[55] ĆEJF – ćeif, ćejif, cejf, cef, kej (ćeiv), m. (ar.) – 1. dobro raspoloženje, naslada, naslađivanje, uživanje; volja, prohtjev, hir

[56] DIMIJE – dimije, pl. t. (grč.) – ženske široke šalvare koje se nose preko gaća mjesto suknje, a nogavice se vežu ispod koljena. Dimije se kroje od čita, svile ili vunene tkanine. Za jedne dimije potrebno je oko 6 metara tkanine

[57] NAJAM – najamni rad, najamništvo

Shvatio Paja, dugmetare više sviraju Srbi, i javio gdje treba.

Desi se Bijeljina. Četvrtog aprila '92., popodne, umjesto sviranja bajramskog[58] *veselja na Vratniku, proučismo Fatihu*[59]*, na pravdi Boga pobijenim u Bijeljini. Svratih u Bačiće, uzeh Muneveru, Zlatu i Denisa i tada zadnji puta vidjeh svoju kuću.*

Ni kašike nismo ponijeli.

Ništa mi nije previše žao. Bog dao, Bog uzeo, Bog će opet dati. Samo ponekad, onako kad sam sam, zaboli me oko srca za Zlatinim slikama, kad je rasla, za našim familijarnim fotografijama i za mojim slikama, kasetama i pločama. Do 1992. godine imam karijeru samo u sjećanju.

Te večeri u Visokom ne odsvirasmo bajramsko veselje. Opet samo Fatiha za Bijeljince i pregolema strijepnja u duši:

KOJIM PUTEM IDE NAŠA BOSNA,

I DOKLE ĆE STIĆI?

Neprekidno gledamo TV i slušamo radio. Demonstracije u Sarajevu. Pitanje ljudske časti je biti tamo, među tim ljudima. Krenusmo: Hasiba Agić, Bakir i ja, šestog aprila, ujutro, na demonstracije u Sarajevu. Na punktu u Ljubnićima srpski policajac nas zaustavi:

"Molim dokumenta, gdje ste krenuli?"

Uz molbu priložio i pištolj marke "škorpion", uperen u moja prsa.

"Idem kući u Rajlovac, da nahranim psa", odgovorih.

[58] BAJRAM – Bajram (Bajram), m. (tur.) – muslimanski vjerski praznik. U godini su dva bajrama: Ramazanski i Hadžijski ili Kurban-bajram. Ramazanski nastupa po završetku ramazana, mjeseca posta, i traje tri dana: 1., 2., i 3. dan mjeseca ševala. Hadžijski (Kurban) bajram dolazi dva mjeseca i deset dana poslije Ramazanskog bajrama i traje četiri dana: 10–13. Zulhidieta. Naziva se Hadžijski zbog toga što je tih dana glavno godišnje hodočašće hadžija oko Ćabe u Meki. Zove se i Kurban-bajram, zato što se na ovaj Bajram kolju kurbani.

[59] FATIHA – Fatiha (iskr. Fatija), f. i Fatiha (interj.) (ar.) – 1. ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana; Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih; 2. Fatiha znači: Svršeno! Kada se nakon dove rekne, ima značenje (kao skraćenica od ar. li'llahi-l-fatiha!): Svršena je dova i treba proučiti Fatihu!

"Je li isti k'o i Josipov?"

Hvala Bogu, zna ili Josipa ili mene. Obojica imamo bosanske tornjake. I propusti nas.

Pred vogoščanskom petljom JNA. Tenk i dva transportera prijeteći nas gledaju. Kuća mi je na par kilometara odavde.

"Ne možeš proći, bre. Sedam meseci smo bili na Vukovaru, sad smo ovde. Mi smo vukovarci, nazad!"

Sila Boga ne moli. Natrag prema Visokom. U Ljubnićima, iz pravca Visokog, velika gužva na cesti. Narod autobusima krenuo za Sarajevo, vjerovatno na demonstracije, kao i mi. Ovi ih zaustavili.

Ja malo izdaljeg parkirao, gledam. Sa moje lijeve strane, putem kraj glavne ceste, trče u opancima, noseći puške u rukama, ljudi raznih starosnih dobi. Trče, da spriječe autobuse da dođu do Sarajeva. Vidim, velika gužva, bit će belaja i odlučih vratiti se na raskršće prema Brezi, pa starim putem u Visoko. Na brezanskom raskršću pucnjava. Iz Breze nahrupili autobusi prema Sarajevu, a ovi zauzeli busije iza plotova i pucaju na autobuse. Na punktu nejma nikog, svi zauzeti pucnjavom na autobuse i ja projurih u pravcu Visokog.

Poslije sam se uplašio, mogao sam ostati između, ni tamo ni ovamo. A ne vidjeh svoju kuću, niti prisustvovah demonstracijama...

Sulejman Vranj, bivši oficir bivše Jugo-četničke armije, prvi koji je pristupio patriotskoj ligi BiH, izuzetan čovjek. Svira harmoniku, malo vojnički potvrdo, ali u osnovi dobro i simpatiše me, vjerovatno zbog muzike. Pomaže mi ponekad, recimo, oko prijevoza. Dade mi Sule neko auto i nađoh se sa Đezom (Zekerijah Đezić).

Đeza iskopnio, mislim da od svih kolega najteže podnosi rat. Kad govori, gornja umjetna vilica mu spada, toliko omršavio da nejma na čemu stajati. A slao sam ponešto hedije[60] u Sarajevo tunelom. I Đeza je bio među primaocima. Višestruko mi drag. Od srca učestvovao na

[60] HEDIJA – hedija, f. (ar.) – dar, poklon

"Večeri ilahija[61] i kasida[62]" 17. marta 1990. godine u Zetri, odmah pristao da otpjeva "Ne daj se, Bosno" pred izbore 1991. godine, izuzetan tumač sevdaha i čovjek.

Molio sam 52 pjevača različitih žanrova muzike da zajedno, pred izbore, otpjevamo "Ne daj se, Bosno", da pomognemo svojoj zemlji. Jedva skupih četvero: Đeza, Hasiba, Ćazim i Enes. Faruk Jažić odsvira solo gitaru. Snimih na jednu kasetu deset puta istu pjesmu "Ne daj se, Bosno", umnožih je u 3.000 komada i besplatno, od hajra[63], razaslah Bosnom i Hercegovinom. Pa na koju god stranu neko okrene kasetu i sluša, sluša uvijek isto – "Ne daj se, Bosno".

Kada je Bosna i Hercegovina 6. aprila '92. godine primana u UN, naši sa televizije prijem ilustrovali sa "Ne daj se, Bosno". Ja ponosan, sretan, dozivam sjećanje i muku kako sam je teško snimio.

Objasnih Đezi ideju festivala i zamolih da isto prenese kolegama ako ih ne vidim. Hasibi, jer je otpjevala "Ne daj se, Bosno" kad je trebalo, a zajedno sa Hankom, Mehom, Omerom i Ljubicom bore se k'o lavovi pjesmom za slobodnu Bosnu i Hercegovinu. I Josipa zbog "On meni, nema Bosne". Time sam, otprilike, pokrio i nacionalnu strukturu naše Armije.

I mnogi drugi pjevači srčano se, neko pjesmom, neko puškom bore za Bosnu. Od srca im čestitam, ali ovi mi nekako više naginju sevdahu. Neobično mi žao što neće među nama biti Rizo i Nedžad Esadović, i oni su lavovi Bosne, ali dosta iz Sarajeva sedmero, ima Bosna još mnogo hrabrih gradova i dobrih pjevača. Ovo će biti festival Bosne i Hercegovine.

---

[61] ILAHIJA – ilahija, f. (ar.) – pobožna pjesma

[62] KASIDA – kasida, f. (ar.) – poduža pjesma na arapskom, turskom ili persijskom jeziku, Nije nikad kraća od 15 distiha, a može imati i preko 100. Po sadržaju, njome se neko pohvaljuje i uzvisuje. Može se pjevati i recitovati

[63] HAIRLI – hairli, hajirli (airli), indecl. adj. (ar.- tur.) – sretan, dobar, čestit, valjan

Na RTVBiH Mufid Memija podrža ideju, prihvati status suorganizatora i obeća tehničku pomoć, sve pod uslovom da tada budu u situaciji da pomognu.

Stanje u RTVBiH očajno. Ljudi spavaju u raznim prostorima. Svuda okolo poljski kreveti, hrane se u restoranu u samoj zgradi. Srećem drage prijatelje, kolege, razmjenjujemo podatke o familijama uz obavezno: "Jeste li svi na broju?" Ponešto podijelim što sam donio. Saznajem ko je poginuo, ko ranjen, ko je ostao, ko je na četničkoj strani i polahko imam sliku stanja o meni najdražem, a osnovnom državnom mediju. Ibretim[64] se u sebi ko je sve otišao i nije mi jasno da neko može dobro svirati bosanski sevdah, taj kvalitet može doći samo iz ljubavi, i uzeti pušku i pucati u Bosnu i sevdah.

Susrećem, selamim[65] i pozdravljam drage prijatelje: Sudu Hadžiomerovića, Nedeljka Opančića, Muhameda Haćimića Pincu i mnogo drugih.

Oni meni u civilnoj odjeći izgledaju stvarno, ja njima, u ogromnoj vojničkoj uniformi, nestvarno.

Uniforma mi draga. Dok vojska u Visokom nije imala uniforme, ja nisam tražio, bilo me stid da imam, a vojnik na liniji da nejma. Čim se vojska koliko-toliko obukla, ja izmolio i sebi uniformu. Vojničke pantalone mi poklonio komandant odreda iz Viteza, Hakija Dželilović. Taj odred iz Viteza prvi je došao u okolicu Visokog, da pomogne deblokadu Sarajeva, još u ljeto 1992. godine. Jaknu sa kapuljačom poklonili mi moji Tešnjaci. Malo po malo, objašnjavajući svakom da mi treba, da sam često na terenu, da muzikom i pričom bodrim našu vojsku, ja se obukoh.

[64] IBRET – ibret, m. (ar.) 1. – pouka, primjer, iznenađenje; 2. mnoštvo u frazi (npr. "ibret svijeta"); 3. čudo

[65] SELAM – selam, -ama (sdt&m), m. (ar.) – 1. muslimanski pozdrav; 2. selam nazvati, selam poslati, pozdraviti; 3. selam ćeš mu, pozdraviti ga; 4. selam predati, selam dati – završavajući molitvu (namaz) okrenuti glavu, najpre na desnu, pa onda na lijevu stranu, i pritom izgovoriti na arapskom jeziku "esselamu alejkum ve rahmetullah" – što znači "Pozdrav i Božija milost neka je na vas."

Čovjek u uniformi osjeća se komotnije, može svugdje sjesti, leći, ako u putu ostane u planini, u snijegu, toplina uniforme može život spasiti. U duši mi toplo, osjećam se dijelom Bosanske armije.

Dobro, pravi borci su mlađi, okretniji, brži od mene, moguće i hrabriji, oni su udarna igla Bosne, ja se nadam da je i ovo što ja radim, komponujem, snimam, sviram na terenu, govorim i pišem, korisno za Bosnu. To umijem i to radim svim srcem.

Dogovorismo gostovanje u noćnom programu. Da malo, nakon dugog vremena, uživo zasviram slušaocima Radija BiH, da im pričam o borbi i životu u centralnoj i sjeveroistočnoj Bosni, da ih ohrabrim: deblokiraćemo Sarajevo, imat ćete vi hrane i vode, i struje, i grijanje, samo još malo treba izdržati!

Sva Bosna u belaju, okolo sve crno, a u mojoj duši vedrina. Izdeveraćemo[66], pobijediti fašizam i dokazati da pravda uvijek na kraju trijumfuje.

SAMO NEŠTO PREDUGO ČEKAMO TU PRAVDU...

Bosna je zemlja svakog onog ko se za nju bori, mi koji smo ostali u Bosni branimo je, a napadaju nas i sa Istoka i sa Zapada. Svako bi sebi po dio i – nejma Bosne.

NEĆE IĆI, DOK JE NAS U BOSNI...

Odosmo u restoran u prizemlju. Poražavajuće tužan ambijent. Hrana nikakva. Cigara imaju. Fabrika duhana Sarajevo radi i u tome ne oskudijevaju. Po pričama kolega, nije im dosadno. Često im neko ode na četničku stranu, a poneko se i vrati. Bez obzira kako je, sve ovdje volim. I zgradu, napravljenu pred Olimpijadu '84., zdanje koje izvrsno odolijeva granatama i sve koji su unutra i rade u

[66] IZDEVERATI – izdeverati, prebroditi teškoće u životu; izbaviti se iz nevolje mučnog života

nemogućim uslovima. Kada prekinu emitovanje zbog nestanka električne energije, ja se odmah prepadnem, kontam, u belaju Sarajevo, a kada rade, osjećam da je uredu bezbjednost grada. Zvuk i slika RTVBiH, po meni, simboli su slobode Sarajeva.

Ispričah da se na terenu dešavaju tehnička čuda, ljudi u nevjerovatno skromnim tehničkim mogućnostima, od raznih pojačala, kasetaša, gramofona i videorekordera prave po Bosni lokalne radio i TV stanice. Iako nam je neprijatelj na početku rata planski uništio releje i antene, ipak je Bosna, zahvaljujući takvim, prekrivena istinom o našoj borbi. Divimo se radio-amaterima, njihovom radu i doprinosu. To je to, široka lepeza patriota raznih zanimanja zida slobodu BiH.

TEMELJ SLOBODNE BOSNE VEĆ SU SAZIDALI NAŠI BORCI...

U Komandi dogovorih sa rođom Muratom Begovićem ozvučavanje festivala, dobih potrebne dozvole, mučno pronađoh prijevoz pa nazad. Opet tunel, Hrasnica, Igman, sa ugašenim farovima, Kozigrad, Kaćuni, Brezovik pa Visoko, 29 sati opasnosti, poledice, blata, guranja kombija.

Dobro je, ići će to brže, samo da deblokiramo Sarajevo.

I lakše je, uvijek je sve u životu drugi put lakše.

Kod kuće mi, u Mulićima, status kvo, znači poteško. Plaho se brinuli za moj put u Sarajevo, a njih, odnosno Visoko, bombarduju sa obje strane. I mi uzvraćamo, kad imamo čime.

Odoh da obiđem familiju gosp. Zaima Muzaferije. Sa Gordanom Zaimovom, od početka rata, radim u Štabu za informisanje Općine Visoko. Svi mi dragi. Kao da su moja familija.

Naše poznanstvo datira od 1965. godine, od smotre amaterskih pozorišta u Tešnju. Neuslovan i malehan

bio stari hotel u Tešnju, pa organizator festivalske goste razmještao po kućama, nas, većinom članova amaterskog pozorišta Tešnja. Došao Zaim kod nas, vidio da smo vesela familija, svi nešto sviramo, pjevamo, svidjela mu se kućna atmosfera i doveo svu svoju familiju nama. Po danu druženje, sviranje, pjevanje, razdraganost življenja, a uveče pozorišne predstave ekipa iz cijele Bosne, i ostade u sjećanju zapisanih petnaest nezaboravnih dana. Vrijeme poznanstvo pretoči u drago prijateljstvo koje, evo, traje godinama.

Kroz hodnike, pune nacijepanih drva, penjem se na drugi kat. Otvaraju i radosno me dočekuju. Znam, i ja sam njima drag. Ja im sa mojim beskrajnim optimizmom dođem kao mehlem.

"Ne brinite se, biće dobro."

Majka Danica očima upija svaku moju riječ i žali se, eto, gelerima joj pogodili štok od prozora i šporet. Žao majci Danici šporeta, a zaboravila da su i oni bili u toj sobi.

"Jazuk[67]", velim, "sve je u Bosni danas jazuk, kad se nešto ošteti, jer nejmamo ništa, jedva sastavljamo kraj s krajem."

Zaim tjelesno oronuo, a duhovno probeharao. Piše prekrasne pjesme o našem stradanju i borbi, vodi ratni dnevnik, učestvuje u svim programima ratnog orkestra za naše borce, za humanitarne organizacije, za sve koji nas pozovu, i začini svaki naš program. Recitujući svoje stihove, oduševljava slušaoce. Jednostavno, kuda prođe Zaim Muzaferija, doajen teatarskih dasaka i filmskog platna, a danas ratni pjesnik, miriše Bosna.

Ili Bosna miriše Zaimom, ili Zaim Bosnom, svejedno.

Dobro je, eto, danas, samo je potanak sa cigarama.

"Hajmo praviti prvi bosanski festival narodne muzike" – rekoh, i ne znajući plaho šta će mi raditi na festivalu.

[67] JAZUK – jazuk, -a, m.; jazukl (tur.) – 1. šteta; 2. štetal Žali Bože na sramotul

Nit komponuje, niti svira, niti pjeva. Kontam, zaradit će se nešto, imaće ta umjetnička gromada dovoljno cigara. Neće ih više brojati. Sjedim u kuhinjici za stolom sa najvećim umjetnikom bh glumišta. Najvećim po znanju i iskustvu. I takav umjetnik nejma cigara!

Umjetnost nejma veličine, ne može se izvagati, nejma kantara za to. To je magla koja oplemenjuje i liječi duše.

Pravi umjetnik zavoli svoj posao i ide do kraja. Do smrti. Kad umre, onda ga počnu veličati, ali tada je njemu kasno.

DANAS TREBA IMATI CIGARA...

Da bi u naviknutom, zadimljenom ambijentu, pod granatama, riječima crtao istinu o Bosni. Gledam Zaima i sjetih se Vladimira Nazora. U onom tamo ratu imao kravu, i borca što je vodio kravu za njim. Kad pjesnik poželi, borac pomuze kravu i pjesnik se napije svježa mlijeka. Poslije piše pjesme.

Ili je ovaj rat teži, ili je manja potreba za umjetnošću. Nešto jeste.

"Idemo zajedno", reče Zaim i to bi moj najbolje odigrani potez šaha u partiji zvanoj Festival. Vrijeme će pokazati da je Zaim Muzaferija svojim učešćem, tekstualnim ispravkama i estetskim oblikovanjem bio stub prvog bosanskog festivala BiH.

A da je imao cigara na stolu, možda se ne bih sjetio da Zaima pozovem.

Prelistavam po glavi ko bi od pjevača iz centralne Bosne trebao učestvovati na festivalu.

Iz Visokog, bez dileme, Mustafa Dedić Muste. Sin mu od 20 godina na početku rata poginuo, a Muste odmah obukao uniformu. Da zamijeni rahmetli sina. Pobijedio svoju žalost i zapjevao slobodi Bosne. Odličan sevdalija i veoma požrtvovan i drag čovjek. Adnan Bajramović ima tekst "Selam svima, halal svima", a ja gotovu melodiju.

Grad Visoko to zaslužuje. Među prvima pročitali namjere dušmana i izuzetno se organizovali. Prva smotra patriotskih snaga u kasarni oduzetoj od četnika, obavljena je sredinom aprila '92. Preko 90% u farmericama i patikama, ali i u zraku osjetila se odlučnost da ovuda neće proći niko ko ne želi dobro Bosni. Prihvatili izbjeglice k'o svoje. Ko god je došao da mu se pomogne, iz Visokog nije otišao praznih ruku. Žestoki, samouvjereni borci. Svakog pojedinačno volim k'o brata.

Iz Breze Mustafa Tabaković Pado. Od početka rata dolazi u studio, snima sve što treba, u ruci mi. Elokventan, pun duha. Snimio "Amanet[68] šehida", "Majko, sanjao sam Bosnu", "Braniocima Sarajeva"... Učestvovao u svim programima ratnog orkestra. Izuzetno muzikalan, radin. Dužan sam nagraditi toliki trud, zaslužio je učešće. Pamtim ga po tome što većinom, kada Pado dođe u studio, dušmanski avioni bombarduju Visoko, do sada 5–6 puta. U šali mu kažem da mi rjeđe dolazi.

Nije Pado kriv što je moj muzički atelje lociran između važnih objekata. Na prostoru od oko 500 m vazdušnom linijom antena Radio BiH, Vitex, Vispak, Matres. Sve vojno zanimljivi objekti. Malo po malo, eto aviona ili artiljerijskog bombardovanja. I studio namjerno gađaju. Ja nedjeljom u 15,30 sati krenem sa emisijom "I pjesmom do slobodne Bosne", selamom i pozdravom za slušaoce, a četnici granatama po Mulićima. Komšije me upozoravaju da će stradati zbog te emisije. Svake nedjelje dva i po sahata mi pričamo, pjevamo i sviramo Bosni, slobodnoj, ljudskoj i tolerantnoj. Narod izuzetno voli i sluša tu emisiju. U okeanu beznađa pronalazim nadu. Nadu u bolje sutra. Često, lijepo slažem. Nekada je korisno i slagati.

[68] AMANET – amanet, (amanat, emanet), m. (ar.) – 1. preporuka, povjerenje, čuvanje, zavjet, svetinja; 2. predmet koji se daje na čuvanje, na povjerenje, u pohranu; 3. dar koji daje momak djevojci ili djevojka momku prilikom zaruka; obilježje biljega; 4 vrijednosna pošiljka

Kada bolesniku kažete da dobro izgleda, to je sevap.

A BOSNA JE TEŽAK BOLESNIK. IZLIJEČIĆEMO JE, SA BOŽIJOM POMOĆI!

U emisiji puštam sve nacionalnosti. Naravno, one pjevače koji su ostali da brane Bosnu. Pjesma nikada nije crtala granice medu ljudima. Granice u zemlji koja je i njihova crtaju samo neljudi. Nikada pjesma. Bilo kojem gradu, kad vojno zagusti, ja na Radio Visokom posvetim pola emisije. Ne čuju oni to, ali ja u srcu osjećam da im pomažem.

Gospođa Mustafe Novalića šalje presnimke emisija Mustafi u Gradačac, da narod tamo čuje da nisu sami. Sa mnogo gradova razmjenjujem trake. Oni naše puštaju po Bosni, a mi njihove na Radiju i TV Visoko. Sva Bosna je na jednom mjestu. U srcu svakog onog ko je voli. Stare nane me u mimohodu blagosiljaju:

"Bog ti dao, sine!"

To mi je golema nagrada.

U emisijama često učestvuju i sestre Bandić – Alma i Azra. Prekrasne, lijepo odgojene, muzički obrazovane djevojke. Otac im, Fehim, piše lijepe tekstove o našoj borbi. Četnici ih protjerali iz Pazarića, ustaše iz Kiseljaka, eno ih u Moštru – izbjeglice. Jednom ih nađoh, zajedno klanjaju akšam. Pjevaće na prvom festivalu. Višestruko su zaslužile.

Iz Bugojna mi ljeta 1992. godine došla grupa "Bosna bend" (zabavna muzika). Imaju odlične tekstove, pisao novinar Ahmić. Braća Šećići izvrsno postavili melodije. Pjevač Sabo malo sirova, ali silna glasa. Rijetko sam u pjevača čuo takvu glasovnu energiju. Ganu me do suza dio pjesme "Vozovi tuge odlaze i našu djecu odnose".

Bože, zar planski raseljavaju našu djecu i Bosnu?!

Vojska ih poslala, donijeli konzervi, jedemo, snimamo i spavamo u studiju. Mislim da je to prva ratna kaseta BiH. I danas se ponosim tom kasetom. Umnožismo stotinjak na duplim dekovima i ode Bosnom. Preko te grupe upoznao sam i Envera Čauševića, gitaristu i pjevača, poslije je snimao kod mene. Ima odličnu pjesmu "Majka Bugojanka". Tegobne i ponosne emocije majke kad sina šalje da brani Bosnu, prava za festival.

U Kaknju pronađoh Fahrudina Mašića. Radi u Elektrani, svira i komponuje. Ima prelijepu pjesmu "Da sam cvijeće, znam koje bih bila, zlatni ljiljan borcu na grudima". Treba mi mlada i lijepa djevojka da otpjeva tu pjesmu. Da je našim borćima lijepo i kad je vide i kad je čuju. Da u njoj prepoznaju Bosnu.

Zamolih Hajrudina Durakovića, iskusnog, kulturnog radnika iz zeničkog "Preporoda" da mi organizaciono pomogne u tom regionu. Pozva me Hajrudin na jednu priredbu "Preporoda", ja poslušah i odabrah Nusretu Kobić i Munira Durmiša.

Nusreta izvanredno pjeva, a i Munir je vrlo muzikalan. Snalažljiv, pjeva mnogo raznih stilova muzike, nejma vode da on ne može naći obalu. Vrijedan. Skrenuh mu pažnju da me interesuje samo bosanski stil pjevanja.

Upoznah Omera Mekića, bubnjara koji i pjeva. Kaže da je dvadesetak godina živio u Mostaru, a doselio u Zenicu unazad dvije-tri godine. Govori karakteristično, hercegovački. Ukoliko ne stignem do Mostara, da dovedem pravog Mostarca, Omer može poslužiti.

Do Mostara užasno teško. Po kazivanju drugih, od Jablanice devetnaest sati pješke. Vojska ide, na samaricama i leđima nose hranu i municiju opkoljenom Mostaru.

Kako ću ja, kad imam godina, a nejmam kondicije? Nekad je bilo obratno.

Boli me odnos UN prema nama, bole me naše pobjegulje. Da smo svi tu, možda bi Bosni bilo lakše. Zamolih Salku Avdića, prijatelja iz Sarajeva, sada živi u Zenici, pozorišnog glumca i pisca odličnih tekstova, da obradi te dvije teme.

Rekoh mu:

"Nemoj jesti 48 sati. Najbolje ćeš gladan doživjeti naše stanje, jer svi smo mi, blago rečeno, polusiti."

Salko obeća. Ako uspije vjerno oslikati i opisati naše stanje, i to će biti dio istine o Bosni – pjesmom kazane.

Do Tešnja se ne može. HVO se udružio sa četnicima protiv nas i zajedno blokirali Tešanj i Maglaj. Naši se grčevito brane i odolijevaju. Teško je, da teže ne može biti. Unprofor avionima baca narodu hranu iz zraka. Gladna vojska, gladan narod, a bore se k'o lavovi. Da sam ja vlast, ja bih odmah u takvom, smrtnom okruženju doživotno pobratimio Tešanj i Maglaj. Ako opstanu, nek su braća, ako umru, nek umru zajedno. Neće, ne daj Bože, umrijeti, znam kakvi su to borci i nejmaju nikakvog drugog izlaza. I zato će opstati.

U Tešnju i Meho Fazlić, jedan od najboljih pjevača u Bosni. Grjehota da Tešanj i Maglaj nejmaju predstavnika na prvom festivalu, ali kako doći do Mehe?

Sjećam se...

Tešanj...

Svakom čovjeku njegovo rodno mjesto je, u većini slučajeva, najdraže. Meni moj rodni grad, Tešanj, jeste.

Stara tešanjska čaršija, smještena izvan frekventnih drumova, bogate kulturne tradicije, svojim adetima i poimanjem života, simbolizira dah drage nam Bosne – ljudske i musafirske – za svakog dobronamjernog.

Tu sam proživio djetinjstvo, tu su mi pokopane drage uspomene...

Idilu mirnog, tolerantnog života razbiše dušmani Bosne i Hercegovine. Krenuše katili na Bosnu, naoružani silnim oružjem i mržnjom. Uspraviše se Bošnjaci i malo čestitih ljudi drugih narodnosti da brane Bosnu. Samo hrabrost i nadljudska izdržljivost protiv aviona, tenkova, topova, luna...

Tešanj preplaviše izbjeglice iz Doboja, Teslica, Dervente i drugih okupiranih mjesta. Tešnjaci izbjeglice primiše kao najrođenije. Podijeliše sa njima njihovu tugu. Organiziraše život i odbranu. Proradi tešanjska namjenska industrija...

Dušmani napadaju sa svih strana... Hrabrom srcu, koje brani svoju vjeru, svoju Bosnu i svoj toprak, ne mogu ništa avioni, topovi, tenkovi...

Garava brigada postaje jedan od simbola herojskog otpora Bosne. Adem Omaha, Šemsudin Mehmedović... izrastaju u legende. Borci OG 7 postaju specijalisti za uništavanje oklopnih sredstava. Adem Čardžić Žabac sa svojom jedinicom od ušća kod Doboja napravi grobnicu dušmanskih tenkova. OG 7 uništi preko stotinu neprijateljskih oklopa.

Golemo je to, pregolemo, moj brate...

Borci OG 7 otimaju i uništavaju četnicima tenkove – grdosije od 40–50 tona kao bicikle...

Nekoliko puta sam u toku rata odlazio u Tešanj. Jednom me komandant OG 7, Mustafa Cerovac, zamoli:

"Omere, u Visokom si, naš logističar ide na drugu dužnost. Mogao bi nam pomoći."

Rado prihvatih. Dobih odgovarajuće papire i sutradan, u Visokom, odoh u Komandu. Predadoh papire uz objašnjenje:

"Slušam vas bez pogovora čitav rat. Sviram sa orkestrom gdje god me pošaljete. Molim vas, omogućite mi da makar malo pomognem mom rodnom Tešnju."

Komandant Rasim Delić reče:

"Malo sredstava imamo, tvoji Tešnjaci bi ofanzivno, a Teočaku je veoma teško. Kome bi ti dao?"

Teočaku – svakako", zaključih ja.

Za nekoliko dana, rekoše mi da ima pošiljka za Tešanj. Noću, vojnom linijom, dobih komandanta OG 7, Mustafu Cerovca, i obavijestih ga da su dobili RPG-ove.

"Sutra pošaljite kamion", rekoh.

Nakon dvije sedmice, HVO pusti četnike na Hatkinim njivama i Tešanj sa Maglajom osta u potpunoj blokadi. Ni muha ne može u Tešanj i Maglaj. Kad nije mogao dušman oružjem, pokuša izgladnjivanjem skršiti otpor branilaca, uz stalna napadanja. Gazije svojom krvlju natopiše zemlju bosansku i odbraniše se.

Naša Armija koncentrisa jake snage prema Žepču. Četnici se panično povukoše, ne smiju se oni potući muški, oni smiju ubijati samo bespomoćne...

Puče obruč i ja odmah u Tešanj.

Komadant Mustafa Cerovac mi reče:

"Onda je stiglo četrdeset RPG-ja."

Meni žao:

"Ja mislio da je više."

"Da je jedan došao tvojim sevepom, dosta je. Ti ne znaš kako je to jako oružje", kaza komandant.

Meni razgali dušu. Ponosim se što sam Bošnjak i Tešnjak...

Valja mi u Travnik, preko Ovnaka. Zima, dubok snijeg. Mali kadet ide na benzol k'o zvrk. Samo veliki propuh unutra. Star, po godinama bi mogao u vojsku, ali ide. U Travniku majka Josipa Pejakovića. Brinem kao za svoju majku. I pošaljem po vojsci hediju koliko mogu. l Josip bi pazio moju majku da je on ovdje.

I prijatelj mi Šahin Dolovac u Travniku. Veliki zaljubljenik bosanske pjesme. Šahin bio jedan od direktora

konfekcije, trgovine i ugostiteljstva kombinata "Borac", ali džaba je sve to – u srcu ostala u mladosti neostvarena želja – pjesma.

Pokasno krenuh iz Zenice, računajući da ću na punktovima uzimati vojnike da mi pokazuju put preko Ovnaka. Donekle bi vojnika, onda na jednom punktu niko ne ide dalje. Pada noć, ja sam u autu, trebam u Travnik, a ne znam put. Srećom, nakon dugog čekanja pojavi se jedan šumarski inžinjer, ide donekle prema Travniku, pokazaće mi put. Mnogo seoskih raskrsnica usput, noć, snijeg, nikakvo vrijeme za putovanje. Objasnih čovjeku ko sam, zašto idem u Travnik i on se odluči ići sa mnom do kraja. Ne smije me pustiti samog, zalutaću u neprijateljsku teritoriju.

Na jednom mjestu, malo prije Gučje gore, ustaše snajperima pokrivaju prolaz. Ja ugasih svjetla i, s bismillom[69], na rizik.

Travnik u mrklom mraku. Bi mi žao što ne vidjeh ulaz u grad. Ranije, kad god sam dolazio u Travnik, prije ulaza stanem i uživam. Stara gradina, mnoštvo munara[70], medresa[71], plava voda, to su blagodeti za oči željne ljepote. U Bosni nejma tako lijepog ulaza u grad. A večeras mrtav grad, utonuo u duboko more tišine. Usred ratom pritisnutog Travnika, oaza života, Konak, a u Konaku sijelo. Šahinu javili da ću doći, pa napravio veče sevdaha.

U Travniku, sve što zna svirati i pjevati, na jednom mjestu – u konaku.

Poselamih kolege i publiku, rekoh zašto sam tu i otpoče svirka. Odabrah Mirsadu Mehić, mlada, lijepa,

[69] BISMILA – bismilla, f.; bismille, n. (zapravo bismilla, bismille) (ar.) – ime stava "Bismillahir-Rahmanir-Rahim" – ("U ime Boga, Sveopćeg Dobročinitelja, Milostivoga"), kojim počinje svako poglavlje u Kur'anu

[70] MUNARA – munara, minara, minaret, m.; minare, n. (ar.) – visoki vitki toranj džamije, sa kojeg mujezin poziva muslimane na molitvu (uči ezan)

[71] MEDRESA – medresa, f. (ar.) – muslimanska vjerska škola u koju se stupa po završenom mektebu ili ruždiji

spiker travničke radiostanice, ako budem imao problema, može se uklopiti kao voditeljica festivala.

Na moju želju, da učesnici budu lijepo obučeni, direktori konfekcije "Borac" – Travnik Mehmed Ćorhodžić i Sead Čolo rekoše da će mi odijela prodati u po cijene.

"Ako mi dovedeš festival u Travnik, odijela će ti biti besplatna", dodade Muhamed Ćurić, magistar, predsjednik Općine.

Pade dogovor. Ako dogovaranje ne ide, ja uzmem harmoniku, onda ide. Lakše se usaglašavamo uz pjesmu.

Zamislih scenu: Bosna sva u ratu, stradanja na sve strane, nesreća pa eto, a jedna grupa ljudi usred tog stradanja pjeva budućoj slobodi... Sloboda će doći, sigurno, samo ne znam ko će od nas tada biti živ da je dočeka. Svuda okolo glad, bijeda, patnja, a mi, lijepo obučeni, pjevamo našoj Bosni. Pa kada se to vidi na videokaseti, neka se zaibrete[72]. Sva Bosna u kontrastu, i mi dio tog kontrasta.

Odoh na spavanje, na sprat, nejma svjetla, ne lože, zima me izujeda i jedva zaspah.

Ujutro, kod Seje Sarića, profesora travničkog, na kahvu u "Konzul"[73]. Sejo, namli čovjek, iz svakog gesta i riječi osjeti se da je to naslijeđeno, i u tegobi pun duha i optimizma, predsjednik travničkog "Preporoda". Bolje je sa takvim popiti kahvu, nego sa nekim pojesti janje! Stiže i Mustafa Gafić, novinar i veliki poznavalac sevdalinke.

Otpoče eglen[74]. Rekoše da je u Travniku teško, dušmani navalili sa svih strana, grad pun izbjeglica – većinom

[72] ZAIBRETE – začude

[73] KONZUL – (lat.) consul – u Starogrčkoj republici; titula dvojice najviših službenika koji, zajedno sa senatom, upravljaju državom; danas službenik koji u inostranstvu zastupa trgovačke i privredne interese svoje države i njenih podanika, a katkad mu se povjerava i diplomatska funkcija

[74] EGLEN – eglen (jeglen), m.; eglena, f. (tur.) – razgovor; sobet; zabava u prijateljskom razgovoru

Krajišnika, dijeli se na jednako ono što se ima i izdržaće nekako, ako Bog da.

"Jašta ćete nego izdržati! Ovaj grad je imao 77 vezira[75]. Ovo je vezirski grad, Travnik", rekoh. "I to mora ostati."

Šahin dovede Nisveta Delića. Nisvet, Prijedorčanin, svirao u Njemačkoj, kad je zapucalo u Bosni, ostavio kolege i pohitio da brani Bosnu. Otresit, komandir u 17. krajiškoj. Pokaza mi pjesmu "Vratiću se u Krajinu". Taman, idealna za festival! Samo je u žalosti, poginuo mu u jednoj akciji najbliži rođak.

"Šta ćeš, rat je, za slobodu Bosne ginu najbolji, ali o slobodi Bosne treba i zapjevati. Voli to i vojska i narod. Svi ćete se vi, ako Bog da, vratiti svojim kućama, u Krajinu, zar to ne kaže i tvoja pjesma?"

Uputih molbu da mi nekako organizuju da dođem do Gornjeg Vakufa. Ne može se tamo, oko Gornjeg Vakufa vode se žestoke bitke. Znam ja to. Znam i da na leđima imaju sedam do deset brigada što HVO-a, što HV. I žestoko odolijevaju. Svaki borac Gornjeg Vakufa je kao planina. Kad im je bilo najteže, 305. jajačka sa Kralupa, kod Visokog, usiljenim maršem, dugim 70 km, preko planina, kroz snijeg i led, sve pješice stigla da im pomogne. To je epopeja o kojoj se malo zna. Kad su pristigli, onako u hodu, komandant 305. jajačke upitao Vakufljane:

"Gdje su najgušće ustaše? Tamo ćemo udariti."

"Zašto tamo?", upitaše domaćini.

"Ako progulimo, najest ćemo se."

I proguliše...

Također znam i ovo: danima su ustaše sa okolnih brda buradima punim baruta bombardovali Gornji Vakuf. Sa

[75] VEZIR – vezir, -ira; m. (ar.) – najviša titula u državnoj hijerarhiji Turske carevine; ministar, guverner jedne pokrajine, upravnik vilajeta

jednog brda posebno. Dokundisalo to jednoj grupi boraca i odluče se na samoubilačku akciju.

"Idemo to uništiti – ako uspijemo, zapjevaćemo 'Mejru na tabutu'[76]. Ako ne čujete pjesmu, mi smo izginuli."

Dva dana grad čekao pjesmu. Drugo jutro, u rani sabah, zapjevali borci pobjednici. Sve naše linije prihvatile i otpjevale "Mejru na tabutu".

"Zato borac iz Vakufa treba pjevati na prvom festivalu. Ne mora znati pjevati. Neka izađe da se mi njemu poklonimo."

Ne dođoše mi u Gornji Vakuf. Odvedoše me predveče u Konak, da mi se pohvale, da im vidim folklor. Preko stotinu momčića i djevojaka zagrijavaju se. Harmonikaš svira Žikino kolo. Četnički topovi i tenkovi na Vlašiću, par kilometara iznad grada, i svaki dan đženaze u Travniku, a on svira Žikino.

"Znaš li šta bosansko?" – upitah.

Ne umije.

To je to. U kolima su nas pregazili. 90% naroda misli da je Žikino kolo bosansko i da je Žika iz Bosne. Nije, Žika je iz, recimo, Čačka. Zato ću snimiti sve što znam od naših kola. Neka uče i neka našem narodu sviraju naša kola. Možda će nekada zavoljeti svoje, a ne tuđe.

Opet snijeg, led, Ovnak, Zenica, Visoko – i svugdje vojska u autu. Kud god idem, ja stalno primam i vozim naše vojnike. Dragi mi, naša mladost dobro podnosi tegobe rata, saosjećam sa njima. Kad shvate ko ih vozi, raspričaju se o akcijama, o svom vojničkom životu. I tako ja po terenu skupljam materijal za emisije. Poteško danas, dobijaju dva obroka dnevno. Na moje pitanje, kako ih zavaraju za jedan obrok, kažu, doručak je oko 10,00 sati a večeraju između 15 i 16,00, tako da optički izgleda da je cijeli dan pokriven, a nije, fali ručak,

[76] TABUT – tabut, m. (ar.) – mrtvački sanduk kod muslimana, bez poklopca

Izdurat će, tješim ih, izduravala je Bosna i gore, i vijekovima opstojala, mi smo Armija BiH, a Bosna svoju Armiju nije imala 530 godina, do nas.

Problem je u tome što od ta dva obroka, od vojničkih usta moraju otkinuti i ponijeti kući, djeci, familiji. Humanitarna neuredna, nikakva...

"Samo da se šta ima zapaliti", većinom odgovaraju. "Ima", kažem, ispušimo moje putujući i onda ja kod kuće nejmam šta zapaliti. Imam, u Mulićima, moj komšija Šerif Manko, pjevač, najveći je velemajstor u pravljenju koktel--cigara od raznog lišća. Što god u Mulićima raste na drvetu, a može u cigaru, mi smo probali pušiti. Popušimo ujutro po jednu Mankinu, svaki dan ima najnoviji koktel i ubandačimo se do iza podne.

Manki, kada je sa nervno bolesnim iz Jagomira izlazio iz Sarajeva, četnici na Kobiljači u džepu našli dva teksta. U jednom "Gusle gude, Srbi kolju ljude, popališe sela i gradove, šalji sine iz bacača mine, goni zvijeri s onu stranu Drine."

"Šta je ovo?" – pita četnik.

"Ja sam kompozitor" – odgovara Manko, "neko mi donio da komponujem."

"Uzmi olovku, prepiši, a ti, Stanko, ponesi motornu pilu", četnik će, "ako bude isti rukopis, prerezat ću ga po pola, pa ćemo imati dva kompozitora."

Manko tvrdi da je proučio u sebi sva sureta[77] što zna.

Bog dao, smijenile se patrole na punktu. Nova patrola ih utjerala u autobus i tako prošao. Svi mu dokumenti ostali na Kobiljači.

Iz Rudog je, zna mnogo sandžačkih pjesama, svaki dan notalno zapisujem te stare pjesme. Valjda će taj zapis spasiti

[77] SURA – sura, f.; sure. -eta, n. (ar.) – poglavlje u Kur'anu

neku pjesmu od zaborava. Zaboravili smo mi u Bosni ko smo, šta smo, naše adete[78], običaje, naše pjesme. Danas se u krvi prisjećamo.

1990. godine sa ekipom sam gostovao u Americi. Familija Jusufa Hrapovića sa Nijagare poklonila mi 715 tekstova naših pjesama. Kažu da su ih godinama skupljali i da su imali želju baš meni da ih poklone. Od tih 715 pjesama ja, koji se čitav život bavim ovim poslom, najmanje 300 ne znam. Potonulo u zaborav. Možda se one još nalaze u glavama naših djedova i nana u Bosni. Valja tragati, a Šerif Manko ponešto zna i ja zapisujem. Pjevaće na festivalu, drag mi, dobro pjeva, a još bolje pravi cigare od lišća,

Odoh u Komandu, referisah dokle sam stigao, gledaju me blijedo, ali podržaše, još mi odobriše da koristim vojna sredstva veze.

U Komandi hadžija Čengić, drag mi, radi 24 sahata dnevno. Možda sam i ja njemu drag. Ne voli pjesmu, ali smatra korisnim za Bosnu ovo što ja radim. Kad god sam mu šta zatražio za ratni orkestar, dio uniforme ili šta drugo, ne da mi, kao da mu iz oka vadim. Jednog dana sjedim ja kod hadžije, dođe vojnik-vozač, ide na teren i trebovao dvije konzerve. Hadžija ga ubijedi da se može prometnuti sa jednom konzervom. Meni neprijatno što sam tu. Čitavo vrijeme gledam na zidu levhe[79]. Ode vojnik, ja upitah hadžiju što je takav titiz.[80] A on će meni:

"Treba vojsci na linijama."

Vojnom paket-poštom zamolih Akifa Agića, ratnog izvještača, da u Gornjem Vakufu pronađe pjevača za festival. Akif svojim izvještajima, punim optimizma,

[78] ADET – adet (hadet), m. (ar.) – običaj, navika, tradicija

[79] LEVHA – levha (lehva), f. (ar.) – kaligrafski napisani i uramljeni citati iz Kur'ana ili mudre istočnjačke izreke, koje kao ukras vise po muslimanskim kućama

[80] TITIZ – titiz, m. (tur.) – škrtac, tvrdica

uz Ali-Rizaha Gašija, Željka Ružičića, Nadu All-Isu i Suada Hadžiomerovića, sa radiotalasa razgaljuje mi dušu.

Krenuh u sjeveroistočnu Bosnu, da vidim dokle su oni stigli sa organizacijom. Odmah na početku smo se dogovorili da ja radim u ovom dijelu Bosne, a oni tamo.

Zima, snijeg, gdje god čovjek krene, zbog ratnih dejstava i planinskih puteva ne zna dokle će stići. U mirno doba, preko Milankovića nije se moglo zimi, a kamoli sada u ratu. Uzak, pun rupa planinski put, brda ponegdje svezala za nebesa, malo-malo neko zaglavi i prepriječi prolaz ostalima. Četnici ga na više mjesta pokrivaju granatama, a sve ide. Ovo je već dvije godine jedina veza centralne Bosne sa tuzlanskom regijom. Ovo je sarajevski tunel Tuzle. Sve druge prilaze sa naše strane četnici su blokirali.

Iznad Breze primih vojnika u auto. Udvoje je lakše, ako zapadnemo u putu, ako drugi zapadne pa se ne može proći, ako se trebadne noćiti u planini, sigurnije je udvoje. Ne može više u auto, harmonika i neke stvari na zadnjem sjedištu, kadet nizak, a valja nama preko dubokih rupa.

Vojnik slabo obučen, prazan ranac zalijepio mu se za mršava leđa. Na moje odakle je i gdje ide, on odgovori:

"Izbjeglica sam od Ilijaša. Živim sa familijom u okolini Kaknja, a idem na položaj u Bakiće, iznad Olova."

Krenuo vojnik pješke od Kaknja do iznad Olova!

"Za koliko bi stigao pješke da nisi mene sreo?", upitah.

"Dan, noć i drugi dan dopodne, otprilike", on će meni.

"Izgladnićeš usput, prazan ti ranac."

"I djeca su mi ostala gladna, Allahu na amanet[81], a ja ću se snaći nekako do položaja."

[81] ALLAHU NA AMANET – allahimanet! allahemanetola! (far.) (ar.-tur) – Bogu na amanet! Zbogom!

"Pa šta misliš o svemu ovom: o borbi, o našem životu?"

"Pobijedićemo mi njih, uz Božiju pomoć, kad-tad."

To je to, vjera u vjeru i pravdu. Hvala ti, Bože, što me podari te upoznah takvog čovjeka! Dadoh mu da nam smota, zapalismo i ušutismo golem dio puta.

U Kladnju svratih nani Melći. Osamdeset pet joj godina. Nekada svirala harmoniku. Zna mnogo starih pjesama. Rodom iz Tešnja, davno se udala u Kladanj, a Tešanj svo vrijeme ostao u srcu. Neće da mi pokaže "Nejma ljepše knjige od Kur'ana[82]."

"Ne mogu, sine, ja sam vjernik, ne valja se o Kur'anu pjevati." Razgovorljiva, lijepa stara nana, puna života. I ovu dušu je oplemenila vjera u Boga, i muzika.

Ispod Husina, na lijevoj strani, odoh kod Ivice, starog prijatelja, vlasnika autootpada. Ivica svira saz. Voli podjednako sevdalinke i šokačke pjesme. Dvadeset devet puta se ženio. Malo mu i zavidim na tome. Njegovi Jozo i Mujo poprave na autu sve što sam ja razvalio u dolasku.

"Ne košta ništa, samo ćeš mi jednom zasvirati", kaže ljubitelj sevdalinke Ivica.

U Lukavcu mobilno stanje. Hasan Bajrić, Muhamed Belaja, Abasko Bijedić, Nijaz Burgić i svi ostali rade punom parom. Sejo, Ismet i Bajro znaju pronaći prave saradnike i motivisati ih. Na sastanku, kod načelnika Seje, izreferisasmo šta je ko uradio. Milion poteškoća, ali uglavnom ide. Dogovorili su se sa lukavačkim firmama da im mi malo odsviramo u toku pripreme festivala, a da će nam te firme svako veče organizovati večeru. Dobro je, imamo i večeru.

Odsješću i spavati kod Muhameda Belaje. Sam je, familija mu u Njemačkoj, divan i nenametljiv čovjek.

[82] KUR'AN – Kur'an (Koran) -ana, m. (ar. al Qur'an) – muslimanska sveta knjiga koja, po islamskom vjerovanju, sadrži Božiju objavu, objavljenu preko Muhammeda, s.a.v.s.

Muhamed pregradio dnevnu sobu ormarima. Ja spavam iza ormara, a Muhamed kuha. Umije, život ga naučio. Godinu i po sam.

"Pola sam života proveo po srednjoškolskim, studentskim domovima kao podstanar, tako da mogu svašta jesti. Što bi naš narod rekao, nisam peka na hrani. Život je uvijek najbolja škola."

Sutradan, na sastanku, izraziše želju da iz Lukavca pjevaju Sabira Fazlić i Refik Šubić, a da u orkestru svira makar pola njihovih "Meraklija". Razumijem ih, hoće da imaju okosnicu festivala iz Lukavca. Tako i treba, za buduće festivale.

Dogovorismo se da festival muzički otprati dio moga ratnog orkestra iz Visokog, dio "Meraklija" iz Lukavca, bubnjar Faik Lačević iz Sarajeva i orguljaš dr. Mujo Hodžić iz Olova. Opet Bosna sa raznih strana na jednom mjestu, u orkestru i u srcima našim.

Predložiše pjevače i pjesme. Muhamed Mujkanović i Zekija Mehurić imaju odlične pjesme iz Tuzle, Esad Kovačević iz Gračanice ima pjesmu, iz Gradačca Džavid Pamuković, samo ne mogu stupiti sa njim u kontakt, iz Živinica Latif Havkić, drago mi što imamo predstavnika iz Živinica.

Volim i od srca poštujem Živiničke ose. Bore se gdje god treba u Bosni. Iz Čelića možda bi trebao pjevati Mehmedalija Muratović Čopak.

"Šta je sa predstavnicima drugih gradova: Teočaka, Brčkog, Kalesije, Kladnja, Banovića, Zvornika...?"

"Razaslali smo habere na sve strane. Teško je uspostaviti kontakt, rat je."

Insistiram da dovedu predstavnika Teočaka. Za Bosnu se biju k'o zmajevi.

Dogovorismo se i o glumcima: Muharem Osmić Lukavčanin, Emir Hadžihafizbegović Tuzlak i Vlado Kerošević, također iz Tuzle.

Odlično, već zamišljam na sceni Muharema Osmića, doajena pozorišta sa Ibrišimovićevom – "Bosna, to je jedna lijepa zemlja", i kontom, ja bih Nedžadu Ibrišimoviću zakonom zabranio da išta više napiše, jer onaj ko je napisao "operi noge kad prelaziš Koranu, Glinu, Savu i Drinu, Bosna je ćilimom[83] zastrta" i onaj ko napisa "kad Bosanac ide na spavanje, polahko spušta glavu, da zemlju ne povrijedi", ne može nikad više napisati ništa ljepše. Neka ne piše više ništa, da ne pokvari.

Emir Hadžihafizbegović, probuđeni vulkan bošnjačke duše, svojom predstavom "Godine prevare" nacrtao kataklizmu[84] nas Bošnjaka. Gledajući tu predstavu u 75 minuta trajanja, vidio sam sav svoj život i zablude. Insert te istine o Bosni u svakom slučaju će podići nivo vjerodostojnosti festivala.

Vlado Kerošević, istinski Bosanac, radi u Tuzli, režira u Živinicama, bori se za Bosnu, tu je, ukoliko Josip Pejaković ne mogne, a mogu i obojica.

Dobro je, imamo orkestar, imamo pjevače, glumce, volio bih da imamo predstavnike svih naših gradova. Svi se izvanredno bore, a istovremeno se bojim da festival ne bude predugačak. Odsudna je ovo borba za opstanak Bosne, i Muslimana u Bosni. Ne može se to uslikati festivalom dugim dva sata.

Sinu mi ideja, kao kad upalite svjetlo u mraku, da svaki pjevač iz svoga grada donese po jednu umjetničku sliku, da na prvom festivalu imamo i izložbu slika.

Da sedam sazlija, predvođeni najboljim, Avdagom Vrabcom, u foajeu dvorane prebire staru dobru sevdalinku na sazu, dok posjetioci razgledaju slike bosanskih autora i da posjetiocima na ulazu u dvoranu lijepa djevojka u bosanskoj

[83] ĆILIM – ćilim, kilim, m. (pers.) – prostirač izatkan od vune na stanu; tepih

[84] KATAKLIZMA – grč. kataklysmos – poplava, potop; (flg.) prevrat, slom, propast

nošnji ponudi na papirnoj salveti po kašiku prave halve[85]. Da im bude slatko i hairli to što su nam došli.

"Dobra ideja, ali smo potanki sa šećerom."

"Ne mora biti plaho slatka halva. Važno je da je od srca. Shvatiće posjetioci naše želje i stari bosanski adet."

Hasan samo piše, što on zapiše u tefter[86], sigurno će biti urađeno. Takav je čovjek, malo potvrd, nejma on u sebi previše ljubavi za ovu vrstu umjetnosti, ali izuzetan operativac. U dvorani organizovao pravo radilište.

"Biće sve gotovo do festivala", uvjerava me.

Ismet, gospodarast, svakom riječju i pokretom određen, drag čovjek. Načelnik Sejo komandant, naređuje, oduševljava se idejama, sabire, oduzima, nije mu lahko. Četnici za vratom na Vijencu, narod i vojska polusiti, a festival pjesme u Lukavcu. Valja se othrvati protivnicima festivala, ima i takvih. Vidi Sejo dalje od rata, neće Lukavac samo živjeti od fabričkih dimnjaka, od uglja iz zemlje. Živjeće grad i od vode jezera Modrac, sa zemlje. Vidi Sejo tramboline, skakaonice, čamce i kafiće na obali. Već sad vidi od jezera bosansko more...

Zamolih da sponzori budu iz svih gradova, koliko ko može. Da i sponzorstvom objedinimo Bosnu. Dogovorismo se da ću ja sa dijelom orkestra vježbati u Visokom, da će dio Meraklija dolaziti kod mene, ili ja kod njih, kako kome bude nagodno.

Nasuše mi kanistere benzola, opet vojnici sa mnom u autu, opet Kladanj, Milankovići, Solun, Vareš, Zvijezda, Visoko.

U Visokom videokaseta iz Jablanice. Midho Hadžimehanović, moj prijatelj iz Visokog, preko svoga

[85] HALVA – haálva i haâlva (álva, âlva, halvuša, alvuša, f. (ar.) – slatko jelo od pšeničnog ili bijelog brašna, masla i šećera

[86] TEFTER – tefter, tevter, defter, m. (grč.) – bilježnica, registar, protokol; računska knjiga

ahbaba iz Konjica poslao haber[87] o festivalu. Jablaničani poslali videokasetu, na kaseti pjeva Derviš Gabela, borac. Malo potvrdo pjeva, stil mu nije previše bosanski, ali naučiću ga. Jablanica mora imati svoga predstavnika.

Prije godinu i nešto poslao me sa ratnim orkestrom komandant Rasim Delić u Jablanicu na polaganje zakletve naše Armije.

"Morate stići dole, taj put je put života Bosne i Hercegovine!"

Do Jablanice prođosmo 23 HVO barikade, brojali mi u kombiju. To jutro HVO zoljom razvali jedan naš punkt, s donje strane Jablanice, od mora, da izazovu incident i spriječe polaganje zakletve. Na stadionu zakletvu polaže 1.800 boraca, na tribinama 3–4.000 posjetilaca. Ispitah odnos snaga. Još tada sam znao da je Jablanica naša. Upoznah komandanta Arifa Pašalića i prvi put vidjeh nitroglicerinsku pušku. Dobro, Jablanica ima predstavnika, ali boli me kako ću stići do Mostara.

Svirali smo mnogo koncerata za našu Armiju. U Visokom, Jablanici, Fojnici, Zenici, Tarčinu, Pazariću, Kaknju, Brezi, Zenici, u Preočici iznad Viteza, Travniku, Varešu... jednostavno, svugdje gdje je trebalo. Preko stotinu puta. Uvijek, uz ogromno poštovanje prema borcu i uvijek iz nadahnutog srca.

Sjećam se...

Svaki održani koncert za našu Armiju drag mi je, ali jedan, NEODRŽAN, najdraži.

Gospodin Dževad Mlačo i komandant Faruk Aganović Jupi, pozvali nas, da 19. 10. 1994. god. ratni orkestar gostuje u Bugojnu. Rekoše da su nas dobro reklamirali i da će sportska dvorana biti puna. Krenusmo u vojničkom kombiju nas dvanaestero u Bugojno.

[87] HABER – haber (habar, aber), m. (ar.) – 1. vijest, glas, obavijest; 2. saznanje, pojam; mar, osjećaj

Pred Travnikom, oko 16,00 sati, zaustavi nas vojna policija i odvedoše me da se javim telefonom. Dadoše mi i broj, na drugoj strani gospodin Dževad Mlaćo.

"Omere, od koncerta nejma ništa. Jutros su nas zarijevnuli i mi smo krenuli. Četnici su totalno iznenađeni. Akcija odlično ide, Bugojno je pod žestokim bombardovanjem, ti odluči šta ćeš."

Shvatih.

"Zvat ću za pola sata", rekoh.

U kombiju objasnih ekipi sadržaj telefonskog razgovora sa gospodinom Mlaćom. Dodadoh da smo mi, ratni orkestar, vjerovatno, dio uspjele vojne zamke. U nas većinom žene znaju za napad, a u Bugojnu ni vojska do zadnjeg časa nije znala. Svi očekivali najavljeni koncert, možda su i zato četnici uhvaćeni na spavanju.

"Bugojno je pod artiljerijskom vatrom. Ja hoću ući u Bugojno. Ko hoće sa mnom, radićemo emisiju 'I pjesmom do slobodne Bosne' iz Bugojna. Svako pojedinačno odlučuje za sebe. Ko ne smije, ili neće, dobiće prijevoz do Visokog."

Vozač pristade da vozi, a mi, svih dvanaest, jednoglasno se složismo. Idemo u grad koji četnici upravo bombarduju, u Bugojno. Javih gospodinu Mlači da ću sa ekipom na Radio Bugojno.

Čudan je osjećaj svjesno ući u grad pod granatama. Većina bježi van domašaja granata, a mi idemo u centar domašaja. I to je neki bošnjački inat, ponosni i prkosni inat.

Približavamo se Bugojnu, a granate sve jače odjekuju. Više ima strijepnje zato što sam prvi odlučio, nego zato što mi se nešto može desiti.

Apsolutna tišina u kombiju. Svako od nas pojedinačno svodi račune sa samim sobom.

Sumrak. Ulazimo u Bugojno. Detonacije potresaju grad. Puste ulice, nigdje nikoga, kao da smo na Marsu. Da mi je makar živog psa vidjeti na ulici! Ne znamo gdje je Radio Bugojno. Iza debelih balvana panično nam mašu da se sklonimo kod njih, u zaklon.

"Gdje je Radio?" – vičemo uglas svi iz kombija. Išaretom[88] *nam pokazaše pravac. Kad uljegosmo u Radio Bugojno, svi odahnusmo.*

Hvala ti, Bože, prelijep je osjećaj imati betonsku ploču nad glavom!

Te večeri, 19. 10. 1994. god., u Radio Bugojnu održasmo najljepšu emisiju "I pjesmom do slobode". Muste, Šahin, Nusreta, Mirsada, Pado, Huso, Enver, Mirza, Nisvet, Senada i ja. Oko ponoći, dođe komandant Faruk Aganović Jupi.

"Četnici panično bježe, oslobađamo Koprivnicu."

Planski oslobodismo Koprivnicu, a nakon što se uključi 7. korpus, i nakon što nas je izuzetno krenulo, Kupres. Gledajući četničke utvrđenja na Kupreškim vratima, komandant Jupi, na Vratima, onako za sebe, a dole u Bugojnu, onako za mene, otkide iz srca:

"Kupreška vrata, iz ovakvih utvrđenja, mogla su odbraniti četiri slaba Muslimana."

U "Preporodu" zeničkom, gdje sam otišao da usaglasim tekstove sa Salkom Avdićem, upoznah Salku Derviševića. Tvrdi da je borac iz Goražda i da je skoro došao u Zenicu. Povjerovah mu, nejmam drugog, nek predstavlja Goražde, Srebrenicu, Žepu, Foču i taj region.

Avioni NATA paraju bosansko nebo. Ni sami ne znaju šta će gore. Da su htjeli pomoći priznatoj članici UN, pomogli bi na početku rata. Velike svjetske sile igraju se oko, u planetarnim razmjerama male Bosne i Hercegovine. Raseljavaju nas, ne daju nam oružje da se branimo, četnici nas ubijaju goloruke, masakriraju u redovima za vodu žene, starce i djecu, u koncentracionim logorima siluju nam majke i sestre. Glad na sve strane. Što ne mogu municijom, dušmani postižu izgladnjivanjem. Svaki dan vijesti na radiju o umrlim od gladi u Bosni.

[88] IŠARET – išaret (pogr. bašaret), m. (ar.) – 1. gestikulacija (bilo da se vrši kretnjama ruku, prstiju, tijela ili mimikom); 2. predosjećanje, predosjećaj; znak; 3. "išaret učiniti"

DRAGI BOŽE ŠTA JE BOSNA TOLIKO ZGRIJEŠILA?

Gladni borci u gladnoj Bosni protiv sitih, do zuba naoružanih dušmana! Za slobodu Bosne, za ljudskost, toleranciju i mir. Mir – kako je to kratka, a iz ove situacije nedostižna riječ. Vijekovima smo krvarili za druge, danas se borimo za opstanak cijelog jednog naroda. I za ideju BiH. Ideju koja je stara oko hiljadu godina, a svakih pedesetak morala se zaljevati krvlju, da ne usahne. Neće usahnuli ni sada, ako Bog da.

Prečesto dobijam habere o poginulim dragim prijateljima borcima. Svakog odbolujem k'o rođenog brata. Na kraju će najbolji sinovi Bosne biti pod zemljom Bosnom. Na zemlji Bosni će biti sloboda. Neko će i to dočekati. Neki novi Bošnjaci i Bosanci znaće cijeniti mrtve, osakaćene, ranjene i žive bosanske gazije iz '92. Ako bude pravde, biće tako. Zasada je pravda duboko, duboko pod zemljom. Da je Allah, dž. š., htio pravdu na dunjaluku, čemu onda Džehennem? Na ahiretu se svode glavni računi. Pravda, sloboda i mir su daleko od nas. Da bi se do toga došlo, treba prolijevati krv.

Ne valja biti previše emotivan, to razvaljuje čovjeka. Ali da nisam emotivan, zar bih znao ovo zapisati?

Odoh ja među naše borce. Kad mi je najteže, borci mi razgale[89] dušu. Odoh ja u Olovo.

Teškom mukom, snijegom i ledom prekrivenom cestom preko Breze, Vareša, Zvijezde i Soluna ulazim u Olovo. Pokasno zaratovali sa četnicima, ali kad su se pravo uhvatili ukoštac, četnici nisu ni pedlja naprijed. Sada, kada je Armija organizovana, Olovo brane i pridružene jedinice sa drugih područja.

[89] RAZGALITI – razgaliti se, razgaljivati se – 1. krenuti (kretati) nabolje (u bolesti); poboljšati, (poboljšavati) se; jenjati (jenjavati); 2. raspoložiti se, dobiti raspoloženje, 3. razvedriti se, proljepšati se (vrijeme)

Zapljusnu me novi talas neraspoloženja. Olovo je krvnički razrušen grad. Srdačno me dočekaše Jasmin Helja, Velid Džindo, dr. Mujo Hodžić i drugi. Pažljivo obiđosmo jedan dio srušenog grada, da snimim na videotraku dok ima sunca. Stanem, u zaklonu popričam sa ljudima, borcima. Ovdje se nikada ne zna kad će granata. Četnici najviše vole iznenada, iz čista mira. Odlučnost izbija iz svake riječi ovih gorštaka.

Četiri slova se izgovaraju sa najvećim poštovanjem – Bolo. Komandant, prvi i u napadu i u odbrani. Silno bih ga volio upoznati. U komandi se dogovorismo da dr. Mujo svira u festivalskom orkestru klavijature.

Nećka se:

"Preteško je to za mene."

"Nije, navježbaćeš."

Znam ga, izuzetno pedantan, racionalan, ozbiljan čovjek, svojim talentom i radinošću može odgovoriti zadatku. Ima i pjesmu o Olovljanima – "Srce k'o planina". Pravi naslov. Srce k'o planinu ima svaki borac iz Olova.

Iako im je preteško, nejmaju municije, vojska dobija dva obroka dnevno, ne žale se previše. Pravi gorštaci, četnici pored ovakvih nikada neće niz Krivaju!

Sedam mjeseci molili i izmolili da im Komanda dadne jednu haubicu, sto dvadeset dvojku. Specijalnim obezbjeđenjem dovezli je preko Poniera, narod prostirao ćilime ispod naše haubice kad je ulazila u Olovo. A samo Komanda znala da nejmaju nijednu granatu za tu haubicu.

"Neka haubice, ona i kad nejma granata daje moral borcima. Nabavićemo mi i granate, pa kad naša zagrmi, zemlja će se tresti."

Četnička granata pođahkad ljosne, podalje...

Uveče dođe Bolo. Veći od mene za glavu. Ljudeskara.

"Smijete li, gospodine, sa mnom na položaj?"

"Jašta nego smijem!"

Ne bih odbio kad bih znao da ću odmah poginuti. Krenusmo iza osam u dva džipa preko Gornjeg Olova, prema Bakićima, ugašenih farova. Led, mjesečina, a ispod nas litice, bez dna. Ako se okliznemo, golubovi nas neće moći pronaći. Ja u mraku džipa, oznojen do gaća, od straha, kontam, bolje bi bilo da sam manje hrabar, a da sad sjedim u Komandi. "Bit će šta bude suđeno, kako mogu borci svaki dan", poravnjah ja svoja osjećanja.

A granata – malo, malo pa gruhne. Izračunah ritmički u sebi, u pravilnim vremenskim razmacima pucaju. Nakon nekoliko kilometara vožnje po ledu, stigosmo u jednu kuću, bazu bataljona. Ode Bolo, vjerovatno da obiđe položaje. Muhamed Hasanović, za koga mi poslije kazaše da je najbolji diverzant Armije BiH, dovede Bolinu majku sa djevojčicom, violinistu i sazliju. Uto stiže i Bolo, noseći u rukama svašta. Razastriješe po stolnjaku vruću pogaču, domaći sir i suha mesa.

"Što ste kupovali suho meso?", upitah, znajući u kakvom smo stanju svi u Bosni.

"Ja osušio", reče Bolo, a nije sto posto. Ove zime nejma u Bosni hljeba, a kamoli suhog mesa. Ali ne da Bolo obraza.

Gruhaju granate.

"Ubiše nas, komandante", rekoh.

"Gospodine komandante", ispravi me Bolo.

"Ubiše nas, gospodine komandante", popravih se ja.

"Nije ovo ništa, mi računamo samo kad rafalno tuku artiljerijom. Jedinačna je ništa."

Krenu pjesma. Sviram ja, svira dr. Mujo. Snimam. Sviraju violinista i sazlija poravne, a Bolina majka plače. Drži na krilu dijete od ranije poginulog sina i plače.

DRAGI BOŽE, SVE BOSANSKE MAJKE PLAČU...!

Plaču ili za onim što je bilo, ili za onim što misle da može biti. U žalosti je sva Bosna, a majkama je najteže. Ostade na traci i u srcu zapisano: "Od Kruševa do Musićke dole, svud je vojska komandanta Bole."

Ujutro zaleđenim brvnom, preko rijeke Stupčanice, do jednog našeg bunkera. Borcima drago što smo im došli. Velid Džindo snima, ja obećah dovesti Hasibu i zasvirati. Napravismo pravu atmosferu. Lijepa riječ uvijek valja, a naročito kad je ljudima teško.

Jedva se vratih preko zaleđenog brvna. Ne bi nikako valjalo da sam up'o u hladnu Stupčanicu.

Kod dr. Muje Hodžića, u ratnoj bolnici pod zemljom, ratna spremnost. Imaju nekoliko odjeljenja, operacionu salu, apoteku. Sve pod zemljom. Planiraju i porodiljska. Čudo za moje oči. Medicinske sestre mi dadoše raznih lijekova, ponekad me nešto zaboli. Često sam na putu, može zatrebati. Imaju lijekova, čim meni dadoše. Obećah i njima svirati. I pod zemljom se mogu ljudi ugodno družiti!

Stiže komandant Slavne olovske, da idemo obići pekare. Pekara u šumi, pod zemljom. Čista, uredna, kao da je na zemlji. Djeca ubacuju i ispečen hljeb vade iz udubljenja u zemlji, pod zemljom.

Olovske žene ručno mijese 10–12.000 hljebova dnevno, po dva u tepsiji[90]. Probah hljeb, k'o duša!

Recept za najbolji hljeb na svijetu je: da ga zamijese olovske žene, sestre i majke svojim borcima, da ga

[90] TEPSIJA – tepsija, tevsija, f. (tur.) – okrugli bakreni ili emajlirani sud; pitne tepsije su pliće i peku pite, a u debljim tepsijama peče se hljeb

pod zemljom ispeku olovska djeca i da bude ispečen drvetom iz slobodnih olovskih šuma. To je borba za slobodu. To je Bosna. Ukusniji nikad nisam u životu pojeo.

Vraćam se nazad pun kontrastnih utisaka.

Više tegobe i ponosa na jednom mjestu zajedno u životu nisam vidio kao u Olovu. A znali su mi ponekad nešto i donijeti, kad su olovski vojnici snimali kod mene. Veliki je to haram. Kad Jasmin Helja, malo poslije, dođe kod mene, rekoh Muneveri da napravi dvije velike pite. Onako vruće da ih zamota, da Jasmin, kad dođe na teritoriju Olova, prvim vojnicima što naiđu kroz prozor auta pruži da pojedu.

"Nemoj reći ko šalje, samo dadni", naredih.

Vrti mi se u glavi stalno "Bosna slobodi pjeva" ili "Sloboda Bosni pjeva". Možda mi se zavrtjelo što neprestano mislim o tome. Uzmem harmoniku, da napravim pjesmu "Pjevali smo pjesme stare" i "Bosna slobodi pjeva" i, ni pomaket. Nije komponovanje utovaranje ćumura[91]. Ćumur može utovariti svako, a komponovati je, ipak, emocije pretvoriti u riječi i muziku. Imam ja emocija, ali ne ide, ni da započnem.

Odem kod Zaima Muzaferije, ispričam ideju, objasnih svoj problem i zamolih ga da on proba. Za dva-tri dana Zaim napisa divan tekst, mene krenu muzika otprve, i festival narodne muzike BiH dobi ime:

"BOSNA SLOBODI PJEVA".

Opet u opkoljeno Sarajevo, preko Kozigrada, Igmana, Hrasnice, kroz tunel. Da usaglasim pjesme sa pjevačima i da angažujem bubnjara Faika Lačevića. Neophodan mi, izvanredno racionalan muzičar, mnogo godina smo uspješno sarađivali. Odlično se muzički poznajemo. Ovako

[91] ĆUMUR – ćumur, m. (tur.) – ugalj (drveni i kameni)

heterogen orkestar, sastavljen iz četiri grada, Faik će sigurno držati u stabilnom tempu i ritmu.

Đeza će pjevati moju "Takva je ova zemlja", Hasiba "Bosna slobodi pjeva", Hanka Pericinu "Dženetski vrtovi", Meho "Volim te, Bosno", Omer Livnjak olovsku "Srce k'o planina", Ljubica Berak Spasinu "Hej, Neretvo". Sa "Hej, Neretvo" muzički pokrivam Hercegovinu. Josip ne može u Lukavac, ima svojih obaveza, nudi plejbek.

"Neću plejbek, hoću sve uživo. Ili znamo, ili ne znamo svirati i pjevati, neću da lažem narod!"

Dobro, radiće Vlado Kerošević.

Sa Đezom se dogovorih da angažujemo novinara, izvještača sa festivala, vrhunskog estetu i kritičara Vojislava Vujanovića. Također, Đeza preuze obavezu da zamoli Ferida Prcića, slikara i scenografa, da autorski učestvuje i postavi izložbu umjetničkih slika u dane festivala. Time dobijamo bogatiju kulturnu manifestaciju.

Za povratak u Visoko, Komanda mi obezbijedi mjesto u džipu sa komandantom Arifom Pašalićem. Komandant Pašalić elokventan, određen, visok, lijep čovjek. Kad govori, med prosipa iz usta, milina slušati. Prelazeći Igmanom, šofer neoprezno upali pozicije i četnici pripucaše na nas od Šumarske, moje nekadašnje škole.

Opet cijelu noć kroz snijeg, poledicu, blato, preko Kozigrada. Ozbiljno razgovaramo o našoj borbi, izgledima, gladi, festivalu, a najviše o Mostaru.

Mostar je grad u kojem je carovalo bratstvo-jedinsvo. Po imenima ljudi nije se moglo razlikovati ko je koje vjere. Naravno, Muslimani su najčešće nadijevali takva imena. Bježali sami od sebe, da se dodvore komšijama. A kada su na svojoj koži osjetili zvjerstva i jednih i drugih komšija, masovno se vratili svojim korijenima.

Mostarci, Gačani, Nevesinjci, Stočani i drugi, svoje ishodište traže puškom, krvavo plaćajući svoje zablude. I nalaze ga. Ezan se opet čuje na mjestima porušenih džamija istočnog Mostara. Nekada se ezan mogao čuti u svako doba, za 20 DM, da snimi turista kamerom. Džamije im služile za turizam, u haremu jedne prodavali ikone Međugorja.

Danas, kad im je najteže od postanka, vratili su se Bogu. Došli tobe i krvavo se bore za goli opstanak. Bog je uvijek luka spasa. Kad je čovjek u opasnosti, a ima imana u sebi. Trebalo bi da je Bog luka spasa i kad čovjek nije u opasnosti. Nije naše da mjerimo, Bog sve vidi, sve čuje, sve zna.

BOG ĆE, NA KRAJU, SVAČIJE IZVAGATI...

"Ko će ti pjevati iz Mostara na festivalu?", upita komandant Arif Pašalić.

"Ne mogu nikako do Mostara, imam jednog u Zenici, bivši Mostarac, ako ne dođem do pravog, može on otpjevati pjesmu o herojskoj borbi Južnobosanaca."

U jednoj pauzi, na haubi od džipa, komandant Pašalić ispisa cedulju, na kojoj pročitah:

"Mostar mora zastupati na festivalu čovjek koji je čitav rat proveo u Mostaru. Po mugućnosti vojnik."

"Bravo, komandante", pomislih, isto mislimo.

"Predaj ovo u Komandu, nek proslijede komandantu Drekoviću."

Sutradan poslah depešu[92]. Za dva dana stiže odgovor:

"Mostar će zastupati Ibrica Puce."

Ne poznajem ga, ne znam kako pjeva, najvažnije je da je iz Mostara. Komanda, valjda, zna koga šalje. Brinem kako će pješice do Jablanice.

[92] DEPEŠA – fr. depache – vijest, najhitnijim putem dostavljena; npr, brzojav, bežični brzojav, zvanično pismo

Izuzetno bih volio da kao učesnika festivala imam borca iz Starog Viteza. U srcu Bosne, u samom Vitezu, naših oko 1.300 stanovnika i boraca omeđilo oko deset duluma. Bore se u nevjerovatnim okolnostima. Okolo debeli ustaški prsten, oni unutra. Najdublji džehenem u džehenemu Bosne! Ne daju se. UNPROFOR molio da ih evakuiše, oni neće ni za živu glavu. "Kad smo sahranjivali i vidjeli šta su uradili od na pravdi Boga pobijenih 102 Bošnjaka iz Ahmića, niko nas odavde ne može pokrenuti. Svi ćemo izginuti, do zadnjeg! Ovo je Stari Vitez, ovo je slobodna Bosna!"

Volio bih da neko od takvih zapjeva slobodi Bosne.

Iz Kaknja, čiji se momci, također, izuzetno bore na svim ratištima okolo, Faruk Ćehajić. Ima lijepu, ali malo za njega pretešku pjesmu.

Počeše dolaziti pjevači, kompozitori, tekstopisci na usaglašavanje, konsultacije. Ko god dođe, prenoći u studiju. Bosna u ratu. Predaleko je i ono što je izuzetno blizu. Ne može se za dan doći i vratiti se.

Abasko dovede kolege muzičare iz Lukavca, dr. Mujo iz Olova, mi u Visokom i poče vježbanje. Basista iz Lukavca ne može dugo dobro svirati, nejma muzičke kondicije, i teške mu basovske dionice. Dobro, uzeću ja i moga basistu Samira Burića, može i zapjevati ako zatreba. Nek na festivalu sviraju bas po pola. Dobro ide.

Svaki tekst šaljem Zaimu Muzaferiji na korekcije. Zaim mu udahnjuje miruh Bosne i naše borbe za opstanak.

Dva-tri puta dođoše Lukavčani meni, tri-četiri put ja njima u Lukavac.

Sjećam se...

Svakako sam se prebacivao do Lukavca: autima, vojnim kamionima, autobusima...

Jednom kroz Visoko prolazila pozorišna ekipa Emira Hadžihafizbegovića "Godine prevare", pa ih zamolih da me povezu do Tuzle, a poslije ću nekako do Lukavca. Primiše me u autobus. Bi s proljeća '94. god., dobro ima snijega po cesti, a još više po brdima. Ramazan. Postim, a ne ponesoh ništa za iftar, računajući da ćemo do akšama stići u Tuzlu i da ću tamo negdje iftarit.

Ne može biti kako čovjek planira. Bog određuje...

Opet zastoj ispod Milankovića. Podugačka kolona raznih vozila, neuredno rasuta u dubokom planinskom snijegu. Oko nekih kamiona društva već zasjela, jedu, piju... Zovu i mene:

"Ne mogu", rekoh.

Curi vrijeme... Akšamsko doba. Šta ću iftariti?

Poteško se popeh na jedno brdo. Sjedeći u dubokom snijegu, gledam na sat i čekam. Iftarit ću, kad bude vrijeme, čistim planinskim snijegom. Onda ugledah, uzbrdo se penje Emir, noseći nešto u ruci.

"Znao sam da postiš, a pretpostavio da ćemo negdje u putu zapasti, pa sam ti u Brezi kupio ćevape za iftar."

To mi je jedan od najdražih iftara u životu. Hvala ti, Emire!

Nazriješe se muzičke konture festivala i odredismo termin.

Prvi termin prolongirasmo zbog užasne situacije u Bosni. Treba nam jedna, samo jedna dobra pobjeda naše Armije, da u sebi emotivno pronađemo motiv za sviranje i pjevanje.

Krenu nas dobro na frontu i na jednom sastanku odredismo – 1. april. Lijepi petak – džuma. Na džumi ćemo, ko hoće, a ja hoću, zamoliti Allaha, dž. š., da pomogne Bosni, narodu, vojsci, nama i festivalu. A uveče zapjevati slobodi Bosne i Hercegovine.

Uđoh još jednom u Sarajevo, da obavim posljednje pripreme. Na RTVBiH postavljen novi direktor, ne mogu

mi ništa tehnički pomoći. Imaju samo jednu kvalitetnu kameru. Ne smiju je dati izvan Sarajeva. Može neko važan doći u posjetu. Moraju to snimiti. Drugu kameru razbio snimatelj kad je tramvaj, nakon toliko vremena, krenuo Sarajevom na prvu vožnju. Četnici zapucali, vozač naglo zakočio, a snimatelj kamerom udario u štangu za koju se drže putnici u vožnji.

Insistiram da mi daju barem Muhameda Haćimića Pincu, snaći ću se ja za kameru, ali Pinca mi je neophodan. Izvanredan kamerman, drag saradnik i čovjek. Kakvu god mu kameru nabavim, on će iz nje iščupati maksimum i biće dobro.

A ne treba previše ni zanovijetati, rat je, može to, u krajnjem slučaju, biti i dokumentarni snimak.

Uz Pincu pristade da krene i Miralem Mezet. Odličan majstor na mikseti, ali, eto, oni nejmaju ni miksete. Dobro, snaći ću se i za miksetu. Murat Begović, majstor ozvučenja, takođe nejma kvalitetnu miksetu. U ratu većina oštećena.

"Dobro je, ideš odmah sa mnom, naći ćemo je negdje u Bosni."

Sutradan obiđoh Hidrogradnju, Fabriku duhana, Milkos mljekaru, Holiday Inn, Svjetlost i dragi ljudi, poznavaoci moga rada, prijatelji i poštovaoci bosanske pjesme sevdalinke, podržaše ideju i sponzorstvo.

Komandant Sulejman Vranj mi dao auto i šofera, tako da sve stigoh obletiti za jedan dan.

Sa jednim društvom u Komandi popih kahvu. Razgovaramo o budućem festivalu i na moje upitno, glasno razmišljanje "da li je bolje da pobjednik prvog bosanskog festivala narodne muzike bude Bosanska armija ili bosanski narod", komandant Munib Bisić razriješi dilemu:

"ARMIJA BOSANSKOG NARODA."

Izvanredno, imamo i pobjednika.

Uveče sastanak u Komandi sa svim putnicima, učesnicima budućeg festivala. Podijelih im malo novaca, da ostave familijama, dogovorismo se o svim bitnijim detaljima. Armija preuze obavezu da će ih sve za pet dana dovesti meni u Visoko.

Plaho mi u raznim situacijama valja papir, na kome je komandant Rasim Delić napisao naređenje, da mi se pomogne koliko ko može u svojoj situaciji. Festival će biti pod pokroviteljstvom Štaba vrhovne komande Armije BiH.

Te noći Murat i ja krenusmo. Opet tunel, Hrasnica, Igman, Kozigrad, sutra iza podne Visoko.

Miksetu mi velikodušno, od srca, posudi Hamo Salčinović, direktor Radio Visokog.

"Mi imamo malu šestokanalnu, radićemo tako dok se ti vratiš."

Znam posuđenu miksetu sa 16 kanala, nekad je ja prodao Radio Visokom, ima dograđene odlične filtere. Samo, sada u veoma zapuštenom stanju. Tu je Murat, mađioničar za popraviti.

Ne mogu moju veliku miksetu vaditi iz studija. Amika, velemajstor što mi održava studio, 24 sata radi na Radio BiH, nejma šanse da ga dovedem, da mi poslije premjeri i montira studio.

Murat za četiri dana rasturio i popravio Haminu miksetu.

Za kameru se snađoh mađioničarski, Panasonikova SVHS četvorka, ima stereo zapis. Neće biti profesionalan snimak, ali šta ću, može i SVHS, rat je, nek bude dokumentarni. TV BiH pušta i VHS, kad je nešto važno, samo da je dobro riječima i pjesmom opisati borbu za slobodu Bosne. Tehnika kakva bude, svako bi nas trebao shvatiti.

Rat je...

Počeše iz raznih dijelova Bosne pristizati učesnici.

Prvo se ispričamo o ratnoj situaciji u svakom dijelu Bosne iz kojeg dođe učesnik, naravno optimistično. Radimo, vježbamo, javljamo se radiostanicama telefonom gdje možemo. Uglavnom, izvanredno se družimo.

Umjetnici su posebna fela ljudi. Uvijek se nadaju boljem, možda i neće, ali, eto, oni misle da će već prekosutra biti bolje.

Umjetnost je Božiji dar, ona se ne može ni opkoliti, ni zarobiti.

Golemo je ovo. Bosna pravi svoj festival, usred planetarne kataklizme pjesma. Kao u antičkim filmovima.

Nejma struje, vodu donosimo sa bunara. Muškinje spava kod mene u studiju, ženskinje na spratu, Zlatini musafiri, a Munevera sprema za sofru što se ima. Potanko, ali niko ne ostaje gladan. Sestre Bandić svesrdno joj pomažu. Ma i ne spava se, po čitavu noć šale, sviranje, pjevanje. Muzika je eliksir[93] duše.

Jednu noć po mraku donese mi Muhamed Alešević 50 Igasinih konzervi.

"Spremaš festival, trebaće ti."

Nikad mu to ne mogu zaboraviti. Mnogi zaboravljaju.

Sjećam se...

U ljeto '92. nazva me kolega Faruk Jažić iz Kriznog štaba na Vratniku.

"Imamo 4.000 izbjeglica iz Faletića, Širokače i drugih mjesta. Stari ćevabdžija Mrkva je glavni kuhar, a potanki smo sa hranom. Možeš li nam štagod poslati?"

Suad Pašić i ja odosmo na sami početak sela Mulića. Kuća Salke Derviševića darova izbjeglicama na Vratniku karton suhog

[93] ELIKSIR – el-iksir (or.) – najfiniji ekstrakt neke materije; kamen mudrosti; ranije: napitak sastavljen od većeg broja jednostavnih lijekova i prokuhan, ljekovit napitak; danas: lijek u nešto gušćem obliku, koji se daje u kapljama

mesa, većinom debeljadi. Upitasmo redom u slijedećim kućama. Svi daju. Vratim se Salki, kad sam vidio da će akcija uspjeti, i kupim karton mesa, opet debeljadi, može u grah. Neću samo da skupljam, hoću da pošaljem i svoju hediju. Razglasismo po selima da skupljamo pomoć za izbjeglice na Vratniku. Za dva-tri dana puna garaža graha, krompira, mesa, luka, riže... svega.

Nazvah Faruka i dogovorismo da pošalje vatrogasni kamion. Natrpasmo cisternu hranom i ona preko četničkih punktova ode na Vratnik. Telefonom se dogovaramo šiframa. I tako pet kamiona.

Jednom mi Salko Derviševič reče da me poselamio Šefik Selimović, iz sela Luga, prema Fojnici, moj školski drug. Još mi reče da me Šefik poželio i da je spreman dati 500 kg krompira za akciju, samo da mu dođem da me vidi. Nismo se vidjeli preko 25 godina.

Emsad Đakovac i ja u kamion dvotonac, pa u selo Lug, iza fojničkog raskršća. Napitasmo gdje je kuća Šefika Selimovića. A kada stigosmo ispred, nije to samo kuća. To je mala zadruga. Asfaltirani prilazi, mašine uredno poredane, u velikoj štali čisto k'o u spavaćoj sobi. U sredini prostrane avlije ružičnjak. K'o umije, umije!

Vidim da sam došao kod pravog bosanskog bega. Nije pravi, begovi bosanski nikada nisu radili, zato su imali kmetove[94]*, a u ovom begovatu, sudeći po rukama, haman najviše radi Šefik.*

Velika familija. Svi se plaho obradovali. Valjda im Šefik pričao o našem srednjoškolskom druženju. Podijelih kasete kao hedije i puče eglen, te gdje je onaj, te gdje je ovaj. Ispričasmo se lijepo, a priča potkovana još ljepšom sofrom.

"Daj što imaš nijet davati, krenut ćemo, da nas noć ne uhvati", rekoh.

Šefik u muhabetu zaboravio zašto smo došli. Rastrkaše se čeljad, svako ponešto doturi u kamion. Sevap je, k'o izbjeglicama. Pet i po metara krompira, metar i po brašna, sira, kajmaka..., svašta.

[94] KMET – čifčija, bezemljaš

"Allahimanet[95]*, neka vam Allah, dž. š., ovo u sevap upiše."*

Krenusmo.

Na izlasku iz sela uhapsiše nas pripadnici HVO-a. Misle da smo šverceri. Krajnje neugodna situacija. Plaho se nakostriješili.

"Ima li iko važniji od vas ovdje?", upitah.

"Ima stožer, u Fojnici", oni će nama.

"Može li Emsad ostati čuvati kamion? A mene vodite stožeru."

Pristadoše.

Uguraše me između dvojice havajaca, sa uspravljenim puškama. Vozač upali i krenusmo prema Fojnici. Šutimo. Puške mi, nekako, preblizu kod glave.

Kontam u sebi, svi u ovom autu su zadovoljni. Ovi sa puškama imaju dobar ulov, dvotonac pun hrane, a ja zato što imam jedan broj telefona u džepu.

U Fojnici jedno, drugo, treće provjeravanje, pa u stožerovu kancelariju. Oni sa puškama stalno uza me. Stožer ozbiljan, namrgođen, kao da nikada u životu nije čuo za Omera Pobrića. Iz Fojnice je, tražim ga po sjećanju. I on misli da sam švercer.

"Gospodine stožeru, možete li mi pozvati ovaj broj u Sarajevu? To će razriješiti problem", zamolih.

Nazva stožer broj telefona Kriznog štaba na Vratniku. Vjerovatno mu objasniše da se radi o akciji prikupljanja hrane za izbjeglice.

Stožer ohlabavi čehru.

"Gdje si, Omere, šta radiš, gdje sviraš?", upita.

Telefon je važna stvar. Nakon samo jednog telefonskog razgovora, stožer se sjeti da ja sviram skoro 30 godina.

"Ne sviram nigdje, skupljam hranu za izbjeglice", odgovorih.

[95] ALLAHIMANET – allahemanet! allahimanetola! (ar.-tur.) – Bogu na amanet – Bogu te povjeravam; zbogom! (pozdrav)

Ona dvojica sa puškama razočarani. Izmigolji im se kamion pun hrane. I meni puške sada ne izgledaju prijeteće, nego onako, pomirljivije, nehajno spuštene.

Kad je situacija ugodna, puška je obična stvar, kao pepelnica na stolu, tek kad je atmosfera zategnuta, puška je oružje.

"Ne mogu ti to pustiti u Sarajevo. Jučer sam potpisao naredbu da kilogram hrane ne može izaći sa teritorije Fojnice. Ne mogu ja prvi prekršiti svoju naredbu."

"Koje ste artikle pobrojali u naredbi?", upitah.

Stožer izvadi iz ladice naredbu i poče čitati: brašno, šećer, ulje... Nema krompira.

"Mogu li uzeti samo krompir, a sve ostalo vratiti vlasniku, Šefiku Selimoviću iz Luga?", predložih.

"Može tako", stožer će.

Opet ja između dvojice havajaca sa puškama u selo Lug. Puške mi sada nešto nisu blizu glave.

Vratismo Šefiku njegovo, ostade nam krompir, mi u Muliće. Sutradan ode pun vatrogasni kamion u Sarajevo.

Zove me telefonom Faruk Jažić:

"Morat će, makar, čikma na Vratniku nositi tvoje ime, toliko nam valjaš."

"Nisam ja", rekoh, "to je narod ovih sela poslao pomoć braći izbjeglicama."

Takav solidaran narod Mulića, Arnautovića, B. Mahale, Gračanice, Porječana, Moštra i drugih okolnih sela, treba na Vratniku imati makar čikmu.

Država posla Faruka u Njemačku.

Jedne zimske noći, snijega napadalo oko pola metra, smrzavamo se, nejma vode, struje..., ništa. Zazvoni telefon i prepade me. Rijetko zvoni. Uspje me dobiti Faruk iz Njemačke. Izdiktira mi brojeve četiri telefona, ako ja njega kao budem trebao zvati, te jedna kancelarija, te draga kancelarija, te auto, te mobitel...

Dragi Bože, koliko je sve nehumano!

Mi se smrzavamo, gladni, bez vode, bez struje, a on meni nabraja svoje telefone.

Možda je Njemačka dženet, a Bosna džehenem.

Brzo se pomirih sam sa sobom.

Ovo je moja sudbina, razgalih dušu.

Nikada mi Faruk Jažić nije poslao ni jednu kasetu, ni kutiju cigara.

"ZNAM JA NAS...", to je rekao Josip Pejaković, ne ja.

Sa jedom i rezignacijom pričamo o kolegama što su zbrisali vani, a istovremeno osjećamo ogroman ponos što smo mi ostali.

Čekamo Sarajlije. Stigoše Šahin Dolovac i Mirsada Mehić iz Travnika, donijeli prekrasna odijela konfekcije "Borac".

"Nemojte odmah probati, u Lukavcu ćemo. Šahin će odrediti koje će kome, prema boji kose, očiju, prema veličini." Šahin je u tome majstor, a možemo i prepraviti ponešto, biće vremena.

21. marta, oko 10 sati, stigoše Sarajlije. Pun teretni kamion, marke "Dajc". Sav narod Mulića na putu, pljesak pri iskakanju svakog pojedinca iz "Dajca", grljenje, ljubljenje, plač. Žene k'o žene, one zaplaču i kad im sat stane, ali neka danas plaču, danas je radost. Preko dvije godine se nisu vidjele. I ovo je većini iz "Dajca" prvi izlazak iz Sarajeva.

"Kad se lijepo isplačete, počet ćemo", rekoh. Popismo kahvu i sok. Objasniše mi kako su se napatili dok su došli, 26 sati na "Dajcu" bez ikakve amortizacije.

"Majke mi moje, rahmetli Ćamke, ubio bih se da sam imao pištolj", kaže Meho Puzić. Hvala Bogu da nije imao pištolj, ko bi otpjevao "Volim te, Bosno"!

Još rekoše da su ih Crni labudovi u svojoj bazi izuzetno dočekali i nahranili. Tako i treba, naša vojska, naši pjevači, muzičari, naša Bosna. Svi, iz zahvalnosti, potpisasmo se i poslasmo zastavu festivala Crnim labudovima. Ja im nekoliko kaseta poslah kao hediju i ode "Dajc" natrag.

Stiže autobus "Centrotransa" Visoko. Lijep, da čovjek ne povjeruje da u ovakvom ratu Bosna ima takav autobus. Čitav rat visočki "Centrotrans" odvozi, dovozi vojsku. Mnogo im, kako Čenga i Hodža kažu, poslovnih jedinica-autobusa stradalo, ali ono što je ostalo, održavaju nestvarno uredno.

Još kada tako lijep autobus kolegice Hanka, Nusreta, Hasiba, sestre Bandić i Senada okitiše našom zastavom, pa zastavom festivala, pa svaki prozor malim zastavicama festivala, tako zakićen izgleda mi kao mlada spremna za vjenčanje.

Pinca sve snima, neka snima, idemo na dalek put, preko snijegom zatrpanih Milankovića. Rat je, svačije je od danas do sutra. Možda će ovo na videotraci nekada biti draga uspomena.

Nasusmo u rezervoar naftu Rudnika Kakanj. Utovarismo opremu i tehniku, 500 kutija drine dao nam logistički centar u Visokom – hadžija Čengić, 50 kilograma námaza za doručak (eurokrema) Vispak – Džemo Čabarabdić, mnoštvo torbi, bagaži puni do daske, hoću reć' do poda autobusa.

"Krenućemo s bismilletom", rekoh i počesmo ulaziti u autobus.

Opet grljenje, ljubljenje, opet plač. Žene ne znaju često zašto plaču. Puna avlija komšiluka, treba krenuti. Zlata u posljednji momenat donese sendviče, da se nađe, možemo zapasti u putu. Ton atmosferi daje Meho Puzić, veseljak, ravno mu sve do mora, optimista.

Pobijedićemo, narode, sigurno!

Mene steglo oko srca, nejma mi iz Mostara Ibrice Pucea, nejma iz Tešnja Mehe Fazlića, nikoga nejma iz Gornjeg Vakufa.

Najzad krenusmo, ali prvo do Visokog po Zaima Muzaferiju. Zaslužuje bard[96] bosanske umjetnosti da čitav autobus ode pred njegov stan u Visoko. Zaslužio godinama i svojim poimanjem umjetnosti. Pri Zaimovom ulasku u autobus, Meho raspotegnu "Zaime, bolan Zaime". Prolomi se aplauz u autobusu. Zaim sjede na prvo, počasno mjesto, do šofera, majka Danica zaštitnički nas ispraća i maše sa drugog sprata, Gordana, Eso i još mnogo raje zaželiše nam sretan i hairli put, i krenusmo.

Autobus pun k'o šibica. Dragi Bože, zar je sva muka oko organizacije festivala mogla stati u jedan autobus? Nije sva, ovo je otprilike pola muke, druga polovina je u sjeveroistočnoj Bosni. Tamo su organizaciju radili kolege iz Lukavca. Imaju i oni svoj autobus pun muke.

Gračanica visočka, Prhinje, Breza, kudgod prolazimo, narod se satra od mahanja. Onako zakićen autobus, mora da misle da smo svatovi. Autobus dobro prolazi snijegom prekrivenu planinu Zvijezdu iza Vareša. Mora dobro ići kad je unutra atmosfera od smijeha do suza. Pado, Bugojanac, Muste i Meho prednjače u šalama, a većina aktivno učestvuje. Bože, na hajr i dobro okreni!

Takvi su umjetnici. Usred rata naprave atmosferu da čovjek i zaboravi da je rat. U Solunu kraj Olova nailazimo na grupu naših boraca, odmaraju se, nemarno raštrkani pred prodavnicom. Pauza, harmonika i otpjevasmo nekoliko pjesama gazijama bosanskim, onako na ledini.

[96] BARD – eng. bard; kelt. barrd – pjesnik i pjevač starih Gala i ostalih keltskih naroda, koji je pjevao, uz pratnju harfe, u slavu junaka i bogova; pjesnik

Pod Milankovićima zastoj, UNPROFOR zapriječio. Kad oni sa takvim mašinama ne mogu proguliti, kako ćemo mi autobusom? Jaka zima, planina je ovo, dubok snijeg, Šuma. Akšam u šumi naglo pada. Uzeh harmoniku i svi, k'o jedan, u snijegu, u šumi ispod Milankovića, sa strijepnjom hoćemo li proći:

"NE DAJ SE, BOSNO...!"

Šumski prekrasan eho raznosi pjesmu Bosnom. UNPROFOR-ci, začuđeni, prilaze bliže, snimaju kamerama, na kraju horski zapjevaše s nama. Ne znaju oni šta pjevaju, ali sigurno osjećaju ljepotu atmosfere.

"Ne možete nikada vi izgubiti", rekoše, a Đeza prevede nama.

"Jašta da ne možemo, šta ste vi mislili? Bošnjaci i pravi Bosanci su se od pamtivijeka dobro marisali. Austrija i dan--danas slavi Dan bošnjačkih regimenti[97], kad smo se krvili za njih. A danas se borimo za sebe", prevede im Đeza.

Pa opet "Ne daj se, Bosno". Pinca neumorno snima.

U neko doba krenu kolona. Noć u autobusu. Zlatini sendviči dobro došli. Poneko zaspao, većinom Sarajlije. Umorili se prethodnu noć u dajcu preko Kozigrada. Neki imaju separatne[98] razgovore u duetu. Ja zažmirio, od briga ne može san na oči, tražim po mozgu klicu prvog bosanskog festivala. Možda je to "Ne daj se, Bosno". Bog zna.

Sjećam se...

Stuščilo sa svih strana. Gavranovi opet grakću nebom bosanskim. Jednom, prije izbora i prije rata, krenuh u Tešanj da obiđem abu i majku. Kiša i snijeg popola, susnježica. Akšamsko doba, nikoga na cesti, nikoga oko kuća pored ceste. Narod se zatvorio u kuće. Svako sa sobom svodi račune.

[97] REGIMENTA – lat. regimentum; fr. regiment; ital. reggimento – voj. puk(vojske), fig. veliko mnoštvo, gomila svijeta

[98] SEPARISAT1 – lat. separare – odvojiti, odvajati, izdvojiti, razdvojiti, rastaviti, razvesti, rastavljati, razvoditi

Oko Zenice mimoilazi me kolona tenkova JNA.

Dragi Bože, ja šta ih je! Neće, valjda, sve ovo na nas? Puni JNA već prepunjenu Bosnu novim korpusima. Prođe predugačka kolona. Opet sam na cesti. Opet niko oko ceste. Tuga okolo i tuga u autu.

"Zemljo Bosno, šta ti uradiše...", predosjećam ja. Ne ide na dobro mimoići se sa toliko tenkova. Nisu oni džaba tu.

"Hoće da te nejma nikad više...", i zaplakah u autu.

Već kod Žepča razgali mi se u duši.

"Ne daj se, Bosno..., ima nas mnogo koji te volimo. Boriće se Bosna za Bosnu!"

Po povratku u Visoko, Ibrahim Dedić i ja uhasulismo tekst. Melodija iz mene sama izroni. Kao da sam je nekada davno tu, u srcu ostavio.

Teškom mukom snimih tu pjesmu. Od mnoštva nuđenih i moljenih pjevača jedva četvero pristade da je otpjevaju. Na priredbi YUTEL-a za Jugoslaviju, promovisasmo "Ne daj se, Bosno". Već tada sam vidio ko ne htjede izaći na scenu da odzijeva na plejbek emitovanu pjesmu.

Vozač naglo zakoči, trznu me, i ja sam opet u autobusu punom umjetnika, idemo praviti Prvi festival u Lukavcu.

Mislim, ako Bog da da stignemo, biće gluho doba noći, gdje ćemo prenoćiti? Kladanj, Stupari, ispod Pelemiša ugašenih farova, Husino, Šićki Brod, pa lijevo u Lukavac.

Lukavac u mraku, a meni se učini, pola grada na ulici. Čekaju nas. Grljenje, ljubljenje, obavezno plakanje, pa na večeru. Organizovao lukavački "Preporod".

Večerasmo, osvježismo se, ispričasmo se, podijeliše nas po kućama. Idemo ranije na spavanje, sutra je prva proba u 9 sati, u dvorani. Kako ranije na spavanje kad je skoro rani sabah?

U 8 sati sastanak rukovodstva festivala u dvorani, da vidimo dokle smo stigli.

Dvorana blista, Hasan je svoj dio posla odlično odradio. Uglavnom je dobro. Montirali kuhinju u dvorani. Tu će nam se spremati doručak, ručak će slati vojska, lukavačke firme će, svaki dan druga, prirediti večeru. Mi ćemo im poslije svake večere malo zasvirati. Slažem se. 117. lukavačka okrenula svoju artiljeriju prema Ozrenu, braniće, ako napadnu četnici.

Sastanak u 9 sati, svi učesnici, oko 70 ljudi, umorni, neispavani, ispijeni. Mora da oka nisu sklopili, dok su se ispričali sa domaćinima gdje spavaju.

Uozbiljih atmosferu:

"Ovo je prvi državni festival", rekoh, "svako od nas treba da bude ponosan što je učesnik. Obzirom da ima mnogo kolega boraca, sa malim muzičkim iskustvom, samo ako prevaziđemo svoje mogućnosti, možemo uspjeti. Stalno ćemo u pauzama rada pričati o Bosni. Nadahnjivati se nadljudskom borbom naših boraca, koji u nevjerovatnim, najtežim mogućim uslovima, svojom krvlju zalijevaju zemlju, nesebično dajući najviše, živote svoje, za pravednu Bosnu. A prvi dan festivala treba da bude eksplozija naše ljubavi za Bosnu i za naše borce."

Aplauz.

"Zahtijevam vojničku disciplinu. Svaki dan ćete imati dnevni ratni raspored aktivnosti. Ja ću napisati, a realizaciju provoditi Nisvet Delić, svakako je komandir u 17. krajiškoj."

Okretan, određen momak, stvoren da nježno komanduje.

"Za cigare će biti zadužen Munir Durmiš, onoliko koliko imamo podijeliti svakom sa glave na glavu isto, i

pušačima i nepušačima. Podjele napraviti na devet dana, zaključno sa prvim danom festivala. Na probe niko ne smije zakasniti ni minute. Stariji pjevači će uočavati greške i pomagati mladim kolegama. Biće preteško ovo napraviti. Uslovi su nikakvi, posebno tehnički, ali ako ostanemo živi, iza rata ćemo se ponositi ovim danima. Prva proba sa kompletnim orkestrom je u 10 sati. Razlaz, neka stariji ostanu."

Sazvah "Vijeće staraca", to su estradno stariji kolege. Imamo zajedno preko 300 godina staža na estradi. Zaima, Đezu, Mehu, Hasibu, Hanku, Ljubicu, Mujkana, Zekiju i sestre Bandić zamolih da aktivno prate probe, uočavaju greške, predlažu ispravke. Uvijek više očiju i ušiju više vidi i čuje. Ovo je festival svih nas. Svako treba poturiti leđa. Biće svima lakše, a ljepše kad ga napravimo.

Sestre Bandić, Ljubica, Hanka i Hasiba će biti ženska vokalna grupa. Esad Kovačević, Pado, Krajišnik i Bugojanac muška. Gdje god melodija pjesme prirodno dozvoljava, horski pomoći pjevaču. Nejma bosanska pjesma izraženu tradiciju horskog pjevanja, ali moramo tako. Ima mnogo mladih, neiskusnih pjevača.

Krenuše probe. Svaki dan od 9 ujutro do 7–8 naveče. Izvanredno ozbiljna, radna atmosfera. Nakon svakih sahat-dva rada napravimo pauzu, ispričamo štogod veselije, da malo ohlabavimo, pa opet ozbiljno. Domaćini izvanredni, svaki se natječe da nam ugode koliko mogu u takvim ratnim uslovima. Oni će prevazići sebe, nije lahko u ratu dočekati dva, a kamoli cijelu četu musafira. Samo da mi uradimo svoj dio posla dobro, da i mi prevaziđemo sebe.

Zaim, mehlemska duša bosanska, izvanredno estetski koriguje tekstove. Đeza često daje primjedbe na dijelove melodija, i svaka valja. Pinca neumorno snima.

Murata i Mezeta vidim samo na večeri, oni po čitav dan nešto raspoređuju, popravljaju potanku tehniku na sceni. A moraju sa jedne stare miksete proslijediti tri signala. Ozvučiti dvoranu, dati tonske signale za magnetofon i videokameru. Pate se. Izduraće, majstori su. Ne pate mene, tek mi ponekad, kao usput, kažu u kakvim su problemima.

I ja imam tonu problema, saosjećam s njima, ali malo im mogu pomoći.

Dijelovi ekipe gostuju u našim jedinicama okolo. Abasko uzme dva-tri pjevača pa na teren. Kolege često gostuju po okolnim radiostanicama. Press organizuje, domaćini uporno razvoze, zagrijava se medijski prostor slobodne Bosne. Svi pričaju o festivalu. Četnici ne pucaju. Neko mi reče da je čuo da su preko četničkog Radio Ozrena pozdravili festival.

Muzika je to, muzika nikad nikog nije ubila!

Dosadašnje usvirane pjesme, kako god okreneš, promuslimanske. Neka su. Najviše Musliman gine za pravednu Bosnu. Ima tu Vlado Kerošević, Ljubica Berak, ima autora drugih vjera. Taman kol'ko treba. Vojislav Vujanović šalje prekrasne izvještaje u program Radija BiH. Odlično ide.

Abasko mi reče:

"Ima jedan pjevač u Čeliću, možda ti se neće svidjeti, ali njegova pjesma 'Bajram '92 izuzetno je moralno pozitivno uticala na naše borce."

"Dovedite ga."

Stiže Čopak. Poslaba pjesma što nudi.

"Jesi li još nešto snimao?"

"Jesam, snimao sam pjesmu 'Ne treba nam Ozren'."

"Koju?"

"'Ne treba nam Ozren'."

"Dajte mi Vojnu policiju, sad ću te uhapsiti! Gospodin predsjednik Alija Izetbegović ne smije dati suho drvo, a ti dao planinu!"

Prepade se Čopak, objašnjava mi da nije on pisao tekst.

"Glava služi za razmišljanje, a ne za češljanje. Toliko ima ćelavih, a prepametnih. Trebao si misliti, pa otpjevati."

Ohlabavismo situaciju, Đeza pomože i napravismo mu pjesmu "Eto Muje do Doboja". Poslije je Čopak pričao po radiostanicama da je došao pjevati na festivalu, a zamalo nije zaglavio u zatvoru.

Uveče je najljepše. Poslije svakodnevnog, otprilike desetosatnog vježbanja, na večeru svaki put u drugu firmu. Ljudi dočekuju koliko i kako mogu, rat je. Pozovu svoje prijatelje sa regije, komandante, vojsku. Srećem drage ljude, jednostavno – nezaboravno. A onda, poslije večere, onako za svoju dušu. Najbolje se svira i pjeva za svoju dušu.

BOŽE DRAGI, HVALA TI ŠTO SI BOSNI PODARIO OVAKO LIJEPU MUZIKU.

Kad je nama muzičarima ovako prelijepo u duši, mora da će se ovi slušaoci istopiti od ljepote. Kad je najljepše, komandir Nisvet Delić će:

"Na spavanje."

I svi slušamo.

Stiže Ibrica Puce iz Mostara. Kad saznasmo ko je, u sali gdje vježbamo prolomi se aplauz. Herojskim mostarskim borcima i Ibrici. Pocrnio, ispijen. Meni drago, imaćemo i Roma na festivalu. I Romi se žestoko biju za, i svoju, Bosnu.

Kad, nije kao što ja mislim. Pocrnio čovjek od patnje. Četiri dana što pješke, što raznim prijevozima, najviše

pješke, prebacivao se od Mostara do Visokog. Jučer mu komanda u Visokom obezbijedila prijevoz do Lukavca. Lijep, umiljat mladić, a crn k'o ugarak.

Dragi Bože, samo da znadne pjevat! Šta ću sa njim ako ne umije, a toliko se napatio dok je došao?

Kad Ibrica raspotegnu bosansku, opet aplauz, još žešći.

Pjeva čovjek k'o bulbul[99] mostarski. Dadoh mu, a on maestralno otpjeva "Puhni vjetre opet sa Neretve".

Zovnuše me da pogledam scenu.

"Evo vam Zaim Muzaferija, život proživio na sceni. Preko 50 godina glumi, režira i oblikuje. Staračko estetsko jedno oko je daleko, daleko bolje od mojih oba."

Uveče pitam Zaima šta će mu na sceni jedan slomljen nišan, jedan naheren i jedan uspravan.

"Nageli nas jesu, ali još smo mi u Bosni uspravni."

To ti je to. Kad neko zna, zna.

Svaki dan leteći sastanci. Hasan, Muhamed Belaja i Nijaz rade odlično. Čim me ne zovu, da ima većih problema zvali bi me, znači da rade savršeno u ovakvim ratnim uslovima. Ne miješam se plaho u njihov pos'o. Puna mi glava mojih problema.

Ne govorim nikom, a u sebi se plašim. Mnogo neiskusnih muzičara u orkestru, mnogo neiskusnih kolega pjevača na sceni. Svira i pjeva se uživo, nejma laganja, a tehnika slaba, previše prenapregnuta. Lijeva ruka mi natekla od razvlačenja mijeha harmonike. Tri-četiri puta me vodili na infuzije, umor, šta li je.

Znao bih ja i bolje napraviti da mi je..., nejma da mi je, šta ti je, tu ti je! Ako ijedna cigla iz ove muzičke zgrade

[99] BULBUL – bulbul (bumbul), m. (ar.) – slavuj

zvane festival ispadne, sve će se srušiti. Kao put pun okuka, a na svakoj okuki opasnost. Uzdam se u Boga i u ispravan nijet. Bog pomaže kad je najteže. Kad treba pomoć i kad je molba upućena iz čista srca.

Dođe i Meho Fazlić iz Tešnja. UNPROFOR-ovim transporterom, previjen, kao da je teško ranjen, probio četničko- -ustašku blokadu oko Tešnja. UNPROFOR Mehu do bolnice u Zenici, a Meho iz bolnice u Zenici u Lukavac na festival.

Golema radost za mene. Dobar, predobar pjevač, pravi sevdalija. A i moji Tešnjaci časno zaslužuju da se opjeva njihova žestoka borba.

Na jednom sastanku Zaim, Đeza i ja konstatovasmo da će nam festival biti predugačak. Do sada preko 30 pjesama,

"Neka bude dugačak", rekoh, "duga je i naša borba i još uvijek neizvjesna. Nek sjede u sali i slušaju. Kako je borcima na linijama? Trideset pjesama, a još nismo opjevali ni pola gradova."

Velika je naša Bosna, biče još veća, ako Bog da!

Dogovorismo da uvodima, pred svaku pjesmu, opišemo borbu i drugih pjesmama neobuhvaćenih gradova. Zaim će napisati uvode. Starac radi kao mladić. U jednoj mojoj krizi potapša me po ramenu i kao da mi uli dodatnu snagu. Može mi otac biti, a motiviše me.

Stiže Emir Hadžihafizbegović. Drag mi, k'o brat. Znam dobro koji je borac za Bosnu. I iz srca to poštujem. Dogovorismo se o dijelu njegove predstave "Godine prevare", sa kojim će nastupiti.

Takođe se dogovorih sa domaćinima da osim stvarnih sponzora, iz svakog opkoljenog bosanskog grada po jednu firmu upišemo kao sponzora. Kad ujedinjujemo BiH pjesmom, umjetničkom slikom, da je još više ujedinimo

i sponzorstvom. A biće i drago ljudima iz opsjednutih gradova, kad na radiju ili TV čuju da su bili sponzori prvog festivala iz blokade.

Pado treba pjevati pjesmu o našim pobjeguljama, i muzičkim i onim drugima. Napravili Pado i ja melodiju, skoro podudarne. Salko Avdić napravio odličan – životan tekst. "Otpjevaj to, nek znaju da će biti stranci u duši, u svojoj zemlji. Jer, kad je Bosni najteže bilo, pobjegli su. Da smo svi bježali, ne bi bilo Bosne. Neka se vrate, ovo je i njihovo, ali kad se pogledaju u ogledalo, da u ogledalu vide čovjeka bez obraza, a u Bosni glava ništa ne znači bez obraza. Najčasniji vlasnici Bosne su naši izginuli borci."

Ne dolazi pjevač iz Teočaka. Komanda brigade depešom potvrdila učešće, ali njega nejma. Mora da su ga borbena djejstva spriječila. Biće veliki jazuk, ukoliko ne nastupi pjevač sa tog gazijskog područja Bosne.

Vlado Kerošević ima tekst "Nejma nama mira dok nam otimljeju Bosnu". Odličan, odgovara našoj stvarnosti, kao da je juče pisan, a veoma star tekst.

Šahin Dolovac podijelio travnička odijela. Svakom pogodio boju, veličinu. Na probi izgledamo k'o manekeni. Obula nas, tj. cipele poklonila "Aida" Tuzla. Nekako skontasmo bijele košulje i kravate, posuđujući međusobno. Izbalansirasmo veličine i možemo početi svirati i pjevati o teškom stradanju Bosne, ali i lijepo, gospodski obučeni.

Uvijek smo mi bili gospoda, za ove okolo. Gospoda u duši i poimanju života.

Fali uvodna besjeda. Zaim prebukiran, nejma šanse da će stići napisati. Sugestivno ispričah lukavačkom pjesniku Jusufu Begiću nekoliko meni najupečatljivijih detalja iz borbe. Ispripovijedah mu priče o rahmetli Tufi Buzi, Zajki,

Šehi, kapetanu Hajri, o pokojnom Mihajlu Petroviću, Čedi Domuzu i drugim, i zamolih ga da on napiše uvodnu besjedu. Jedini uslov je da počne rečenicom: "I opet puče u Bosni."

"U Bosni svakih 50-tak godina krvlju dokazujemo pravo na opstanak pa, eto, meni je tako lijepo da počneš. I tako životno istinito."

Zaroni pjesnik u moju ranjenu dušu, dodade svoj nesumnjivo izražen pjesnički dar i ujutru donese napisanu uvodnu besjedu.

Imamo sve, počećemo masovnom scenom "Ne daj se, Bosno". Pa uvodna besjeda. Pet-šest pjevača, potom Muharem Osmić – "Bosna, to je jedna lijepa zemlja". Opet pet-šest pjevača, Vlado Kerošević – "Nejma nama mira dok nam otimljeju Bosnu", pa opet pet-šest pjevača, Emir svoj, do kosti životan monolog. Za finiš najboljih tri-četiri pjevača. Svi zajedno – "Mi smo sudbina Bosne". I eto Bosni festivala. Ovo – "Mi smo sudbina Bosne" posebna je stvarnost. Nisu Ameri, Francuzi, Englezi i Rusi bosanska sudbina. Oni su samo došli svojim poslom. Pomoći će ako imaju interesa. Mi, Bošnjaci i Bosanci, koji smo ostali u Bosni, "Mi smo sudbina Bosne". Dokle god ima nas u Bosni i u našim srcima Bosne, biće Bosne.

DO SUDNJEGA DANA, SA BOŽIJOM POMOĆI!

Bi Prvi festival bosanske narodne muzike Bosne i Hercegovine "Bosna slobodi pjeva" u Lukavcu, dana 01. 04. 1994., u lijepi petak.

Bi kolektivna koncentracija svih učesnika, kakvu na sceni u životu nisam doživio.

Bi eksplozija naše ljubavi pjesmom kazane našoj Bosni i našim borcima.

Radismo šest predstava. Tri predstave u Lukavcu. Jednu u Lukavcu za Tuzlake, jednu u Zenici i jednu u Travniku. Svugdje puno.

ZAŽELIO NAROD BOSANSKI SLOBODE, BRAŠNA I PJESME.

Zašto ovo pišem?

Zato što će zaborav pojesti sve, i krv naših šehida, i odbijene dječije ruke, i usahle od plača majčinske oči i naše pjesme..., i dogodit će nam se opet.

Ako se ne opametimo...

Zapisah, DA SE MAKAR MALO KASNIJE ZABORAVI.

Ovo je istina o Bosni pjesmom kazana...

Ovo je svjedočenje pjesmom o vremenu kada su nas htjeli uništiti...

Ovo je ratni sevdah naše Bosne...

EH ŠTA BI REKLA
MOJA RAHMETLI MAJKA...

Priča prva

Preselio na ahiret moj jedini brat Rušto 21. 04. 1987. godine. U Tešnju 23. 04. 1987. bijaše do tada neviđena dženaza. Radnje u čaršiji pozatvarane, sav Tešanj izašao da isprati rahmetliju, ptice prestale pjevati, sve nestvarno. Pružila se dženaza od Čaršijske džamije do greblja iznad Kosovca, dobar kilometar.

Kad smo prolazili pored naše porodične kuće, majka sa prozora ispraća sina...

Majkine riječi »Allahu na amanet, sine moj« i danas čujem. Ne plače. Tespih u ruci odagnava bol... Allahu ekber – Bog je jedan i Njegova je i prva i zadnja.

Narod volio Ruštu. Rušto bio prosvjetni radnik, dobro svirao harmoniku, rijetko ponovljiv šarmer a neponovljiva duša.

Spustio ja brata u zemlju, dženaza se razišla, ja ostao da milujući bašluk pomilujem brata, pa kući. Majka na sećiji sa tespihom, abu razgovaraju, seke radeći bježe iz stvarnosti, a majka će tiho:

»Omo, nemoj svirat u Tešnju, brat ti leži u zemlji a ti da sviraš blizu – nemoj, sine...« – i prokinu plakati...

Danas, 2003. godine, nejma ni majke, nejma ni abe, preselili na ahiret, porodična kuća pored Hamza-begove džamije pusta, nas sudbina rasula po dunjaluku a ostala sjećanja, kao drago breme na leđima...

I šesnaestu godinu ja se kao ponekad naljutim, zašto me ne zovu u Tešanj, da sviram, a Boga molim da me ne zovu – tako ispunjavam ono što me rahmetli majka vasijetila.

Priča druga

U prošlom mjesecu nazva me predsjednik »Preporoda« iz Distrikta Brčko. Pita mogu li 20. IV gostovati u Brčkom. Povod je sazlijski materijal »Saz i suze«, u tumačenju dr. Hašima Muharemovića.

Obzirom da je dr. Hašim višeslojni umjetnik, sazlija, poeta, slikar, žele mu u Brčkom prirediti veče u povodu četrdesetogodišnjice umjetničkog rada.

Od srca pristadoh.

Imam veliko poštovanje prema dr. Hašimu, koji se nikada nije odrekao sebe i svojih korijena. Prelijepo je uskladio Hipokratovu zakletvu, žicu saza i kist na štafelaju. I u svemu tome pravi.

Dr. Hašim dobro zagazio u sedmu deceniju, sigurno ima pjesama do sada nesnimljenih, pa grihota je da to ne ostavi snimljeno, ni ja ne znam kome, ali neka je, možda će zatrebati nekome iza nas.

Saz, naš nacionalni instrument, našom nepažnjom stigao je u stadij izumiranja. Mi kao da volimo da nešto nestane, da bismo imali šta revitalizirati. Uz kucanje saza najbolje se tumači sevdalinka, a danas Bosna ima toliko sazlija da se može pobrojati na prste dvije ruke.

Materijal »Saz i suze« djelo je »Instituta sevdaha«. Funkcija »Instituta sevdaha« je da pomogne očuvanju našeg, nacionalnog. Tu je i saz i sevdalinka i to je moja dužnost kao osnivača Instituta.

Snimismo dr. Hašim i ja dvadesetak pjesama, ja smiksah petnaest i prvi puta u životu, u mojoj 58. godini – zaboli me ljepota. Kad slušam kucanje u saz dr. Hašima i to tumačenje sevdalinke, lijepo me boli u prsima – ne treba lijekova, od toga se ne umire, od toga se Bogu zahvaljuje: hvala Ti, Dragi Bože, što mi dade »smisao za ljepotom«.

I to treba promovisati, u Distriktu Brčko. Dr. Hašim je Brčak, a Jakov Amidžić, iz Ministarstva kulture Distrikta Brčko, zajedno sa »Preporodom« je zadužen za organizaciju. Biće izložba slika dr. Hašima, a uveče, u Domu kulture promocija CD-a »Saz i suze« sa gostima. A gosti: Vesna Hadžić, Nermina Sinanagić – obje iz Brčkog, Nedžad Imamović i Ljubica Berak. Naravno i ja, kao osnivač Instituta i čovjek koji uz dr. Halida Mahića iz Zavidovića realizuje ideju da se snima sve što zna dr. Hašim. Nastavljamo, ako Bog da, dalje snimati.

Drago mi što brčanski »Preporod« umije cijeniti svoje umjetnike, zahvalih se na pozivu i kazah im da ću povesti orkestar od sedam članova.

Neću da mislim o tome, a stalno misli napadaju...

Šta bi rekla moja, rahmetli, majka?

Treba svirati u Brčkom, a tu, negdje blizu, u nekoj kafileriji stradalo oko tri hiljade ljudi, većinom Bašnjaka. I kod Doma kulture spomenik Draži Mihajloviću... A njegovi sljedbenici ljude mljeli u stočnu hranu. Samo zato što nisu Srbi. A treba svirati baš tu!

Šta bi rekla moja dobra majka?

Ma neću da mislim o tome, a stalno mislim...

I krenusmo mi u Brčko... Kakanj, Zenica, Maglaj, Doboj, Gračanica, Tuzla, Srebrenik, pored Gradačca, koridor, pa desno četrnaest kilometara Brčko. Pogledom tražih motel »Bosnu« sa desne strane, na ulazu u Brčko, tu sam često svirao, a ne ugledah ga.

U Domu kulture – uz pozdrav i selam. Tu sam potvrdio: selam je iznikao iz krvi.

Predveče izložba Hašimovih slika. Baš po mom meramu. Dr. Hašim slikar realista, a ja takve volim. I nadahnuta priča Vojislava Vujanovića o Hašimovom umijeću. Vojo mi drag, 1994. godine bio izvještač sa Prvog festivala narodne muzike iz Lukavca.

Prelijepe slike. Pita Hašim jesam li izabrao jednu za Institut. Jesam, rekoh, sliku Tekije na Buni. Buna mi draga zbog jednog rahmetlije, milicionera Sulejmana Handžara, nosioca većine kulturnih aktivnosti u Blagaju skoro do pred agresiju na Bosnu. I zbog, po meni, nestvarne Tekije... Čuvara tradicije mevluda... Kao da je u stijenu usječena i kao da je stijena zagrlila pa se bojim, ako zagrljaj popusti da će, ne daj Bože, Tekija pasti u modrozelenu vodu koja izvire niotkud.

Po izlasku sa izložbe upitah:

»Jesu li mljeli ljude u kafileriji?«

»Jesu«, rekoše.

»Pa kako su mogli?«, upitah.

»Tako...«

Treba svirati tu. A blizu mljeli ljude u stočno brašno...

Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka?

Uveče prepuna dvorana. Ne obilježava se često četrdesetogodišnjica umjetničkog rada i, vjerovatno, narod poželio sevdaha.

Scenografski lijepa i scena... Dr. Hašim u sredini, u centru, kako i priliči slavljeniku. Sa moje desne strane. Sa poštovanjem gledam mestve, čakšire, tramboloz, fermen, košulju, fes i saz u rukama. Kao neki stari Bošnjo iz mašte. A nije... To je dr. Hašim Muharemović: ljekar, poeta, slikar, sazlija, tumač sevdaha... i čovjek koji se nije odrodio od sebe. Čovjek koji poštuje svoju tradiciju. Ma lijepo je biti i blizu takvih!

Koncert sjajan. Hašim briljirao. Ljubica plakala od topline mekama i saza. Ozvučenje poslabo, ali mi na sceni nadahnuti. Drago nam što je sevdah opet u Brčkom. Publika pjevala i plakala istovremeno. Vesna, Nermina, Nedžad i Ljubica sa orkestrom sa scene iz duše prelijevali ljepotu u salu.

A blizu mljeli ljude u stočnu hranu.

Šta bi rekla moja draga majka?

Jutros, u rani sabah, znam – da je moja dobra majka živa, sjedila bi na sećiji, sa tespihom u ruci, i tiho bi rekla:

»Nemoj, sine...«

Ja bih poslušao majku.

Molim Boga da nam bude na pomoći. I njima mrtvim, i nama živim.

(Mulići, o ranom sabahu, 27. 04. 2003. godine)

O SEVDAHU ...

O POSTANKU SEVDALINKE

(iz Bosanskog mevluda Omera Pobrića)

Nakon skoro četiri decenije bavljenja ovim poslom, mislim da je bosanska sevdalinka nastala na ovaj način:

Čitao sam da su prve pristalice islama razmišljali kako pozivati ljude, kako ih okupljati, kako im prenijeti ljepote poruka Kur'ana časnog. Zvoniti drvenim zvonima ili puhati u rog nisu htjeli, jer tako su već radili kršćani i jevreji. Neko se dosjetio da hazreti Bilal ima lijep glas i predložio da on, sa uzvišenja, glasom poziva narod.

"Allahu ekber" hazreti Bilala prvi je ezan proučen na dunjaluku.

Taj prvi ezan imao je melodiju. Kada nekoga zovete da vam dođe, zovete ga melodičnim, umilnim, lijepim glasom.

Upoznavši sadržaj i ljepotu kur'anskih poruka, pristalice islama – mumini, počeše veličati Stvoritelja, Allaha, dž. š., i posljednjeg pejgambera Muhammeda, s.a.v.s., između ostalih načina i ilahijama.

Ilahije su, dakle, pobožne pjesme i one se uvijek uče.

Muslimani sve što rade, rade u ime Allaha, dž. š. Dunjalučki sadržaj života, rad, ljubav, borba, radost, žalost itd., iskazivani su u svom razvoju posebnom muzičko-poetskom formom: kasidama.

Kaside se pjevaju ili recituju.

Dolazeći 1463. godine u Bosnu, Osmanlije zatekoše tragove islama. Jedan dio stanovništva, pripadnici Crkve bosanske (patareni), prihvaćao ga je od putnika namjernika i trgovaca. Patareni su bili stiješnjeni i progonjeni između dvije kršćanske civilizacije, kao i mi danas. Tadašnji stanovnici Bosne, pristalice Crkve bosanske – patareni, spas i utočište nađoše u islamu.

Spoznajući vrijednost islama, patrijarhalni odgoj kao izvor, čistoću duše i tijela kao uvjet življenja, osobeni način kulture stanovanja, uljuđenost kao adet, bosanski muslimani oformiše specifičan mentalitet koji iznjedri prirodan ambijent za nastajanje bosanske pjesme – sevdalinke.

Sevdalinka je opisivala sve događaje, zgode i nezgode života. Vremenom, postade govor duše svih muslimana. To je pjesma visoke tekstualne vrijednosti, muzički apsolutno specifična, bosanska. Bosanci su izmislili originalan, autohtoni muzički izraz, koga nema nigdje na dunjaluku, osim između ove naše četiri rijeke.

Autor sevdalinke uvijek je pojedinac, a prenošenu pjesmu, od uha do uha, od usta do usta, dodajući joj, ili oduzimajući ponešto, estetski je izbrusio narod. Zato joj je sahibija bosanski narod, zato se i zove narodna pjesma.

Hodila je sevdalinka trgovačkim drumovima i putevima, vojnim pohodima, hanovima i konačištima, sijelima i teferičima, pohodama i dernecima, akšamlijskim dertovima i dermanima, bosanskim brdima, dolinama i rijekama, nošena svojom ljepotom a narodnim prihvaćanjem, napadana i ugrožavana ugarskim, mađarskim, rumunskim,

srpskim, hrvatskim, španskim, meksikanskim, pa i previše orijentalnim natruhama, ostala uspravna, bosanska pjesma – i stigla do nas.

Na osnovu ove priče, reklo bi se da je sevdalinka samo muslimanska pjesma. Genezom – jest, opstankom – nije. Svi je volimo, napadamo i branimo. I danas je napadana sa svih strana. Opstat će ako joj budemo mi, Bosanci, ljubavlju korijen zalijevali.

(Mulići, 1998. godine)

SEVDALINKA – DUŠA BOSANSKOMUSLIMANSKE PJESME – RASTAKANJE KROZ POLITIKU I VRIJEME...

Šta je to sevdah?

Sevdah je ljubav, stil, način života...

Bosanci su ljudi od sabura, strpljenja, koji nikad plaho ne hite kroz život, već ga žive polahko, kao što govore – po istillahu, bez obzira da li je u pitanju radost ili žalost, sofra ili akšamluk začinjen pjesmom sevdalinkom.

A sevdalinka, iznjedrena iz široke bosanske duše, tiha, lagahna, nenametljiva, najčešće u prvobitnom obliku poravna te je, kao takva, samo logičan produžetak djelimično opisanog poimanja življenja pravih Bosanaca.

Sevdalinka je, najkraće rečeno, bosanska ljubavna pjesma, pri čemu »bosanska« određuje prostor njena nastajanja, istovremeno potvrđujući njenu autohtonost. Naime, autohtonost sevdalinke potvrđuje autohtonost bosanskog naroda i obrnuto.

Nastala između Korane, Save, Drine i Neretve, procvjetala u srcu bosanskog naroda, bila je i ostala ogledalo duše nas, Bosanskih Muslimana.

Sevdalinka je, prije svega, bosanskomuslimanska pjesma, nastala u muslimanskom narodu Bosne i Hercegovine.

Niko u zemlji Bosni nije mogao osjećajnije, suptilnije i senzibilnije riječju i melodijom opisati radost, tugu, tragediju i stradanja kao Bosanski Muslimani. Muslimani su stradanja doživljavali, uvijek, od svojih prvih komšija. Boreći se za svoj opstanak, Muslimani su ih slikali pjesmom. Borili se, opstajavali i pjevali, kao što će biti u ovo naše vrijeme, s Božijom pomoći.

Opstaće i sevdalinka, kao pjesma tuge i stradanja, radosti, pobjede, ljepote življenja i pjesma merhameta.

Treba napomenuti da je sevdalinka prihvaćena i od ostalih autohtonih naroda ovoga prostora. Ti narodi, i pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti, zavoljeli su sevdalinku kao i svoju pjesmu i aktivno su protokom vremena učestvovali u njenom kreiranju.

Najkvalitetniji stavraoci iz reda tih naroda su pokojni Jozo Penava i pokojni Rade Jovanović. Oni su, nošeni poimanjem svog, apsolutno bosanskog razmišljanja i načina života, iznjedrili lijep broj pjesama, koje je vremenom bosanski narod zavolio kao svoje. Nisu živi, ali njihove pjesme žive i pokazuju koliki je uticaj sevdalinke na naše duše bosanskih naroda...

Danas je u Bosni i Hercegovini rat...

Danas je ponovno stradanje Muslimana, opet od prvih komšija. Danas se mi, Muslimani, borimo za goli opstanak. Meni je, kao čovjeku i muzičaru, preteško to saznanje da se dijelimo u svemu, pa i muzici, a trebalo bi da je sve naše, bosansko.

Sevdalinka je ljubavna pjesma.

Njena osnovna poruka je dubokoljudska, humana i ona u ljudima traži i razvija osjećaj smisla za lijepim.

»Gospode, daj mi smisao za ljepotom.«

Sevdalinka nikada nije bila izvor klice zla...

»Specifičan način života, mentalitet i kultura Muslimana našli su odraze u bosanskoj sevdalinci, pa ona i nije ništa drugo, do u stihove visoke umjetničke vrijednosti pretočena etika, tj. običajnost muslimanskog naroda prisutna u svim sferama društvenog i ličnog života pojedinca, stvaraoca i slušaoca sevdalinke.« Tako je napisala prof. Jasna Pobrić-Hadžiselimović u knjizi »99 sevdalinki... i poneka pjesma«.

To je sevdalinka...

Etimološki, ime je dobila od turske riječi »sevda«, što znači ljubav. Lingvističkom analizom dolazimo do saznanja da su Turci preuzeli tu riječ od Arapa, a mi smo njoj u bosanskim prostorima dodali glas »h«.

Tako je nastala naša riječ sevdah.

Sevdalinka je pjesma duše Bosanskih Muslimana.

Izrasla je iz osjećaja patarenskog stanovništva, koje je, primajući islam, upoznavajući čistotu, humanost i osjećajnost te religije, pronašlo u sebi duhovnu i emotivnu snagu i vremenom iskristalisalo specifičnu muzičku formu muzičkog stvaralaštva – bosansku sevdalinku.

Vjerovatno, najstariji način pjevanja na ovim prostorima je dvoglasno unisono pjevanje, u kojem je dominantan prvi vokal, a drugi vokal preuzima pjesmu, dok bi prvi nakon dugog otegnutog pjevanja uzimao neophodan dah. Pjesme su bile satkane od dugih ispjevavajućih tonova, razvučene, poravne, sa vjerovatno malo teksta.

Drugom polovinom XV vijeka u Bosnu dođoše Osmanlije...

Bosnom krenu ezan...

Ispočetka stidljivo, kao žubor malih potoka, a poslije, kada su bosanski patareni shvatili poruku ezana, kao poplava...

Ezan je donosio mir, spokojstvo, humanost, blagost, uljudnost, sve ono što je bosanskim patarenima, stiješnjenim između dvije kršćanske civilizacije, nedostajalo.

Ezan su učili ljudi, prodornog a umilnog glasa. Prodornog – da bi se što dalje čuo, a umilnog – da bi se osjetila ljepota ezana i da bi ljudi, zainteresirani porukom i melodijom, došli, zatim prihvatili i naučili ono na što ih ezan upućuje, a to su blagodeti islama. Učači ezana, melodijski nijansirajući tonove sa uzdignutih mjesta uz pomoć prirodnog odijeka – eha, širili su ljepote ezana, pozivajući ljude na spas...

Bosanski patereni nađoše spas u islamu.

Upoznaše i prihvatiše kulturu življenja, blagost međusobnog ophođenja, specifičnu kulturu stanovanja, prihvatiše čestitost i tolerisanje različitosti, jednostavno, prihvatiše uljuđenost kao način poimanja života.

Shvativši da je sve određeno Božijom voljom, »jer čovjek snuje, a Bog određuje«, prihvatiše ilahije, poetsko-muzičku formu u kojoj se veliča Stvoritelj svega – Allah, dž. š., i Božiji poslanik Muhammed, s.a.v.s.

Melodije ilahija su jednostavne, lahko pamtljive i uvijek se izvode unisono, tj. jednim – prvim glasom, da bi tekstualna poruka uvijek bila u prvom planu.

Protokom vremena, od ilahija nastadoše kaside, kao muzički raznovrsnija, a poetsko-tematski još sadržajnija forma izražavanja.

»Ilahije i kaside jesu pobožne i didaktične pjesme, koje, neovisno o njihovom porijeklu, kasnijim preobražajima i uticajima na druge književne oblike i druge i drugačije tradicije, predstavljaju najreprezentativniji umjetnički

rezultat Muslimana ovog prostora. Kaside su u arapskom predislamskom svijetu bile suptilne ljubavne pjesme, posvećene ženi, kasnije, one, bez izuzetka, slave poslanika Muhammeda, s.a.v.s. Nema nikakve sumnje u to da je riječ o eminentno muslimanskoj baštini« – Valerijan Žujo, »Veče ilahija i kasida«, Sarajevo, 17. 03. 1990. god.

Daljnjom poetsko-muzičkom evolucijom, od ilahija i kasida, kao rezultat mentaliteta i uslova i življenja nastalih na tradiciji patarenstva, uz izraziti uticaj istočnjačkog, a iz potrebe da se opisuje i opjevava dunjalučki život: ljubav, čežnja, zanos, radost, nesreća, stradanje, tuga, tragedija, žalost i dr. – nastade sevdalinka.

Nastale od ezana, ilahije, kaside i sevdalinke su sestre, a same sevdalinke su do savršenstva specifičan muzičko-poetski izraz Bosanskih Muslimana.

Sevdalinke nigdje na dunjaluku nema osim u Bosni.

Po mišljenju dr. Muniba Maglajlića, razvitak sevdalinke datira od polovine XVI vijeka, tj. od vremena kada su već bili oformljeni mentalitetno-ambijentalni uslovi za njen nastanak.

Sevdalinka se najbolje tumači uz saz.

Saz tumaču sevdalinke ostavlja dovoljno prostora da uvijek drugačije interpretira istu pjesmu, u zavisnosti od emotivnog naboja, nastalog doživljavanjem teksta i melodije i ambijenta izvođenja.

O nastanku sevdalinke postoji nekoliko teorija.

Po jednima, to je pjesma aga i begova, koji su u pauzama ratovanja za Tursku imperiju, u pauzama trgovačkih putovanja, ili obilazaka svojih imanja – čitluka, da bi svojoj duši dali hasreta – čežnje, uživajući u izobilju, slušali sevdalinku. Pjevači i muzičari su svojim tekstovima i muzikom veličali junačka djela velikodostojnika i

njihovih podanika, pjesmom opisivali njihove zgode i nezgode, opjevavali sentimentalna raspoloženja i drugo.

Drugi opet kažu da je to pjesma sirotinje – naroda koji je kroz radost i veselje, kroz muku i patnju davao oduška svojim osjećanjima pjevajući o svemu što je bilo sastavni dio života toga vremena.

Treći misle da je sevdalinka prvenstveno ženska pjesma, da su je spjevale patrijarhalno odgojene djevojke sjedeći iza mušebaka, vezući na đerđefu, na kome je svaka iglica pojačavala čežnju za dragim, koji je putovao carskim drumovima, trgovao ili ratovao dok su one čekale, sanjale, maštale i svoju čežnju pretvarale u pjesmu. (korištena razmišljanja rahmetli Hamida Dizdara iz knjige »Sevdalinke«, izdanje iz 1944. godine).

Vjerovatno sve to zajedno pomiješano i još ponešto dalo je za rezultat bosansku sevdalinku, odnosno pjesmu visoke umjetničke vrijednsti. Pjesmu koja tekstualno u većini slučajeva ima izuzetno dramaturški naboj, tako da bi dobar filmski režiser mogao od samo četiri strofe jedne pjesme napraviti film. Naravno, prethodno bi trebao ući u dušu sevdalinke, zavoljeti i osjetiti njenu poruku.

Sevdalinka pjevačima pruža izvanredne interpretativne mogućnosti. Blago nijansirajući tonove, dinamizirajući, upotrebljavajući karakteristične bosanske melizme, i pjevač i pažljivi slušalac imaju utisak da je to uvijek nova pjesma, ustvari je ista, ali je uvijek za nijansu drugačije doživljena.

Putovala je sevdalinka bosanskim drumovima, hanovima, planinama i poljima bosanskim, od uha do uha, od usta do usta, svako joj ponešto dodavao ili oduzimao, u zavisnosti od mogućnosti i estetske vrijednosti pojedinca.

Bila je i ostala usmeni dnevnik života u živom bosanskom prostoru, postajući opštenarodno dobro. Vremenom, njen sahibija je postao bosanski narod...

Prolaziše godine, decenije, vijekovi...

Narastanjem Otomanskog imperija, sevdalinka se razlijegala po zidinama Beča, u Pešti i plodnim panonskim ravnicama...

Ali, kao što sve u životu ima prirodan redoslijed: rađanje, razvitak, stagnaciju i propadanje, Otomanska imperija poče slabiti i povlačiti se...

Berlinskim kongresom 1878. god., nakon hrabrog bošnjačkog otpora, Austo-Ugarska, tadašnja svjetska velesila, zavlada Bosnom. I pored otežanih uslova življenja, Bosanski Muslimani ostaše na svojoj babovini, na vjetrometini između dvije kršćanske civilizavcije, kao nekada Bosanski patareni...

Osiliše se prve komšije...

Do danas napraviše deset genocida...

Ovaj posljednji genocid je najstravičnji, uz blagoslov većine iz kršćanskog svijeta, ali i uz najžešći otpor.

U Bosni se desilo svjetko čudo. Goloruki Bošnjaci i časni pojedinci iz drugih konfesija odbraniše Bosnu. Takva odbrana ulijeva nadu da ćemo uz Božiju pomoć opstati, sačuvati svoju vjeru, tradiciju, kulturu i našu sevdalinku, kao lijepi izdanak bosanko-muslimanske kulture.

Sevdalinka je kroz vrijeme napadana sa svih strana, u cilju razbijanja identiteta Muslimana. Plasirane su varijante grčkih, meksikanskih, španskih i drugih pjesama, a mi smo ih, nažalost, prihvatali, nesvjesni pravoga cilja takvih podmetanja.

Učestvovali smo u uništavanju vlastitog identiteta...

Naravno, ne svi, ali većina – da.

Nagli razvoj diskografske industrije prije rata, kojoj je uz ideološku dimenziju bio važan samo profit, egzistencijalne potrebe i pohlepe pjevača da preko noći steknu ime i popularnost, rezultirao je time da je našem narodu plasirana i uspješno nametnuta muzika koja nema korijena u Bosni.

A narod k'o narod...

Nekada je sevdalinka bila svijetla bašča puna ružičnjaka, đulova i perivoja, a danas je to zakorovljena ledina koja vapi da joj se pomogne. Možda je razlog i to što je danas sve manje prirodnog ambijenta za komponovanje i uživanje u sevdalinci.

»Nejma više stare česme i oraha kraj čardaka...«, kaže stara sevdalinka, nejma momačkih i djevojačkih avlija, nejma mušebaka i šadrvana, sve je manje lijepog patrijarhalnog odgoja, ustvari, malo je pravog scenografskog ambijenta, neophodnog za stvaranje, sviranje, pjevanje i slušalačko uživanje.

Protok vremena nepovratno čini svoje...

Iznjedrena iz senzibiliteta široke bosansko-muslimanske duše, nošena vjetrom vremena, brušena čistotom narodnog stvaralaštva, postala je veoma draga, svi su je svojatali. Često toliko nevješto, da je ispadalo komično. Mijenjajući pojedine dijelove teksta, imena u osnovnom tekstu ili opisane običaje, od apsolutno muslimanske pjesme postaje pravoslavna ili katolička.

Recimo, u zbirci V. S. Karadžića nađoh srpsku pjesmu »Poranio Ćelebija Niko – prije nego saba` zoru klanja...«. Ili, prije otprilike dvije godine, u programu TVSA čuh pjesmu »Božić ide, Božiću se nadam...«, pjesma koja u originalnoj verziji počinje sa »Bajram ide, Bajramu se nadam...«, ali naši ljudi, da bi se dodvorili dnevnoj politici, promijeniše naslov, otpjevaše i oskrnaviše još jednu pravu bosansku sevdalinku.

Elementarno poštenje zahtijeva da najozbiljnije razmišljam i istražujem da li je u pjesmi »Ide Jovo potokom...« išao Jovo, Ivo ili Mujo, ali nakon ovog divljaštva, kojem smo izloženi samo zato što smo Muslimani, duboko vjerujem da lijepe pjesme, pune humanosti, osjećaja i merhameta nisu mogli napraviti ljudi kojima »snaga leži u topuzu«, pa im tragovi smrde nečovještvom...

Zato danas znam da je sevdalinka, u najvećem mogućem procentu, bosansko-muslimanska pjesma, a nismo je smjeli, znali ili htjeli čuvati, ili smo je svjesno uništavali. Tradicionalni bosansko-muslimanski instrument, saz, uz koga je najvjerodostojnije izvođena sevdalinka u Bosni je, osim u tuzlanskoj regiji, već izumro.

A u Sarajevu, pred ovaj rat, bilo je jedanaest guslarskih društava...

Razaranje muslimanskog bića BiH rađeno je planski i sinhronizovano: od Garašaninovog »Načertanija«, preko Moljevića, SANU, do današnjih dana. U svim segmentima življenja i u poslu kojim se bavim, to se očitavalo na razne načine.

Recimo, urednik narodne muzike Radio Sarajeva od 1945. god. do 1990. god. nikada nije bio Bosanac. Bili su to ljudi iz Donjeg Miholjca, sa ostrva Visa, iz Kumanova itd. Nikada Bosanac – nevažno je, u krajnjem slučaju, da li je Musliman. Da je bio Bosanac, on bi, vjerovatno, štitio i čuvao svoje muzičko blago. U tom smislu ilustrativna je rečenica tadašnje direktorice Radio Sarajeva, Danice Kurtović:

»Dok sam ja ovdje, nema age, bega ni Boga.«

Pa dođe gospodin Safet Isović snimati pjesmu »Put putuje Latif-aga«, a iz režije mu javiše da ne može riječ aga,

a može mlad Latife ili Latif-momče. Kako, kad je putovao onaj ko ima dukate, to je aga, a momak koji u bosanskom jeziku ima jasno značenje, mogao je agi otimariti konja, pridržavati mu uzengiju i zaželiti sretan put?

Tekstovi i melodije bosanskih tradicionalnih pjesama su veoma često nakaradno prepravljeni. Uglavnom nagore. Naprimjer, u pjesmi »Zaplakala šećer-Đula«, snimljenoj u produkciji Sarajevo-diska, u trećoj strofi otpjeva pjevač »sada nemam nikog svoga, osim Boga i svog Đoga...« i niko mu ne skrene pažnju da je to krajnje neukusno i uvredljivo poređenje, svjesno ili iz neznanja.

Pojedine pjesme, sa muslimanskom konotacijom u tekstu, bile su trajno zabranjivane za emitovanje, kao »Ni bajrami više nisu, kao što su nekad bili«, »Nigdje zore ni bijela dana« i druge.

Bosanska sevdalinka, bez osnovnih elemenata muslimanskog unutar pjesme, ostaje ogoljena, kao suha grana na stablu.

Većina izvođača pristajala je da pjeva izmijenjene tekstove iz neznanja ili nošena individualnim interesima. Muzičari, koji su najbolje poznavali sevdalinku, nemarom ili indolentnim odnosom RTSA, nisu svoje znanje ostavili na nosačima zvuka, iako su živjeli u vrijeme izvanrednih tehničkih mogućnosti.

Rahmetli Ismet Alajbegović Šerbo bio je nesporno najbolji tumač i interpretator bosanske sevdalinke. Utoliko je veća odgovornost ljudi na Radiju i TVSA što su propustili da za njegova života arhivski evidentiraju to ogromno znanje. Svojim nemarom ili neradom, oni su, svjesno il' nesvjesno, osakatili veliki dio bosanske kulturne baštine.

Geografskom podjelom, do 1945. god. jedinstvenog Sandžaka, na uslovno bosanski, crnogorski i dio

Sandžaka u okviru Srbije, do tada monolitni muzički izraz tih prostora, rezultirao je pedesetak godina kasnije sa tri muzički apsolutno zasebne cjeline, tako da danas imamo bosansko-sandžačku, podgoričku i novo-pazarsku muzičku varijantu, od koliko do jučer iste muzičke osnove.

Isto će se desiti i nama u BiH, ukoliko dozvolimo da nas podijele, jer materiju isitnjenu na manje dijelove lakše je uništiti.

Naš narod izuzetno voli sevdalinku. Sve životne sadržaje, od rođenja do smrti, opisivao je pjesmom. Kada je našem narodu bivalo najteže, utjehu je tražio u pjesmi.

Tako je i danas...

Valjda će nam ovaj rat, ova kataklizma naroda samo zato što smo Muslimani otvoriti oči – da pronađemo put samobitnosti, kojim moramo hoditi, u svemu, pa i u muzici.

Zenica, 26. i 27. 06. 2003. godine

Savjetovanje, na temu:

RAZARANJE IDENTITETA

BOSANSKIH MUSLIMANA

– rad Omera Pobrića.

SEVDALINKA JE KAO ZGODNA ŽENA, KAKO GOD JE "OBUČEŠ" – LIJEPA...

(Uz promociju CD-a
Gordane Topić i Omera Blentića)

Prostor Bošnjačkog instituta – neobično kvalitetna akustika – većinom poznate fizionomije dragih iz svijeta muzike i novinarstva.

U ćošku: klavir.

Promocija CD-a Gordane Topić – mezosopranistkinje i Omera Blentića – klaviriste – sevdah.

U svjetlosno prigušenoj atmosferi, uvaženi promotori ispričaše priču o Gordani i Omeru i o autorima obrada tih pjesama – nadahnuto, jer svi to svojim znanjem i stručnošću zaslužuju.

Priđe Omer klaviru i poletješe tonovi nekada hamamom – kupatilom, potom hamam-barom i, najposlije, Bošnjačkim institutom, ispunivši svaki ćošak.

Ciknu Gordana, milujući:

"Snijeg pade na behar, na voće..." – lijepo k'o lijepo!

I tada shvatih: sevdalinka je kao žena – uvijek lijepa – i sa sazom, i sa harmonikom, i sa klavirom, i bez pratnje – kad nešto valja, uvijek valja.

"Snijeg pade na behar, na voće..." opisuje istinit događaj, kada je u Sarajevu, u maju, dakle u nevakat, pao snijeg i naškodio beharu i pupovima, a pjesma to zabilježila.

Gordana je tumačila (volim izvođače sevdalinke zvati tumačima – djeluje mi dostojanstvenije i sa više poštovanja) tekst:

"Snijeg pade na behar, na voće, neka ljubi ko god koga hoće..."

Meni je draže i vjerovatno vjerodostojnije:

"Snijeg pade na behar, na voće, nek Bog dadne svakom ko šta hoće, a i meni što mi srce želi..."

Ova varijanta odslikava širinu bosanske duše: dadni, Bože, Svojom milošću svakom ko šta hoće, a i mene nemoj zaboraviti...

U tome vidim starog, dobrog Bošnju, našeg pretka, i njegovo vjerovanje da, želeći drugom dobro, priziva dobro i sebi.

Teško da mi tu dobrinu imamo danas. Možda posljednjih desetak godina našeg vakta u nas pada snijeg i na behar i na voće, a mi ne vidimo.

Izađoh iz Bošnjačkog instituta pune duše – zapahnu me lijepo Sarajevo.

(Visoko, 29. 09. 2001.)

SEVDAH I SEVDALINKA BiH U VREMENU...

Postoji mnogo hipoteza o tome šta je sevdah i sevdalinka... Svaka je dobra i svaka ima nedostataka. Dobra je, jer je u jednom segmentu objašnjenja u pravu, ali već pri prvom potpitanju, možda baš to objašnjenje pokazuje nedostatke...

Sevdah je, po meni, aura koja okružuje čovjeka, nepojavnog je oblika i ne može se vidjeti, ali svaki pojedinac, koji doživljava estetiku kao sastavni dio življenja, može i u najmanjem obliku, i u najmanjem prostoru očutiti sevdah...

Sevdah je Božiji dar sretnicima, koji život vide optimistično, tako žive, i u takvoj vizuri pronalaze elemente ljepote i zadovoljstva...

A kad se duša prepuni ljepote sevdaha, sevdalinka dođe kao rashlada i razgala: »De zasviraj i zapjevaj, da mi dušu razgališ...«

A šta je sevdalinka?

Najkraće rečeno, to je bosanska, gradska i životna pjesma... pri čemu riječ »bosanska« geografski određuje autohtonost sevdalinke, riječ »gradska« urbanost porijekla, a riječ »životna« sadržajnu tematiku. Obzirom da svi

doživljavamo ljubav kao ideal bitisanja, može funkcionisati i prefiks »ljubavna«, iako sevdalinka opisuje sve aspekte našeg življenja, zato je i nazivam životnom pjesmom.

Jest turski sevda – ljubav, i jest arapski sawda – crna žuč.

Crna žuč označava jednu od četiri osnovne supstance, koje se, po shvatanju starih grčkih i arapskih ljekara, nalaze u čovječijem organizmu.

Pošto je ljubav često uzrok melanholičnog raspoloženja i razdraženosti, što je posljedica prevladavanja crne žuči u organizmu, ovdje je riječ sawda – crna žuč uzeta kao ekvivalent riječi ljubav.

Lingvističkim tragom dolazimo do saznanja da su Turci tu riječ preuzeli od Arapa, mi joj u Bosni dodali slovo H – i eto vam riječi sevdah.

Sevdah nije samo riječ... to je imaginarni ambijent ljepote, u kojoj duše, koje osjećaju, pronalaze zrnca radosti, i formirajući mozaik, čine sebi život lijepim.

Život, nažalost, nije samo ljubav, i sevdalinka, kao vrh sevdaha, nije samo ljubavna pjesma.

Sevdah je stil, način života Bosanca, a sevdalinka je povijesni zapisničar življenja Bosanaca.

Sevdah, opet po meni, nastaje na prostorima dodira civilizacija, u našem slučaju orijentalne i kršćanske civilizacije. Svaka civilizacija u miraz dodira donosi svoje emocije, i kada se dvije vrste emocija susretnu, kao rezultat se pojavljuje treća, još sadržajnija i duhovno bogatija... to je sevdah, koji sretnicima čini život ljepšim, a nesretnicima predstavlja balast.

Orijentalna melodičnost i zapadnjačka harmoničnost izatkale su u ranjenoj bosanskoj duši specifačan osjećaj, koji je iznjedrio sevdalinku kakve nejma nigdje na dunjaluku, osim u Bosni i Hercegovini.

A sevdaha ima... dokle god je dobacio Orijent, dotle je dobacio i sevdah... samo se u drugim prostorima drukčije zove: u Španiji malagenja, u Portugalu fado, u Mađarskoj virtuš, u Južnoj Srbiji karasevdah, i tako dalje.

Dolazeći 1463. godine u Bosnu, Osmanlije zatekoše tragove islama donesenog od putnika-namjernika i trgovaca, a prihvaćenog od jednog dijela stanovništva Bosne, pripadnika crkve bosanske – bosanskih patarena. Bosanski patareni su bili stiješnjeni između dvije civilizacije kao i mi Bošnjaci danas. Tadašnji stanovnici Bosne – bosanski patareni svoj spas i utočište nađoše u islamu.

Spoznavajući vrijednost islama – patrijarhalni odgoj kao izvor, čistoću duše i tijela kao uslov življenja, osobeni način kulture stanovanja, uljuđenost kao adet, bosanski muslimani oformiše specifičan mentalitet koji iznjedri prirodan ambijent za nastajanje bosanske pjesme sevdalinke.

Sevdalinka je opisivala sve događaje, zgode i nezgode života. Vremenom, postade govorom naših duša. To je pjesma visoke umjetničke vrijednosti, muzički apsolutno specifična, jer su Bosanci izmislili originalni, autohtoni muzički izraz.

Sevdalinka nije stećak, nije nišan-taš i nije spomenik – to je pjesma koja ima svoje rođenje, svoj život i svoje odumiranje. Autor sevdalinke uvijek je pojedinac, a prenošenu pjesmu od uha do uha, od usta do usta, dodajući joj ili oduzimajući ponešto, izbrusio je narod. Zato joj je sahibija bosanski narod, zato se i zove narodna pjesma.

Hodila je sevdalinka bosanskohercegovačkim drumovima i putevima, vojnim pohodima, hanovima i konačištima, sijelima i teferičima, pohodama i dernecima, akšamlijskim dertovima i dermanima, bosanskim planinama, dolinama i rijekama, nošena svojom ljepotom a narodnim prihvaćanjem, napadana i ugrožavana ugarskim,

mađarskim, rumunskim, srpskim, hrvatskim, španskim, meksikanskim, u posljednje vrijeme posebno orijentalnim primjesama, ostala uspravna, bosanska pjesma i stigla do nas.

Sevdalinka opisuje većinu segmenata našeg bitisanja, vrlo često poštenije od pisanih dokumenata. Naravno, bude i uljepšavanja, jer, tražeći ugođaj svojoj duši, čovjek, svjesno ili nesvijesno, širi neku vrstu dobrine oko sebe.

Sevdalinka, zapravo, odslikava život.

Naš život...

Danas je višestruko napadnuta...

Nekad je sevdah bio rezultat rahatluka i bonluka, a danas te ljepote je sve manje, ili je nejma nikako.

Protok vremena, tempo življenja i ciklična tragičnost ovih prostora, nezaustavljivo uništavaju sevdalijski ambijent u nama i oko nas.

Neki drugi, strani tonovi, stalno pripremaju Bosance i Hercegovce da JESMO ono što NISMO. Neuki svijet to prihvata, jer ta sorta muzike ne traži razmišljanje, ona razmišnja za takve slušače.

Sevdalinka je nešto sasvim drugo... i u muzičkom a posebno u tekstualnom dijelu to je čista filozofija... filozofija našeg opstanka u Bosni i Hercegovini... I živi dokaz da smo ovdje veoma dubokog korijena... i da se korijen omladio... i da je jedna od mladica toga korijena bosanska nacionalna pjesma – sevdalinka.

Sevdalinka je danas ugrožena – pomozimo joj da opstane... stvarnost je da pomažući sevdalinci – pomažemo sebi...

SEVDALINKA JE NAŠA PJESMA O NAMA...

Postoji jako mnogo hipoteza o tome šta je sevdah. Svaka je dobra i svaka ima nedostataka. Dobra je, jer je u jednom segmentu objašnjenja u pravu, ali već pri prvom potpitanju možda baš to objašnjenje pokazuje nedostatke.

Sevdah je, po meni, aura koja okružuje čovjeka, nepojavnog je oblika i ne može se vidjeti, ali svaki pojedinac, koji artikulira estetiku kao sastavni dio življenja, može i u najmanjem obliku, i u najmanjem prostoru oćutiti sevdah.

To je Božiji dar sretnicima koji život vide optimistično, tako žive i u takvoj vizuri pronalaze elemente ljepote i zadovoljstva.

A kad se duša prepuni te ljepote sevdaha, sevdalinka dođe kao rashlada i razgala:

"De zasviraj i zapjevaj, da mi dušu razgališ."

A šta je sevdalinka?

Najkraće rečeno, to je bosanska, gradska, ljubavna pjesma – pri čemu riječ "bosanska" geografski određuje autohtonost sevdalinke, riječ gradska urbanost, a riječ "ljubavna" sadržajnu tematiku.

Jest turski "sevda" – ljubav i jest arapski "sawda" – crna žuč.

Crna žuč označava jednu od četiri osnovne supstance, koje se po shvatanju starih grčkih i arapskih ljekara nalaze u čovječijem organizmu.

Pošto je ljubav često uzrok melanholičnog raspoloženja i razdraženosti, koje je i inače posljedica prevladavanja crne žuči u organizmu, tako da je riječ "sawda" – crna žuč u toj projekciji uzeta kao ekvivalent riječi "ljubav".

Lingvističkim tragom dolazimo do saznanja da su Turci tu riječ preuzeli od Arapa, a mi joj u BiH dodali slovo "h" i eto vam riječi "sevdah".

Sevdah nije samo riječ – to je imaginarni ambijent ljepote, u čijem nepreglednom prostranstvu duše – koje osjećaju, pronalaze zrnca radosti i, formirajući mozaik, čine sebi život lijepim.

Život, nažalost, nije samo ljubav, i sevdalinka kao vrh sevdaha nije samo ljubavna pjesma.

Sevdah je stil, način života Bosanca, a sevdalinka je povijesni zapisničar življenja Bosanaca.

Sreće i nesreće, radosti i žalosti, uspjehe i stradanja u ovim našim tragičnim prostorima sevdalinka opisuje često poštenije od pisanih dokumenata. Pažljivi uživalac može prepoznati pojedine sevdalinke kao dokumente jednog vremena.

U sevdalinkama su naši prvi drhtaji uzneseni čulima, prvi dodiri i prva sabjeranja u mraku – kad je čovjek sam sebi dovoljan jer nije sam – u sevdahu je.

Onda prolazi život, sudbina učini svoje i od mladosti ostane nedovoljno dosanjan san.

Ostane sevdah i sevdalinka kao sjećanje, ostane žalost za prošlim i duša puna još dublje izražene ljepote.

Zato je, možda, lijepa i slijedeća hipoteza:

Sevdalinka je naša pjesma o nama.

(U Mulićima, 01. 03. 2003. godine)

NEJMA LJEPŠE KNJIGE OD KUR'ANA[100]

Pjesma »Nejma ljepše knjige od Kur'ana« nastala je nekad davno, kao izraz ljubavi muslimana prema svojoj vjeri i saznanja da čovjek sve što uradi u životu sa pravim nijjetom, radi u ime Allaha, dž. š.

Zbog raznih okolnosti, prije svega ideološko-političkih, ta pjesma nikada nije snimljena na ovim prostorima.

Od mog rahmetli[101] Abe saznao sam da ima ta pjesma.

Pred ovaj rat, počeo sam intenzivno tragati da bih je snimio i na neki način vratio njenom pravom sahibiji, muslimanskom narodu.

Izvori su mi bili različiti: od mog Tešnja, Gradačca, Kladnja, familije Budimlić iz Njemačke do Mulića, gdje živim.

Paradoksalno[102] je da sam obišao dosta dunjaluka, tražeći najautentičniju verziju te pjesme, a najbolju varijantu

[100] KUR'AN – kur'an (koran), -ana, m. (ar. al-Qur'an) muslimanska sveta knjiga koja, po islamskom vjerovanju, sadrži Božiju objavu, objavljena preko Muhammeda, s.a.v.s.

[101] RAHMETLI – rahmetli, indecl. adj. i rahmetlija, m. (ar.-tur.) umrli, pokojnik

[102] PARADOKSALNO – grč. paradoxos: protiv mišljenja, protiv očekivanja, neočekivan, nevjerovatan

(verziju) sam našao upravo u Mulićima, kod mog dragog komšije Ibrahim-age Alijagića.

Kada sam sublimirao sve varijante do kojih sam došao, onda sam konstatovao da ta pjesma ne odgovara Bosni...

Tekst originala glasi:

»Jest tako mi dina[103] i imana[104]
i tako mi šehri ramazana,
nejma ljepše knjige od Kur'ana,
nejma čišće vjere od islama[105].«

U drugoj strofi pjesma tekstualno »bježi« iz Bosne:

»Jednog ljeta, petoga nisana[106],
stiže ferman[107] čestita Kemala,
Edhem-paši na grčkoj granici,
da su hazur[108] svi turski vojnici...«

A bi vrijeme zime '94., najgladnije, a najopasnije zime u mom životu.

Te zime stvarnost Bosne bio je rat, stvarnost Bosne bila je silna želja dušmanska da zatre tragove postojanja nas Muslimana na ovim prostorima.

[103] DIN – din, -ina, m. (pers.) vjera, vjerozakon

[104] IMAN – iman, -ana (pogr. aman, jaman), m. (ar.) vjerovanje u jednog Boga; vjera islam

[105] ISLAM – islam, -ama, m. (ar.) 1. ime muslimanske vjere; »predanost (Bogu)« 2. muslimansko muško ime

[106] NISAN – nisan, -ana, m. (asir.) 1. mjesec april po starom (julijanskom) kalendaru, tj. od 14. aprila do 13. maja po gregorijanskom kalendaru. 2. kiša koja pada u ovom mjesecu

[107] FERMAN – ferman, -ana (verman), m. (pers.) 1. sultanov ukaz, sultanova naredba, carska zapovijest. Fermani su pisani posebnom vrstom arapskog pisma, tzv. divanijom, a na početku je stajala carska tura. 2. fig. dugačko pismo

[108] HAZUR – hazur, hazuran (azur, azuran), indecl., adj. (ar.) gotovo, spreman; prisutan. Jednako se upotrebljuje i za sing. i za pl.

To su činili rušeći naše džamije, naše mezaristane[109]... Nikad mi nije bilo jasno šta im je kriv kamen nišan-taš[110].

Silovali su naše sestre, ubijali djecu u bešikama...

Te zime konačno sam sklopio pjesmu »Nejma ljepše knjige od Kur'ana«.

A bošnjački narod, nošen patriotizmom da očuva svoju vjeru i svoju Bosnu u nemogućim, neljudskim uslovima.

OPSTADE U SVOJOJ VJERI I NA SVOJOJ ZEMLJI.

I zato je sasvim adekvatan onaj stih, koji sam dodao, uz malu pomoć mojih prijatelja, gospodina Zaima Muzaferije i gospodina Šahina Dolovca. A taj stih glasi:

U KUR'ANU I SUNNETU[111] STOJI:
MUSLIMAN SE SAMO BOGA BOJI.

To je Bošnjak ovim ratom dokazao.

[109] MEZARISTAN – mezaristan, -ana, m. (ar.-pers.) groblje

[110] NIŠAN-TAŠ – nišan (nikšan), m. (pers.) nadgrobni kamen na muslimanskom grobu

[111] SUNNET – sunet, m. (ar.) 1. sve ono što je Muhammed, s.a.v.s., radio, preporučio ili odobrio da se radi, a inače što nije u Kur'anu spomenuto. 2. obrezivanje muslimanske muške djece, lat. ciruncisio

MEJRA NA TABUTU[112]

Pjesmu »Mejra na tabutu« prvi put sam čuo od Avdage Vrabca, sazlije, u sazlijskoj verziji. Po Avdaginom kazivanju, pjesmu su ranije izvodili članovi izvorne grupe »Kalesijski zvuci«, u tradicionalnoj varijanti autohtone izvorne muzike BiH.

Pjesma me je izuzetno tekstualno dojmila. Mogao sam, u mašti, filmski zamisliti i »vidjeti« kompletnu tragičnost te situacije.

Razmišljao sam: da li je Mejra na tabutu »u vodi od brijega do brijega« rezultat prirodne katastrofe, poplave, ili je »voda od brijega do brijega« metafora zla koje nam ciklično prave prve komšije. Naše komšije vole od mutnih dubina bosanskih rijeka praviti grobnice našim majkama, sestrama i našoj nejači.

Narodni pjesnik, dodajući Mejri u vodi tabut, kao simbol vjerske pripadnosti, generalno je opisao stanje bosanskih muslimana.

Pjesma je to tekstom i melodijom opisala, jer sevdalinka, ustvari, slika život: tugu, stradanje, tragedije, radost i sve

[112] TABUT – tábût i tábut, m. (ar.) mrtvački sanduk kod muslimana, bez poklopca. Muškarci se obično ne sahranjuju u tabutu, nego se u njemu donesu do groba, dok se žene sahranjuju u tabutu.

ono što kompleksnim čini ovo naše jednostavno bitisanje na dunjaluku[113].

Zašto je Mejra na tabutu? Zašto, recimo, nije Jovanka u vodi?

Zato što je Mejra u toj pjesmi personifikacija svih muslimana kojima je na ovim prostorima sve tješnje živjeti i čuvati svoju vjeru, kulturu i posebnost.

I zato što mi od rijeka nikada nismo pravili grobnice, jer mi našu borbu za opstanak vodimo viteški, poštujući pravila vjere kojoj pripadamo.

»HAJDE, MEJRO, S NAMA VEČERATI.«
»VEČERAJTE, MENE NE ČEKAJTE,
MENE ČEKA GOTOVA VEČERA,
U DŽENNETU[114], MEĐU HURIJAMA[115].«

Mejra je, vjerovatno, bogobojazno živjela, a nepravdom izgubivši život, očekujući pomoć i spas od Allaha, dž. š., nadajući se da će joj Allah, dž. š., podarit Džennet, zato samosvjesno odgovara i poručujući majci, poručuje svima nama:

»SELAM[116] ĆETE MOJOJ STAROJ MAJCI,
NEKA KLANJA[117] PET VAKAT[118] NAMAZA[119],

[113] DUNJALUK – dun'jaluk, dunjaluk (dunajluk), m. (ar.-tur.) 1. ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli. 2. materijalna bogatstva, imetak; ovosvjetska dobra.

[114] DŽENNET – Dženet, m. (ar.) raj

[115] HURIJA – hurija, f. (ar.) dženetska (rajska) ljepotica

[116] SELAM – selam, -ama (salam), m. (ar.) muslimanski pozdrav

[117] KLANJATI – moliti se bogu

[118] VAKAT – vakat, -kta, m. (ar.) vrijeme, doba

[119] NAMAZ – namaz, -aza, m. (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba, a vrši se klanjanjem, izgovaranjem rečenica iz Kur'ana i molitvi na arapskom jeziku

NEKA POSTI MJESEC RAMAZANA[120],

NEKA MEJRI NAMIJENI KURBANA[121].«

Klanjajmo, postimo, koljimo kurbane, jednostavno, čuvajmo svoju vjeru. Sa vjerom smo jači i izdržljiviji. Vjernik sve životne nesreće lakše podnosi. Kada je najteže, jedini oslonac i utočište je vjera.

Evo primjera: 1993. godine u jednoj borbi živote izgubiše tri brata. Noseći obavijest, pred kuću došla vojna policija i nakon selama, otac ih upita:

»Koji je...? Znam da ste došli da mi kažete.«

»Babo, sva trojica.«

»Elhamdulillah. Allahu bili draži.«

Babo je svojoj duši mogao razgaliti, jer vjeruje, zato će Bosna opstati, jer nas ima mnogo koji vjerujemo.

P.S.: Pjesmu »Mejra na tabutu« obradio sam i aranžmanski prilagodio današnjem vremenu. Pjesmu je promovisala Zehra Deović 1990. godine u Zetri (»Večer ilahija, kasida i sevdalinki«). Od tada, ta varijanta putuje Bosnom i svijetom do naših duša. Do sada je snimljeno dvadesetak verzija te pjesme.

Često sam, izvodeći »Mejru na tabutu«, vidio suze u očima gledalaca. Pitao sam se: da li žale Mejru ili same sebe – nas?

Danas, kada je stasala naša Armija BiH, znam da treba žaliti Mejru.

MI SMO SE, UZ BOŽIJU POMOĆ, ODBRANILI...

---

[120] RAMAZAN – ramazan, -ana, m. (ar.) ime devetog mjeseca muslimanskog vjerskog kalendara; mjesec posta

[121] KURBAN – kurban, -ana, m. (ar.) bravče ili goveče koje muslimani kolju na Kurban- -bajram

MEVLUD

MEVLUD-
RADOST IMANSKIH DUŠA

Kad god pomislim na riječ mevlud[122], sjetim se mevludskog šerbeta[123] i šećerlama[124] iz djetinjstva. Nikada mi šerbe nije bilo slađe. I danas kada se sjetim toga, prorade mi čula okusa i mirisa. Samo, danas ne znam da li je to zbog slatkoće šerbeta ili radosti moje duše zbog prisustva mevludu. Razlog je, vjerovatno, i jedno i drugo.

Mevludsko šerbe su moja majka i druge žene iz mahale[125] pravile od mase prokuhanih i poslije procijeđenih karanfilčića[126] i tarčina[127] pomiješanih sa agdom[128] od šećera, u određenoj količini vode, pa bi se dobijalo šerbe jako specifičnog ukusa i mirisa, koje je, sjedinjeno sa ambijentom duše i prostora gdje se učio mevlud činilo cjelinu, uz pothranjivanje osjećanja da je to rezultat unutrašnjeg

[122] MEVLUD – 1. (ar.) rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evela po muslimanskom kalendaru. 2. Hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., u čast njegova rođendana

[123] ŠERBE – (ar.) slatki napitak

[124] ŠEĆERLAMA – (pers.-tur.) bonbon

[125] MAHALA – (ar.) dio grada ili sela, gradska četvrt, zaselak

[126] KARANFIL – (grč.) 1. cvijet klinčić, al-katmer, 2. začin

[127] TARČIN – (pers.) cimet

[128] AGDA – (ar.) ukuhani, ušpinovani šećer

doživljavanja razbeharalih duša, spremnih da osjete i upiju ljepotu tekstualne poruke i vanjskog doživljavanja čulima sluha, milovanih tonovima mevluda, tekbira[129] i salavata[130]. Pa onda u takvoj cjelini, duhovnoj i estetskoj, mevludsko šerbe dođe kao zahlada i razgala, jer kad se duša prepuni ljepote, treba je i rashladiti i razgaliti je, i zato je mevludsko šerbe najslađe šerbe.

Mi, djeca, nestrpljivo smo čekali onaj dio mevluda kad svi ustanemo na noge, proučimo "Dobro nam doš'o", pa sjednemo. Tada počinju dijeliti šerbe i šećerlame.

I ostalo mi u sjećanju: veliki lonci puni šerbeta, a male čaše. Objašnjavali su nam da je mevludsko šerbe jako, da ga ne možemo mnogo popiti.

Ja sam često krišom probao i mogu vam reći, nisu bili u pravu.

Rođen sam, djetinjstvo i dječaštvo proveo u Tešnju, starobosanskom gradu, u izrazito muslimanskom miljeu. Iz centra Tešnja, ispred austrougarske građevine zgrade Općine, kad čovjek pogleda, vidi oko sebe na malom prostoru pet munara[131] i čuje pet ezana[132], istovremeno. Sa gornje strane Općine je naša kuća, udaljena od Hamza-begove džamije svega četiri-pet metara. A džamijski prozori i prozori našeg mutvaka[133], u kojem smo ljeti provodili najveći dio vremena, skoro da su se dodirivali. Hamza- -begova džamija, haremluk[134] i naša kuća, po meni,

[129] TEKBIR – (ar.) učenje, izgovaranje po više puta "Allahu ekber" (Bog je velik). Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram i prilikom učenja hatme.

[130] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

[131] MUNARA – (ar.) visoki, vitki toranj džamije, sa kojeg mujezin poziva muslimane na molitvu

[132] EZAN – (ar.) poziv na molitvu koji upućuje mujezin, pet puta na dan, sa džamijske munare

[133] MUTVAK – (ar.) kuhinja

[134] HAREMLUK – (ar.-tur.) 1. dio muslimanske kuće u kojem su boravile žene; 2. greblje uz džamiju

čine jednu dosta skladnu cjelinu. Ili je naša kuća pravljena u haremu[135], ili je džamija u našem. Znam pouzdano da su moji iz tri generacije na tom mjestu, a i džamija[136] mi ne izgleda previše stara. Valja to ispitati, ako Bog da.

U našoj kući i Hamza-begovoj džamiji doživljavao sam prva slova islama[137], upijajući ih dječijom radoznalošću. Moj rahmetli[138] aba plaho je letio na namaz[139], redovno je klanjao, a moja majka na namazu, to je čista poezija. To je izrazito izbalansiran sklad predanosti Allahu, dž. š., mirnoće i skrušenosti. Majka me, i onda u djetinjstvu i sada, kada sjedeći klanja, uvijek podsjeća na lijep, opran, kao snijeg bijel nišantaš[140] u haremu. Moja majka na namazu. To je svijet za sebe izvan svijeta.

U Hamza-begovu džamiju mi djeca smo išli u mekteb[141], učeći pred hafizom[142] Ahmet-ef. Adilovićem. Rahmetli hafiz imao je malu govornu mahanu[143], pa mi je to predstavljalo prepreku za bolje razumijevanje. Dobra osobina mu je bila što je nas djecu, čim nešto naučimo, puštao da aktivno učestvujemo u obavljanju namaza. Kao mala djeca učili smo ezane, mujezinili[144] i učili dijelove mevluda[145]. Potrefilo se da iz više familija ima po dvoje

[135] HAREM – (ar.) ograđeno džamijsko dvorište, koje je često jednim dijelom i greblje

[136] DŽAMIJA – (ar.) muslimanska bogomolja sa jednom ili više munara

[137] ISLAM – (ar.) vjera koju je Allah, dž. š., objavio preko svojih poslanika cijelom čovječanstvu

[138] RAHMETLI – (ar.-tur.) rahmetlija, umrli, pokojnik

[139] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba, a vrši se klanjanjem i izgovaranjem rečenica iz Kur'ana i molitava na arapskom jeziku

[140] NIŠAN – (pers.) nadgrobni kamen na muslimanskom greblju

[141] MEKTEB – (ar.) muslimanska osnovna vjerska škola

[142] HAFIZ – (ar.) onaj koji zna cijeli Kur'an napamet

[143] MAHANA – (pers.) nedostatak, uopšte ono čemu se može neki prigovor staviti

[144] MUJEZINITI – (ar.) pozivati na molitvu sa džamijske munare

[145] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., u čast njegovog rođenja

ili više djece u mektebu[146], pa smo se takmičili ko će ljepše i bolje.

Desi se da ja ezanim[147] na munari, a Hasan Brkić Krco ispred džamije viče:

"Pusti mene, molim te, došla mi nana da me čuje kako učim!"

A stari hafiz šćapom prijeti obojici.

Pamtim te godine i po tome što smo rahmetli aba, rahmetli moj brat Rušto i ja, prvih dana Bajrama i uoči ramazana[148], lijepo obučeni i u svečanoj atmosferi zijaretili[149] naše mrtve, ukopane u tešanjskim mezarjima[150], učili Jasine[151] i Fatihe[152] i molili Allaha,[153] dž. š., da im podari lijepi Džennet[154]. Aba u sredini, stariji brat Rušto sa desne, a ja mlađi sa lijeve strane. Djedovi, očevi, sinovi i unuci tešanjskih familija mimoilazili su se čaršijom[155], skupljali po grebljima tešanjskim, svi sa istim nijjetom[156], da Svemogući pomogne našim mrtvima na ahiretu[157], a nama živima, na dunjaluku[158].

Tešanj je tih dana miruhom mirisao.

---

[146] MEKTEB – (ar.) muslimanska osnovna vjerska škola

[147] EZANITI – (ar.) pozivati na molitvu

[148] RAMAZAN – (ar.) ime devetog mjeseca muslimanskog vjerskog kalendara, mjesec posta. Jedan od osnovnih islamskih propisa je da se cio mjesec ramazan posti i to svakodnevno, od zore do zalaska sunca.

[149] ZIJARET – (ar.) posjeta, obilazak, pohod

[150] MEZAR – (ar.) grob, raka

[151] JA'SIN – (ar.) ime 36. poglavlja (sure) Kur'ana. Ja'sin se uči "pred duše" umrlih.

[152] FATIHA – (ar.) ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih.

[153] ALLAH – (ar.) Bog

[154] DŽENNET – (ar.) raj

[155] ČARŠIJA – (pers.) trgovačka četvrt grada; tržište, trg

[156] NIJJET – (ar.) namjera, nakana, naum

[157] AHIRET – (ar.) onaj svijet, zagrobni život

[158] DUNJALUK – (ar.-tur.) 1. ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli; 2. materijalna bogatstva, imetak, ovosvjetska dobra

Tešanj živi, ja živio s njim. Mirisao čistoću Bosne, mirisao čistoću djetinjstva. I proći će moje djetinjstvo, kao da ga neko pored mene rukom provede.

Život me odvede 1959. godine u šumarsko-tehničku školu na Ilidži, kod Sarajeva, sa harmonikom na leđima. Sviranje na harmonici sam naslijedio od majke i rahmetli brata.

Ostadoše uspomene, harmonika i ja.

Najbliža mi džamija[159] u Butmiru.

Godine prolazile. Ja završio srednju školu, upisao fakultet, istovremeno radeći kao muzičar, po sarajevskim kafanama i na estradi. Ukupno trinaest godina u srednjoškolskim, studentskim domovima i podstanarstvu. 1972. godine kupujem staru kuću u Briješću, Bačići 4.

Opet nigdje džamije blizu. Teravije[160] smo klanjali u kući Esada Omeragića. Kao muzičar postižem dobar uspjeh i u sljedećim godinama gostujem na svim kontinentima.

1975. godine obilazim malu džamiju u Lenjingradu, 1978. obilazim staru oronulu džamiju na Jalti, u mahali[161] ograđenoj tarabama[162], gdje su, vjerovatno, nekada živjeli krimski Tatari, dok ih Staljin nije protjerao u Sibir. 1980. godine u Mohaču, Mađarska, nailazim na građevinu sa polumjesecom i krstom, vjerovatno kako je ko zauzimao, ostavljao svoja obilježja i na kraju ljudi ostavili oba, da se pamti. 1990. godine, u New Yorku, jako me dojmi džamija građena u maurskom stilu, sa osmokutnom munarom. Iste godine, klanjajući džumu[163] na Niagari Falls, ostah začuđen

[159] DŽAMIJA – (ar.) muslimanska bogomolja sa jednim ili više munara

[160] TERAVIJA – (ar.) noćna ramazanska molitva od 20 rekata, koja se klanja zajedno sa jacijom

[161] MAHALA – (ar.) dio grada ili sela, gradska četvrt, ulica, sokak

[162] TARABE – (pers.) ograda od dasaka

[163] DŽUMA – (ar.) podnevna svečana molitva, koja se obavlja petkom u džamiji

raznim načinima klanjanja: poneko skroz spustio ruke, neko na trbuhu, neko na prsima, neko izrazito raširio noge, itd., i tada shvatih: može po raznim meshebima tako, ali je suština uvijek ista: ALLAHU EKBER – BOG JE NAJVEĆI!

A onda, sa ranog proljeća 1992. godine, kršćani raspadajuće Jugoslavije krenuše da unište bosansko ALLAHU EKBER!

Pokušaće da čaše mevludskog šerbeta[164] napune krvlju našom.

Prvo istočni – katilski, bezočno i temeljito. Razularene pljačkaške horde[165] iz Srbije i Crne Gore, u saradnji sa probuđenim bosanskim četnicima, nanjušivši bogat plijen radenih bosanskih muslimana, krenuše krvnički... Iskrvari Bijeljina, Zvornik, Prijedor, Kozarac...

Opoganiše naše mezaristane[166], džamije i munare[167] krstaškim zastavama i zvucima četničkih pjesama. Na mjestima srušenih muslimanskih bogomolja, gdje je narod padao na sedždu[168] Allahu[169], dž. š, napraviše parkirališta. Htjedoše nam zatrijeti polumilenijske duboke tragove postojanja na ovim prostorima, jednostavno, po ugledu na nacizam i fašizam krenu srbizam. A mediji prenose uživo, kao u nevjerovatnom filmu. Pijane pljačkaške horde pale naše kuće, siluju nam sestre, ubijaju i po zbjegovima rastjeruju stare i nejač, za muškinje formiraju koncetracione logore, a Ujedinjene nacije gledaju i organizovano pomažu

[164] ŠERBE – (ar.) slatki napitak

[165] HORDA – (tur.) 1. kod skitničkih plemena zajednica od nekoliko porodica; 2. divlja gomila, neobuzdana rulja, čopor

[166] MEZARISTAN – (ar.-pers.) greblje

[167] MUNARA – (ar.) visoki vitki toranj džamije, sa kojeg mujezin poziva muslimane na molitvu

[168] SEDŽDA – (ar.) sagnuti se, klanjajući namaz pasti ničice i čelom i nosem dotaknuti tlo; to je jedan od sastavnih dijelova molitve namaza

[169] ALLAH – (ar.) Bog

[170] DUNJALUK – (ar.) ovaj svijet, ljudstvo na zemaljskoj kugli

raseljavanje Bosne i Hercegovine po dunjaluku[170]. Četvrta vojna sila udari na goloruk narod.

Bosnom krenu, do tada, zakorovljeni selam[171] pa tekbir[172]. Ispočetka tiho, zakratko, kao mali potočići, a poslije brzo, kao lavina.

Ranjena Bosna postade džamija. Ljudi, kada im je najteže, vraćaju se glavnom utočištu, vjeri svojoj, i tu traže luku spasa. I nalaze je... Uspraviše se bosanski muslimani, da brane svoj toprak[173], vjeru svoju, Bosnu svoju. Dođe vakat[174] da ova generacija krvlju svojom potvrdi pravo na opstanak ovdje.

Sjećam se:

Krajem 1991. godine, nošen slutnjom, napravih "Ne daj se Bosno". "Zemljo Bosno, šta ti uradiše, hoće da te nejma nikad više", pa, "Ne daj se, Bosno, znam rane te bole, majko domovino, Bosanci te vole". Ma znao sam ja da ćemo mi žestoko braniti djedovinu: ova je zemlja stara skoro hiljadu godina, ovdje su carstva propadala a Bosna opstajala, pravi ljudi su najjači kada brane svoju vjeru, svoju zemlju i pravdu, a pravda je na našoj strani. Nama, bosanskim muslimanima, niko ne smeta, mi njima smetamo, samo zato što smo muslimani i valja nam se tući za to prirodno pravo. Bog nam dao šume, planine i petlju, nije ovo Palestina, pustinja, gdje je sila stvarno sila. Naši geografski uslovi nama su prednost, a dušmanima hendikep.

Aprila '92., u Visokom formirasmo prvi ratni orkestar "Oružanih snaga Bosne i Hercegovine", i krenusmo. Gdje god je trebalo, zabodemo našu zastavu sa ljiljanima iza

[171] SELAM – (ar.) muslimanski pozdrav

[172] TEKBIR – (ar.) učenje, izgovaranje po više puta "Allahu ekber" – Bog je velik. Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram i prilikom učenja hatme.

[173] TOPRAK – (tur.) zemlja, tlo, teritorija, kućno ognjište, dom, domovina

[174] VAKAT – (ar.) 1. vrijeme, doba; 2. vrijeme muslimanske molitve, namaza

nas i sviramo vojsci i narodu. Svuda okolo, na televiziji, u stvarnosti, borbe, granate, avioni, krv, smrt, a mi, od položaja do položaja, pjesma bosanska, patriotska. Pjevamo budućoj slobodi Bosne, doći će kad-tad i neko će je živ dočekati, samo Allah, dž. š., zna ko. Bosanski patrioti u farmerkama, patikama, ali očigledno svakoga dana sve organizovaniji, obučeniji, bolje naoružani.

I džamije[175] nam svaki dan sve punije. Narod se vraća svom ishodištu. Vjeri svojoj.

1878. godine, kada je na Berlinskom kongresu posrnula Turska imperija morala Bosnu i Hercegovinu predati Austro- -Ugarskoj, digoše se, opet, najviše Bošnjaci, da brane Bosnu. Nakon tri mjeseca žestoke kavge[176], moradoše pokleknuti pred ordijom[177] od 100.000 austro-ugarskih vojnika. I danas proučim Fatihu[178] tadašnjim gazijama[179] Bosne, Hadži-Jamakoviću, Hadži--Loji, Kaukčiji Abdulah-ef., Avdi Jabučici, a baška muftiji[180] Šemsikadiću iz Taslidže (današnjih Pljevalja), koji pohiti u pomoć svojoj braći i Bosni, stavi se na čelo odbrane tuzlanske regije i do nogu skrši prvi nalet Austro-Ugarske. Kada je Austro- -Ugarska slomila sav otpor po Bosni, svu vojsku koncentrisa na Tuzlu i tada narod ispjeva pjesmu "Gornju Tuzlu opasala guja".

A danas svaka odbranjena bosanska čaršija ima po desetak takvih gazija. Daj Bože da u vremenu kada dođemo do dermana[181] budemo znali cijeniti takve gazije i da se, uopšte, naučimo cijeniti svoje, jer mi smo ovdje decenijama učeni i naučeni da cijenimo tuđe.

[175] DŽAMIJA – (ar.) muslimanska bogomolja sa jednom ili više munara

[176] KAVGA – (ar. ili pers.) svada, prepiranje, bitka

[177] ORDIJA – (tur.) vojska, armija u Turskoj carevini

[178] FATIHA – (ar.) ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih.

[179] GAZIJA – (ar.) heroj, ratni junak, pobjednik

[180] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[181] DERMAN – (pers.) spas, lijek, pomoć;

Bosna je čudo, čuva je dragi Bog i hrabrost ljudi koji su ostali da je brane. Izbora nejmamo: il' šehidi[182], il' gazije.

Decembra '92. dođe mi fra Filip iz visočkog samostana i reče da su mu muzičari otišli u Baške Vode, a da bi trebao održati misu zadušnicu za pale borce.

"Jeste li vi glasali za Bosnu?", upitah.

"Jesmo, mi smo franjevci", odgovori fra Filip.

"E, moj lijepi fra Filipe, kada je našem predsjedniku gosp. Aliji Izetbegoviću najteže u razgovorima sa međunarodnom zajednicom, izvadi dokument sa rezultatima sa izbora '90., u kome stoji da je 64,5% ljudi Bosne glasalo za Bosnu. U tom procentu ima lijep broj vas, bosanskih katolika. Iz poštovanja prema tim ljudima, fra Filipe, sa orkestrom ću vam odsvirati misu."

25. 12. '92. odsvira orkestar Omera Pobrića misu u visočkom samostanu. Pokloni mi fra Filip knjigu nota katoličkih pobožnih pjesama, preko hiljadu pjesama, a svaka, na bilo kojem dijelu zemaljske kugle gdje egzistiraju katolici, pod istim rednim brojem. Jako dobro organizovana religija.

Poslije su me poneki, odveć "veliki muslimani", pitali kako sam mogao svirati misu.

"Eh, moji ljudi, Bosna je i 'selam-alejk', i 'hvaljen Isus', i 'pomoz Bog', za sve one koji Bosnu i Hercegovinu vole i osjećaju kao svoju domovinu, a oni koji misle da im je majka u Beogradu ili Zagrebu, neka idu materi, nek ne vode svoju mater u Bosnu."

Ne prođe dugo, a napadoše nas i ustaše.

Sinhronizovano sa četnicima. Isti metod, ubijanje, pljačkanje, silovanje, maltretiranje po koncetracionim logorima: prepisali lekciju od četnika. Najvjerovatnije da su tu lekciju zajedno napisali.

[182] ŠEHID – (ar.) musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni, mučenik

Dženetsku[183] Bosnu, njene komšije – Srbija, Crna Gora i Hrvatska, u saradnji sa unutrašnjim četnicima i ustašama, približiše Džehennemu[184]. Armija Bosne i Hercegovine nejma municije, hrane, odjeće, obuće, lijekova. Nastupi glad. Vojnicima prorijediše obroke – dva dnevno. Najgore je što vojnik na položaju mora, od dva obroka dnevno, od svojih usta ušparati i ponijeti kući, da prehrani čeljad. I tako gladan boriti se za buduću, ako Bog da, pravednu Bosnu.

Proljeća '93., u mojoj avliji[185], ispred ateljea, iskopasmo ruže i cvijeće. Posadismo luk, paprike, paradajz. Dragi Bože, dokle ćemo i kako, pomozi nam! Ko će te ovdje spominjati ako mi nestanemo?

Gdje su granice izdržljivosti?

Ni danas mi nije jasno jesmo li Bosnu više odbranili puškom ili patnjom. Vjerovatno i jednim i drugim, uz stalni osjećaj da smo na pravednom putu, da nam niko ne smeta ko voli Bosnu i osjeća je kao svoju.

Zato smo posebno cijenili ljude drugih konfesija koji su se borili sa nama. Oni su imali dva izlaza, ili tamo, ili ovamo. Izabrali su put pravde i zato smo ih poštovali. Nesreća Bosne je što je bilo malo takvih. Glavni teret odbrane nose na leđima Bošnjaci-Muslimani. I mi imamo dva izlaza, il' gazije[186], il' šehidi[187], ili opstati ili nestati.

Dušmanska[188] nakana je kancerogena, zato će umrijeti kad-tad. Naša ideja je pravedna, a Bog pomaže pravedne.

Rascvjeta Bosnom tekbir[189].

[183] DŽENNET – (ar.) raj

[184] DŽEHENNEM – (jevr.) pakao

[185] AVLIJA – (grč.) kućno dvorište ograđeno zidom

[186] GAZIJA – (ar.) heroj, ratni junak, pobjednik

[187] ŠEHID – (ar.) musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni, mučenik

[188] DUŠMAN – (pers.) neprijatelj, protivnik

[189] TEKBIR – (ar.) učenje po više puta "Allahu ekber". Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram, te prilikom učenja hatme.

Neuporedivo su jači oni koji se bore za svoju vjeru i za svoju zemlju. Što nas više stisnu, mi sve više iz srca tekbir učimo, i tada smo nepobjedivi. Oni jednostavno, ne mogu izmisliti kontra oružje za tekbir. Tekbir je jači od svakog oružja, tekbir je atomska bomba Bosne.

Uvidješe da nas ne mogu uništiti. Nakon što sravniše sa zemljom preko hiljadu džamija[190], u vrijeme kada smo ojačali, silno krenuli u oslobađanje Bosne, prisili nas međunarodna zajednica na sporazum.

Opstade krvava Bosna. Porušena, ali uspravna i dostojanstvena.

To su bile, po meni, četiri najčasnije godine Bosne od njenog postanka. Svako, ko je na bilo koji način učestvovao u odbrani, trebao bi osjećati silno zadovoljstvo.

S proljeća '94. pozvaše me u glavni logistički centar Visoko, da prisustvujem mevludu[191]. Ubode me u uši rečenica starog šejha[192], ef. Čolića, izbjeglice iz Jajca:

"Iz poštovanja prema Turskoj, odakle nam je stigao mevlud, počeću učiti na turskom jeziku."

Krenu stari šejh-ef. jajački učiti mevlud na turskom, a kajda[193] bosanska. Turski jezik, a melodijsko-muzički ukrasi isključivo bosanski. Možda i nesvjesno, u duši šejh-ef. nadvlada Bosna. Progovori korijen bosanski, to me jako dojmi. Do kraja mevluda sam samo o tome razmišljao.

Počeh analizirati melodije mevluda.

Prvo preslušah, mnogo puta, moje snimke.

Skoro svake godine, kako sam napravio atelje, priređivao sam mevlude. Znalo se skupiti po tri stotine

[190] DŽAMIJA – (ar.) muslimanska bogomolja sa jednom ili više munara

[191] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., u čast njegova rođendana

[192] ŠEJH – (ar.) starješina arapskog plemena, poglavica

[193] KAJDA – (ar.) melodija

duša. Rado se dolazilo mojoj familiji na mevlud. U Bosni je adet[194] mevlud, sofra[195] pa veselje.

Sam čin mevluda je milovanje duše iznutra.

Podsjeća nas, tekstom i melodijom, na vrijeme kada nam je Allah[196], dž. š., darovao, našeg posljednjeg poslanika, Muhameda, s.a.v. Tekst mevluda uči nas kako trebamo svoj život na dunjaluku[197] proživjeti, pripremajući se za ahiret[198]. Prisustvujući mevludu, pažljivo slušajući tekst, zajednički učeći tekbire i salavate[199], ljudi bar na trenutke shvate svu prolaznost života i spoznaju da je najveće ahiretsko bogatstvo dunjalučka bogobojaznost, skromnost, poštenje i dobrota. Jednostavno, mevlud[200] oplemenjuje. Mevlud je radost imanskih duša,

Poslije sofre[201] nastupa veselje. A u Omera, šta drugo nego harmonika i pjesma? Bosanska sevdalinka! Raspotegnu Behka i Ljuca, dočeka Hasiba, nastave svi zajedno, pravi dernek[202]. Stalno smjenjivanje ilahija[203], kasida[204] i sevdalinki[205], saza i harmonike. Hamo Kreševljaković, u pročelju, podvijenih nogu, u priglavcima, naređuje li naređuje. Jednom rahmetli[206]

[194] ADET – (ar.) običaj, navika, tradicija

[195] SOFRA (ar.-pers) 1. trpeza, sinija; 2. prostirač na koji padaju mrvice i otpaci od jela. Ona štiti ćilim da se ne uprlja.

[196] ALLAH – (ar.) Bog

[197] DUNJALUK – (ar.-tur.) ovaj svijet, ljudstvo na zemaljskoj kugli

[198] AHIRET – (ar.) onaj svijet, zagrobni život

[199] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

[200] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., u čast njegova rođendana

[201] SOFRA – (ar.-pers) trpeza, sinija

[202] DERNEK – (tur.) vašar, sajam, narodni zbor, svadba, veselje

[203] ILAHIJA – (ar.) pobožna pjesma

[204] KASIDA – (ar.) poduža pjesma na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, rimovana na jednu rimu

[205] SEVDALINKA – bosanska ljubavna pjesma

[206] RAHMETLI – (ar.-tur.) umrli, pokojnik

Kubat-ef., u ašku[207], skida ahmediju[208] pa otkide od srca "Đulzulejhu", da se svi zaibretismo. Drugi put, Josip Pejaković počasti moju kuću svojim dolaskom na mevlud, pa u trećem činu, to jeste u veselju, nadahnuto odigra dijelove svojih najboljih monodrama. Smijeh, do suza i do horozova. A moji tehničari sve snimaju i audio i video.

Preslušavajući i pregledajući te snimke, ražalosti me činjenica da mnogo dragih prijatelja danas nejma među nama, presavili svoje teftere[209] i preselili na ahiret. Allah rahmetejle[210]!

Melodije mevluda dosta različite. Zajednička nit postoji, ali u varijacijama osjeti se jak utjecaj turskih i arapskih melizama. Negdje u podnožju ima i bosanskih ukrasa.

Vremenom, počnem tražiti i iščitavati sve što je dosada napisano o mevludu.

Saznadoh da je, po vehabijama, mevlud nepreporučljiva novotarija, da je prvi poznati tekst mevluda sastavio Turčin Sulejman Čelebija 1419. godine. Da je isti u našim prostorima preveo, prije tačno 120 godina, hfz. Salih-ef. Gašević iz Kolašina. Da danas postoji šest istaknutih pisanih varijanti teksta:

Mevludi Sulejmana Čelebije, hfz. Salih-ef. Gaševića, Safvet-bega Bašagića, Seida Zenunovića, Rešada Kadića i Ešrefa Kovačevića.

Tekst je jedno, a melodija drugo.

Mene najviše interesuje melodija mevluda, bosanska, da ima prirodnu hromatsku putanju i da su ti tonovi u putanji oplemenjeni specifičnim bosanskim melizmima, ukrasima. Slušajući uočih: ima bosanske melodije u naznakama, ali su

[207] AŠK – (ar.) ljubav, ljubavni zanos, čežnja za nečim

[208] AHMEDIJA – (ar.) čalma, saruk, tanko platno omotano oko fesa

[209] TEFTER – (grč.) bilježnica, registar, protokol

[210] ALLAH RAHMETEJLE – (ar.) sazivanje Božije milosti na umrlog

druge varijante jendisale[211]. Znači, bosanski učači su, pod uticajem bosanskog jezika, ambijenta i bosanskog poimanja života izmislili specifičnu bosansku melodijsku varijantu mevluda[212] – ali još nije isplivala.

Posredstvom Mirsada-ef. Mahmutovića ugovorih sastanak sa našim Reisom[213] koji me, nakon moga uvoda o tome kako bih volio snimiti mevlud, u kojem bih afirmisao u narodu postojeću a do danas neistraženu bosansku melodiju mevluda, ohrabri:

"Dobro je to Omere, nastavi istraživati."

Na više strana, posebno kod naše uleme[214], počeh raspitivati ko u Bosni uči ezan[215] po bosanski.

Mislim, taj mora da zna i kajdu[216] bosanskog mevluda. Većina me uputi prema Kasim-ef. Mašiću, iz džamije Sulejmanije u Travniku. Iz drugog pokušaja, moj prijatelj Šahin Dolovac upriliči mi prijem kod efendije[217]. Poranih jednog četvrtka, naoružan tonskim rekvizitima kod Šahina, a nas dvojica kod travničkog muftije[218].

Muftijstvo ograđeno ofarbanom ogradom, avlijska[219] trava lijepo podšišana, zvekir na vratima, peškuni[220],

[211] JENDISATI – nadvladati, nadjačati, nadigrati

[212] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., u čast njegova rođendana

[213] REISUL-ULEMA – skr. REIS – (ar.) vrhovni vjerski poglavar u BiH

[214] ULEMA – (ar.) kao sing. i kao pl. – muslimanski vjerski učenjak-ci; muslimansko učeno sveštenstvo

[215] EZAN – (ar.) poziv na molitvu koji upućuje mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare

[216] KAJDA – (ar.) melodija

[217] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[218] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[219] AVLIJA – (grč.) kućno dvorište ograđeno zidom

[220] PEŠKUN – (pers.) 1. okrugli mali stolić na kome se sjedi. Obično je izrađen od orahova drveta sa lijepim rezbarijama; 2. mali stolić koji se stavlja pod sofru

[221] SEĆIJA – (tur.) uzdignuto sjedište, napravljeno od drvenih dasaka

sećija[221] sa škrabijama[222], dolafi[223], sehare[224], telefax i kompjuteri – zajedno. Red i mir izbijaju iz svakog milimetra prostora. Muftija travnički Nusret-ef. Avdibegović feš i nasmijan. Skladna cjelina čovjeka i prostora. Uz kahvu sa rahatlokumom otpoče eglen[225] o svemu pomalo, pa i o mevludu. Rekoh da će me iza podne-namaza[226], oko dva sahata, primiti Kasim-ef. Mašić.

"Stari efendija[227] ima jako specifičan način podučavanja djece Kur'anu[228] časnom, a nešto nam godinama ne dozvoljava da to snimamo, valjalo bi ako to uspiješ snimiti", upozori me muftija[229].

Krenusmo šetnjom prema džamiji Sulejmaniji, a Travnik k'o Travnik, vezirski. Mehlem[230] za oči i dušu. Pitam Šahina gdje su nekada bile tračnice uskotračne pruge iz pjesme "Kada mašina Travnikom maršira i zapali sve dućane[231] redom i džamije do Sulejmanije". To je asocijacija na vrijeme kada je prvi voz došao u Travnik, ispala žiška iz lokomotive i sve zapalila, a narod to opjevao u pjesmi, samo nešto ne štima, ako je žiška zapalila sve dućane redom, kako nije i dućane ispod Sulejmanije, jer se džamija Sulejmanija cijelom površinom nalazi iznad trgovačkih dućana. Može u pjesmi i tako.

---

[222] ŠKRABIJA – niska vitrinica

[223] DOLAF – (pers.) 1. nepomični ormar sa policama, pričvršćen uza zid ili uzidan u zidu; 2. postrojenje za navodnjavanje, kolo na rijeci

[224] SEHARA – (ar.) drveni sanduk u kojem se drže dragocjenosti

[225] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[226] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan, u određeno doba, a vrši se klanjanjem i izgovaranjem rečenica iz Kur'ana i molitava na arapskom jeziku;

[227] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[228] KUR'AN – (ar.) muslimanska sveta knjiga koja sadrži Božiju objavu, objavljenu preko Muhammeda, s.a.v.s.

[229] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[230] MEHLEM – (gr.) lijek, mast koja se privija kao lijek za rane, uboje, kraste

[231] DUĆAN – (ar.) trgovačka radnja

Klanjasmo podne-namaz i ostadoh da ef. Mašić održi čas djeci, pa da me primi.

Pri vrhu džamije, u visini prvog safa[232], sa lijeve strane, od mihraba[233], starac sa ahmedijom[234] i džubom[235] uči petero djece. Glasnoća remeti džamijski mir. Mora da je malo nagluh. Sjedim malo podalje, u prikrajku, i nastojim razabrati šta je tu specifično. Stari efendija cijelo vrijeme insistira na karakterističnom položaju usta kod izgovaranja pojedinih harfova[236]. Kao kad ptica iz kljuna hrani svoje mlade, starac prelijeva svoje znanje u dječija usta.

Završiše čas, odoše djeca, priđe izrazito poguren efendija.

"Selam alejkum[237], bujrum[238], brate"– zadihan, vidi se da to radi iz srca, a godine pritisle, oko osamdeset.

"Alejkumus-selam[239] efendija, odmori se i okrijepi, donio sam ti malo hedije[240]."

"Ne mogu, brate, ja od 1974. godine postim post Davuda, s.a.v.s., svaki drugi dan, danas postim."

Da bih prikrio neugodnost, star čovjek posti, a ja mnogo mlađi ne postim, počeh namještati alat za snimanje.

I saznadoh:

---

[232] SAF – (ar.) red, špalir

[233] MIHRAB – (ar.) ovalno udubljenje u zidu džamije od strane Kible, gdje džamijski imam klanja rukovodeći grupnim klanjanjem

[234] AHMEDIJA – (ar.) čalma, saruk; tanko platno omotano oko fesa

[235] DŽUBA – (ar.) odora muslimanskih sveštenika, obično od crne čohe

[236] HARFOVI – (ar.) slova

[237] SELAM ALEJKUM – (ar.) 1. pozdravljam te, upućujem ti selam; 2. islamski pozdrav kojim muslimani međusobno pozdravljaju jedni druge, a u prijevodu znači: "Neka je na vas Božiji mir i Božiji blagoslov."

[238] BUJRUM – (tur.) izvoli, izvolite

[239] ALEJKUMUS-SELAM – (ar.) otpozdrav, odgovor na selam

[240] HEDIJA – (ar.) dar, poklon

Kasim-ef. Mašić završio je Gazi Husrev-begovu medresu 1939. godine, zatim višu islamsko-šerijatsko-teološku školu u Sarajevu 1943. godine. Iste godine, prihvaća dužnost tabor[241]-imama[242] u Handžar diviziji, a poslije Drugog svjetskog rata zbog toga biva osuđen na 13 godina robije. I odrobijao 13 godina i 20 minuta. Jedne godine ušao u zatvor u 10 sati, a poslije trinaest godina izašao iz zatvora u 10 sati i 20 minuta.

U zatvorskoj spavaonici u Zenici, gdje je spavalo oko 200 duša, starješina mu zabrani da klanja, kao, remeti mir ostalim osuđenicima.

"Starješino, više će buke praviti onaj koji čita novine, nego ja kad klanjam. Ako ne može drukčije, dajte me trinaest godina u samicu, samo mi nemojte zabranjivati ono čto mi je dužnost."

Tom rečenicom zadihani efendija[243] poče me izbacivati iz ravnoteže. Zar je moguće da ima takvih? Pomislih, evo Ilhamije. Zbunjeno, rekoh zašto sam došao:

"Volio bih snimiti bosanski ezan[244] i bosansku kajdu[245] mevluda[246], većina su mi rekli da ti to, efendija, najautohtonije umiješ."

"Ih, brate, moj proučeni ezan, tako su mi pričali, čuo se i u Americi. A ja sebe nikad nisam čuo ovdje sa radija ili televizije. I danas moje mlađe kolege u Sulejmaniji nerado me puštaju da ja ezanim, slabo mi srce, zadišem se, pravim

[241] TABOR – (tur.) 1. bataljon vojske; 2. stroj, grupa

[242] IMAM – (ar.) muslimanski sveštenik, kome je glavna dužnost da predvodi skupno klanjanje namaza u džamiji

[243] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[244] EZAN – (ar.) poziv na molitvu koji upućuje mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare

[245] KAJDA – (ar.) melodija

[246] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebiul-evela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođendana Muhammeda, s.a.v.s.

velike pauze da se odmorim, a ja plaho volim proučiti ezan. Veliki je sevap[247] pozivati ljude na namaz[248]."

Poče se stari efendija pripremati da ezani, a ja pripremati instrumente da snimam i fotoaparat da uslikam, kad ne može, stara mu džuba[249].

"Eno, efendija, na čiviluku[250] visi nekoliko lijepih džuba, obuci koleginu, samo da uslikam."

"Ne valja, brate, ne mogu se kititi tuđim, haram[251] je."

Opet se zaljulja moja unutrašnja ravnoteža. Snimih sa nekoliko odmaranja bosanski ezan i uslikah starog efendiju u staroj džubi.

Sjedosmo... Poče priča o mevludu.

Efendija reče da u Travniku nejmaju adet[252] prirediti mevlud. Ne zna zašto je to tako. I kada ga negdje, na stranu, pozovu na mevlud, malo ima teksta mevluda. Jendisale[253] ilahije[254] i kaside[255].

"Tako je to, moj dragi efendija, većina naroda nije znala šta su ilahije i kaside. A kada smo 27. 3. 1990. godine u Zetri prvi puta nakon 45 godina napravili 'Veče ilahija, kasida i sevdalinki' i dva puta u dvije noći napunili dvoranu, 28.000 duša je to slušalo i gledalo, prepoznao je narod svoje korijene, i puklo Bosnom kao bič. Na sve strane niklo mnoštvo horova. Poravnat će vrijeme, naći će

[247] SEVAP – (ar.) dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[248] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba

[249] DŽUBA – (ar.) odora muslimanskih sveštenika, obično od crne čohe

[250] ČIVILUK – (tur.) vješalica

[251] HARAM – (ar.) sve ono što je po muslimanskoj vjeri nedozvoljeno, zabranjeno

[252] ADET – (ar.) običaj, navika, tradicija

[253] JENDISATI – nadvladati, nadjačati

[254] ILAHIJA – (ar.) pobožna pjesma

[255] KASIDA – (ar.) poduža pjesma na arapskom, turskom ili perzijskom jeziku, rimovana na jednu rimu

Bosna svoju mjeru u svemu, pa i u odnosu teksta mevluda, ilahija i kasida, ako Bog da."

Krenu stari efendija: "Kad je majka Muhammeda rodila, kazala je da je čudo vidjela." Kajda[256] bosanska, poravna, tonovi logično slijede jedan drugog, melodijsko kretanje tipično bosansko, jako malo ukrasa, ali što ih ima, svi unutra, u Bosni. Uči starac nadahnuto, duša i srce hoće, a protekle godine, pritisnute radnim tegobama, ne daju.

A mašina, snima. Kod nje se ne broje godine. Ona ili radi ili ne radi. A danas dobro radi. Već dva sahata bilježi na traku život Kasima-ef. Mašića iz Travnika.

"Efendija, ima li još neko u Bosni da zna ovako?"

"Ima, u Tuzli, bolji od mene, moj ahbab[257], hfz. Abdulah- -ef. Budimlija, prognanik iz Bijeljine. Samo pohiti. Star je."

Upitah, efendija mi objasni, a ja snimih njegov način podučavanja djece. Lahko se umara...

"Odmori se malo, Kasim-ef., pa ćemo kasnije nastaviti."

U desnom, zadnjem ćošku džamije, nađosmo mjesto, zašuškah zadihanog starca i on sklopi oči. Poče ravnomjernije disati... Odoh razgledati džamiju. Starost na sve strane. Stara džamija, stari Kur'ani, stara peštahta[258], stari drveni stubovi što podupiru musanderu[259], stari ćilimi, samo malo novije ozvučenje. A iz najnovijeg ozvučenja, montiranog na krovu autobusa, sa ulice pored Sulejmanije, neko kreštavim glasom najavljuje rok-koncert u Travniku.

[256] KAJDA – (ar.) melodija

[257] AHBAB – (ar.) prijatelj

[258] PEŠTAHTA – (pers.) vrsta starinske školske klupe; klupa koja se upotrebljava u starim mektebima; na njoj su se držale knjige i pisanke, a sjedilo se na podu

[259] MUSANDERA – (tur.) 1. od drveta skovani i rezbarijama ukrašeni pregraci duž cijelog jednog zida sobe u starinskim kućama; 2. jedna vrsta balkona u džamiji, na zidu iznad ulaznih vrata

Ja u džamiji sjedim pored starog zaspalog hodže[260] i razmišljam: dragi Bože, jesam li našao melodiju bosanskog mevluda[261]? Možda će i tim mladim ljudima, rokerima, trebati ta melodija, kada dođu u moje godine, ili možda nikad, samo Allah, dž. š., zna.

Tiho upitah ženu što mete džamiju:

"Kako se promeće Kasim-ef.?"

"Nikako" – reče, uz izrazito deprimirajuću gestikulaciju.

Odmori se starac i nastavismo pričati o raznim temama, pretežno islamskim. Moja duša upija, magnetofon snima.

U jednom momentu, pazeći strogo da ga ne povrijedim, izvadih iz džepa podosta novaca i pružih ruku prema starom efendiji[262]:

"Molim te, Kasim-ef., prouči mojim i ženinim mrtvima pred dušu."

"Nemoj meni, brate, ako imaš koga od familije da zna postižeš dva sevapa[263]: veći je kabul[264] kod Boga, a time pomažeš svojoj familiji."

Proleti mi kroz glavu gestikulacija žene što čisti džamiju, ostade ruka u zraku, sve zajedno me izbi iz ravnoteže i ja zaplakah. Skupljalo se u meni od momenta kad sam ga ugledao.

Ne znam kako smo se rastali. Znam da nisam zavezao pertle na cipelama, i znam da mi je svijet kroz plač izgledao mnogo ljepši po izlasku iz džamije. Kao da me je nur[265] obasjao.

---

[260] HODŽA – (pers.) vjeroučitelj, profesor u medresi; kao titula dodaje se uvijek iza imena (Nasrudin-hodža)

[261] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[262] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[263] SEVAP – (ar.) dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[264] KABUL – (ar.) primljen, uslišan

[265] NUR – (ar.) 1. svjetlo, svjetlost, svježina

Uveče rekoh muftiji[266] travničkom, Nusretu-ef. Avdibegoviću:

"Snimio sam što si tražio, uspio sam otvoriti Kasim-ef., umijem ja sa starijim."

A muftija će:

"Nisi ga otvorio, prepoznao ti dušu."

Ja opet zbunjen, valja razmišljati kako se može prepoznati duša čovjekova.

Vraćajući se iz Travnika, stadoh da ozijaretim[267] turbe[268] u Lašvi pored ceste. Preko dvadeset godina to radim, kad god me put nanese tim pravcem, ušlo u naviku. Kad smo se branili od ustaša, plaho sam se brinuo da ne bude srušeno. Ne znam ni ko leži unutra, a drag mi, k'o da je neko moj. Jest moj, da nije pravi mu'min[269] – ne bi ležao u turbetu.

Stalno mi se vrti kajda[270] mevluda u glavi. Jednostavna, bosanski poravna. Razmišljam kako je oplemeniti. Jest da se mevlud uvijek doživljava duboko, ali, lijepo bi bilo dio te unutrašnje ljepote iznijeti i vani, tako da i čulo sluha uljepša kompletan utisak. A kajda mevluda[271] prostodušna, pomalo monotona, dramaturgija se može postići mijenjanjem intonacija. Treba imati izvođače koji u svakom momentu mogu pogoditi svoju intonaciju, proisteklu iz prethodne. Poče mi se sklapati mozaik tonova kao iz magle.

Zekerijah Đezić – sjajan bariton, Meho Fazlić – tenor, ima izvanrednu toplu boju glasa, a stalno klanja po hotelskim sobama kada smo zajedno na gostovanju, Nusreta Kobić

[266] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[267] OZIJARETITI, ZIJARETITI – posjetiti; ZIJARET (ar.) obilazak, posjeta

[268] TURBE – (ar.) mauzolej, natkrivena grobnica

[269] MU'MIN – (ar.) vjernik, musliman

[270] KAJDA – (ar.) melodija

[271] MEVLUD – (ar.) rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

– alt, beš[272]-vakat[273], Hasiba Agić – izvanredan sopran. Jednom, kad je Hasiba snimala kod mene, u pauzi, pitam moju Zlatu:

"Gdje je Hasiba?"

"Eno je, klanja na čardaku[274]."

To je to, učestvovat će u mevludu.

Padaju mi na pamet i drugi, ali pobrojani mi nekako dragi. Đeza i Hasiba otpjevali "Ne daj se, Bosno" kada većina nije htjela ili smjela. Nusreta, prva u povijesti ovih prostora snimila "Nejma ljepše knjige od Kur'ana", Meho pravi sevdalija – tešanjski borac. A sve četvero, bili mi okosnica prvog festivala bosanske narodne pjesme "Bosna slobodi pjeva" Lukavac '94. Tegobe agresije na Bosnu, sve naše poraze i pobjede odbolovasmo i odradovasmo se zajedno. Borba za Bosnu učvrsti našu umjetničku saradnju. Svima sevdah[275] na srcu, i to je vid borbe za samobitnost Bosne. Trebat će još mnogo učesnika. Trebaju mi horovi za učenje tekbira[276] i salavata[277]. Trebaju glumci za stihove. Treba svašta. Polahko, stići će se sve, ako Bog da, dobar je nijet[278].

Odoh u Tuzlu da tražim izbjeglicu iz Bijeljine, hfz. Abdulah-ef. Budimliju. Na petom katu solitera, u stančiću, sjedi star a lijep čovjek u stolici za ljuljanje i nešto čita. Osamdesetih godina, sijeda kosa, blag pogled,

[272] BEŠ – (tur.) pet

[273] VAKAT – (ar.) vrijeme, doba

[274] ČARDAK - (pers.) 1. lijepa, obično dvospratna kuća, okružena baščama, dvorac, ljetnikovac; 2. drvena zgrada na stubovima; 3. velika soba na spratu, sa lijepim vidikom, soba na kuli

[275] SEVDAH – (ar.) ljubav, ljubavna čežnja, ljubavni zanos

[276] TEKBIR – (ar.) učenje po više puta "Allahu ekber". Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram, te prilikom učenja hatme.

[277] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

[278] NIJET – (ar.) namjera, nakana, naum

dobrodušna čehra[279] i savršena urednost. Podsjeti me na mog, rahmetli[280], abu.

Nakon selama[281] i upoznavanja, otpoče, uz kahvu, eglen[282]...

Poslije dugogodišnjeg rada u Bijeljini, sa početkom agresije protjeraše ga. Džamiju, gdje je službovao, dušmani[283] srušiše i sada je na tom mjestu parking. Na punktu mu oduzeše 23 rukom pisana džuza[284] Kur'ana i kasete na kojima je to snimao. Robija u prošlom sistemu pet godina. Ovaj mu stančić trideset četvrto mjesto življenja od početka vjerskog službovanja. I odavde ga istjeruju.

Sve to sijedi starac priča normalno, mirno... Dragi Bože, odakle izvire ta staloženost? Iz islama, to je islamski sabur[285]! Da mi se umjeti ovako nositi sa životom.

Podrža hfz. Abdulah-ef. moju zamišljenu koncepciju, a snimanjem prepoznah i potvrdih bosansku kajdu[286] mevluda[287].

"Koliko godina, hafiz[288]-efendija[289], učestvuješ u mevludima?"

"Preko šezdeset."

"Možeš li mi, iz tog ogromnog iskustva, od postojećih pisanih tekstova mevluda, izabrati dijelove koje narod najviše voli i oformiti cjelinu?"

---

[279] ČEHRA – (pers.) lice, izgled, fizionomija

[280] RAHMETLI – (ar.-tur.) umrli, pokojnik

[281] SELAM – (ar.) muslimanski pozdrav

[282] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[283] DUŠMANI – (pers.) neprijatelji, protivnici;

[284] DŽUZ – (ar.) 1. dio Kur'ana koji sadrži deset lista, tj. trideseti dio Kur'ana; 2. posebno uvezana sveska, koja sadrži jedan džuz iz Kur'ana

[285] SABUR – (ar.) strpljivost, strpljenje

[286] KAJDA – (ar.) melodija

[287] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[288] HAFIZ – (ar.) onaj koji zna čitav Kur'an napamet

[289] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

"Mogu, ako Bog da" – prihvati hafiz–efendija i tako riješih problem teksta mevluda.

Četiri puta sam imao zadovoljstvo da me primi hfz. Abdulah-ef. Budimlija. I svaki puta vraćao sam se kući znanjem bogatiji.

Često sam, prisustvujući mevludima, bio u situaciji da konstatujem kako poneki od izvođača imaju poslab sluh. Ustvari, nije to ni lahak zadatak.

Ostane čovjek sam u prostoru, a svečani tekst treba što više uljepšati, umilnim glasom oplemeniti i slušalačkom uhu proslijediti, tako da slušaoci osjete, dožive svečanost čina rođenja našeg pejgambera i da, poneseni tim stanjem, duže budu dio atmosfere, aktivno učestvujući u kolektivnim dijelovima mevluda, tekbirima[290] i salavatima[291]. Ponekada solista, učač, koji povede tekbir, uzme visoku intonaciju, melodijom koja nije čvrsto postavljena, narod prihvati, tražeći intonaciju: neko kome je visoko, prema oktavi niže, neko prema gore, tako da se tekbir i završi sa neusaglašenom intonacijom. Umjesto de tekbir bude istinski doživljaj, veličanje Allaha, dž.š., svako ko ima sluha na kraju osjeti muzičku neusklađenost.

U nekim slučajevima, solista, učač tekbira, vjerovatno ponesen emocijama, počinje previše ukrašavati i otezati melodiju, ne vodeći računa o mogućnostima ljudi oko sebe, često starijih, tako da ljudi, oko sredine fraze, nastoje, uzimajući zrak, pratiti solistu, većinom neuspješno, i opet na kraju rezultat je neusklađenost tekbira i polovičan dojam.

A malo treba: melodiju krenuti normalnom, srednjom, muškom intonacijom, prirodnim tempom, ne otezati

[290] TEKBIRI – (ar.) učenje po više puta "Allahu ekber". Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram, te prilikom učenja hatme.

[291] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

previše. Jednostavno, podrediti sebe kolektivu i za rezultat imati čvrst tekbir, sa jasno doživljenom porukom ALLAHU EKBER, ALLAH JE NAJVEĆI.

Vrlo često, sljedeći učač ili pjevač mevluda[292], počne svoju dionicu intonacijom koja nejma zajedničku muzičku povezanost sa intonacijom prethodnog učača. To pojačava loš muzičko- -estetski dojam. Zapravo, svi aktivni izvođači trebali bi znati da su ne samo dio tekstualne, nego i muzičke cjeline mevluda i da svoje pojedinačno učešće podrede kolektivu, u obje komponente, što bi za rezultat imali duhovno osmišljen i lijepo doživljen mevlud.

Standarne muzičke norme su činilac koji može muzički uhasuliti mevlud. Razmišljajući šta da upotrijebim od muzike, od nekoliko varijanti, odlučih da pokušam sa basom od harmonike. Glasovi pjevača su: bas, bariton, tenor, alt i sopran, a u pozadini, bas harmonike u širokom ehu, drži ih u intonaciji, i naglašavanjem uzlaznih ili silaznih vođica pomaže u sigurnom pogađanju sljedeće intonacije. Posljednji ton nekog od izvođača, gdje tekst dozvoljava, treba biti početni ton tekbira ili salavata[293], tako da bi mevlud, od početka do kraja, mogao bit neprekinuta muzička cjelina, što bi u krajnjem slučaju za rezultat imalo kompaktnost.

U razgovoru sa prof. Ekremom Karadžom Hajom saznadoh da se u kršćanstvu tako nešto naziva oratorijum ili kantata, a da mi u islamskoj terminologiji nemamo adekvatan izraz. Treba razmišljati i nadjenuti mu ime.

Trebam hor za tekbire i salavate. Putujući Bosnom, slušao sam sedam horova. Većinom uče mlako, pomirljivo i, usuđujem se reći, neubjedljivo.

[292] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[293] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

Tekbir je muška, ratnička poruka. On potvrđuje očiglednu činjenicu, Allah je najveći! I to treba konstatovati jasno, sigurno, otresito i ubjedljivo. Hor, kakav mi treba, pronađoh u Ilijašu, mjestu pored Sarajeva, gradu kojeg su do Dejtonskog sporazuma držali četnici i u kojem su počinili mnoge zločine. Samo u jednom danu, 5. 6. '92. godine, četnici su u Lješevu, dijelu ilijaške opštine, strijeljali 22 Bošnjaka.

Članovi hora El-Fatih iz Ilijaša žestoki momci, sigurni su u sebe i u ono što uče u horu. Većinom bivši borci Armije Republike Bosne i Hercegovine. Ratno iskustvo ih je očeličilo, većina ranjavana braneći vjeru i Bosnu, spoznali su snagu islama i muzički su dovoljno nadareni. Sa takvim predispozicijama oni mogu, od srca, sigurno i ubjedljivo proučiti tekbire i salavate.

Gdje god putujem, pričam da ću snimiti mevlud u, uslovno rečeno, novom ruhu. Sagovornici mi, većinom, naša ulema[294]. Nakon objašnjavanja ideje, u očima, u gestu, u riječi, tražim znake odobravanja ili protivljenja. Dijalogom pokušavamo doći do kompromisa. A iz tih dijaloga, ja stalno i uporno skupljam znanje, slažući kockice zamišljenog mevluda. Dosta sagovornika me opominje da se vjekovna tradicija ne smije dirati. Ja im odgovaram da smo i mi našim životima nekome za stotinjak godina tradicija.

Tradicija nije kamen, stećak, to je nešto što svakog momenta živi i nadograđuje se. Samo je Allah, dž. š., savršen. Sve ostalo dunjalučko[295] može biti bolje ili gore. Tekst mevluda nije Božija riječ, to je čovjek napisao, hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., i valjalo bi, oplemenjujući taj tekst popratnim elementima, učiniti ga prijemčivijim slušaocima. U Kur'anu časnom, u jednom ajetu[296] piše, a

[294] ULEMA – (ar.) muslimanski vjerski učenjak-ci

[295] DUNJALUČKO – ovosvjetsko; DUNJALUK – (ar.-tur.) ovaj svijet

[296] AJET – (ar.) rečenica iz Kur'ana; odlomak iz Kur'ana

ja naučih od hfz. Abdulaha-ef. Budimlije, "IDTIHAD DO SUDNJEG DANA", znači, istraživanje duše do Sudnjeg dana. Onda poslušajmo riječ Božiju, istražujmo. Mi smo, ustvari, dio dunjalučke, sveukupne tradicije.

Moram priznati da su me neki sagovornici dovodili u nedoumicu: baza njihovih razmišljanja, po mojim utiscima, bila je predrasuda. Otkud ja, profesionalni muzičar, da se prihvatim ovog posla? Branio sam ideju na sljedeći način:

Ovakav mevlud, kako ga ja zamišljam, može napraviti ili grupa ljudi ili pojedinac koji u sebi ima najmanje tri do četiri komponente: imana[297], poznavanja muzike, estetike i patriotizma. Ja nikada nisam sreo islamskog vjerskog službenika da zna muziku bolje od mene. Mevlud ima melodiju, a to se zove muzika. Njima je tumačenje islama profesija, meni je profesija muzika, ali ja sam spreman da pitam, da naučim i da poslušam, da bi, ako Bog da, djelo koje napravimo bilo na korist narodu i zajedničkoj nam vjeri. Svakom sagovorniku prilazio sam sa dužnim poštovanjem, znajući da trebam naučiti i u duši razabrati šta je šta.

A svakako su me savjetovali. Jedan hodža[298] mi kaže:

"Ne valja to, ne može muško i žensko zajedno učiti mevlud i zbog visine glasa."

O muzičkoj pratnji neće ni da čuje.

Ja, opet, po ko zna koji put, zbunjen i nesiguran. Znam da ovo što zamišljam ima sigurno estetsko opravdanje, a teorijski ne poznajem dovoljno materiju. Plašim se da ne pogriješim i da, ne daj Bože, nanesem štetu vjeri kojoj srcem pripadam!

Nije previše teško na tom terenu Omera zbuniti. Ja sam, čitav radni vijek, profesionalni muzičar. Istražujem našu nacionalnu pjesmu sevdalinku i prvi puta u životu

[297] IMAN – (ar.) vjerovanje u jednog Boga; vjera islam

[298] HODŽA – (pers.) muslimanski sveštenik, vjeroučitelj; kao titula dodaje se uvijek iza imena

snimam mevlud[299]. Musliman sam, očitujem to, a kakav sam musliman, to će na Sudnjem danu presuditi Allah, dž. š., Činim po mom mišljenju dobro, nadam se dobrom, ako Bog da.

Nošen dilemama, upriličih sastanak sa profesorom Hilmom Neimarlijom, pjesnikom Džemaludinom Latićem i Mustafom ef. Spahićem. Meni dragim i od srca poštovanim ljudima.

Puče eglen[300]...

Zašto Bosanski mevlud, zašto ne samo mevlud, kad smo mi integralni dio svjetskog ummeta[301]?

Naslov Bosanski mevlud zato što je Bosna i Hercegovina čudo. Ova zemlja je karaula islama, ovdje smo ubijani samo zato što smo muslimani. A braneći našu vjeru, mi smo odbranili Bosnu, uz časnu pomoć ljudi drugih konfesija. Na žalost Bosne i nas, takvih je bilo malo.

Krajem 19. vijeka, Turska imperija nas je ovdje ostavila kao malu djecu na cesti. Mi izdržasmo: Austro-Ugarsku, jednu Jugoslaviju, drugu Jugoslaviju, i ostadosmo muslimani. Nejma vjetra koji nas nije naginjao na svaku stranu. Ali nas nijedan nije oborio, zato što nam je korijen jak. A naš korijen je vjera i Bosna. Zato naslov Bosanski mevlud.

Daleko lakše je biti musliman, recimo, u Kuvajtu, nego u Bosni. Mi ovdje istrajavamo, opstajemo i opstat ćemo sa Božijom pomoći, do Sudnjega dana. I zato naslov – Bosanski mevlud!

Hoću, ako Bog da, po bosanskom adetu[302], u Bosni je mevlud, sofra[303] pa veselje, na mjestu tog veselja ispričati

[299] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[300] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[301] UMMET – (ar.) narod, sljedbenici jednog pejgambera

[302] ADET – (ar.) običaj, navika, tradicija

[303] SOFRA – (ar.) trpeza, sinija

priču o tome šta smo preživjeli i kako smo odbranili sebe, vjeru i Bosnu. Adekvatnim stihovima, adekvatnim pjesmama, nacrtati, po meni, četiri najčasnije godine Bosne od njenog postanka. Da se danas nerođena djeca za dvadeset-trideset godina, kada nas ne bude na dunjaluku[304], zapitaju zašto je ovakav mevlud snimljen 1998. godine. Da iz toga nauče da budu oprezniji nego mi i da se njima ne dogodi ono što se nama dogodilo. I zato naslov Bosanski mevlud!

Uz nesebičnu podršku profesora Hilme Neimarlije prođe naslov. Na moju opasku da me o istoj stvari različito sjetuju, Mustafa-ef. Spahić predloži:

"Što god ti nije jasno, Omere, otiđi do profesora Zijada Ljevakovića, on u Bosni najbolje poznaje tefsir[305]. Može ti biti od pomoći da razriješiš nedoumice."

Ugovorih prijem kod profesora Ljevakovića.

Zijad mladolik, elokventan, drag mi, jer je moj zemljak iz Tešnja. Prvo me malo naruži što ne snimam sevdalinke. Vidim da ne zna da ja, haman[306], u Bosni jedini to i radim.

"Neće narod, moj Zijo. Naš narod još ne zna istinski voljeti svoje, zatrovan tuđom muzikom. I ove naše kolege pobjegulje vratili se iz dijaspore i donijeli tuđu muziku. Iz Bosne pobjegli sa tuđom, i u Bosnu se vratili sa tuđom muzikom. Oni nisu iznutra osjetili borbu Bosne. Nije Bosna prošla kroz njihove duše. Sumnjam da na tom polju može izdobriti. Vrijeme će pokazati."

Ohladi profesor, a na moja pitanja o mevludu[307] reče:

"To što si zamislio, valja. Može muško i žensko zajedno učestvovati u mevludu. Pa na hadžu bude oko dva miliona

[304] DUNJALUK – (ar.-tur.) ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli

[305] TEFSIR – (ar.) 1. komentar Kur'ana; 2. nauka o tumačenju Kur'ana

[306] HAMAN – (pers.-ar.) gotovo, skoro

[307] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

hadžija, muškinja i ženskinja zajedno. Što se tiče ubacivanja, kako kažeš, malo muzike, i to može, jer mevlud je pjesma, hvalospjev Muhammedu, s.a.v.s., napisan ljudskom rukom. I slobodno té, koji izvode tekst, zovi pjevačima mevluda."

Odoh od profesora Zijada Ljevakovića ohrabren.

Pozvaše me u Općinu Novi Grad, Sarajevo. Na prostoru te općine, u ulici Bačići 4, imam do temelja, agresijom srušenu kuću. Nije sva srušena, još stoji odžak, kako ljudi pričaju, znak da će se domaćin vratiti na svoje ognjište.

"Hoću, nastupiću vam besplatno, samo mi malo pomozite da se vratim kući."

Zamucaše...

Na priredbi nastupi ženski hor "Bosna" iz Dobrinje, 65 članica raznih profila, od doktora nauka do penzionerki, a najviše omladine. Takav spektar muzičkih formi, koje izvodi taj hor, rijetko sam čuo. Od Verdija do sazlijske pjesme. A kad zapjevaše bosansku sevdalinku, zamiruhnu Bosna.

Hor osnovan na početku 1994. godine, u herojskoj Dobrinji. U opkoljenom, glađu iznurivanom Sarajevu, u smrznutoj Dobrinji članice na probe dolazile u zimskim kaputima i u takvim uslovima naučile sve ovo.

Hor je osnovao i uvježbava ga maestro Esad Arnautalić, čovjek-povijest zabavne muzike Bosne i Hercegovine. Nekada davno, zamislio i osnovao "Šlager sezone" i "Mali šlager" na Televiziji Bosne i Hercegovine. U odbrani Dobrinje ratnik. Telefonom, iz totalno opkoljene Dobrinje, uspio izdiktirati melodiju i stihove pjesme "Ostajte ovdje".

Jednostavno – muzička gromada Bosne.

Članice hora digoše ruke i proučiše Fatihu[308]

[308] FATIHA – (ar.) ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih.

šehidima[309] Bosne. A ja, vidjevši to, predložih maestru da učestvuju u mevludu.

U Bosni je adet[310] tekbire[311] učiti jednoglasno, unisono, a time, koliko god je učesnika, teško se postiže moćnost. Zamišljam muške tekbire u dvije oktave, a salavate[312] u tri oktave, treća oktava sopran u izvođenju hora "Bosna" iz Dobrinje. Takve muzičke kombinacije za rezultat daju snažan, moćan utisak.

"Možda neće umjeti, Omere."

"Hoće, Eso, imaju imana, digle su ruke na Fatihu. A kad si ih naučio Verdija, naučit ćeš ih i ono što treba u mevludu."

Eso pristade.

Na istoj priredbi nastavnica izvede na scenu mnogo, oko sedamdesetero djece, i mala djeca, oko desetak godina starosti, sjajno proučiše ilahiju[313] "Ikre, bismi, rabike". Poslije, u nevezanom razgovoru, jedan hadžija[314] pokudi to, nije uopšte čuo kako mala djeca lijepo uče ilahiju.

"Ne valja, kratka suknja u nastavnice", reče hadžija.

"Hadžija, ne gledaj noge, slušaj ilahiju", odbrusih mu ja.

I meni, u mevludu, treba dijete. Zamislih scenu: između starih hafiza[315], sa džubama[316] i ahmedijama[317],

[309] ŠEHID – (ar.) musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni, mučenik

[310] ADET – (ar.) običaj, navika, tradicija

[311] TEKBIRI – (ar.) učenje po više puta "Allahu ekber". Tekbiri se uče skupno i glasno, naročito na Bajram, te prilikom učenja hatme.

[312] SALAVAT – (ar.) posebna dova na arapskom jeziku, kojom se poziva Božiji blagoslov na Muhammeda, s.a.v.s.

[313] ILAHIJA – (ar.) pobožna pjesma

[314] HADŽIJA – (ar.) onaj koji je obavio hadž; onaj koji je posjetio Kabu u Mekki

[315] HAFIZ – (ar.) onaj koji zna Kur'an napamet

[316] DŽUBA – (ar.) odora muslimanskih sveštenika

[317] AHMEDIJA – (ar.) čalma, saruk; tanko platno omotano oko fesa

sjedi dijete. Hafizi simboliziraju trajanje i opstanak islama, a dijete simbol nastavka islama bosanskog. Zamolih članove hora "El-Fatih" da mi pomognu i preporuče: oni bolje znaju od mene ko na terenu dobro uči. Nakon mnogo proba odlučih, u mevludu će učestvovati dječačić Muhamed Vikalo iz Srebrenika. Ljepuškast, siguran u sebe i solidno uči.

Stalno slušam sa traka snimljene mevlude. Posebno putujući. Najviše mi se sviđa mevlud rahmetli[318] Rešada Kadića. Sjajno napravljen. Slušajući, često se uhvatim u mislima: Bože, hoću li ja to moći ovako napraviti? Treba pokušati. Dok ne pokušam, ne mogu to saznati. I tadašnji rukovodioci snimanja, Gazi Husrev-begova medresa, angažovali su davne 1969. godine rahmetli Himzu Polovinu kao učesnika. U to vrijeme, sa Himzine strane, to je bila velika hrabrost. Hvala Bogu, ispalo je dobro. U odnosu na taj pokušaj, ja idem iskorak naprijed.

Dođoše na sijelo ahbabi[319] i među njima Ismet-ef. Veladžić i Mensur Brdar.

Mensur malo hasta[320], pa došao da priupita kako ja liječim svoje bolesno srce.

"Medom, Mensure. U Kur'anu časnom napisana su dva lijeka za čovjeka: za dušu Kur'an a za tijelo med. Svaku večer, meni Munevera i Zlata, u čašu srednje veličine, stave kašiku meda, fildžan sirćeta od divljih jabuka, dopune čašu vodom i do jutra ta smjesa se prirodno rastopi. To pijem, otkako sam imao problema sa srcem. Probaj, ako ti godi, nastavi, ako ne godi, ostavi, meni izuzetno godi. Meni je ta kombinacija izbila tegobu iz grudi. Sada malo racionalnije volim Bosnu. Od prevelike ljubavi hoće

[318] RAHMETLI – (ar.-tur.) umrli, pokojni

[319] AHBAB – (ar.) prijatelj

[320] HASTA – (pers.) bolestan, bolesnik

bolja na srce. Najbolje je sve umjereno, ko može. Mjera, što bismo rekli mi staromodni, paradigma, što bi rekli ovi moderni."

Spakovasmo Mensuru med i sirće pa nastavismo eglen[321] o mevludu[322].

U ime Gazijine medrese, ovi ljudi su rukovodili snimanjem, koliko ja znam, posljednjeg mevluda, snimanog u bivšoj Jugoslaviji 1969. godine. Moglo bi mi valjati to iskustvo.

"Golem je to posao, Omere, mevlud čovjek u životu može snimiti samo jednom. Potroši se i ne stigne drugi put. Mi smo Kadićev snimali prije 29 godina, i danas uživamo slušajući ga". Rekoh da ću, ako Bog da, formirati bosansku melodiju. Da će mi, sve što je na bosanskom jeziku u mevludu odraditi profesionalni pjevači. Arapski tekst – ulema[323]. Da ću, zbog svega što smo proživjeli, u mevlud inkorporirati patriotske stihove i pjesme i da ću prvi na svijetu napisati note mevluda.

"Danas su sintesajzeri jeftini, djeca idu u muzičke škole. Kad budu notama imali zapisan mevlud, nadam se da ću sresti dijete na cesti, sa torbom na leđima, ide u školu i pjeva: 'Kad je majka Muhammeda rodila'."

"Nećeš to dočekati, Omere", rekoše.

"Ja ne znam, samo Allah, dž. š., zna, moje je da pokušam. A znam da će, ako Bog da, neko to dočekati."

Muhabet[324] sa dragim ljudima razriješi neke dileme i bi mi od koristi.

U Visokom me nagovaraju da potražim Sulejmana ef. Fišeka, rekoše da ima izvanredan mekam[325].

[321] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[322] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[323] ULEMA – (ar.) muslimanski vjerski učenjak-ci

[324] MUHABET – (ar.) 1. ljubav, prijateljstvo; 2. prijateljski razgovor

[325] MEKAM – (ar.) 1. način harmoničnog učenja Kur'ana ili ezana; 2. arija, melodija, glas; 3. položaj (u nekom zvanju)

Jedne nedjelje izjutra, podranih pa u Podvince, selo podaleko od Visokog.

Efendijina kuća tačno preko puta turbeta[326]. Efendija[327], dobrodržeći čovjek.

Nakon selama[328] i upoznavanja reče mi da ima 79 godina, što me jako iznenadi. Ili nije nikada ništa teško radio, ili je jako zadovoljan životom. Prohujale godine nisu ostavile na njemu traga. Na moje pitanje ko leži u turbetu, nejma precizan odgovor.

Rekoh što sam došao.

Efendija[329] ujutro, u bašči, sjedeći za stolom sa kojeg miruhom miriše bosanska kahva, prouči punim glasom "Belegalullah". Naježih se od kompletnog utiska. Lijepo, k'o lijepo...

Još jednom potvrdi moju hipotezu da je sevdalinka nastala direktno od ezana. Po meni je ezan, ilahija, kasida pa sevdalinka. To je evolucija naše nacionalne pjesme.

Uči efendija tekst na arapskom jeziku, a melodija sevdalijska, bosanska. U mevlud će tih četrdesetak sekundi, makar kao vinjeta, možda više puta, da čujemo i osjetimo korijen naše sevdalinke. Kolege, profesionalni pjevači, slušajući snimak ibrete[330] se, nikako im nije jasno kako stari efendija ovako sevdalijski uči.

Nakon skoro četiri decenije bavljenja ovim poslom, mislim da je bosanska sevdalinka nastala na ovaj način:

Kada ja Allah, dž. š., posredstvom Muhammeda, s.a.v.s., darovao dunjaluk[331] Kur'anom časnim, prve

[326] TURBE – (ar.) mauzolej, natkrivena grobnica

[327] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[328] SELAM – (ar.) muslimanski pozdrav

[329] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[330] IBRET – (ar.) 1. pouka, primjer; 2. mnoštvo u frazi (ibret svijeta); 3. čudo

[331] DUNJALUK – (ar.-tur.) ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli

pristalice islama razmišljali su kako pozivati ljude, kako ih okupljati, da im prenesu ljepotu poruka Kur'ana časnog. Zvoniti drvenim zvonima ili puhati u rog nisu htjeli, jer tako su već radili kršćani i jevreji. Neko se dosjetio da hazreti Bilal ima lijep glas i predložio da on, sa uzvišenja, glasom poziva narod.

ALLAHU EKBER[332] hazreti Bilala prvi je ezan proučen na dunjaluku. Taj prvi ezan imao je melodiju. Kada nekoga zovete da vam dođe, zovete ga melodičnim, umilnim, lijepim glasom.

Upoznavši sadržaj i ljepotu kur'anskih poruka, pristalice islama – mumini, počeše veličati stvoritelja Allaha, dž. š., i posljednjeg pejgambera, Muhammeda, s.a.v.s., između ostalih načina i ilahijama. Ilahije su, dakle, pobožne pjesme i one se uvijek uče.

Obzirom da sadržaj života nije samo namaz[333], iako muslimani sve što rade rade u ima Allaha, dž. š., drugi sadržaji bitisanja na dunjaluku: rad, borba, ljubav, radost, žalost itd., opisivani su, u evoluciji, sljedećom muzičkom formom: kasidama.

Kaside se uvijek pjevaju.

Dolazeći 1463. godine u Bosnu, Osmanlije zatekoše tragove islama, prihvaćenog od putnika namjernika i trgovaca i najvećim dijelom stanovništvo, pripadnike bosanske crkve – bogumile.

Bili su stiješnjeni i progonjeni između dvije kršćanske civilizacije, kao i mi danas.

Tadašnji stanovnici Bosne, pristalice bosanske crkve – bogumili, spas i utočište nađoše u islamu.

Spoznajući vrijednosti islama, patrijarhalni odgoj kao izvor, čistoću duše i tijela kao uslov življenja, uljuđenost

[332] ALLAHU EKBER - (ar.) prve riječi ezana – Bog je najveći

[333] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba

kao način ophođenja, osobeni način kulture stanovanja, bosanski muslimani oformiše specifičan mentalitet, koji iznjedri prirodan ambijent za nastajanje bosanske pjesme – sevdalinke.

Sevdalinka je opisivala sve događaje, zgode i nezgode života. Vremenom, postade govor duše bosanskih muslimana. Sevdalinka je pjesma visoke tekstualne vrijednosti, muzički apsolutno specifična, bosanska. Bosanci su izmislili originalan, autohtoni muzički izraz, koga nejma nigdje na dunjaluku[334], osim između ove naše četiri rijeke.

Autor sevdalinke uvijek je pojedinac, a prenošenu pjesmu, od uha do uha, od usta do usta, dodajući joj ili oduzimajući ponešto, estetski je izbrusio narod. Zato joj je sahibija[335] bosanski narod, zato se i zove narodna pjesma.

Putovala je sevdalinka trgovačkim drumovima i putovima, vojnim pohodima, hanovima[336] i konačištima[337], bosanskim brdima i dolinama, nošena svojom ljepotom a narodnim prihvaćanjem, napadana i ugrožavana ugarskim, mađarskim, rumunskim, srpskim, hrvatskim, španskim, meksikanskim, pa i previše orijentalnim natruhama, ostala uspravna, bosanska pjesma i doputovala do nas.

Na osnovu ove priče reklo bi se da je sevdalinka samo muslimanska pjesma. Genezom – jest, opstankom – nije. Svi je volimo, napadamo i branimo. I danas je napadana sa svih strana. Opstaće ako joj budemo mi, Bosanci, ljubavlju korijen zalijevali.

Kad god čujem ezan[338] Kasima ef. Mašića, iz džamije Sulejmanije u Travniku, čujem da je korijen sevdalinke

[334] DUNJALUK – (ar.) ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli

[335] SAHIBIJA – (ar.) vlasnik, gospodar, posjednik, domaćin

[336] HAN – (pers.) zgrada koja služi za svratište i prenoćište putnika

[337] KONAK – (tur.) prenoćište, noćište

[338] EZAN – (ar.) poziv na molitvu, koji upućuje mujezin sa džamijske munare

ezan, a onaj koji ne vjeruje, nek iz ovog mevluda čuje "Belega-l-ula" Sulejmana ef. Fišeka iz Podvinaca kod Visokog.

Trebaju mi glumci, za recitovanje Miradža i stihova patriotskih pjesama iz drugog dijela mevluda. Ugovorih sastanak i priupitah Vojislava Voju Vujanovića, dragog čovjeka, našeg izvještača sa prvog festivala narodne muzike "Lukavac '94.", izuzetnog pozorišnog kritičara:

"Ko je najbolji u Bosni za to?"

Nabroja mi par glumaca, uz pojedinačno objašnjenje za svakog od njih.

"Ima li, Vojo, taj najbolji imana[339] u sebi?"

Iznenadi ga pitanje, pa neodređeno sliježe ramenima.

"Može to biti dobro, ali ne može biti iskreno. U mevludu[340] nejma dobrine bez iskrenosti. A iskrenost izvire iz vjerovanja."

Znam ja ko ima imana. Prvak zeničkog pozorišta Iso Porović, nekada borac Sedme muslimanske. Još u ratu mi Gordana Muzaferija govorila da je sjajan glumac.

Odoh u Zenicu.

U nekoliko riječi dogovorih učešće Ise Porovića u mevludu, a Iso za partnera predloži Faketu Avdagić-Salihbegović. Od srca pristadoh.

Faketu znam godinama, izuzetno glumi, govori stihove, pjeva, jednostavno, sve što radi na području umjetnosti, izvanredno je. U teškim ratnim uslovima, visočko pozorište "Total" postavi Hasanaginicu. Bolju interpretaciju Hasanaginice od Faketine u životu nisam

[339] IMAN – (ar.) vjerovanje u jednog Boga; vjera islam

[340] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

vidio. Na probi zaplakah gledajući je kako glumeći taj lik, do kostiju dramatično pada preko bešike. Riješih problem glumaca.

Raščulo se okolo da ja pripremam bosanski mevlud. Različiti ljudi, moji sagovornici, komentarišu, sjetuju, predlažu, sve iz namjere kako bi, po njihovom, ispalo što bolje. Dragi prijatelj, Saudin Porobić, nošen tom željom, reče mi da ima stariji čovjek, koji izuzetno poznaje islam i u Bakijama[341] drži vaz poslije teravije[342]. Ime mu je hadži[343] Alija Muhić, nadimak Kutub. Nije zvanično šejh[344], ali je po znanju jači od mnogih šejhova. Znanje crpi iz, kako reče, "žutih kitaba", naslijeđenih od rahmetli[345] babe.

Pozvaše nas, Safeta, Safeta Ćibu, Fuku i mene u Bakije na iftar[346]. Harmonika u gepeku, za svaki slučaj, može zatrebati.

U prostoru gdje ćemo iftariti[347] mnogo dragog i poznatog svijeta iz Sarajeva. Na pitanje gdje će ko sjediti, hadžija Jabučar reče za sebe, ali dovoljno glasno da svi čuju:

"Ovdje insannijjet[348] određuje poredak, a ne položaj ili titula."

Lijepa riječ "insanijjet", dugo je nisam pročitao, čuo ili upotrijebio. Najteže zanimanje na dunjaluku[349] je biti insan[350]. Pet slova, a sve u njih stane.

[341] BAKIJE – (ar.) bregoviti predio na sjeveroistočnom dijelu Sarajeva, gdje se nalazi veliko muslimansko greblje

[342] TERAVIJA – (ar.) noćna ramazanska molitva od 20 rekata, koja se klanja zajedno sa jacijom

[343] HADŽI – (ar.) onaj koji je obavio hadž, tj. onaj koji je posjetio svetu zgradu Kabu u Mekki

[344] ŠEJH – (ar.) 1. starješina arapskog plemena; 2. poglavica

[345] RAHMETLI – (ar.-tur.) umrli, pokojnik

[346] IFTAR – (ar.) ramazanska večera u prvi sumrak (akšam), kojom se prekida dnevni post

[347] IFTARITI (SE) – omrsiti se, večerati uz ramazan

[348] INSANNIJJET – (ar.) ljudstvo, čovječnost

[349] DUNJALUK – (ar.) ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli

Zahvali mi jedan Vratničanin za hranu, koju sam im poslao na početku agresije. Formirali na Vratniku javnu kuhinju – 4.000 obroka dnevno pripravljali, i rahmetli[351] Mrkva bio glavni kuhar.

"Omer nam je poslao pet vatrogasnih cisterni hrane", objasni on prisutnima.

"Nisam ja, hadžija[352], Suad Pašić Paja i ja skupljali smo po selima u okolini Visokog. Narod je to poslao, izbjeglicama, a vaši vozači hrabro, preko četničkih punktova, u cisternama umjesto vode prevozili brašno, luk, krompir, suho meso i sve ostalo što je narod darivao."

Taj dijalog učvrsti moj status u društvu i opravda mjesto za velikim stolom, za koji su me postavili da iftarim[353].

Na centralnom mjestu tog prostora, oko niskog stola, u foteljama sjede šesterica. Peterica glasno pričaju, gestikulirajući, a šesti šuti. Fuko mi išaretom[354] objasni:

"To je on, hadži Alija Kutub."

Obratih pažnju.

Stariji čovjek, oko 75–80 godina, francuska kapa na glavi, puši, pije kahvu, šuti i gleda preda se – svijet za sebe.

Javiše da je narod, poslije klanjanja teravije[355], izašao iz džamije.

"Hajmo mi sada od farza[356] i osam rekata[357]", konačno progovori hadži Alija.

---

[350] INSAN (ar.) čovjek, osoba

[351] RAHMETLI – (ar.-tur.) umrli, pokojnik

[352] HADŽIJA – (ar.) onaj koji je obavio hadž, tj, onaj koji je posjetio svetu zgradu Kabu u Mekki

[353] IFTARITI (SE) – omrsiti se, večerati uz Ramazan

[354] IŠARET – (ar.) gestikulacija rukom, prstima, tijelom ili mimikom

[355] TERAVIJA – (ar.) noćna ramazanska molitva od 20 rekata, koja se klanja zajedno sa jacijom

[356] FARZ – (ar.) stroga islamska dužnost, koja ne bi smjela ostati neizvršena

[357] REKAT – (ar.) sastavni dio muslimanske molitve, namaza. Sastoji se od stajanja, pregibanja preko polovine tijela i padanja ničice.

Bi mi drago što je osam rekata teravija, nisam dobro, poteško sjedim na namazu[358]. Izvršismo našu dužnost i vratismo se u isti prostor. Otpoče eglen[359]...

U jednom momentu poče pričati hadži Alija. Tišina...

Niko ništa ne poslužuje. Svako od nas jagmi se da čuje hadži Alijinu besjedu. Ugledni ljudi Sarajeva, kao mala djeca u školi, pažljivo i sa poštovanjem slušaju. Hadži Alija nadahnuto i zanimljivo priča. Tema islamska, atmosfera pozorišna. Nakon dvadesetak minuta priče, hadži Alija će iznenada:

"Ima l' harmonike, Omere?"

"Ima, efendija[360], u gepeku je."

"Nek je momak donese."

Dadoh ključeve, donesoše harmoniku. U pogodnom momentu, u vrijeme kada sam osjetio da će se muzika uklopiti u ambijent prostora i priče, počnem milovati tipke harmonike, tiho, k'o za svoju dušu. Opet savršena tišina. Samo žive tonovi harmonike, odnoseći od uha do uha moje emocije. U neko doba ciknu Safet: "Lov lovio beg[361] Muharem..." To je pravi tekst. Nekada su begovi bili lovci, oni su imali novaca da kupuju municiju i da drže rasne kerove. Svi snimci u nekoliko zadnjih decenija kažu "Lov lovio Muhareme", ili najnoviji snimak, zalutao negdje iz Srbije, "Lov lovilo mlado momče". U Bosni iz pjesme istjerali bega, a sada u agresorskoj Srbiji istjerali i Muharema.

Dikati Safet, ja podupirem – a svi uživamo. Jedna, druga, peta, šesta i ja prekidoh. Da mi je da priča hadži

[358] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva, koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba

[359] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[360] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[361] BEG – (tur.) 1. plemić, plemićka titula; 2. kao titula pridaje se muslimanskom imenu iz poštovanja; 3. gospodin, gospodar, odličnik

Alija. Lijepo druženje je k'o lijep sendvič, malo priče, malo muzike pa opet tako. Da svako pomalo učestvuje u estetskom sadržaju ramazanske mubareć[362] noći. Hadži[363] Alija, naravno, najviše.

A hadži Alija tako ubjedljivo i slatko priča, ko da med prosipa iz usta.

U pauzi, pazeći da ne poremetim atmosferu, upitah:

"Hadži Alija, po islamu, valja li ovo što ja radim, sviram?"

Ućutiše svi okolo. Hadžija se nakašlja i reče:

"Čuvenom šejh[364]-ef. iz Turske 1863. godine jedne noći postavljali mnogo pitanja. Između ostalih dva:

'Ima li većeg grijeha od toga da musliman jede krmetinu?'

'Ima', odgovori čuveni turski šejh. 'Ima, kad svira.'

Na drugo pitanje, iste noći:

'Osim ibadeta[365], šta je još veliki sevap[366] u islamu?'

Čuveni turski šejh odgovori:

'Sevap je kad neko lijepo svira, to je Božiji dar.'

Nađi se negdje između", završi hadži Alija.

To je to, sve reče, a ništa nije kazao.

Načeh priču o bosanskom mevludu[367]. Sve zainteresirah. Hadži Alija puši i pomno sluša. Iz mnoštva komentara, većinom ohrabrujućih, razabrah hadži Alijin:

---

[362] MUBAREĆ – (ar.) 1. veselje, slavlje; 2. sretan, blagosloven; 3. dobar čovjek, čovjek lijepe naravi

[363] HADŽI – (ar.) onaj koji je obavio hadž, tj. koji je obišao svetu zgradu Kabu u Mekki

[364] ŠEJH – (ar.) 1. starješina muslimanskog plemena; 2. poglavica

[365] IBADET – (ar.) 1. moljenje Bogu, klanjanje i učenje, bogoslužnje; 2. "ibadet činiti" – moliti se Bogu, klanjati i učiti

[366] SEVAP – (ar.) dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[367] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebiul-evela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

"Valja to, Bosna je misterija svijeta. Bosna treba imati svoje hise[368] islama. Znaš li kako je Bosna dobila ime?"

"Ne znam", rekoh zbunjeno, ali odlučno.

"Kad je Allah, dž. š., posredstvom Muhammeda, s.a.v.s., darivao Kur'an časni dunjaluku[369], u to vrijeme na ovim prostorima postojala je bosanska crkva, patareni – bogumili. Starješina im se zvao iguman, jedna planina iznad Sarajeva nosi njegovo ime – Igman.

Nošeni Allahovom moći, 40 ljudi sa ovih prostora uputiše se tada u Mekku, da prisustvuju mubareću. U vrijeme njihovog dolaska u Mekku[370], Muhammed, s.a.v.s., imao je četrdesetog ashaba[371] hazreti[372] Omera. Vidjevši došljake sa ovih prostora, dugim putovanjem izmučene, pocijepane odjeće i obuće, hazreti Omer upita ko su i odakle su.

Objasniše ko su i odakle su i da su na takav dalek put krenuli nošeni željom da prisustvuju objavljivanju Kur'ana časnog, Muhammedu, s.a.v.s.

Gledajući im krvave noge kroz poderanu obuću, hazreti Omer povika:

'Bos, bos, bos!'"

To je po hadži Alijinom mišljenju korijen riječi Bosna.

I tada je hazreti Omer, takođe po hadži Alijinom kazivanju, proučio dovu[373] nad Bosnom.

"Nas muslimane Bosne čuva Allah, dž.š., i dova hazreti Omera", završi hadži Alija.

Muk... Svako na svoj način doživljava priču.

---

[368] HISE – (ar.) dio

[369] DUNJALUK – (ar.) ovaj svijet; ljudstvo na zemaljskoj kugli

[370] MEKKA – (ar.) glavni grad Hedžaza (Saudijske Arabije), u kome se nalazi Kaba

[371] ASHABI – (ar.) drugovi Muhammeda, s.a.v.s.

[372] HAZRETI – (ar.) sveti, uzvišeni, poštovani

[373] DOVA – (ar.) molitva Bogu, blagoslov

Vraćajući se u Visoko, u gluho doba noći, po zaleđenoj cesti, dobro nisam sletio u jarak[374] razmišljajući o hadži Aliji.

Trebaju mi učači dva ašereta[375] i dove. Razgovarajući u Zagrebu sa hafizom[376] Azizom Alilijem, lahko pristade. Ali kako ovo sve nage baš po bosanski, počeh raspitivati ko u Bosni najbolje uči Kur'an časni, po bosanski.

Uputiše me Muhamed-ef. Salkiću.

Lijepo me primi. Objasnih mu potrebu, i Muhamed-ef. jedne srijede, dođe u Visoko. Na čardaku[377] proba pjevača, budućih učesnika mevluda[378]. Ja na harmonici pokazujem temu mevluda, slažemo intonacije, a Muhamed-ef. uočava propuste i sjetuje. Ti savjeti su nam bili od velike koristi. Na polasku, upitah ga, nasamo:

"Valja li ovo, Muhamed-efendija[379]?"

"Meni je bilo prijatno slušat, lijepo je", dgovori efendija.

Sutradan se nađosmo i predloži mi da drugo ašere prouči Muharem-ef. Hasanbegović – beg.[380]

"Mi smo pravi tandem, obojica učimo po bosanski."

To i treba – u bosanskom mevludu – bosanski mekam[381]!

[374] JARAK – (tur.) prokop (za odvođenje vode) uz cestu, na njivi

[375] AŠERE – učenje napamet izvjesnog broja stavaka iz Kur'ana

[376] HAFIZ – (ar.) onaj koji zna cijeli Kur'an napamet

[377] ČARDAK – 1. lijepa, obično dvospratna kuća, okružena baščama; dvorac; ljetnikovac; 2. drvena zgrada na stubovima; 3. velika soba na spratu sa lijepim vidikom; soba na kuli

[378] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhameda, s.a.v.s., 2. hvalospjev u čast rođenja Muhameda, s.a.v.s.

[379] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[380] BEG – 1. plemić, plemićka titula; 2. kao titula pridaje se muslimanskom imenu iz poštovanja; 3. gospodin

[381] MEKAM – (ar.) 1. način harmoničnog učenja Kur'ana ili ezana; 2. arija, melodija, glas; 3. položaj (u nekom zvanju)

Dovu će proučiti hfz. Abdulah-ef. Budimlija. Poslije dove i Fatihe[382], u završnom dijelu Bosanskog mevluda treba pokušati ispričati stihom i pjesmom priču o Bosni: agresiju, stradanje, odbranu vjere i Bosne.

Početak ću, uz osjećanje poštovanja i sjete, pjesmom "Bajram[383] '92.", rahmetli[384] Avdage Vrabca, u kojoj je Avdaga, na vrlo realan način, opisao stradanje Bosne '92. godine.

Avdaga je bio najbolji bosanski sazlija, borac Drugog korpusa Armije Bosne i Hercegovine, umjetnička četa. Izuzetno je volio svoju vjeru i svoju Bosnu. A nije dočekao mir. Allahrahmetejlesum[385]!

Slijedi poezija: pjesma akademika Abdulaha Sidrana "U grobove silaze naivni Bosanski Muslimani", a u drugom dijelu te pjesme "Bože, kako ih je malo ostalo, a kolika im, Bože, radost pobjede iz očiju zrači".

Na to se prirodno nadovezuje "Majka sina budila" – simbolika buđenja Bosanskih Muslimana.

Potom "Bosanska molitva", rahmetli Muhameda Kondžića. Razmišljanja mudžahida[386] pred sutrašnju bitku, za vjeru i Bosnu, protiv dušmana[387]. Logično, slijedi pjesma "Nejma ljepše knjige od Kur'ana". Pjesma, koju sam prvi puta u povijesti ovih prostora snimio 1994. godine i za koju mi jedan važan Bošnjak reče da je pjesma trenutka. Nije pjesma trenutka. Svaki trenutak u Bosni, do Sudnjega dana, je borba za opstanak Bošnjaka Muslimana! Zato je ta pjesma vječna pjesma.

[382] FATIHA – (ar.) 1. ime prvog poglavlja, sure Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih; 2. "fatiha" znači: svršeno! Kada se poslije dove kaže, ima značenje (kao skraćenica od ar. li'llahi-l-fatiha!): svršena je dova i treba proučiti fatihu!

[383] BAJRAM – (tur.) muslimanski vjerski praznik; u godini su dva bajrama: Ramazanski ili Hadžijski ili Kurban-bajram

[384] RAHMETLI – (ar.-tur.) pokojni, umrli

[385] ALLAHRAHMETEJLESUM – (ar.-tur.) Bože, smiluj mu se! Obdario ga Bog svojom milošću!

[386] MUDŽAHID – ratnik, vojnik za svoju vjeru – islam

[387] DUŠMAN – (pers.) neprijatelj, protivnik

Iza toga "Bosna, to je jedna dobra zemlja" Nedžada Ibrišimovića, meni najdraža.

Poslije te pjesme, sasvim realno, "Bosna je duša svijeta". Ja sam, '95. godine, napisao pjesmu pod naslovom "Bosna je u meni" iz pobune, iz revolta. Moje kolege iz dijaspore, svi odreda pobjegulje, napravili koncert na Skenderiji, za ranjenike i paraplegičare, pod naslovom: "Hvala vam". Snimili estetski jako ružan radio džingl i tv-spot, u kojem desetak puta ponavljaju: "Hvala vam, hvala vam, hvala vam!" To me podsjetilo na izlaske sa džume[388] i dijeljenje sadake,[389] uz prosjačko: "Hvala vam."

Tu vrstu pomoći i sadake naši ranjenici nisu zaslužili. To su časni ljudi, koji su ustali da brane svoju zemlju. Trebalo je ostati u Bosni i pomoći im. Da nas je bilo više, danas bi ranjenika, vjerovatno, bilo manje. Iz revolta, napravih "Bosna je u meni" i pogriješih, možda.

Danas, sa ove vremenske distance, mislim da je Bosna u svima nama.

Najviše u onima koji to potvrdiše krvlju svojom. Ali i u onim, koji se, nekada protjerani ili pobjegli, vraćaju u Bosnu nošeni ljubavlju prema svojoj zemlji.

Doći će vrijeme, ako Bog da, da će svi stanovnici Bosne, u njenim granicama, bilo koje konfesije isto osjećati. Neko će to kad-tad dočekati, jer:

"Bosna je u nama, u tvom i u srcu mom, tu smo rođeni, tu ćemo mrijeti, Bosna je naš dom."

To je to, to je Bosna i mi u Bosni!

Probe i snimanje trajaše oko godinu dana, ukupno 99 angažovanih, što učesnika što tehničkog osoblja.

---

[388] DŽUMA – (ar.) 1. podnevna svečana molitva, koja se obavlja petkom u džamiji; 2. petak, sedmica

[389] SADAKA – (ar.) milostinja

Pamtim to vrijeme po velikim naporima, nedoumicama, dilemama, košmarima, jer je ovo, ipak, težak zadatak.

Pamtim i po tome što su svi učesnici, svjesni ozbiljnosti zadatka, dali maksimum u estetskom oblikovanju Bosanskog mevluda[390].

Pamtim to vrijeme i po nekim detaljima. U jednom momentu rekoh gospođi Blaženki, članici hora "Bosna" – Dobrinja, da, ako ne želi, ne učestvuje u mevludu.

"Ovo je tako lijepo, ja ću, ako je to potrebno, za mevlud naučiti i klanjati, samo da učestvujem", odgovori mi.

I to je Bosna.

Pamtim to vrijeme i po mnogobrojnim telefonskim pozivima ljudi, znanih i neznanih, koji su me bodrili da ustrajem.

Od srca im hvala.

Prava zahvala pripada Allahu, dž. š., koji nam dade snagu da ovaj, ako Bog da, hairli[391] posao privedemo kraju.

Dragi čitaoci i slušaoci, moj nijjet[392] je jasan: pomoći vjeri kojoj pripadam, narodu i Bosni. Jesam li uspio, pokazat će vrijeme. Vrijeme je najbolji sudija.

[390] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[391] HAIRLI – (ar.-tur.) sretan, čestit, dobar, valjan

[392] NIJJET – (ar.) namjera, nakana, naum

MOJ ODGOVOR...

POREZNI URED

Četiri izjutra, sa jedanaestog na dvanaesti...

Odužila noć, pa se čovjek rano naspava. Nema ništa lijepo na satelitskoj, ne mogu snimati, jer iznad mene spavaju, ne mogu čitati od nervoze, pa hajde da nešto napišem, tek toliko da mi vrijeme brže prođe do sabaha.

Prije nekoliko dana pozvalo me u Kantonalni ured porezne uprave u Zenicu, da dođem 11. 10. '99. godine u 13,30 sati, ili će me privesti.

Zahladi malo oko srca... Imam 39 godina staža i nikad, baš nikad nisam bio pozvan kao "okrivljeni". Negdje u budžaku malog mozga mi i drago. Kontam, pohvatali sve one oko nafte, alkohola, cigara, humanitarne pomoći, pa doš'o red i na tvoje knjige, Omere.

Mašallah, evo države!

Zovu me nešto oko poreza "na promet i usluge", a ja posljednji put za novac zasvirao 28. 08. '99. godine u Ljubljani. Pozvali Safeta Isovića i mene da, predstavljajući Bosnu i Hercegovinu, zatvorimo međunarodni muzički festival "Trnfest". Ja promovisao svoja notna izdanja, Sajo otkin'o pjesmu od srca, ja podupro harmonikom, narod prezadovoljan, ma, lijepo k'o lijepo!

A naša sredstva informisanja – ni slova. Čekaju da kihne Đorđe Balašević ili Bajaga – pa će objaviti.

I od toga datuma – sve džabe... Proklanjalo nekoliko džamija (mašallah), red je dati tehniku u hajr – ako Bog da, četiri koncerta za borce – i to treba, borili se ljudi za Bosnu i Hercegovinu pa, eto, mi sada malo sviramo i pjevamo, da im damo ono što im je BiH po svakoj pravdi morala dati, pa tri koncerta u domovima starih lica, i to je lijepo, golem je sevap probuditi radost u ostarjelim očima.

Pa i od danas, unaprijed, sve džabe...18. 10. '99. godine, u Zavidovićima, za bolesne, brata i sestru Enisu i Edina, pa za Udruženje logoraša Kantona Sarajevo itd. Jako smo dobri kad nešto džabe organizujemo!

Neka, sevap je... ima Jedan što sve vidi i sve čuje, i bilježi dobra djela.

Uzeo ja, jučer, dan preda se i krenuo, oko jedanaest, u Kantonalni porezni ured u Zenicu. Poranio, za svaki slučaj! Ja njih mogu, ali oni mene ne smiju čekat. Piše u pozivu da će me privesti. Najbolje je krenuti zavakta. Zna se šta se desi čovjeku ako ne krene navakat. A u duši sam se osjećao baš k'o taj što nije krenuo navakat...

Prije polaska kont'o čime da se branim – pa odlučih: moje knjige.

Ponesem "99 sevdalinki... i poneka pjesma", Prvi festival narodne muzike Bosne i Hercegovine "Lukavac '94", "Bošnjačka kola", "Sevdah nadahnut životom... slobodom", "Bosna je u meni", "Bosanski mevlud" – sve sa pripadajućim audio i videokasetama, puna torba. Poteška za nošenje, a valjalo je to unutra sve smisliti, napisati i odsvirati...

Lijepo je voziti auto niz Bosnu... Neobjašnjivo volim svoju zemlju. Znam da je nekad bila bogata raznim dobrima i da su je zbog tog bogatstva napadali. Znam da je strateški

važna i da je zbog toga stalno napadaju. Znam da joj je svaka stopa krvava. Znam da je nama u ovo vrijeme amanet da je branimo. Znam da je sada neracionalno biti u Bosni... Sve znam, a ne mogu drukčije, nego ovako.

Vozim prema Poreznom uredu u Zenici, a pored mene torba puna mojih knjiga – moja odbrana, a u duši... nako... stendžerilo mi se.

Počeo sam ovo pisati nekako u vrijeme kad je Šerbo umro (bio najbolji, a ništa pisano nije ostavio iza sebe) i sve sam računao da sam nešto uradio i za Bosnu, i za vjeru, i za narod.

Zapisao sam, obradio i snimio nekoliko stotina sevdalinki. Prvi na dunjaluku napisao note mevluda, sa ljudima izmislio i napravio Prvi festival narodne muzike BiH "Lukavac '94" i vratio narodu dosta zaboravljenih pjesama. Znam da je iza ovakvoga rada trebala stajati ja država, ja institucija države, a ja sam, vuk samotnjak, i niko mi dosada nije prinio ni čašu vode.

Pa mi nešto nije jasno: u Titinom vaktu samo sam dobro svirao, pa mi 1977. godine dodijeliše prvu Estradnu nagradu Jugoslavije!

U toku agresije na Bosnu, u nemogućim uvjetima uradim sve ovo pa sam, evo, sada "okrivljen".

Stigoh... Prelijepa zgrada preda mnom. A u zgradi, k'o u Američkom kongresu. Nije na dobro! Čim poreznici imaju ovakva zdanja, narodu mora biti gusto.

Lijepa cura pritisnu dugme, mogu ući za 15 minuta. Taman, polahko na treći sprat.

Uđoh... mala kancelarija, pisaća mašina nagotovs, četvero unutra, lijepe im čehre. Ponudiše me, sjedoh i počesmo...

"Molim vas, pomaknite svoje knjige i spise sa stola, da ja nešto poredam."

Zbunjeno uradiše tako i ja poredah svoje knjige.

"Ja vam sada dođem kao David Štrbac, samo što je David donio jazavca, a ja knjige."

Iznenadiše se, počeše pregledati i kad vidješe da je svaka "odlukom ministarstva za kulturu i obrazovanje" oslobođena poreza na promet – zovnuše mi kahvu.

Uz kahvu lijepo se ispričasmo, ljudi cijene to što radim (što ne bi cijenili – pun hastal mojih djela), ali i oni rade svoj posao.

"Allahimanet i doviđenja" – i ja nizbrdo. U prizemlju, ona na prijemnom primotala noge pa se šminka. Da sam imao abdest, odmah bih ga izgubio.

"Ne morate, lijepi ste i bez šminke" – dobacih.

Odoh po Nusretu Kobić. Imam lijepu pjesmu za ramazanski koncert – "Djevojka je nafilu klanjala, dvades't sedme noći ramazana".

Nusreta ima prelijep glas, bešvakat, prva snimila "Nema ljepše knjige od Kur'ana". Nusreta danas zadovoljna – kupila pet metara drva.

"E, moja Nusreta", mislim u sebi, "hvatajmo se mi 'Gara, Gara, gariš li se sada, k'o što si se garila nekada?' – bit će nam mnogo toplije." Ne znam šta misli Nusreta, ja hoću, a ne mogu... Ne mogu pljuvati po ovom dosad urađenom, čime ću se braniti ako me opet pozovu, a još malo pa će i penzija: brat bratu, jedno 150 maraka!

Svanjiva...

Eno, kroz prozor k'o iz magle izranja kuća moga komšije Seida. Primakoh stolicu do prozora. Volim gledati buđenje života – dijeli se noć i dan. Sad će horozi i ezan.

Zapisah... nako.

(Noću, sa 11. na 12. 1999. godine)

MI SMO SANJARI PRAVDE, OSUĐENI NA NEPRAVDU

Pročitah na teletekstu informaciju novinara AS-a A. Sarajlića da nisam bio na 3. kongresu SDA.

Jesam, gospodo, prisustvovao sam Kongresu. I bio sam očigledan – u prvom redu – isto kao i 1990. Nije čovjek od 120 kg sjenka pa da se teško vidi – naročito za one koji žele da vide!

Dan ranije, otišao sam, također pozvan, i na konferenciju za štampu.

Priznajem – pun nezadovoljstva.

Kada sam pogledao po sali – pukla mi je stvarnost pred očima – i shvatio sam: "Bože, ja taj svijet volim." Stranka nije ime – stranka su ljudi. A ti ljudi su prepoznali opasnost za BiH. I u nemogućim uvjetima uspravili se da brane Bosnu, da brane narod, kome je bio namijenjen nestanak i duboko u to vjerujem – pravdu.

To smo jako čestito uradili. Rezultat je da ja ovo pišem u Mulićima, u četiri ujutro, i vi ćete ovo objaviti u Sarajevu. A svjesni smo, ja jesam – ne znam da li i vi, da su Sarajevu i BiH bile namijenjene neke druge novine.

Poslije Daytona imamo milijardu *problema* ... objektivnih i mnogo više subjektivnih. Ali, ako Bog da, izdurat ćemo i popravljati ono što ne valja. Mi smo, teškoćama okaljen narod.

Mi smo sanjari pravde, osuđeni na nepravdu.

Šest godina poslije Daytona mi, bukvalno, svaki dan, vadimo kosti Bošnjaka iz zemlje bosanske i šest godina nas uvjeravaju da smo isto krivi.

Hapse komandanta Armije koja je branila BiH, a ne hapse komandante onih koji su je napadali. Ako je to pravda – sačuvaj me, Bože, takve pravde!

Odoh malo od teme – hoće to kad pišem rano izutra.

Jest, gospodo, bio sam na Kongresu i ponosan sam što sam sa ljudima koji vole znati ko su. Ne mogu izmoliti *nepronađene* kosti Bošnjaka u bosanskoj zemlji. I vjerujem *da mi živi pošteno* tražimo BiH u kojoj nikome neće biti *tijesno*.

Ja sanjam Bosnu u kojoj će Omer biti Omer, Josip biti *Josip*, *Pero* biti Pero ... a da je svi volimo ... jer ovo su *naša* BiH.

Vidio bih da ovo integralno objavite. Dosta vas *pozdravljam*.

(Madrid, 29. oktobar, 2001. ujutro)

MOJ ODGOVOR NJIMA

Noć je, sa subote na nedjelju... Gluho doba – završio sam sve pripreme za koncert promocije "Instituta sevdaha" – sutra, to jest u nedjelju je generalna proba. Sve je zapisano, sve skontano, samo da se još uglanca. A brinem – od seke Mejre kći Nađa leži u bolnici. Dajdžino dijete bolesno – nije lahko. A studira dva fakulteta, jedan prije mjesec diplomirala. Ja bio na odbrani diplomskog i bio ponosan što je Lutvikadićka i Pobrićka... Brinem kako će doći Džavid, Esad, Abasko i Nusreta, ima leda na putu. Brinem hoće li Ćupo moći svirati – treba dobiti vizu pa da odmah ide u Austriju na svirku – koga uzeti za zamjenu – i brine me rečenica kćerke Zlate, kazana jučer nakon čitanja još jednih novina:

"Hoćeš li im odgovoriti?" – i sažaljivo me gleda moje dijete.

"Hoću, sine moj, samo da završimo promociju."

A u duši ne znam hoću li i sam sebe hrabrim:

'Molim te, Bože, podari mi:
smirenost – da izdržim što promijeniti ne mogu;
hrabrost – da izmijenim što izmijeniti treba;
i mudrost – da to dvoje uvijek razlikovati umijem."

Napisao ja prije nekoliko dana pismo za javnost: protestvovao sam što nas izjednačavaju sa njima. Otkad je svijeta i vijeka, zločinci i žrtve nikad nisu bili isto! Zašto drže u zraku proces Pogorelica, zašto im ona, to jest Pogorelica služi za tu vrstu izjednačavanja i zašto je ne privedu kraju ili ne ukinu? (Ja tražio da je ukinu – možda je ovdje greška – bolje bi bilo ovo: ili privedite kraju pa osudite ili ukinute, nepošteno je ovako u zraku držati – ako ste sigurni u krivicu, što ste ljude puštali kućama? – itd.). Činjenica je, opstruiranjem Dejtona, napredak BiH najviše koče instalirani kadrovi Karadžića i Bobana, koji su i danas, osma godina, na sceni itd. Zapravo, napisao sam samo ono što u normalnim komunikacijama većina mislimo, a ja imam petlju da napišem. Imao sam petlju i devedesete, kad sam pisao "Ne daj se, Bosno" pa su me blijedo gledali:

"Od koga da se ne da?"

"Vidjećete", mislio sam u sebi.

Nazovem kolege sa kojima sam učestvovao u odbrani BiH našim oružjem – stihom i muzikom: Svima pročitam tekst, znajući da je ovo ozbiljna stvar, snimim to moje čitanje i čitam u prisustvu moje Dine u ateljeu (Bože, jesam predostrožan – u normalnim zemljama ovo je normalna komunikacija). Svi pozvani mi odobre ideju i ja pošaljem pismo federalnoj novinskoj agenciji FENA.

Sutradan me pozove neko, kaže da je iz FENE, pita jesam li poslao još kome (to mi pitanje miruhne na MUP).

Rekoh: "Samo 'Ljiljanu' i vama – vi ćete po svojoj dužnosti poslati kome treba."

Od optuženih za Pogorelicu znam samo Irfana Ljevakovića, nana mu Ešefa svirala harmoniku sa mojom majkom. Ja, tada dijete, slušao – Ešefa i majka sjedile na sećiji i svirale dvoredne harmonike, a majka u neko doba naredi: "De, Omo, otvori pendžere, nek se sevdah razlije

sokakom, ti si moj srećo, ja sam tebe u košuljici rodila." Ja poslušam i nastavim upijati ljepotu. Poslije je i Irfanova majka svirala harmoniku, ali ja ne pamtim, rano sam otišao iz Tešnja. I sad mi žao što nisam još više pokupio tešanjakog miruha i ponio u Sarajevo.

Bakira Alispahića ne znam, osim iz medija, majka mu bila za vrijeme agresije u Mulićima – znam, govoreno je "ovo je Bakirova majka" – umrla je od sreće i uzbuđenja isti dan kad su Bakira pustili iz zatvora, Allah rahmetejle! Ostale optužene znam samo po imenima iz medija.

I krenu lavina: "Oslobođenje" na prvoj strani, "Duh slobodarstva širi se Federacijom – i Omer brani bošnjačke funkcionere". A ja, naivan, mislio da se duh slobodarstva ne treba širiti, da je to normalna stvar. Nigdje u mom pismu nisam spomenuo "bošnjačke" nego uvijek "državne" funkcionere. Ja mislio da branim pravdu, ona je univerzalna a ne bošnjačka. Ako nije univerzalna, onda je nepravda. Malo se u tim novinama čude kako mi pomalo znamo još nešto osim svirati i pjevati. "Dnevni avaz" prenese korektno, ali insertno, "Ljiljan" integralno, "Jutarnje novine" insertno. "San" uz mali razgovor, ali uz uvažavanje, itd. – a svi traže vezu sa studentima. Veze sa studentima nema, osim što sam ja u penziji, a moji studentski dokumenti još stoje u studentskoj službi Prirodno-matematičkog fakulteta u Sarajevu. Totalna koincidencija je da se to dešavalo paralelno. A onda sam pročitao to što studenti traže. Naravno da sam za to. Ko od vas nije za "normalnu Bosnu"?

Onda "Dani"...

Dosta filozofski tekst, malo podrugljiv, ali može se sažvakati.

Kao ja uzeo sebi pravo da korigujem duhovnost Bošnjaka (a ja mislio da je sevdalinka sa univerzalnom ljepotom – univerzalno naša – bosanska), ali, eto, neka

je, bar je rekao da sam sjajan muzičar – valjda mu žao što sam, po njegovom, dogurao dotle da korigujem duhovnost čitavog naroda, a oni to nikad nisu primijetili i napisali, nego vidješe u trenu kad pokušah braniti istinu o Bosni.

Onda "Bosna"...

Malo napisaše, mislio sam da će više od "Dana". Malo, ali ubojito...

"Omerove sevdalije, ipak, pismene."

Kao ja, "šampion stihoklepstva" (eh, sevdalinko, halali im, ne shvataju), pa ja "moralni pobjednik stotinu iftara", nije ljudi stotinu, nego jedan kod Reisa, a biće ako Bog da stotinu, pa kako mi, svirači i pjevači, koji smijemo znati samo svirati i pjevati, umijemo malo i napisati... Molim vas, nemojte nas potcjenjivati. Ima i u nas, kao i u svakog, svašta, ali ima i doktora nauka koji se časno bave sevdahom.

To bi samo za početak...

Već u slijedećem broju "Bosne", onaj što je "sa zadovoljstvom iftario čvarke" odera me načisto. Za ilustraciju, uzeo moj tekst "Naprijed Bosanci, u boj, u boj, branimo zemlju i narod svoj". Po njemu, bolje bi bilo da sam pisao "Lezite ili bježite Bosanci". I sve mi malo tukne da sam fundamentalist, po njegovom. Valjda je zadužen da bolje on zna mene nego ja sam sebe.

Pa me sad brine kako ću pogledati u oči moga brata Josipa Pejakovića! (Šta bi rekla Josipova pokojna majka? U "Oslobođenju" izjavila, u toku agresije, da ima dva sina – Josipa i Omera.) Jer, kad bi mi Josip tražio kap krvi, ja bih mu dao pet litara... Kako ću pogledati u oči Peru Ćubića (svirali mi zajedno osam godina)! Kad prvi puta uđoh kroz tunel u Sarajevo 1994. godine, prvo potražih i nađoh Peru na Dobrinji i pomogoh koliko sam mogao. Pa kako ću pogledati u oči Željka...? Ponio ja Đezi hediju, a na Titovoj sretoh Željka u očajnom stanju – i popolovih Đezi namijenjeno.

Pa sad ne znam jesam li ili nisam fundamentalist – možda je taj što je "sa zadovoljstvom iftario čvarke" stvarno zadužen da bolje zna. Uhodao se – to mu je višedecenijski posao. Ne zna čovjek ništa drugo, ali zna ko je fundamentalista. I lijepo mu prezime – Fetahagić!

Onda "Oslobođenje"...

"Izmišljeni intervju" – dobro, malo se Ramo igra naslovima, nije nesimpatično, odbranio se naslovom "izmišljeni", ali mi na kraju izmisli tekst koji ja ni u snu ne bih rekao, a kamoli napisao: "Komunjare, došli su vam crni dani..." Kako mogu na dio sebe?

Pa ja sam još 1979. godine molio Miroslava Pinđu, tadašnjeg šefa protokola, da i mene sa orkestrom pošalje da zasviramo drugu Titu! Jovica Petković se hvalio da je svirao 25 puta, Ismet Alajbegović Šerbo 16 puta, ja imao najbolji univerzalni orkestar i nisu mi nikad pružili to zadovoljstvo. Trebate biti u Partiji...

I moj orkestar, Mjesna zajednica Gorica, gdje smo godinama vježbali, u kompletnom sastavu primi u Partiju... sve u jednom danu, da bismo mogli svirati Maršalu.

I zasvirasmo pokojnom maršalu 05. 07. 1979. godine, na Tjentištu. Poslije sretnem Miroslava, zahvalim mu što nas je poslao. Miro kaže da je bilo odlično i da ćemo ići opet, a ja mu odgovorim:

"Nemoj više nas, ispuni želju i drugim, sevap ti je."

Kako mogu biti protiv nečega što je tri četvrtine moga života? Ja to vrijeme pamtim samo po dobru – nisam zapamtio Goli otok.

Jah, zaboravio sam... ko gluho doba...

Nazvao me novinar "Oslobođenja" i prvo pitanje jesam li ja član SDA.

"Nisam", rekoh, "ja sam jedan od četrdeset osnivača SDA."

"A je li tebi SDA dala stan?"

"Nije", rekoh, "meni je stan dalo pravo po osnovu moje srušene kuće na Stupu, imam sudsko rješenje na 248.000 KM samo građevinske štete."

"Pa gdje živiš sad?"

" U Visokom, u ateljeu."

"Pa šta je sa stanom?"

"Stan je na Marin-Dvoru. Kad sam dobio ključ i ušao u taj stan, shvatio sam da je to tuđa muka i nisam htio tuđe. Vratio sam ključ i rješenje i uzeo kredit od 15.000 na deset godina vraćanja. Onda sam sebi napravio montažnu kuću na mjestu srušene. Onda sam se vratio u Sarajevo, misleći da će mi svanuti na sve strane. A onda sam shvatio da je meni lijepo u selu Mulićima – u Bosni, a budim se pored rijeke Bosne."

Ispituje me čovjek kao da sam na sudu, ne daj Bože, i kao da jedva čeka moju slabu stranu – nikako da skontam kakve to veze ima sa mojim pismom...

Još mu ja, dobronamjerno, kad se odbranih, rekoh da ne daju da se sruši onaj toranj "Oslobođenja", lijepo bi bilo da ostane kao simbol otpora.

"Jest", kaže on meni, "ali tu će biti 'Avaz.'

Ja Bože, koju su šansu imali, bili 1992. godine "novina godine u svijetu", a sad gube! To je isto kao kad u timu imate Ronalda, a izgubite od Moštra, recimo.

Ma nije narod džabe rekao: "Il' nejmo, il' ne zn'o – isto je."

A sve počelo pismom...

Napisao ja ono što mislim da je pravo...

Dvijestotine hiljada nedužnih ljudi pod zemljom – većinom Bošnjaka, sedam hiljada u vrećama, nepokopanih – isključivo Bošnjaka, milion i po rastjeranih po dunjaluku – uglavnom Bošnjaka... i svi koji su zlo napravili u cijeloj

Bosni i Hercegovini horski tvrde da to nije genocid i zločin. Samo moja profesorica sa fakulteta Biljana Plavšić kaže da jest.

Mrva bosanske zemlje Pogorelica, gdje su ljudi vježbali da ne bude dvjesto hiljada u zemlji, da ne bude sedam hiljada u vrećama i da ne bude milion i po rastjeranih po dunjaluku... svijetu je terorizam... To je izjednačavanje zločina i žrtve... To je prekrajanje istine o agresiji na Bosnu i Hercegovinu... i to je dokaz da ovakvi kakvi smo ne možemo odbraniti ni mrvu bosanske zemlje. Pa neka se i desila Pogorelica – branjenjem te mrve Bosne, branimo pravo na otpor, a time i na opstanak.

Ako smo mi koji smo se borili za multietničku BiH teroristi, onda su svi oni koji su zlo napravili antiteroristi.

E, to mi nikako ne ide u glavu. Možda ćemo se trebati na kraju izvinjavati.

Možda smo trebali svi leći da nas utelefe do kraja, pa se ne bi imao ko izvinjavati!

A ide mi u glavu muzika. Sviraj, Omere, i ne brini. Drugi misle za tebe i znaju bolje od tebe ko si i šta si! Ali, eto, ipak smo malo pismeni.

P. S.

Kada neko u svemu traži i vidi zlo, onda, možda i nesvjesno, postane zao. Nije ovo o tim novinama.

A ima i jedan hadis, ne citiram, prepričavam: "Ako neko kaže da se brdo pomaklo – vjeruj, može biti, a ako neko kaže da je neko ćud promijenio – ne vjeruj, ne može biti."

Opet nije o dotičnim.

Svanjiva...

(U Mulićima, s proljeća 2003.)

Otvoreno pismo Omera Pobrića Ivanu Lovrenoviću,
u povodu njegovog predgovora izboru
"200 najljepših sevdalinki"...

NIJE TAKO, IVANE...

Sto puta sam, slušajući obrade sevdalinke, bio nezadovoljan, ali sam se hiljadu puta uštinuo za obraz: »Nemoj, Omere, hvala Dragom Bogu da smo dočekali da, konačno, pravimo obrade naših, bosanskih pjesama, a ne tuđih... Svako estetiku doživljava na svoj način, ali svoje je, uvijek, svoje!«

Ali ne mogoh da odšutim ovo... Uz posljednji broj sedmičnika "DANI" objavio Ivan Lovrenović 200, po njegovom mišljenju, najljepših sevdalinki, pod naslovom "ZA GRADOM JABUKA". Lijepo k`o lijepo... Opet, neka sevdaha među Hemingvejem, Lorkom, Gogoljem i ostalim velikanima jezika i mišljenja.

Ali, ima nešto što tu ne štima... U uvodniku, Lovrenović napisa:

Upotrijebljeno ozbiljno, sevdalinka je ime za jednu cijelu kulturu. Danas – gotovo propalu kulturu. U mojemu muzičkom osjećaju, historijski počela je propadati kad se uz nju vezala harmonika, koja ju je ubila.

Nije tako, Ivane...! Ako je harmonika "ubila" kulturu sevdaha i sevdalinke, onda su rahmetlije Zaim Imamović, Zekerijah Đezić i dr. Himzo Polovina, pa pokojnici Jozo

Kristić i Mile Petrović pjevali pored "ubice", što, po vama, znači da su i oni saučesnici u ubijanju sevdalinke, jer su je izvodili uz harmoniku, i da to, što su takvi majstori uradili za kulturu sevdaha, ne vrijedi čemu.

Nisam znao, dok nisam Vaš tekst pročitao, da je genijalac Ismet Alajbegović "Šerbo" također među "ubicama" sevdaha, samo zato što je muzicirao na harmonici.

Drugo, recimo da se složimo da je harmonika, kako rekoste, *ubila sevdalinku*, iako ni u snu ne mislimo isto, pravo pitanje je: ko je pomogao da polahko, ali sigurno, nestaje saz, instrument uz koji se najbolje tumači sevdah i sevdalinka? Ne mogu napisati "ko je ubio saz" – pregrubo je uz sevdah i sevdalinku.

Kada je saz nestajao nebrigom ili ideologijom, onda je harmonika dolazila kao spasilac, jer je to evropski instrument, korijenom iz Kine, pa nema orijenta u njoj, a samim tim neće je, u Bosni i Hercegovini, niko ubijati.

Pa ste napisali da je sa, rahmetli, Muhamedom Mešanovićem Hamićem umro zadnji kompletan izvođač sevdalinki, što, također, nije tačno.

Sa Hamićem jeste umro jedan kompletan izvođač sevdalinki, ali je takvih bilo i prije, a, hvala Bogu, i poslije Hamića. Znači li to da »kompletni izvođači sevdalinki« nisu, još uvijek živi i aktivni: dr. Hašim Muharemović (što potvrđuje njegov sjajni CD »Saz i suze«, Institut sevdaha, 2003.), Avdo Lemeš, zatim neponovljivi »ženski« tumač sevdalinki hadžihanuma Emina Zečaj, uz pomoć sazlija dr. Mehmeda Gribajčevića i ranije Ćamila Metiljevića (i njezini CD-ovi »Bosnian Traditional Songs«, Gramofon, Sarajevo, 2003. i materijal sniman 1990., a objavljen u ediciji Instituta sevdaha »Saz u Bosni«, 2003., kao i desetine arhivskih snimaka, načinjenih za arhiv Radija BiH u zadnjih tridesetak godina)?

Iza Hamića neponovljivo autohtono je kucao u saz i tumačio sevdalinku i Smail-aga Mehurić (umro 24. 06. 1992.), jedan od prvih osnivača Udruženja sazlija u Tuzli. Član istog udruženja je i Rajko Simeunović, također vrstan majstor kucanja u saz. Poslije Hamića je još uvijek kucao i sevdalinku donosio i rahmetli Selim Salihović iz Janje kod Bijeljine (umro 1988., pogledati o njemu radove dr. Muniba Maglajlića i poslušati neke od snimaka koje je objavila Muzička akademija).

Hamića su nadživjeli, i sevdah i sevdalinke, na njima specifičan način, doživljavali neponovljivi Behka i Igbal Ljuca (umrli 1995., odnosno 2001.). Ne smije se zaboraviti ni dobri Avdaga Vrabac iz Tuzle (umro 1996.), ni njegove nezaboravne interpretacije (nastale, dijelom, u periodu agresije 1992.–1994. i objavljene u sklopu projekta Instituta sevdaha »Saz u Bosni«, 2003.).

Osim toga, Institut sevdaha je, među svoje prioritetne ciljeve, stavio »reanimaciju« saza, iz čega je proistekao komplet »Saz u Bosni«, objavljen 2003. godine i »Takum sazlija«, sastavljen u BiH prvi puta nakon 73 godine, a predstavljen u sklopu »Baščaršijskih noći 2003.« u Svrzinoj kući u Sarajevu.

Konačno, nedostižni i neponovljivi dr. Himzo Polovina (umro 1986.), čije ime Vam je, nadamo se, slučajno promaklo navodeći imena eminentnih tumača sevdaha, sedamdesetih godina je svoje antologijske snimke ostvario upravo uz sjajno sazlijsko kucanje Selima Salihovića (»Širi mjesec po Igmanu zrake«, »Od mora eto svatova«, koju ste, usput govoreći, u antologiji skratili za početne stihove, zatim »Dunjaluče, golem ti si«, »Morići«).

Treće, ako je sevdalinka *gotovo propala kultura*, zašto ulazite u neizvjesnost i objavljujete *antologiju sevdalinki*? Čemu afirmacija nečega što je propalo?

Pišete dalje: *Po nastanku, sevdalinka je pjesma urbane bosanske sredine, nastala u otomanskome razdoblju u ekonomski i materijalno stabilnijem trgovačko-zanatlijskom miljeu.Taj milje jest bio islamsko-orijentalni, i ova pjesma pretežno se prepoznaje kao izraz muslimanske sredine i kulture.*

U ovome se, uglavnom, slažemo, ali ne i u sljedećem: *Ozbiljni znalci i uživaoci, međutim, i danas znaju da prave pjesme nema bez akšamluka i bez majstorski ispečene rakije.*

Pitam Vas, šta ćemo sa ženskim sevdalinkama? Treba li i njih primaći rakijskom kazanu?

Znači li to, gospodine Lovrenoviću da je samo pijan musliman mogao napraviti sevdalinku, jer, kao što ranije rekoste: *...I ova pjesma pretežno se prepoznaje kao izraz muslimanske sredine i kulture.*

Ili, znači li to da smo, praveći sevdalinku, mogli koristiti jača opijumska sredstava od rakije, recimo kokain? Kakve li bismo tek tada sevdalinke pravili, u jačoj ekstazi?!

Ovo je sve u kontradikciji: ili ne vjerujete da je osnova sevdaha i sevdalinke muslimanska, ili mislite da su svi, koji su pravili sevdalinku, obavezno morali biti pijanice – to, naravno, isključuje muslimana koji drži do sebe i svojih nazora – što, opet, stavlja pod upit da je sevdalinka *izraz muslimanske sredine i kulture*?!

Nije tačno ni jedno ni drugo... Sevdalinka jest genezom muslimanska, ali je opstankom pjesma svih naroda Bosne i Hercegovine! Ne trebaju sevdalinci maligani da bi bila lijepa.

Ona je lijepa sama od sebe, kao žena kojoj ne treba šminka. Kad nešto valja, uvijek valja, samo treba biti sretnik pa to osjetiti.

Sa poštovanjem...

(Mulići, 30. 12. 2004.)

SJEĆAM IH SE...

RAĐANJE ZAMRLE PJESME

Kasna jesen '93. godine. U Bosni i Hercegovini ključa na svim frontovima. Da neko gleda sa strane, mislio bi da se ne zna ko koga bije. A zna se. Bosnu dvoje bije, a jedno je brani. I u tome jednom ima malo iz onih dvoje. Pravda je na strani onog jednog. Bila bi kosmička greška da izgubi...

Zbog priprema prvog festivala narodne muzike Bosne i Hercegovine »Lukavac '94«, krenuo ja u nevakat iz Visokog u Travnik. »Reno 4« ide k'o zvrk, kao da ne zna da je plaćen 200 maraka i da je umjesto benzina u njemu benzol – tečni otpadak Koksare iz Lukavca. Oko akšama stigosmo na izlaz iz Zenice prema Ovnaku. Primih vojnika na punktu, da mi pokazuje put za Travnik. Nikada nisam ovuda vozio, a ima mnogo seoskih razmeđa. Bojim se, zalutat ću.

Jedan dio, iznad Viteza, ustaše pokrivaju snajperima, ali ja, ne misleći mnogo, s bismilletom, progulih. Hitim, čekaju me u travničkom Konaku.

Travnik u mraku. Bi mi žao što ne vidjeh ulaz u grad. Ranije, kad god sam dolazio u Travnik, prije ulaza stao bih i

uživao: stara gradina, mnogo munara, medresa, Plava voda – to su blagodati za oči željne ljepote. U Bosni nema tako lijepog ulaza u grad.

A večeras, mrtav grad, utonuo u duboko more tišine. Usred ratom pritisnutog Travnika, oaza života, Konak, a u Konaku sijelo. Šahinu Dolovcu javili da ću doći, pa napravio večer sevdaha. U Travniku, sve što zna svirati ili pjevati, a nije na linijama odbrane, na jednom mjestu – u Konaku.

Poselamih kolege i publiku, rekoh zašto sam došao, pa otpočesmo…

Većinom pjevaju pjesme iz Srbije, a malo iznad, sa Vlašića, četnički topovi i tenkovi granatiraju vezirski Travnik. Ja se napatio da dođem, da pronađem i izaberem jednog učesnika prvog bosanskog festivala narodne muzike, a oni ovdje pjevaju i sviraju ono što nije iz Bosne.

»Dajte mi u Travniku otpjevajte pjesme o Travniku«, zamolih.

Ne umiju. Da pomognem, rekoh im neke naslove: »U Travniku, na Daltabaniku«, »Dvi planine viš' Travnika grada«, »Otkad sam se u Travniku udala«, »Kad mašina Travnikom maršira«.

Ne znaju ni jednu do kraja. U Travniku mucaju pjesme o Travniku. Za ovu posljednju, »Kad mašina Travnikom maršira«, nikada nisu ni čuli. Najgora je stvar što je ni ja ne znam. Znam samo tekst, pa mišljah da ću od njih naučiti melodiju.

Za festival odabrah Mirsadu Mehić – spikericu travničke TV, a pjevat će pjesmu Fahrudina Mašića iz Kaknja, »Da sam cvijeće, znam koje bih bila, zlatni ljiljan borcu na grudima«. Optimistična mladalačka pjesma, a Mirsada mlada i lijepa – k'o Bosna.

Osnaži onaj jedan sa početka priče. Međunarodna zajednica shvati da ne može potonuti, pa tom jednom

pridoda jednog od one dvojice. E, tad nastade prava makljaža. Sad vidje Međunarodna zajednica da će potonuti onaj što je ost'o sam pa, brže-bolje, zaustavljaj sve! Neka Bosna bude onakva kakva je bila skoro milenij. To onom jednom sa početka priče paše, jer njemu ne smetaju ona dvojica, ali toj dvojici ne paše (čast izuzecima) – oni bi voljeli da onog jednog nema. Niko se ne smije previše muhati – Međunarodna zajednica hoće avionima. Dayton.

Džabe i Dayton – opet onaj jedan sabire Bosnu – opet ona dvojica pokušavaju da je razvale (opet čast izuzecima). Međunarodna zajednica liječi i Bosna se polahko uspravlja. Bosna ostaje i postaje zemlja ljudi koji je vole. I oni koji je ne vole, zavoljet će Bosnu i Hercegovinu, kad-tad.

Prije nekoliko mjeseci zovnu me Šahin iz Travnika. Na TV BiH jedna stara žena otpjevala »Kada mašina Travnikom maršira«. Bi mi žao što nisam gledao i slušao, naučio bih melodiju. Šahin slušao, a nije zapamtio. Poslije nekoliko dana, Šahin opet zove:

»Evo one žene u tim i tim novinama.«

Kupih novine i bi mi plaho drago kad pročitah da je obilazi i pazi Husein Živalj, zamjenik ministra inostranih poslova Bosne i Hercegovine. Znam se sa Huseinom nekoliko godina i uvijek je radost mojim očima kad ga vidim – plemenita mu čehra.

Sretosmo se slučajno, objasnih mu za šta mi treba i Husein obeća da će me odvesti ženi koja zna pjesmu »Kad mašina Travnikom maršira« – hanumici Džemili Zekić.

Zavrtje mi se... Odnekud znam to ime. Mora da sam nešto o njoj ili od nje pročitao ili čuo. Kad nešto lijepo pročitam ili vidim na ekranu, podvučem u glavi dva-tri puta ime autora. Ovo ime jako mi poznato zvuči. Huseinu ne rekoh ništa.

Vrijeme nema kočnicu, ne može se zaustaviti, otječe k'o voda. Prođe više od godinu dana, a nikako da usaglasimo termin. Kada se sretnemo, slegne Husein ramenima, slegnem i ja i razumijem ga. K'o ministar, stalno u gužvi – u Bosni puno posla, otići ćemo, ako Bog da, dobar je nijet.

10. decembra '99. godine, poslije džume na Ciglanama, Husein mi reče:

»Sutra u 12 h u MIP-u.«

Naoružan magnetofonom, porano dođoh pred MIP. Šetaju Hanka i Meho Puzić. Meho me uštinu ispod miške, išaretom pokazujući:

»Omo, vidi onu preko Titove!«

Bi mi drago vidjeti onu tamo, a još više kad skontah: kako ga oči bole, dobro vidi. Sreća da Mehina Hanka ništa ne vidi!

U MIP-u Husein opet u gužvi. Sinoć javili da je umro predsjednik Hrvatske dr. Franjo Tuđman i na Husu pala većina organizacije odlaska delegacije na sahranu u Zagreb. Hrvati odmah otišli, Srbi porijetko ili nikako ne dolaze u MIP, haman Husein sam. Zvone telefoni, zvrče mobiteli, vozač Avdo prespaja, Husein pokušava uvezati; vidim ja – ni danas nije od vakta.

Predložih da odemo drugi put, ili da ja odem s Avdom.

»Sačekaj, zajedno ćemo, a bolje ti je da ne ideš«, u mimohodu će Husein.

Zbuni me Husino »bolje ti je da ne ideš«.

Krenusmo... Obalom prema Baščaršiji, pokraj Mehagine pekare, pa na Mihrivode. U prodavnici na ćošku (većina prodavnica su po ćoškovima sokaka), kupismo hedije za hanumicu. Narod prepozna Huseina, on podupre da prepoznaju i mene i tu uhasulismo lijepu ramazansku atmosferu.

Puče eglen o Bosni, sevdahu, koncertu »Tri hafiza« u Zetri, ma lijepo k'o lijepo, ali valja nam ići. Husein hiti na posao, a ja trebam u red za somune, pa u Visoko na iftar.

Uske, brate, uličice na obodima Sarajeva. Narod izašao sa kućama na same ceste. Meni je ovdje nekako stegnuto. Kod mene dolje u Mulićima pukla ravnica oko Bosne, ne možeš okom nikako dokučuti kraj te ljepote, pravi rahatluk za dušu.

Jedna uličica, druga, treća, onaj pogrešno parkirao, ovom se vrati na rikverc, stigosmo jedva. Ticina ulica – auto ne može dalje. Hedije u ruke, pa uzbrdo pješke.

Ticina broj 10. Starinska kapija, sa desne strane tarabe razvaljene, sa lijeve strane nema ih nikako, neko pravi veliku kuću pa vjerovatno poklopio među, prolaz između jedno dva i po metra, zapušten, dugo negažen. Ovuda noga porijetko prođe.

Prvo se oku prepriječi mala kućica, k'o mutvak, jedno četiri puta pet, lijepa, nova, nejma oluka na krovu pa zakišnjava.

Husein i ja kucamo, lupamo, zovemo – niko se ne odaziva.

U neko doba, neko iza te kućice odazva se dosta zvonkim glasom:

»Ko je?«

Oči se susretoše sa još manjom, a prastarom kućicom. Malta odavno opala, zidovi samo što nisu isukali, u oknima od prozorćića više zašuškanih jastuka nego stakla, veranda k'o herav zub, a na verandi ona: hanumica Džemila Zekić.

Pronađoh ja ono što sam u glavi podvukao. Džemila je pjesnikinja!

Kaloše, priglavci, stara trenirka sa isukanim koljenima, bašlijom pripeta vindjakica, poduga neraščešljana kosa, staro a lijepo neizborano lice i umorne oči. Slabo vidi.

»Husein, Džemila.«

»Bujrum, Huseine! Ko je to još s tobom?«

»Omer sa televizije, svirač, hoće da te upita za jednu pjesmu.«

»Nemam ja televizor, imam mali tranzistor, slušam samo vijesti, da se ne potroši.«

Veranda zatrpana svim i svačim, ostavljen prolaz za jednog insana, otprilike kao ulaz u bunker. Ne živi, valjda, unutra? Ima ispod bolje.

Nespremna je da nas primi, nismo najavili. »Ali, eto«, reče, »ramazan je, pa uđite.« Mislim, povest će nas u donju, ljepšu kućicu, kad nije. Živahno se okrenu i zamače sa verande.

Propuštajući naprijed, upitah Huseina:

»Koliko hanumuca ima godina?«

»Osamdeset i tri«, iznenadi me Husein.

Dobro sam pogodio, unutra jeste pravi bunker. Ganjak pun svačega, prolaz opet za jednog insana, obuća se nema rašta skidati – poda nema – zemlja, a sobica k'o magazin. Ležaj se nazire kroz sumrak i nešto prekriveno slično manjoj fotelji, u sredini jedan panj se jedva izborio za svoje mjesto, a na panju mala grijalica i rešo. Sa zida jedna utičnica hrani tri kabla, sada je uključena grijalica. U ćošku lavor – krov prokišnjava.

Sjede hanumica na svoj ležaj, nudi Huseina i mene da sjednemo, nas dvojica – jedno mjesto. Neću ja zbog Huseina, neće Husein zbog mene. Hele neise, ostasmo stajati obojica. A mačke lazaju na sve strane.

Iz neugodnosti poče priča. Hanumica prije šezdeset i nešto godina završila gimnaziju i počela raditi na Radio Sarajevu kao novinar. Stigao dekret da svi novinari moraju u Partiju. Hanumica nije htjela, i od tada ovako. Ibadeti i piše. Babo joj, rahmetli, bio derviš.

»Možda vama ovdje izgleda ružno, meni je lijepo. Ja sam više decenija dervišana. Moj doktor srca je Uzvišeni

Allah, dž. š., a doktor duše Kur'an časni. Ja imam svoj svijet mistike, svijet poezije i mnogo, mnogo duhovnih prijatelja. Kad ja preselim, ovdje će biti tekija.«

Moje padanje u depresiju zbog uvjeta u kojima živi zaustavi njena sigurnost, njen razboriti a melodičan monolog. Ima dobar sluh.

Mačke u ovoj sobici svijet su za sebe. Jedna malehna poče lizati mikrofon. Sva sreća, i ja volim mačke: naslijedio od rahmetli abe. Nježno štiteći mikrofon, upitah:

»Hanumice, koliko imaš mačaka?«

»Onoliko koliko je imao Ebu-Hurejre.«

»A koliko je imao Ebu-Hurejre, ja ne znam?«

»Ebu-Hurejre je skupljao mačke po ulicama Meke, pazio ih, i zato je nazvan otac mačaka. Ja sam sljedbenica Ebu-Hurejre, ja sam Hurejra. I što sam više upoznavala ljude, sve više sam voljela životinje. Kada čovjeku kažeš da je životinja, nisi uvrijedio čovjeka, nego životinju. Čovjek može biti ispod nivoa životinje. Bolje pametan pas, nego glup čovjek.«

Nakon ovog rafala koji je zvučao više kao konstatacija stanja a manje kao trenutak uzbuđenja, prebacismo se na kolosijek pjesme.

»Koja ti treba?«

»'Kad mašina Travnikom maršira', to je asocijacija na prolazak prvog voza – ćire kroz Travnik. Iz lokomotive ispala žiška, zapalila sve dućane redom i džamije do Sulejmanije. Tekst k'o i znam, a melodiju tražim nekoliko godina.«

Krenu hanumica čistim, zvonkim glasom, isprve, apsolutno sigurno, kao da je baš ta pjesma nestrpljivo čekala da izađe iz njene duše. Dobro – ne može biti bolje. Vratit ćemo pjesmu njenom sahibiji – bosanskom narodu. Otpjeva

još nekoliko ilahija i sevdalinki. Zadihala se. Srce i duša hoće, a godine ne daju. Nije šala: osamdeset i tri! U ovim godinama Amerikanke, koje žive u svili i kadifi, vodaju po četverica i ne znaju jesu li pošle ili došle. A Hanumica sigurno intonativno pjeva i priča vrlo kvalitetnim rječnikom.

»Eh, da mi je malo zeljanice, za iftar.«

Mobitel je prava stvar. Brže-bolje nazvah Hasibu Agić, kolegicu, najbliže stanuje odavde.

»Hasiba, napravi malu tepsiju zeljanice za iftar jednoj hanumi, od nje sam naučio pjesmu 'Kad mašina Travnikom maršira', i ti ćeš je otpjevati.«

Da bih pojačao molbu, rekoh Hasibi da se nalazim kod, vjerovatno, najstarije bošnjačke i bosanske pjesnikinje. Počeh izokola objašnjavati u kakvom halu živi, a ne mogu direktno, da ne povrijedim, hanumica sluša. Poslije moga tuc-muc, Hasiba shvati.

»Bit će pečena, Omere, oko pola četiri.«

»Dobro, Hasiba, hvala, Allah te, dž. š., nagradio, neko će doći po pitu.«

»Koju još voliš sevdalinku?« , upita Hanumica.

»Ja volim sve sevdalinke, a najviše volim one koje ne znam.«

Obično ljudi kad vole, vole nešto opipljivo, konkretno, a ja volim naslijepo, imaginarno, u zraku nešto.

»Moja hanumice, ja sam ti k'o Krleža. Pitali Krležu šta traži, a on odgovorio: 'Ne znam, kad nađem, znat ću.' Tako i ja, tražim, pa ako nađem, znam da sam nešto tražio, a kada ne nađem, uvjerim sebe da nisam ni tražio, jer kad ne znaš šta tražiš, onda, ustvari, tražiš ništa.«

Zakači mačka na neravnu površinu postavljen mikrofon. Jedva ga sustigoh u zraku pa nastavismo:

»Znaš li, hanumice, 'Turundža je u Džennetu rasla, na Džehennem grane naslonila', ili 'Kolika je sarajevska pruga,

BEHKI I IGBALU ZA RAHMET DUŠI

(Konačno ih je neko shvatio...)

Bila jedna Behka. Bio jedan Igbal. Bila jedna tradicionalna sazlijska muzika u najizvornijem smislu. Danas nejma Behke i Igbala i nejma te muzike. Njih dvoje davali svoj miruh tome, a danas nejma njih i nejma tog miruha Bosne.

Prije šezdesetak godina, tada djevojčurak, Behka počela pjevati po »šerbetima« bosanskomuslimansku pjesmu sevdalinku. I tada je ta pjesma bila stara. Pjevala decenijama. I sve istu vrstu pjesme. Valjda, možda i nesvjesno, čuvala Bosnu od tuđih miruha.

Vremenom, upoznala Ljucu Igbala i nastavili zajedno, a vrijeme radilo protiv njih. Prestajala potreba za tom vrstom muzike – bosanskomuslimanske. Njih dvoje se hrvali i nekako izduravali. Svakako se prometali. Kao dvije žalosne vrbe koje svaki povjetarac može nageti do zemlje, a one se nekako opet usprave.

Godine prolazile... Njih dvoje postali muzej. Živi muzej na dunjaluku. Poželite da vam muzej dođe u kuću i pozovete Behku i Ljucu. Dođu njih dvoje sa vašom nacionalnom muzikom, a vi ne znate da je vaša nacionalna pjesma u muzeju. Allahsalamet – vama.

Godine prolazile... Starost pritiskala. Malo ko volio da sluša svoju nacionalnu pjesmu. Volio tuđu. A njih dvoje durali i gonili svoje. Kao dvije žalosne vrbe, posađene uz rijeku Bosnu. Moraju nekada pasti, ali opet u Bosnu.

Pozivali ih pođahkad. Onako, kad su svi drugi zauzeti, a oni uvijek isto pjevali – bosanskomuslimansku pjesmu – sevdalinku. Čitav život...

Noću, Lejletul-kadra 93., preko Kozigrada uđoh iz Visokog u Sarajevo. Kroz mikroskopski ulaz – tunel, koji uz pomoć Allaha, đž. š., i naših boraca spasi šeher Sarajevo i Bosnu.

Taj dan malo pucalo pa obiđoh i proučih Fatihu na Kovačima i na Koševu. Ratom pritisnuto Sarajevo, kao tužan, ćelav čovjek. Nigdje drveta. Tada, prvi puta nakon tridesetak godina življenja u Sarajevu, zapazih:

Allahu Dragi, ja šta je brda oko Sarajeva! I sva bi brda u čaršiju. A naša Armija ne da. Šeher nema hrane, vode, struje, ogrjeva. Što god oko pogleda, sve nesreća. Duboko ispod dna života. Sva tuga dunjaluka na jednom mjestu.

Odoh da ozijaretim Behku i Ljucu. Sve isto, a njih dvoje sretni. Sa velikim samopoštovanjem rekoše mi:

»Mi smo počasni članovi 101. sarajevske brigade. Šalju nam ručak.«

I suze u starim očima.

KONAČNO IH JE NEKO SHVATIO.

Hvala ti, komandante 101. sarajevske. Golem si sevap zaradio!

P. S.

Javi mi ahbab Bajro Perva da je danas dženaza Igbalu Ljuci. Na putovanju za Gračanicu, u autu, proučih Fatihu dragim saborcima – Behki i Ljuci. Neka ih Dragi Allah obasjava Svojim rahmetom!

ZA RAHMET DUŠI KASIMA ef. MAŠIĆA

(iz Bosanskog mevluda Omera Pobrića)

Na više strana, posebno kod naše uleme[393], počeh raspitivati ko u Bosni uči ezan[394] po bosanski.

Mislim, taj mora da zna i kajdu[395] Bosanskog mevluda. Većina me uputi prema Kasim-ef. Mašiću, iz džamije Sulejmanije u Travniku. Iz drugog pokušaja, moj prijatelj Šahin Dolovac upriliči mi prijem kod efendije[396]. Poranih jednog četvrtka, naoružan tonskim rekvizitima kod Šahina, a nas dvojica kod travničkog muftije[397].

Muftijstvo ograđeno ofarbanom ogradom, avlijska[398] trava lijepo podšišana, zvekir na vratima,

[393] ULEMA – (ar.) kao sing. i kao pl. – muslimanski vjerski učenjak-ci; muslimansko učeno sveštenstvo

[394] EZAN – (ar.) poziv na molitvu, koji upućuje mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare

[395] KAJDA – (ar.) melodija

[396] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[397] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[398] AVLIJA – (grč.) kućno dvorište ograđeno zidom

[399] PEŠKUN – (pers.) 1. okrugli mali stolić na kome se sjedi. Obično je izrađen od orahova drveta sa lijepim rezbarijama; 2. mali stolić koji se stavlja pod sofru

peškuni[399], sećija[400] sa škrabijama[401], dolafi[402], sehare[403], telefax i kompjuteri – zajedno. Red i mir izbijaju iz svakog milimetra prostora. Muftija travnički Nusret-ef. Avdibegović feš i nasmijan. Skladna cjelina čovjeka i prostora. Uz kahvu sa rahatlokumom, otpoče eglen[404] o svemu pomalo, pa i o mevludu. Rekoh da će me iza podne-namaza[405], oko dva sahata, primiti Kasim-ef. Mašić.

"Stari efendija[406] ima jako specifičan način podučavanja djece Kur'anu[407] časnom, a nešto nam godinama ne dozvoljava da to snimamo, valjalo bi ako to uspiješ snimiti", upozori me muftija[408].

Krenusmo šetnjom prema džamiji Sulejmaniji, a Travnik k'o Travnik, vezirski. Mehlem[409] za oči i dušu. Pitam Šahina gdje su nekada bile tračnice uskotračne pruge iz pjesme "Kada mašina Travnikom maršira i zapali sve dućane[410] redom i džamije do Sulejmanije". To je asocijacija na vrijeme kada je prvi voz došao u Travnik, ispala žiška iz lokomotive i sve zapalila, a narod to opjevao u pjesmi, samo nešto ne štima, ako je žiška zapalila sve dućane redom, kako nije i dućane ispod Sulejmanije, jer

[400] SEĆIJA – (tur.) uzdignuto sjedište, napravljeno od drvenih dasaka

[401] ŠKRABIJA – niska vitrinica

[402] DOLAF – (pers.) 1. nepomični ormar sa policama, pričvršćen uza zid ili uzidan u zidu; 2. postrojenje za navodnjavanje, kolo na rijeci

[403] SEHARA – (ar.) drveni sanduk u kojem se drže dragocjenosti

[404] EGLEN – (tur.) razgovor, sobet, zabava u prijateljskom razgovoru

[405] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan, u određeno doba, a vrši se klanjanjem i izgovaranjem rečenica iz Kur'ana i molitava na arapskom jeziku;

[406] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[407] KUR'AN – (ar.) muslimanska sveta knjiga koja sadrži Božiju objavu, objavljenu preko Muhammeda, s.a.v.s.

[408] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

[409] MEHLEM – (gr.) lijek, mast koja se privija kao lijek za rane, uboje, kraste

[410] DUĆAN – (ar.) trgovačka radnja

se džamija Sulejmanija cijelom površinom nalazi iznad trgovačkih dućana. Može u pjesmi i tako.

Klanjasmo podne-namaz i ostadoh da ef. Mašić održi čas djeci, pa da me primi.

Pri vrhu džamije, u visini prvog safa[411], sa lijeve strane, od mihraba[412], starac sa ahmedijom[413] i džubom[414] uči petero djece. Glasnoća remeti džamijski mir. Mora da je malo nagluh. Sjedim malo podalje, u prikrajku, i nastojim razabrati šta je tu specifično. Stari efendija cijelo vrijeme insistira na karakterističnom položaju usta kod izgovaranja pojedinih harfova[415]. Kao kad ptica iz kljuna hrani svoje mlade, starac prelijeva svoje znanje u dječija usta.

Završiše čas, odoše djeca, priđe izrazito poguren efendija.

"Selam alejkum[416], bujrum[417], brate"– zadihan, vidi se da to radi iz srca, a godine pritisle, oko osamdeset.

"Alejkumu s-selam[418], efendija, odmori se i okrijepi, donio sam ti malo hedije[419]."

"Ne mogu, brate, ja od 1974. godine postim post Davuda, s.a.v.s., svaki drugi dan, danas postim."

Da bih prikrio neugodnost, star čovjek posti, a ja mnogo mlađi ne postim, počeh namještati alat za snimanje.

I saznadoh:

Kasim-ef. Mašić završio je Gazi Husrev-begovu medresu 1939. godine, zatim višu islamsko-šerijatsko-teološku školu u Sarajevu 1943. godine. Iste godine,

[411] SAF – (ar.) red, špalir

[412] MIHRAB – (ar.) ovalno udubljenje u zidu džamije od strane Kible, gdje džamijski imam klanja rukovodeći grupnim klanjanjem

[413] AHMEDIJA – (ar.) čalma, saruk; tanko platno omotano oko fesa

[414] DŽUBA – (ar.) odora muslimanskih sveštenika, obično od crne čohe

[415] HARFOVI – (ar.) slova

[416] SELAM ALEJKUM – (ar.) 1. pozdravljam te, upućujem ti selam; 2. islamski pozdrav, kojim muslimani medusobno pozdravljaju jedni druge, a u prijevodu znači: "Neka je na vas Božiji mir i Božiji blagoslov."

prihvaća dužnost tabor[420]-imama[421] u Handžar diviziji, a poslije Drugog svjetskog rata zbog toga biva osuđen na 13 godina robije. I odrobija 13 godina i 20 minuta. Jedne godine ušao u zatvor u 10 sati, a poslije trinaest godina izašao iz zatvora u 10 sati i 20 minuta.

U zatvorskoj spavaonici u Zenici, gdje je spavalo oko 200 duša, starješina mu zabrani da klanja, kao, remeti mir ostalim osuđenicima.

"Starješino, više će buke praviti onaj koji čita novine, nego ja kad klanjam. Ako ne može drukčije, dajte me trinaest godina u samicu, samo mi nemojte zabranjivati ono čto mi je dužnost."

Tom rečenicom zadihani efendija[422] poče me izbacivati iz ravnoteže. Zar je moguće da ima takvih? Pomislih, evo Ilhamije. Zbunjeno, rekoh zašto sam došao:

"Volio bih snimiti bosanski ezan[423] i bosansku kajdu[424] mevluda[425], većina su mi rekli da ti to, efendija, najautohtonije umiješ."

"Ih, brate, moj proučeni ezan, tako su mi pričali, čuo se i u Americi. A ja sebe nikad nisam čuo ovdje sa radija ili televizije. I danas moje mlađe kolege u Sulejmaniji nerado me puštaju da ja ezanim, slabo mi srce, zadišem se, pravim velike pauze da se odmorim, a ja plaho

[417] BUJRUM – (tur.) izvoli, izvolite

[418] ALEJKUMU-S-SELAM – (ar.) otpozdrav, odgovor na selam

[419] HEDIJA – (ar.) dar, poklon

[420] TABOR – (tur.) 1. bataljon vojske; 2. stroj, grupa

[421] IMAM – (ar.) muslimanski sveštenik, kome je glavna dužnost da predvodi skupno klanjanje namaza u džamiji

[422] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana

[423] EZAN – (ar.) poziv na molitvu koji upućuje mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare

[424] KAJDA – (ar.) melodija

[425] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebiul-evela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođendana Muhammeda, s.a.v.s.

volim proučiti ezan. Veliki je sevap[426] pozivati ljude na namaz[427]."

Poče se stari efendija pripremati da ezani, a ja pripremati instrumente da snimam i fotoaparat da uslikam, kad ne može, stara mu džuba[428].

"Eno, efendija, na čiviluku[429] visi nekoliko lijepih džuba, obuci koleginu, samo da uslikam."

"Ne valja, brate, ne mogu se kititi tuđim, haram[430] je."

Opet se zaljulja moja unutrašnja ravnoteža. Snimih sa nekoliko odmaranja bosanski ezan i uslikah starog efendiju u staroj džubi.

Sjedosmo... Poče priča o mevludu.

Efendija reče da u Travniku nejmaju adet[431] priređivati mevlud. Ne zna zašto je to tako. I kada ga negdje, na stranu, pozovu na mevlud, malo ima teksta mevluda. Jendisale[432] ilahije[433] i kaside[434].

"Tako je to, moj dragi efendija, većina naroda nije znala šta su ilahije i kaside. A kada smo 27. 3. 1990. godine u Zetri prvi puta nakon 45 godina napravili 'Veče ilahija, kasida i sevdalinki' i dva puta u dvije noći napunili dvoranu, 28.000 duša je to slušalo i gledalo, prepoznao je narod svoje korijene, i puklo Bosnom kao bič. Na sve strane

[426] SEVAP – (ar.) dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[427] NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba

[428] DŽUBA – (ar.) odora muslimanskih sveštenika, obično od crne čohe

[429] ČIVILUK – (tur.) vješalica

[430] HARAM – (ar.) sve ono što je po muslimanskoj vjeri nedozvoljeno, zabranjeno

[431] ADET – (ar.) običaj, navika, tradicija

[432] JENDISATI – nadvladati, nadjačati

[433] ILAHIJA – (ar.) pobožna pjesma

[434] KASIDA – (ar.) poduža pjesma na arapskom, turskom ili perzijskom jeziku, rimovana na jednu rimu

niklo mnoštvo horova. Poravnat će vrijeme, naći će Bosna svoju mjeru u svemu, pa i u odnosu teksta mevluda, ilahija i kasida, ako Bog da."

Krenu stari efendija: "Kad je majka Muhammeda rodila, kazala je da je čudo vidjela." Kajda[435] bosanska, poravna, tonovi logično slijede jedan drugog, melodijsko kretanje tipično bosansko, jako malo ukrasa, ali što ih ima, svi unutra, u Bosni. Uči starac nadahnuto, duša i srce hoće, a protekle godine, pritisnute radnim tegobama, ne daju.

A mašina snima. Kod nje se ne broje godine. Ona ili radi ili ne radi. A danas, dobro radi. Već dva sahata bilježi na traku život Kasima-ef. Mašića iz Travnika.

"Efendija, ima li još neko u Bosni da zna ovako?"

"Ima, u Tuzli, bolji od mene, moj ahbab[436], hfz. Abdulah- -ef. Budimlija, prognanik iz Bijeljine. Samo pohiti. Star je."

Upitah, efendija mi objasni, a ja snimih njegov način podučavanja djece. Lahko se umara...

"Odmori se malo, Kasim-ef., pa ćemo kasnije nastaviti."

U desnom, zadnjem ćošku džamije, nađosmo mjesto, zašuškah zadihanog starca i on sklopi oči. Poče ravnomjernije disati... Odoh razgledati džamiju. Starost na sve strane. Stara džamija, stari Kur'ani, stara peštahta[437], stari drveni stubovi što podupiru musanderu[438], stari ćilimi, samo malo novije ozvučenje. A iz najnovijeg ozvučenja, montiranog na krovu autobusa, sa ulice

[435] KAJDA – (ar.) melodija

[436] AHBAB – (ar.) prijatelj

[437] PEŠTAHTA – (pers.) vrsta starinske školske klupe; klupa koja se upotrebljava u starim mektebima; na njoj su se držale knjige i pisanke, a sjedilo se na podu

[438] MUSANDERA – (tur.) 1. od drveta skovani i rezbarijama ukrašeni pregraci duž cijelog jednog zida sobe u starinskim kućama; 2. jedna vrsta balkona u džamiji, na zidu iznad ulaznih vrata

pored Sulejmanije, neko kreštavim glasom najavljuje rok-koncert u Travniku. Ja u džamiji sjedim pored starog zaspalog hodže[439] i razmišljam: dragi Bože, jesam li našao melodiju Bosanskog mevluda[440]? Možda će i tim mladim ljudima, rokerima, trebati ta melodija, kada dođu u moje godine, ili možda nikad, samo Allah, dž. š., zna.

Tiho upitah ženu što mete džamiju:

"Kako se promeće Kasim-ef.?"

"Nikako" – reče, uz izrazito deprimirajuću gestikulaciju.

Odmori se starac i nastavismo pričati o raznim temama, pretežno islamskim. Moja duša upija, magnetofon snima.

U jednom momentu, pazeći strogo da ga ne povrijedim, izvadih iz džepa podosta novaca i pružih ruku prema starom efendiji[441]:

"Molim te, Kasim-ef., prouči mojim i ženinim mrtvima pred dušu."

"Nemoj meni, brate, ako imaš koga od familije da zna postižeš dva sevapa[442]: veći je kabul[443] kod Boga, a time pomažeš svojoj familiji."

Proleti mi kroz glavu gestikulacija žene što čisti džamiju, ostade ruka u zraku, sve zajedno me izbi iz ravnoteže i ja zaplakah. Skupljalo se u meni od momenta kad sam ga ugledao.

Ne znam kako smo se rastali. Znam da nisam zavezao

[439] HODŽA – (pers.) vjeroučitelj, profesor u medresi; kao titula dodaje se uvijek iza imena (Nasrudin-hodža)

[440] MEVLUD – (ar.) 1. rođendan Muhammeda, s.a.v.s., 12. rebi-ul-evvela po muslimanskom kalendaru; 2. hvalospjev u čast rođenja Muhammeda, s.a.v.s.

[441] EFENDIJA – (grč.) 1. gospodin, gospodar; 2. titula vjerski obrazovanog muslimana

[442] SEVAP – (ar.) dobro djelo koje zaslužuje Božiju nagradu; nagrada za dobro djelo

[443] KABUL – (ar.) primljen, uslišan

pertle na cipelama, i znam da mi je svijet kroz plač izgledao mnogo ljepši po izlasku iz džamije. Kao da me je nur[444] obasjao.

Uveče rekoh muftiji[445] travničkom, Nusretu-ef. Avdibegoviću:

"Snimio sam što si tražio, uspio sam otvoriti Kasim-ef., umijem ja sa starijim."

A muftija će:

"Nisi ga otvorio, prepoznao ti dušu."

Ja opet zbunjen, valja razmišljati kako se može prepoznati duša čovjekova.

[444] NUR – (ar.) 1. svjetlo, svjetlost, svježina

[445] MUFTIJA – (ar.) najstariji po rangu muslimanski sveštenik u jednom okrugu

MUHAMEDU MEŠANOVIĆU HAMIĆU

Jednoća saza i glasa

'Što je život, bajka samo" – tumačio je prije više od četvrtine vijeka Muhamed Mešanović Hamić – malehan čovjek, a ogromna bosanska duša. Tako je kucao i pjevao Hamić. Instinktivno ili namjerno, danas možemo samo pretpostavljati, baš po tabijatu – po bosanski.

Žao mi je što tada, nošen mladošću, tu vrstu miruha nisam, baš previše, osjećao.

Danas, nakon neizbježnog sazrijevanja i nakon svega predeveranog u Bosni i Hercegovini, osjećam ogromnu zahvalnost Hamiću što je i tada osjećao Bosnu, i to svoje osjećanje ostavio budućim generacijama na trakama.

Hamić je kucao bosanski, a pjevao vratničko-sarajski. Nazalnu a lijepu specifičnost, ukrasnu napuknutost glasa, savršenost intonacije i takvu jednoću saza i glasa mislim da Bosna do ovoga vakta nije imala.

Tu č nije č, i ć nije ć, nego nešto između, tu š nije š, i s nije s, nego opet nešto između, ali ako zažmirite, vidjet ćete pojedinačno: staru i sadašnju, a zajedno dragu Bosnu, jer Hamićevo tumačenje saza i sevdalinke jest svevremensko i jest u nama, samo treba malo razgrnuti pepeo.

Muhamed Mešanović Hamić je preselio na ahiret 10. januara 1978. godine. Danas je dvije hiljade druga, a Hamić, nažalost, nema nišan-taša.

Moj prijatelj Vehid Gunić i ja, nošeni ljudskošću, sakupismo stare snimke, sa željom da Hamić svojim radom, kucanjem uz saz i pjevanjem uzduriše sebi nišane, i da pokažemo kakve je sazlije Bosna imala. Nažalost – imala, jer danas ih, uz mali broj časnih izuzetaka, sve manje ima.

Možda će i mrtav Hamić pomoći opstanku saza u Bosni.

Lakše je bilo kupiti i postaviti nišan-taše, ali mislimo da je ovako ljudski toplije, i za opstanak saza korisnije.

Dragi Hamiću: neka ti je lahka zemlja bosanska i molim Allaha, dželle šannuhu, da te obasjava dženetskim ljepotama!

(Noću, sa 7. na 8. 11. 2001. godine)

ODE OSOBENO NEPONOVLJIV TUMAČ SEVDALINKE

(Zekerijahu Đeziću za rahmet duši...)

U gluho doba odslušah "Bosanski mevlud", proučih Fatihu pa uzeh da napišem... Ne Đeze radi, nego sebe radi. Đeza je presavio svoj tefter i preselio na ahiret. Noćas leži zadnju noć u Bakijama i čeka svoja četiri tegbira sutra na Alifakovcu. Više ne može svjedočit ništa i ni o čemu. Možemo svjedočiti mi koji smo se družili i ahbabili sa Đezom – bespomoćno dobrim čovjekom i nesporno osobeno-neponovljivim tumačem sevdalinke. Mogu tumačiti i svjedočiti ja – nek ostane zapisano u ovo gluho doba noći, uoči Đezinog odlaska. Ne znam da li mi putujemo kroz vrijeme, ili vrijeme putuje pored nas, bezbeli mi putujemo, jer odlazimo jedan po jedan, a vrijeme stoji. Vrijeme uvijek ima vremena. Za Đezu je vrijeme stalo...

Uzvišeni mu podario... prekrasan baršunasti bas-bariton, izrazito muževnu pojavu, estetiku rezultiranu, između ostalog, i višedecenijskim spikerskim pozivom i nepojavni oblik Đeze: ruh-dušu iz koje je isijavala dobrina sevdalije. Dobrina koja nikome nije bila prepreka a sama sebi, kao usud, uvijek dovoljna.

Sve to, davalo mu ležernost u kreiranju sevdaha, što i jest cilj, kad je lijepo meni, neka je lijepo i oko mene, to je širenje sevdalijske dobrine – to je sevdah bez srkleta i ezijeta.

Đezu je htio mikrofon. Kad neko sjajno donosi pjesmu, mi, muzičari, kažemo: "Hoće ga mikrofon."

Od samog početka kao da je mikrofon čekao Đezu. Prvi je Tuzlak čiji ja glas snimljen na gramofonskoj ploči, a pjesma TUZLANKA SE SARAJKAMA HVALI prva je novokomponovana tuzlanska sevdalinka snimljena na gramofonskoj ploči. To je bilo 1964. godine. Ja sve mislio da je Đeza prvo snimio BOSNO MOJA, LIJEPIH PLANINA, dok ne pročitah "TUZLANSKO SIJELO U PODNE" Nijaza Alispahića i naučih ovaj prvi podatak. Nijaz sigurno zna bolje, Tuzlak je.

I krenulo Đezu... Nakon nepune dvije godine, iz Tuzle prelazi u tadašnji Radio Sarajevo. Da bude spiker i pjeva sevdalinke – da razgaljuje dušu narodu, radeći maksimalno prepoznatljivo i jedno i drugo.

Ja od 1968. godine počeo svirati u orkestru maga Ismeta Alajbegovića Šerbe. Ponekad, za potrebe disko-kuća snimali i sa Đezom. Šerbo sjajnim aranžmanima pokušavao maestralnu Đezinu interpretaciju približiti srcu naroda. Tenori su, uvijek, lakše nalazili put do ljubavi publike od baritona. A Đeza bio bariton – maksimalno estetski i dikcijski donosilac pjesme i još izuzetno lijep muškarac! Ženski dio publike bio je opčinjen i zadovoljan, a muški ljubomoran. Takvi smo... lakše podržimo inferiorne, u bilo čemu, nego superiorne.

A Đeza pjevao... otkidao. Nikad ne mogu zaboraviti "PUKNUTE STRUNE", komponovao Selver Pašić, aranžirao Ismet Alajbegović Šerbo, odsvirali mi, a istumačio Zekerijah Đezić. Ma lijepo k'o lijepo! Sretni su oni koji mogu osjetiti dubinu te ljepote.

Ja, sa sada već mojim orkestrom, posredstvom Natalije Bojić, radio, to jest svirao u emisijama Radio Sarajeva, kao spoljni ili vanjski saradnik. Uvijek mi je taj termin bio nejasan, pa svirao sam unutra, kako mogu biti "spoljni". U ekipama "Cik- -caka", "Selo veselo" i "Subotom uveče" vrlo često bio i Đeza. Estradni univerzalac – ne zna se je l' bolje pjevao ili vodio programe.

A godine prolazile... skoro neprimijetno. Kad je nešto lijepo, ne broji se brojem godina. Baš nas išlo...

Dobrina kao da je nagovještavala da nas neće ići. Ne kaže narod džaba: "Kad ti je najljepše, stavi kamen u cipelu." Stigosmo u 1990. Kovitlac. Ašićare na valja za Bosnu i Hercegovinu.

Nas čertdesetorica osnovasmo SDA.

Nas dvoje-troje dobismo zadatak da osmislimo Osnivačku skupštinu 25. 05. 1990. godine u Holidey Inu. Sve ima, ali nejma voditelja i glumaca. Upitao ja dvojicu-trojicu i glat me odbili. Jedan poznati me na Titovoj urezili: ma kako sam ga smio upitat! Dan uoči, u 15 sati po podne, sjetih se Đeze. Nazovem telefonom:

"Đeza, imamo Osnivačku skupštinu SDA, treba nam voditelj i ako ne nađemo profesionanog glumca, neko ko će nam odrecitovati Makovu 'Modru rijeku'; tvoje prisustvo ne znači i tvoje pristupništvo Stranci; ovo smatraj tvojim profesionalnim poslom i bit ćeš honorisan."

A Đeza će k'o iz topa, kao da mu je na jeziku stajalo i jedva čekalo da izađe:

"Čekao sam da me zovnete; moje prisustvo znači pristupništvo Stranci: mene, moje žene Gordane i moga sina Alena; honorar i ne treba. Kada i gdje trebam biti?"

Zamalo mi ne ispade slušalica iz ruke.

I krenu naša patriotska saradnja... Predosjećajući zlo, a hrabreći, napravio ja "NE DAJ SE, BOSNO". Pedeset i dvojicu kolega i kolegica molio da otpjevaju i neće, ili ne smiju...

Kada sam nazvao Đezu, samo je rekao: "Daj mi, Omere, prve stihove." Ja rekoh: "Zemljo Bosno šta ti uradiše, hoće da te nema nikad više", a Đeza će: "Unutra sam, gdje trebam doći?"

Od pedeset dvojice slatko su pristali Đeza, Hasiba Agić, Ćazim Čolaković i Enes Begović. To je toliko slatko zvučalo, sa Đezinom solo-dionicom, da i sada mislim da je to jedina prava glasovna kombinacija za takvu pjesmu.

To je prva pjesma koja je pozivala na otpor. Promovisana je na tadašnjem "Jutelu", u Zetri, i to pamtim i po tome da neke kolege nisu smjeli ili htjeli izaći na pozornicu da odzijevaju na plej-bek.

I zakuha u Bosni... Htjedoše nas satrat. Ali, ne da se Bosna! Ovdje su carstva propadala, a Bosna opstajala!

Ja u ateljeu, u Visokom, nastavio raditi moj posao: patriotsko-muzički. Kroz tunel, ispod aerodroma 1993. godine uđoh u gladno i smrznuto Sarajevo. Nigdje ništa: ni hrane, ni vode, ni struje, ni ogrjeva – ništa. A četnici ubiše granatama.

Ja hrupio u Sarajevo, da pravim prvi festival narodne muzike Bosne i Hercegovine. Kome god to kažem, blijedo me gleda. Treba mi dio ekipe, da je povedem u Lukavac. Salih Lemeš Cigla odveo me u Lukavac, ljudi me obrlatili, Armija Republike BiH dala mi papire i ja bahn'o u opkoljeno Sarajevo, da skupljam ekipu za prvi festival.

Niko ne vjeruje. Ja vjerujem: treba vjerovati u pravdu i sloboda će stići; samo se treba boriti na svim poljima.

Pronađoh Đezu; mršav k'o grana, umjetne vilice mu, pri govoru, ispadaju. Nemaju na čemu stajati. Nakon moga

unutrašnjeg šoka, ispričah mu, hiljadu puta ponovljenu priču, da treba napraviti prvi festival narodne muzike. Đeza od srca prihvati.

Dogovorismo sarajevsku ekipu, Đeza će koordinirat, i ja opet kroz tunel nakon 36 sati u Visoko. Valja obići svu slobodnu Bosnu, angažovati učesnike, a na sve strane borbe. Godina je 93., jako nas teško ide na frontovima. Kontam, ne može gore biti nego što je, mora, ako Bog da, samo nabolje, pa da to bolje lijepo dočekamo i našom pjesmom.

I bi Prvi festival narodne muzike "LUKAVAC '94". Ispričasmo pjesmom priču o Bosni... i nama u Bosni.

Bi priča o vremenu kada su nas htjeli uništiti. Desi se ratni sevdah naše Bosne. Ostade zapisano u knjizi, na audio i videotrakama da je Zekerijah Đezić, zajedno sa Zaimom Muzaferijom, estetski uobličio Prvi festival. Nemjerljiva je Đezina uloga u tom poslu.

Ujesen 94., prilikom izlaska iz sarajevskog tunela života, Đeza slomi nogu pa ostade kod mene u ateljeu ležati više od mjesec dana. Snimismo dvadesetak pjesama – kao sjećanje na lijepo ahbabisanje srodnih duša.

Đezu pokosilo to što je, sin mu, Alen sa ženom, otišao u Švedsku. Rana neprebolna. Pozva nas Ministarstvo kulture Švedske da predstavljamo BiH na "ORIJENT-FESTIVALU", mislim da je bilo početkom 95. Odosmo Đeza, Zehra, Avdaga Vrabac i ja. Đezin sin Alen toliko daleko na sjeveru Švedske da se za tako kratko (i finansijski kratko) vrijeme ne uspješe organizovati da se vide. Otac i sin biše u istoj zemlji, izvan svoje domovine, a ne vidješe se. Teško i za gledati...

Dođe Dejton, donese mir, krenu život kakav-takav, ali krenu. Neko se sjajno snađe, neko se snađe, a Đeza se nikako ne snađe. Prekomplikovano je to za njegovu tanahnu dušu.

Sin u Švedskoj, biologija pritisla, zdravlje popustilo, slaba i neredovna penzija, posla nema... pa čaša... Ona nikome nije dobro donijela.

Javiše mi da je digao ruku na sebe. Odletim u Sarajevo, pokušam ubjedljivom pričom hrabriti nastavak životne borbe, jer život jest borba, objašnjavam da smo preživjeli milion puta teže situacije, ali ne pomaže.

"Ja hoću, Omere, da umrem, samo ne znam kako..." U očima totalna bespomoćnost i suze moga ahbaba Đeze. Suze za koje sam znao da odnose život...

Hvala Allahu, dželle šanuhu, bolest bi brža.

Tako moj ahbab Đeza ima šansu da bude dženetlija. Bog najbolje zna, ali ako čovjek može pretpostavljati, a može, moj saborac Đeza zaslužio je Džennet. Zaslužio je da mu zemlja bosanska bude lahka – neizmjerno ju je volio.

I još nešto. Nikad moje uho nije čulo da neko sa više ljubavi, sočnije i ubjedljivije, izgovara riječi ALLAH i MUHAMMED.

Molim Allaha da svojom neizmjernom milošću oprosti i Muhameda, s.a.v.s., da mom ahbabu Zekerijahu Đeziću na Sudnjem danu bude na pomoći.

Eno svanjiva... sad će horozi i ezan...

Danas, 19. 10. 2002. godine, u 14 sati, na Alifakovcu, u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini, predat ćemo rahmetliju Zekerijaha Đezića majci-zemlji. Dunjaluk će ostati siromašniji za specifično-neponovljivog tumača sevdaha.

Dragi ahbabu, hvala ti za sve.

Molim Uzvišenog da se sretnemo u Džennetu.

Tvoj suborac Omer Pobrić.

(Mulići, u gluho doba noći, sa 18. na 19. 10. 2002. godine)

ŽIVOT POSLIJE ŽIVOTA...

(za rahmet duši Ismeta Alajbegovića Šerbe...)

Devet godina od smrti rahmetli[446] Ismeta Alajbegovića Šerbe navršava se 28. jula 1996. godine. Promiču godine kao mutna rijeka. Rijeka brza, kao život.

Prije devet godina bilo, a kao jučer...

Ja držao govor pored kabura[447] rahmetli Šerbe. U ime udruženja muzičara BiH, u ime prijatelja, ljubitelja bosanske sevdalinke, riječima crtao našu žalost zbog Šerbina preseljenja na ahiret[448].

Danas mislim isto. I još više. Prava umjetnost nikad ne blijedi. Nadolazeći zaborav se pretvara u legendu...

I prije devet godina, i danas znam, dobro osjećam šta je Bosna izgubila. Prvog maestra, velemajstora bosanske pjesme. Istinski umjetnik je kao zdravlje, tek kad ga izgubimo, shvatimo šta smo imali.

[446] RAHMETLI – rahmetli, indecl. i rahmetlija, m. (ar.-tur.) umrli, pokojnik

[447] KABUR – kabur, m. (ar.) grob, raka

[448] AHIRET – ahiret, m. (ar.) onaj svijet, zagrobni život

Ismet Alajbegović Šerbo bio je prvi narodni umjetnik. Sevdalijski miruh BiH. I daleko, daleko šire. Pretijesna je Bosna za njegovu umjetnost. Sav dunjaluk[449] je prava mjera.

To je Božiji dar, bez ikakve sumnje, samo Allah, dž.š.[450], može darovati takvu sposobnost čovjeku, da od starina zapamti, na svoj način zaroni u dubine sevdaha i donese tu ljepotu do uha sretnicima koji to umiju shvatiti i osjetiti. Umjetnost je znati slušati sevdalinku. »Gluhi« ne igraju u tom filmu.

Ismet Alajbegovič Šerbo cijelog života gonio samo jedno. Bosansku sevdalinku. Gonio, gonio i dotjerao savršenstvo do zida. Nejma dalje, dalje je zid. Treba probati kroz zid.

Najveći ponos za umjetnika je kada njegovo majstorstvo prisvoji narod – onda ta umjetnost i narod postaju jedno. To je postigao rahmetli Ismet Alajbegović Šerbo.

Dragi moj Šerbo, danas, devet godina poslije, u BiH sve je drugačije... Navalili katili[451] na Bosnu sa svih strana. Da je utelefe, da razvale hiljadugodišnju građevinu zvanu život. Većina njih vole Bosnu, samo da u Bosni nejma Muslimana. Ne može Bosna postojati bez Muslimana. To nije Bosna. To je onda nešto drugo, ono što bi oni voljeli.

Mi nejmamo gdje ići. I nećemo. Bosna nam je babovina. A imamo i gazijsku[452] petlju.

[449] DUNJALUK – dun'jaluk, dunjaluk (dunajluk), m. (ar-tur.) 1. ovaj svijet, ljudstvo na zemaljskoj kugli; 2. materijalna bogatstva, imetak; ovosvjetska dobra

[450] ALLAH, DŽ. Š. – Alah, Allah (ar. al-alah) Bog, Jedan,Tvorac i Gospodar Sudnjeg dana. U arapskom jeziku alah znači bog, a sa određenim članom al Allah je vlastito ime »Bog«. Džele šanuhu, džele šanuhul interj. (ar.) uzvik kojim se popraća izgovor ili spominjanje Božijeg imena; Allah, dželle šanuhul

[451] KATILI – katil, m. (ar.) ubica, krvnik

[452] GAZIJA – gazi, indecl. i gazija, -e, m. (ar.) heroj, ratni junak, pobjednik

Napadoše nas, '92. godine, muški zakavgasmo, izdurasmo četiri najteže a najčasnije godine od postanka Bosne i naraste do nebesa Armija BiH.

Prvi put poslije više od pet vijekova. Da čuva Bosnu i naše adete. Muslimana i svih drugih, ako hoće.

I sevdah da čuva. Serbez[453] ja '93. godine, nakon dvogodišnjeg traganja, snimih »Nejma ljepše knjige od Kur'ana[454]«, Šerbo u svoje vrijeme to nije smio. Bio takav vakat[455].

'93. godina je najgladnija i ujedno najponosnija godina Bosne. Izdurasmo, a te je godine bio džehenem[456]. Mi koji smo ostali molimo, borimo se i pjevamo. Bosna i mi u džehenemu, a dženet[457] u nama.

BOSNA PORAĐA SLOBODU...

U slobodi sabur, nezaborav i toleranciju.

Mi, koji smo preživjeli džehenem Bosne i Hercegovine, možda ćemo imati popust na ahiretu, ako Bog da.

Bosna i Hercegovina nije samo država, države se lahko raspadaju. Ovo je zemlja Bosna i zato je neuništiva.

Mnogo mi šta nije jasno, dragi moj Šerbo. Još za tvoga života počeli nam preko granice BiH nametati muziku koja nije naša. Dosta naših mlađih kolega to prihvatilo. Poslije tvoga preseljenja na ahiret, oni pojačali napade. Nejma prvog igrača odbrane.

Narod k'o narod. Sluša što mu se nameće i ne shvaća da mu ubijaju dušu. Tijela će ubijati od '92. godine.

[453] SERBEZ – serbez, sesrbes, adj. i adv. (pers.) 1. slobodan, smion, odvažan; 2. slobodno, bez straha, neusiljeno

[454] KUR'AN – kur'an (koran), -ana, m. (ar. al-qur'an) islamski sveti spis, sadrži cjelokupnu objavu u pismenom obliku

[455] VAKAT – vakat, -kta, m. (ar.) 1. vrijeme, doba; 2. vrijeme muslimanske molitve (namaza); sama molitva (namaz)

[456] DŽEHENNEM – Džehennem (džeenem), m. (jevr.) pakao; džehenem – pakao (preneseno značenje)

[457] DŽENNET – Dženet, m. (ar.) raj; dženet – raj (preneseno značenje)

Kad puče u Bosni '92. godine, većina naših kolega pobjegoše vani. Da iz inozemstava brane svoju Bosnu tuđom pjesmom. Ostadoše sevdalije i časni izuzeci.

NEJMA BOSNE BEZ SEVDAHA
NI SEVDAHA BEZ BOSNE

Dragi Šerbo, danas, nakon četiri godine rata, dvjesto hiljada ubijenih i 24.000 hiljade nestalih Bošnjaka, a mnogi se nisu dozvali pameti. Trebalo nas, valjda, izginuti milion da i oni progledaju.

Opet se Bosnom, na sve strane, na pijacama prodaje, u kafanama i kafićima pušta i sluša agresorska muzika. A svaki dan na oslobođenim teritorijama otkrivamo i otkopavamo nove masovne grobnice pobijenih Bošnjaka. To mi nije jasno.

NIJE ČOVJEKU OD BOGA DANO
DA SVE RAZUMIJE

Dragi moj Šerbo, čovjek kad umre, na ahiretu može primiti hedije sa dunjaluka na tri načina: od evlada[458], od uvakufljene imovine i od znanja koje drugom koristi. Ja imam koristi i od tvog znanja, i zato ti često proučim el-Fatihu[459].

[458] EVLAD – evlad, -ada, m. (ar.) porod, djeca; potomak, rođeno dijete

[459] EL-FATIHA – Fatiha (iskr. Fatija), f. i Fatiha! interj. (ar.) 1. ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih. 2. fatiha! znači: svršeno! Kada se nakon dove rekne, ima značenje (kao skraćenica od ar. li'illahi-l-fatiha!): svršena je dova i treba proučiti Fatihu!

USAHNUO JOŠ JEDAN IZVOR SEVDAHA...

(Za rahmet[460] duši Mustafe Krilića...)

U subotu, 13. aprila 1996. godine, javiše sa TVBiH da je na ahiret[461] preselio Mustafa Krilić, muzičar koji je pedesetak godina drugovao sa sevdahom.

Zemlja bosanska prima u svoja njedra jednog od najboljih sevdalija. Decenijama su prsti milovali tipke harmonike, a umilni tonovi oplemenjivali Mujinu i naše duše sevdalinkom – nacionalnom pjesmom nas Bosanaca.

Vrijeme je neumitno curilo, politika činila svoje, sve je manje bilo potrebe za pravom bosanskom pjesmom. Vjetrovi naniješe neku novu muziku, ona će zamijeniti bosansku sevdalinku, jer Bosni ne treba ništa nacionalno. Bosni će nacionalno uvesti preko njenih granica i opet će imati nacionalno, ali ne bosansko...

Mi to ne volimo, neko namjerno, a neko stvarno ne vidi...

Najviše su slijepi oni koji nas decenijama ubjeđivaše da nam je strana muzika kultura, a naša sevdalinka subkultura...

[460] RAHMET – rahmet, m. (ar.) Božija milost, pokoj

[461] AHIRET – ahiret, m. (ar.) onaj svijet; zagrobni život

Trebali su vidjeti i ubjeđivati da je bosanska sevdalinka nacionalno, jedno od najčešćih, ako ne i najčešće uporište nas Bosanaca i da njegujući i čuvajući sevdalinku, ustvari, štitimo Bosnu.

Rahmetli Mujo decenijama je briljantno tumačio bosansku sevdalinku i, možda nesvjesno, na svoj način štitio svoju babovinu Bosnu.

Nejma više rahmetlija Ismeta Kalimana, Ismeta Alajbegovića Šerbe, dr. Himze Polovine, Zaima Imamovića, Behke Topčić i pokojnih Joze Penave i Radeta Jovanovića.

Izgleda da polahko prestaje potreba za našom muzikom...

Da li nacionalna pjesma sevdalinka postepeno seli u muzej da se pridruži sazu, bošnjačkom nacionalnom instrumentu koga u Bosni ima još ponegdje, a najviše u sjećanju...?

Kada presuše preostali, malobrojni izvori sevdaha Bosne, zemlja Bosna će biti pusta meraja[462] u koju će ovi mlađi, koje ni planetarno stradanje njihovog naroda nije osvijestilo, zasaditi muzički identitet BiH »turbo-folk«, uvezen preko bosanskih granica, bez carine. Imaće to identitet, ali ne bosanski...

Dragi Mujo, uz zahvalnost što si se časno borio za Bosnu, danas, u ponedjeljak, 15. 04. 1996. god., na dan tvoje dženaze[463], iz bolničke sobe III Interne klinike u Sarajevu, oko ikindije[464] ću el-Fatihom[465] zamoliti dragog Allaha, dž.š., da ti podari lijepi Džennet[466].

---

[462] MERAJA – mera, meraja, f. (ar.) utrina, ledina, pašnjak; utrina koja nije u posjedu privatnog vlasnika, nego je javno dobro

[463] DŽENAZA – dženaza, f. (ar.) 1. muslimanski sprovod; 2. mrtvac; 3. molitva za mrtvog pred sahranu (skraćeno od dženaze-namaz).

[464] IKINDIJA – ićindija, ikindija (jećindija, jekindija), f. (tur.) treća po redu (računajući od početka dana) muslimanska svakodnevna molitva (namaz), čije vrijeme obavljanja počinje oko sredine vremena između podneva i zalaska sunca. Tako se naziva i samo doba kada počinje obavljanje molitve.

[465] FATIHA – Fatiha (iskr. Fatija), f. i Fatihal interj. 1. ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana. Fatiha se uči kao molitva za dušu umrlih. 2. fatihal znači: svršenol

[466] DŽENNET – Džennet, m. (ar.) raj

ZA RAHMET[467] DUŠI... I HVALU PJESMI PLEMENITOG HIMZE POLOVINE...

Himzo volio Bosnu i pjesmu...

A svijet voli Himzu.

Liječio dr. Himzo Polovina svoje pacijente znanjem, a razgaljivao dušu naroda muslimanskom pjesmom – sevdalinkom.

Vrijeme teklo... Isteklo.

1986. godine Himzo presavio svoj tefter[468] i preselio na ahiret[469]. Nama ostavio merdžanli[470] đerdan[471] sa mnogo zrna, od kojih je svako zrno jedna muslimanska pjesma.

Većina tih pjesama bi umrla da ih tako maestralno ne istumači rahmetli Himzo.

Pjesma je kao čovjek – kad nestane, ako ne volimo, lahko zaboravimo.

[467] RAHMET – rahmet, m. (ar.) Božija milost, pokoj

[468] TEFTER – tefter, tevter, defter, m. (grč.) bilježnica, registar, protokol; računska knjiga; trgovačka knjiga dugovanja i potraživanja

[469] AHIRET – ahiret, m. (ar.) onaj svijet, zagrobni život

[470] MERDŽANLI – merdžanli, indecl. adj. (ar.-tur.) ukrašen merdžanima, (merdžan, -ana, m. (ar.): koral).

[471] ĐERDAN – derdan, -ana; gerdan, -ana (gendar, -ara), m. (pers.) ogrlica; ženski nakit koji se nosi o vratu

Kada drugi nisu smjeli ili htjeli, rahmetli Himzo je donosio bošnjačko-muslimanske pjesme.

Tumačio pjesmu, a mi je volimo i ne zaboravljamo. Ni bošnjačko-muslimansku pjesmu, ni Himzu.

Nikada, sa Božijom pomoći.

Bosni niko nije ostavio takav mekam[472] i toliko duše na tako malo trake.

Od 1994. godine možete prošetati ulicom dr. Himze Polovine u Sarajevu – gradu gazija[473].

Zato od srca rahmet i mir Himzinoj duši.

[472] MEKAM – mekam, -ama, m. (ar.) 1. način harmoničnog (ugodnog) učenja Kur'ana ili ezana; 2. arija, melodija, glas; 3. položaj (u nekom zvanju)

[473] GAZIJA – gazi, indecl. i gazija, -e, m. (ar.) heroj, ratni junak, pobjednik

ZA RAHMET[474] DUŠI AVDAGE VRABCA...

Danas, 15. 07. '96. godine, javi mi telefonom Muhamed Mujkanović da je sinoć umro Vrabac, po meni najkompletniji bosanski sazlija[475]. Okahari[476] me do plača.

Pomislih na njegovo troje djece, njegovu ženu, na uslove života u kojima su bitisali. Čitav život proživjeli u baraci.

Kada je trabalo druge zabavljati, razgaljivati im duše pravom muslimanskom sevdalinkom, učestvujući u svim manifestacijama podrške narodu i slobodi BiH, Avdaga je to radio nesebično, uporno i sa velikom ljubavlju.

Svi mu obećavaše riješiti stambeno pitanje i niko ne ispuni olahko davana obećanja najboljem sazliji Bosne, borcu i članu umjetniče čete Drugog korpusa Armije RBiH.

Nije ti se dalo, moj Avdaga. »Svi smo mi mrtvi, samo se po redu kopamo« – kažu stari.

[474] RAHMET – rahmet, m. (ar.) Božija milost; pokoj

[475] SAZLIJA – sazlija, m. (pers.-tur.) onaj koji svira na saz; Saz, m. (pers.) vrsta tambure sa dosta dugom drškom

[476] OKAHARITI – okahariti (se), okahriti (se), okariti (se), ožalostiti (se), snužditi (se)

Prije dvadesetak dana doputovasmo iz Štokholma. Švedsko ministarstvo kulture, nakon preslušavanja i pregledanja mojih kaseta i knjige »99 sevdalinki i poneka pjesma...«, pozvalo me da predstavljam BiH na internacionalnom ORIENT-festivalu u Štokholmu.

Ja u ekipu pozvao Zekerijaha Đezića, Zehru Deović i sazliju Avdagu Vrabca.

Avdaga briljirao, u bošnjačkoj nošnji, sa tradicionalnim instrumentom, sazom. Uz safetovsko pjevanje, ostavio je najbolji utisak na publiku. Već tada se vidjelo da je bolestan, iskopnio, bljedilo izbija iz njega.

»Bubrezi«, kaže, »bit će dobro.«

»Samo da mi je stan, da izađem iz barake i djecu da izvedem na selamet[477].«

Na proputovanju kroz Zagreb upoznasmo dr. Sadiku, iz Živinica, šefica gastroenterološkog odjela jedne bolnice u Zagrebu i doktorica, onako za stolom, reče Avdagi da ima unutarnje krvarenje.

»Znam, biće dobro, ako Bog da, uzimam lijekove.«

Moguće da je već tada znao sve. To bi posljednja zajednička, a Avdagina zadnja turneja u životu.

Umrije još jedan pravi ahbab[478]. Kad čovjek izgubi prijatelja, kao da gubi dio sebe, a kada izgubi Avdagu Vrabca, žalost je višestruka.

Ode prijatelj, ode najbolji bosanski sazlija, ode izuzetan tumač sevdalinke, ode učitelj i uzor mlađih sazlija, ode besprimjerno dobar čovjek... Umrije Bošnjak, u najboljem smislu riječi.

Avdaga Bosnu volio do srčike.

Svi koji izuzetno vole Bosnu, iznenada i naglo umru.

[477] SELAMET – selamet, m. (ar.) 1. spas, spasenje; povoljno stanje. 2. pravi put.

[478] AHBAB – ahbab, aba, m. (ar.) prijatelj

Previše se tuge nakupilo u njihovim srcima, a oni tugu bosansku dublje osjećaju.

Bio jedan Avdaga Vrabac, sazlija...

Bosna nije imala boljeg...

NEKA JE MILOST ALLAHOVA NJEGOVOJ PLEMENITOJ DUŠI!

REKLI SU O MENI...

Gradimir Gojer

OMEROV KONCERT

(Preneseno iz "Večernjih novina",
Sarajevo, četvrtak, 17. decembra/prosinca 1998.)

Jedna mala afiša, elegancijom bliska kazališnom blještavilu, poziva, u osvit mjeseca ramazana, na prigodnu soareju narodne glazbe.

U potpisu je: Savjet za kulturu SDA.

Repertoar je raznovrstan, od kompozicije "Ramazan – mjesec odabran", do kompozicije "Bosna je u nama".

A izvođači – reprezentacija bosanskohercgovačkog sevdaha.

No, neću danas pisati o ćudima Bebe Selemović, niti Safeta Isovića, neću ni o inspicijenstvu Munevera Karšića, ali hoću o ideji i realizaciji jednog sjajnog čovjeka, čuvara sevdalijskih sehara, bosanskih i hercegovačkih.

Hoću da pišem o plemenitom čovjeku Omeru Pobriću.

Pojak čovjek, pojak harmonikaš, a mudar režiser...

Smislio Omer koncept.

Jer, nije više Veče narodne muzike ni sijelo, ni teferič, ni dernek...

U osvit 21. stoljeća, Omer je Pobrić smislio svečanost poklonjenja sevdahu i sevdalinci.

Tako to rade ozbiljne svjetske kulture.

Tako to rade oni koji drže do sebe.

Ali, tako to rade one kulture koje imaju Omera Pobrića.

Omer Pobrić je prošao u narodnoj muzici sve pobrojane kategorije muzičkih svečanosti, pa temeljem iskustva napravi koncept manifestacije "U susret Ramazanu".

Otići ću na ovaj koncert radi Safeta Isovića, otići ću radi Seje Huseinbegovića i Edina Pandura, radi moga Đeze, i radi Hasibe, bezbeli.

Radi Zehre...

Prvu damu, iz obiteljskih razloga, ne spominjem, a gdje bi koncert najboljih sevdalija bez Bebe Selimović!

Otići ću radi najljepšeg sazlije i najboljeg doktora sarajevskog Meše, iz plemenitih Gribajčevića, ali otići ću, ponajviše, da vidim koncept režije Omera Pobrića.

Jer, on je čuvar duha sevdalinke.

A, sevdalinka je čudo.

Što ne bih vjerovao u to ja, kad je vjerovao Gete...

Aferim, Omere, i ožeži...!

NE DAJ DA U NAMA PJESMU UBIJU!

Uživao sam prošle noći gledajući TV BiH, slušajući one sjajne pjevače praćene i vođene još boljim orkestrom, a naročito gledajući tebe kako svoju ulogu vrhunski izvodiš.

Sjetih se tad ratne 1992., hotela "Metalurg" u Zenici i proslave godišnjice I. zeničke brigade, našeg razgovora i druženja, pa i zajedničkog pjevanja, a naročito tvojih riječi: "Pjevaj, generale. Ne daj da u nama pjesmu ubiju. Ubiju li pjesmu, ubit će i Bosnu!"

Ja sam tad, cijeneći pjesmu, ipak preferirao pušku, a noćas nisam bio siguran je li u Bosni ili za Bosnu značajnija i vrednija pjesma ili puška.

U svakom slučaju, mene posebno raduje činjenica da sam jedan dio vremena, misli i energije posvetio i podijelio, a i sad dijelim sa narodom koji je vičan i borbi i pjesmi, ali i nadahnut i obdaren posebnom vrlinom (bosanskom širinom), u kojoj ima mjesta za sve dobre ljude, pa čak i one koji su prestali biti loši.

Sa osobnim poštovanjem!

Ante Prkačin

MOJ PUT MUZIČARA:
OD TEŠNJA DO STUDIJA "OMEGA"

Rođen sam 1945. god. u Tešnju, malom gradu sjeverne Bosne. Grad leži u pitomoj dolini rječice Tešanjke, a spominje se još 1461. god. Turistička zanimljivost Tešnja je grad-tvrđava, uz čije zidine se uzdiže Sahat-kula podignuta negdje početkom XV stoljeća. Tu je i Ferhat-begova džamija, sagrađena 1564. god. U blizini grada je nekropola stećaka. Bogate kulturne tradicije, izvan frekventnih drumova, grad diše i živi usporeno. Zato ja u starom dijelu grada – čaršiji još uvijek osjećam dah nekadašnje Bosne, dah vlastitog djetinjstva.

Rastao sam u zanatlijskoj familiji u kojoj smo svi, a naročito majka Zlata, i pored svih teškoća koje je nosilo poslijeratno vrijeme, nalazili trenutke u kojima smo ispoljavali smisao za muziku, zabavu i veselje. Moja majka je svirala harmoniku, staru "Dijatonku", i lijepo je pjevala, tako da smo poslije škole, i nakon pomoći ocu Safetu, u radnji, svi zajedno znali zapjevati u kući, za svoju dušu. Rado se sjećam starih tešanjskih svirača Ešrefe Artuković, Aširа Agića, Sulje Hukića...

Često su dolazili i svirali kod nas, a majka je, ostavljajući prozore otvorenim, činila da se raspoloženje razlijeva niz mahalu.

Na pitanje kad sam počeo svirati, uvijek odgovaram sa "ne znam", jer imam osjećaj da nikad nisam počinjao upravo zato što sam zajedno s harmonikom rastao u majčinom krilu. U Tešnju je, u to vrijeme, živio Safet Kapo, harmonikaš, koji je, osim što je lijepo svirao, znao i note. Upravo zato majka je, negdje u periodu šestog razreda osnovne škole, omogućila meni i rahmetli bratu Rušti da kod Kape učimo note. Pridružio nam se i Ruštin razredni jaran Enver Ajanović. Nas trojica, jedna harmonika. Na prvom času učili smo pjesmu "Ploviću ja morem". To je bio i moj posljednji čas kod Kape, jer su me već na sljedećem njih dvojica eliminisali kao prekobrojnog. Ali i samo taj čas ostavio je na mene toliki utisak da sam ja nastavio sam vježbati, koristeći bratove kajdanke i zapise sa Kapinih časova. Rahmetli Rušto je lijepo svirao, ali muzici nije prilazio dovoljno ozbiljno i više se oslanjao na svoj šarm i veselu narav, plijeneći pažnju onih kojima je svirao i pjevao. Enver Ajanović, danas inžinjer u Tešnju, bio je izuzetno talentovan, ali i temeljit, pa je i nakon odlaska na studije u Sarajevo nastavio uzimati časove i predano učiti, tako da je izuzetno "slatko" svirao. Mi, muzičari, kažemo da je imao "slatku ruku". I danas žalim što nije nastavio ozbiljno bavljenje muzikom, jer mislim da bi bio izvanredan.

Za vrijeme ljetnih raspusta, iz Sarajeva je familiji u Tešanj dolazila Aida Mulabdić, koja je također dobro svirala harmoniku, što je za nas, tešanjske momčiće, bio pravi ugođaj: hem Sarajka, hem lijepo svira, hem ona lijepa...

Kao grad bogate kulturne tradicije, u kome je god. 1864. izvedena prva javna pozorišna predstava, Tešanj je i u moje đačko doba imao razvijen pozorišni život, te sam i sam postao član amaterskog pozorišta, gdje sam manje

glumio a više ložio vatru, kao jedan od najmlađih. Druženje s pozorišnim poslenicima imalo je za mene dubokog smisla pa se i danas, sa sjetom i dužnim poštovanjem, prisjećam rahmetli Smailbegovića, pokojnog Dušana Jerkovića, Mehe Bajraktarevića, Smaila Handžića Bate, Ace Nejmana, Smaila Terzića i drugih.

Tešanj je uvijek imao svoje adete i neobičnosti: tako, u starom hotelu "Zvečaj" znali su se uvijek tačno određeni sto i stolica gdje su akšamlučili pojedini Tešanjci. Legenda Tešnja i okoline je stari ugostiteljski radnik tetka Nisveta, koju su svi kratko i jasno zvali samo "Tetka". Tešanj je imao i rahmetli Safeta Hadžihasića, koji je za izgradnju Doma kulture darovao 30 kg zlata. Rahmetli Suljo Hukić nikada nije spavao i čitav je život proveo budan, a rahmetli Muhamed Dukatar bio je izvanredni svirač žičanih instrumenata. Svi zajedno, oni su tešanjskoj čaršiji davali onu prepoznatljivu duhovnu klimu, po kojoj se ona razlikovala od drugih čaršija.

Iz Tešnja sam otišao 1959. god. i na Ilidži upisao Šumarsku tehničku školu, ni sam ne znajući zašto baš nju. Odmah se učlanjujem u KUD "Slobodan Princip Seljo", gdje par mjeseci igram folklor, a onda počinjem svirati u orkestru Društva. Tamburaški orkestar je tada vodio divan čovjek, izvanredan muzičar, pokojni čika Branko Jakovljević, koji je, uvidjevši moju želju za znanjem i učenjem dva puta sedmično dolazio iz Hrasnice da bismo radili zajedno. Ujedno sam u KUD "S. P. Seljo" potpisao i svoj prvi ugovor, od čijeg sam honorara mogao biti finansijski samostalan, te sam pisao roditeljima da mi ne šalju više novac. To je za njih predstavljalo veliko olakšanje, jer je već tada, osim mene, još troje djece bilo na školovanju u tri različita grada. Od tada sam počeo još intenzivnije vježbati, po nekoliko sati dnevno. U đačkom domu, gdje sam stanovao, nikada se nije ložilo, pa sam mnoge noći proveo vježbajući u kupatilu

dok su moje kolege spavale. Vježbanje je urodilo plodom pa su me počeli zvati da sviram na sijelima po mjestima oko Ilidže. Najrađe sam svirao u Butmiru i u Bačevu ispod Igmana, gdje sam imao moje drage školske drugove Boru i Anđelku Krajišnik. Moj i danas pravi prijatelj, Ratko Kuzmanović, sa Ilidže, svirao je tada sa mnom bugariju.

Ismet Alajbegović Šerbo je 1962. god. svirao u ljetnoj bašti restorana "Topola", na Ilidži, a ja sam, stojeći ispod ogromnih platana Aleje i slušajući njegovu zanosnu svirku razmišljao: "Bože, hoću li ja ikada ovako znati svirati" – nalazeći u tom razmišljanju novu snagu za dalje vježbanje. Iz KUD "Seljo" sam prešao u KUD "Miljenko Cvitković" u Sarajevu, gdje sam proveo nezaboravne dane, družeći se sa finom rajom i mnogo radeći napredovao u narodnoj muzici. Poslije završetka srednje škole, ljeto provodim svirajući na moru, a iste jeseni upisujem Prirodno-matematički fakultet, odsjek biologija-hemija, gdje sam počeo vanredno dobro, ali je muzika učinila svoje: počeo sam svirati u kafani.

Prvi kafanski angažman bio je na Babića bašči, kod rahmetli Ešrefa Alihodžića, gdje sam ostao 5–6 mjeseci. U orkestru su tada bili Halida Buzarova, Ramiz Livnjak i Avdo Alajbegović. Sljedećih nekoliko godina, kafana je bila moja životna i muzička škola. Muzički nemiran duh ispoljavao sam različito nijansirajući iste dionice, tražeći tako svoj muzički put i izraz. Tada smo najviše svirali bosanske sevdalinke, starogradske pjesme, te mađarske i ruske romanse i nešto malo romske muzike.

Bila je to tiha svirka pa smo i sami, radeći, uživali. Publika je znala cijeniti taj način rada, bez buke, pa smo kao mladi muzičari, puni energije, nevidljivim fluidom osjećajnosti uspostavljali s njom kontakt. Sami tekstovi tih pjesama činili su da lakše prenesemo na publiku njihov dramatski i socijalni naboj stvarajući brzo atmosferu

melanholije, derta i zadovoljstva. Veliko je uživanje svirati pravim slušaocima, jer to daje mogućnost prenošenja i darovanja drugome svoje ljubavi prema poslu, čime čovjek oplemenjuje i sebe i druge.

Svirao sam u većini sarajevskih kafana, od najmanjih do najvećih ugostiteljskih objekata. Čuvene su naše svirke u Domu milicije i hotelu "Kristal" na Ilidži sa Hankom Paldum, danas vrhunskom interpretatorkom, a tada početnicom.

Kafana je meni uvijek predstavljala više od prostora gdje sviram. Upoznavao sam ljude, muzikom i riječju saosjećao sa njihovim sudbinama, selekcionisao dobro od zla, ustvari, tu sam izgradivao sebe i u muzičkom i u ljudskom pogledu. Bio sam mlad, upijao sve novo oko sebe, imaginarno u sebi to razvrstavao i bio neobičan po tome što sam za vrijeme pauza imao knjigu na stolu, učio i polagao ispite na fakultetu. Publici sam se nametao izuzetnim radom, vrijednošću. Kafana mi je bila neophodna zbog egzistencije, ali ne i kranji moj domet. Zato sam sve više i upornije vježbao, svjestan toga da mogu i bolje i više. U to vrijeme, sa mnom su muzičari: Siniša Ćosić, Vlado Ordagić, Spaso Berak, Mirko i Anto Cvijanović, Stanko Tomašević, izuzetno dragi i već pokojni Jakica Gutman (od koga je cijela plejada sarajevskih muzičara, i ja, mnogo naučila), Jakicin sin Jole, Srećko Goleš, pokojni Ljuba Petrović, Ramiz Livnjak, Branko Savić, Sejo Pitić, Kemo Pitić, te pokojni Vukašin Starčević i pok. Žika Milenković, Ramadan Ramče, rahmetli Ismet Kaliman, Mensur Mrehić, Vlado Skoko, familija braće Pavlović.

Pjevale su drage koleginice: Tifa Adilović, Vera Škrobanović, sestre Mujesira, Tifa i Salija, Šefika Asanović, Maja Danilović, Hanka Paldum, Halida Buzarkova, Ruža Balog, Nada Mrehić, rahmetli Keti, Mina Ordagić...

Od ugostitelja rado se sjećam rahmetli Salke Kića, Neđe Alihodžića, rahmetli Kasima sa Jekovca, pok. Novice iz "Topole", Ljube iz "Zagreba", pok. Dragana iz "Kvarnera", rahmetli Muhe iz "Gradske"...

Estrada

1965. god. sam počeo raditi na estradi i od tada će se kafana i estrada stalno dopunjavati. Prvi estradni nastup sam imao u Rudom sa grupom u kojoj su bili, između ostalih, Husein Kurtagić, Sabahudin Kurt..., a u orkestru Siniša, Vlado i ja. Bili smo puni života, mladi, lijepi, relativno dobro svirali – publika je to osjetila i estradni posao je krenuo.

Sve je to za mene bilo novo – novi izazov – i krenuo sam u još žešći rad, vježbanje. U grupama su često bili i pjevači zabavne muzike, što je od orkestra zahtijevalo dodatne napore – da, učeći, savlada i tu oblast muzike. Počeli smo sa raznim estradnim grupama gostovati širom BiH i Jugoslavije. Izdvajam saradnju sa Kemom rahm. Šečerkadićem iz Pljevalja, koji je kao rukovodilac Kulturne međurepubličke zajednice veoma mnogo uradio na kulturnoj renesansi Sandžaka, a mi smo, njemu zahvaljujući, svake godine gostovali po dvadesetak dana u Sandžaku.

Jula 1968. god., rah. Ismet Alajbegović Šerbo me angažuje u svoj orkestar za festival "Ilidža", u čemu sam prepoznao svojevrsno prizanje za dotadašnji rad. Bila je to velika čast, ali i odgovornost, jer, trebalo je, svirajući drugu harmoniku, parirati takvom majstoru.

Uslijedila su nova vježbanja, novi napori... I. A. Šerbo je, objektivno, bio bosanski genijalac. Niko nije mogao, kao on, odmilovati svaku tipku na harmonici, udahnuti joj život i poslati tu muziku do uha sretnih, koji to znaju osjetiti. On je, ustvari, svojom svirkom prosipao miris Bosne širom svijeta. Fascinantno je bilo njegovo poznavanje bosanske

sevdalinke. I svi smo ga bez pogovora slušali, svjesni da učimo od čovjeka koji zna. A znao je, najbolje na svijetu, bosansku muziku.

Utoliko je teža odgovornost ljudi na radiju i TV, koji su propustili da za njegova života evidentiraju njegovo znanje i prenesu ga generacijama što dolaze. Svojim nemarom ili neradom oni su, svjesno ili nesvjesno, osakatili dio bosanske kulturne baštine.

Od 1968. pa do danas, učestvovao sam na većini festivala "Ilidža", bilo kao kompozitor, kao aranžer ili kao izvođač sa svojim orkestrom.

Uspjesi

Kao kompozitor osvojio sam treće mjesto publike za pjesmu "Nemoj ti mene žaliti" sa Muhamedom Mujkanovićem, drugo mjesto publike sa Nadom Obrić i pjesmom "Gdje se dvoje vole, suvišan je treći" i prvo mjesto stručnog žirija 1989. za pjesmu "Nema više, moj jarane", u izvedbi Senada Ramića.

Od 1969. do 1971. sam radio za Beogradsku estradu u grupi "Bosno moja", zajedno sa Zaimom Imamovićem, Zehrom Deović, Bebom Selimović, Mehom Puzićem, Miletom Bogunovićem. Trio, zajedno sa mnom, činili Ljubo Petrović i Siniša Ćosić.

Radeći širom Jugoslavije, osjetio sam da bosansku sevdalinku svi vole i cijene. Od pok. Radeta Mumina, menadžera Beogradske estrade, učio sam šta je pravi profesionalizam, šta je poslovnost i preciznost jer toga kod nas tad nije bilo.

1971. i 72. bio sam u JNA i iz tih dana pamtim izuzetnog čovjeka i moga starješinu Muradifa Mekića. Nakon JNA mijenjam postavu orkestra, jer čika Ljubo nije mogao izdržati tempo posla, a Siniša je otišao za Beograd.

U Domu milicije svirka je nastavljena u novom sastavu, gdje su osim mene bili Pero Ćubić, gitara, i pok. Miro Žulj, bubnjevi. Pjevala je Hanka Paldum. Perica je bio i talentovan i vrijedan, zaljubljen u muziku te je sa njim bilo pravo zadovoljstvo raditi. Malo nervozni Miro Žulj imao je time pravi preduslov za dobrog bubnjara. Izuzetnoj svirci uslijedili su novi angažmani, pored ostalog i gostovanje u Australiji i na Novom Zelandu 1973. god. sa grupom u sastavu: dr. Himzo Polovina, Zehra Deović, Zora Dubljević, Aco Sarijevski i Mile Bogunović. Vrativši se iz Australije pridružuje nam se Tomo Papišta i Enver Buturović Enči, divan basista i još bolji čovjek.

U Jugoslaviji već kreće trend pola zabavna, pola narodna muzika. 1975. gostujemo po Skandinaviji: Perica, čika Ljubo (oproštajna turneja za njega), Dragan Ivanović, bubnjar, i naš gost, izvanredni harmonikaš Milorad Todorović. U grupi su: Safet Isović, Silvana Armenulić, Vjekoslav Jut i Aco Sarijevski. Skandinaviju smo, bukvalno, "rasturili", kako se to kaže u muzičkom žargonu. To mi je bila najuspješnija turneja u životu.

Zbog poslovne potrebe da se kvalitetno svira i narodna i zabavna muzika, formiramo orkestar u sastavu: Pero Ćubić, gitara, Enver Eminagić, bas, Faik Lačević, bubnjevi, Mirsad Burina, flighorna, Suad Pašić, saksofon-klarinet i ja, harmonika i orgulje. Uvodimo radno vrijeme i svakodnevno vježbamo u Domu kulture na Gorici. Orkestar je koncipiran tako da smo mogli uspješno svirati razne žanrove i vrste muzike. Ujedno, narednih 4–5 godina sarađujemo sa Radio Sarajevom u žanrovskim emisijama "Cik-cak" i "Selo veselo", te kroz njih sa meni vrlo dragom Natalijom Bojić, producentom, i sa Redakcijom narodne muzike.

1976. odlazimo na našu prvu tromjesečnu turneju po Sovjetskom Savezu, svirajući isključivo zabavnu muziku. Bubnjeve tada svira Atif Turčinhodžić iz Banja Luke.

1977. postajemo prvi orkestar Jugoslavije – prvi u zemlji dobijamo Estradnu nagradu Jugoslavije. Bilo je to najveće priznanje za trud, znanje, ali i pravilno vođenje poslovne politike.

O podsticajnoj vrijednosti ove nagrade bilo bi suvišno govoriti. Prije toga, 1975. moja supruga Munevera i ja smo dobili ćerkicu Zlatu, što je motivaciono-dinamički djelovalo, kako na moj privatni tako i na profesionalno-muzički život. U tom smislu se godine od 1975. do 1979. pokazuju kao moje najuspješnije godine u karijeri. Dobro sviranje bilo je logična rezultanta nekoliko faktora: raznolik sastav orkestra, sa dispozicijom za uspješno sviranje i zabavne i narodne muzike, profesionalno visok nivo discipline – rezultat toga je mnogo posla i njegovo uspješno obavljanje što nije bilo nezapaženo. Čuveni su naši angažmani na "Licima sa naslovnih strana", gdje smo mi sami pratili i po 40-tak vrhunskih jugoslovenskih pjevača raznih žanrova. Dolaze inozmne turneje: cjelokupna Evropa, Irak, već pominjani Sovjetski Savez, po drugi put, čitava tri mjeseca 1979. god., sada u sastavu: Ljiljana Petrović, Hamdija Čustović, Goce Nikolovski i mi. Paralelno radimo diskografske poslove.

Diskografija

Cijelo vrijeme snimamo ploče: Safet Isović, "Voljela je mene lažno", Hanka Paldum, "Voljela sam, voljela", Ćazim Čolaković, "Zašto me ostavljaš ti", Šerif Konjević "Zemljo, majko", Hamdija Čustović, "Idi, tugo, iz života mog"... itd.

Inače, prvu ploču snimio sam 1967. sa Zehrom Deović i pjesmama "Ni bajrami više nisu..." i "Crven fesić, nano". Ploča sa Mehom Puzićem, "Moj brate u tuđini", najtiražnija je ploča u Jugoslaviji. Hit tih godina je i pjesma Zore Dubljević "Ali neka, neka", koju je radila s nama.

Snimio sam oko 150 ploča, radeći sa svim vodećim diskografskim kućama u zemlji: "Jugoton", "RTB", "Založba kaset in plošč", Ljubljana, "Sarajevo-disk", "Diskos", Aleksandrovac, a najuspješniju saradnju sam imao, a ona još traje, sa sarajevskim "Diskotonom". Od diskografskih radnika, s obzirom na uspješnost i obim saradnje, prisjećam se: Damjana Babića, Jove Beatovića, Haska Haverića, Vaje Miloševića, Muradifa Brkića, Mirsada Ibrića, Dobrivoja Cerovića, Svete Tomića, Hamdije Salkovića, Mijata Božovića, Nenada Bilića, Slobodana Vujovića, Duška Srndovića, Slobodana Miholjčića, Nevada Hadžića, Nedeljka Kravljače, Doce Ivankovića, Jure Robežnika i Teo Korban iz Ljubljane, Dubravka Majnarića iz Zagreba. Nažalost, mnogi će ostati nepomenuti i molim ih da mi oproste, jer me pobjeđuje trenutni zaborav.

"OMEGA" studio

1980. god. umire maršal Tito. Intenzitet posla na estradi naglo pada. Članovi orkestra traže alternativna egzistencijalna rješenja, a ja odlučujem ostati u poslu koji mi je donio dosta radosti i koji, konačno, najviše volim – muzika ostaje moj konačni izbor. Formiram privatni tonski studio "OMEGA". Prije mene su to uradili Nikola Borota i Paša Ferović.

Još jedan novi izazov, još jedna potreba za učenjem, savladavanjem nove oblasti. Sama snimanja donose mi osjećaj stvaralaštva i istraživanja kreativnih mogućnosti te vrste. Kroz vlastiti rad i vrlo opipljivo osjećam razliku između estradnog i studijskog sviranja. Dok estrada vizualnim efektima može da apsorbuje izvjesne propuste, u studiju je sve kao na dlanu – svaki feler se očituje, postaje vidljiv, makar bio i najmanji.

Studio zahtijeva precizno sviranje, pomno analiziranje tekstova, druženje sa ljudima raznih intelektualnih nivoa i profila, tjera i omogućava čovjeku da stalno uči i samim tim izoštrava kritički osjećaj za estetske vrijednosti. Čovjek se, jednostavno, naglo mijenja i osjeća da duhovno raste.

Paralelnim radom na estradi i u studiju i sam orkestar mijenja fizionomiju, podiže nivo muziciranja. U ovoj postavi orkestra, pored mene su: Suad Rašić, klarinet-saksofon, Sejo Avdić, bubnjevi, Miroslav Milanović, bas, Džemal Novaković, gitara, Rade Vanovac, solo gitara. U tom razdoblju uradili smo nekoliko dobrih materijala sa Hankom, Šerifom, Čustom, Ćazimom, Feridom Avdićem, Amelom Zuković, a ujedno smo snimili i prvu samostalnu ploču narodnih kola, na kojoj je veliki doprinos dao dragi prijatelj Rade Vanovac. Povremeno, prema potrebi, u orkestru je sarađivao Miki Petrović, vrhunski violinista Jugoslavije.

Sticajem okolnosti, 1982. god. pravim studio u Mulićima kod Visokog. Bolje upoznajući Visoko i Visočane, shvatam da sam našao ljude i klimu veoma slične mom rodnom Tešnju. Osim izuzetnog smisla za trgovinu, Visočani su ljudi vrlo senzibilni, skloni akšamluku, dertu i sevdahu. Boraveći u Visokom, upoznao sam široku lepezu dobrih ljudi, izgrađenog smisla za lijepo i ugodno življenje, kao što su: rahmetli Muhamed Rašić Mašura, po meni najbolji pjevač sevdalinke uz saz. Vrhunski pozorišni i filmski neimar Zaim Muzaferija, prof., i njegova familija. Tu su i muzičari starog kova Avdo Sirćo Hido, Salko Krša, Halid Dedić, Muste Dedić, Salko Tetkić i drugi. Svi oni, zajedno sa mojim prijateljem i dvadesetogodišnjim saradnikom u orkestru Suadom Pašićem Pajom (koji je djelimično i "kriv" što sam u Visokom), ostavili su na mene utisak ljudi sposobnih da usaglase život, rad i uživanje u sevdahu. U takvom duhovnom okruženju nastala je meni veoma draga

pjesma "Visoko, grade moj". Najveći doprinos njenom nastanku dale su moje drage komšije: Midho, Seid, Eso, Izo, Dino, Džemo, Ademaga, Senad, Enes, Kazija, Rasim i drugi.

Šta se ovo Bosnom čuje

Tih godina Jugoslaviju je zapljusnuo val tzv. novokomponovane muzike, zasnovane na arapsko--španski-grčkim motivima i potpomognut nezajažljivom željom diskografa za zaradom, počeo je da ugrožava istinske vrijednosti muzičke kulture BiH. I mi smo snimali i svirali takve materijale, nošeni diktatom egzistencijalnog opstanka. Orkestar je, tada, radio u sastavu: Suad Rašić Paja, Faik Lačević, izvanredni gitarista Nenad Ćurić, prekomotni basista Šišić Nizar i ja. Povremeno su "uskakali": Tarik Skopljak Tare, Enes Mujanović, violina, Srećko Luburić Cile, flauta, Radomir Jakovljević Raca, gitara, i Jole Gutman, klavijature. Sa godinama, i stareći, sazrijeva odnos prema životu i muzici te dolazi do spontanog vraćanja provjerenim vrijednostima tradicionalne sevdalinke.

Sevdah je, ustvari – stil življenja.

Bosanci su ljudi od sabura, strpljenja, koji nikada ne trče kroz život, nego ga žive lagano, kao što i govore – po istilahu, a tako se i međusobno odnose i ophode u svakoj životnoj situaciji, bez obzira da li je u pitanju radost ili žalost, sofra ili akšamluk, začinjen pjesmom – sevdalinkom. A ona je iznjedrena iz široke bosanske duše, tiha, lagana, nenametljiva, poravna, te je kao takva samo logičan produžetak gore opisanog načina življenja Bosanaca. A ja, kao rođeni Bosanac, i dugogodišnji estradni radnik, s tugom gledajući i videći kako moderni muzički izraz, agresivno i uz pomoć medija, napada i potiskuje sevdalinku, i uz pomoć ljudi koji je nedovoljno vole ili osjećaju kao svoju,

odlučio sam da stanem u red onih koji se, svako iz svog ugla, bore za sevdah kao tradicionalni muzički izraz Bosne i Bosanaca.

Razmišljanje o tome dovodi me na ideju da bosansku sevdalinku približim već formiranom ukusu i sluhu kafić--generacija, a da pri tome tradicionalni muzički izraz i melodijska linija sevdalinke budu očuvani, pri čemu ona, ipak, treba da dobije novo ruho. Kao pogodan izraz iz tako, prividno kontradiktornog zahtjeva, učinio mi se u pravljenju novih muzičkih aranžmana. U početku mojih razmišljanja sve je funkcionisalo, ali u praktičnom dijelu posla pokazuje se kao glavna poteškoća očuvanje logične adekvatnosti novog muzičkog izraza tradicionalnoj melodijskoj liniji sevdalinke, jer cijela stvar mora da počiva na principu odnosa ključ – brava. Nakon što sam osigurao tu adekvatnost, mogao sam sebi dozvoliti rad na harmonijskom, ritmičnom i moderno instrumentalnom (uvođenje sintesajzera, npr.) obogaćivanju i oplemenjivanju sevdalinke. Time je ona djelimično približena mlađim sluašaocima, a da sama nije mnogo izgubila od onoga po čemu je oduvijek bila draga i prepoznatljiva starijim generacijama.

Svaka pjesma je, u ovom kontekstu, međutim, problem za sebe i svaka pojedinačno dozvoljava manji ili veći stupanj slobode u pogledu interventnih aranžmanskih zahvata, o kojima je bilo riječi. Neke su u tom pogledu naprosto nedodirljive.

Prvi pokušaj novog načina izražavanja sevdalinke imao sam sa uvaženim interpretatorom narodne muzike, rahmetli dr. Himzom Polovinom, radeći, na žalost, njegov posljednji, a naš zajednički materijal "Sevdah i suze".

Međutim, punu stvaralačku slobodu i podršku u ovom načinu izražavanja i muzičkog razmišljanja pružio mi je gospodin Safet Isović. Prvi konkretni rezultat te podrške bio je zajednički materijal, izdat pod naslovom "Šta se

ovo Bosnom čuje", štampan 1986. god. Sa tog materijala, vrijeme i slušaoci izdvojili su kao udarnu numeru pjesmu "Grana od bora", koja je, tek zahvaljujući maestralnoj interpretaciji Safeta Isovića, i novom muzičkom aranžmanu, postala hit u modernom smislu te riječi, iako je već tada na našim radijskim programima bila izvođena u desetak različitih klasičnih verzija. Interes za nju ne jenjava ni danas.

Ovaj uspjeh podstakao nas je na daljni zajednički rad, iz koga će proizaći obimni materijali: dupli album "Za dušu i sjećanje" I, i video kaseta, bazirana na istom materijalu 1988. god., a zatim dvije godine poslije takođe dupli album "Za dušu i sjecanje" II. Time je novi zvuk, konačno, izborio svoje mjesto u svijetu narodne muzike, izbacujući po svojoj prepoznatljivosti kao najuspješnije sljedeće pjesme: "Kiša bi pala", "Moj dilbere", "Zmaj od Bosne", "Ima l' jada k'o kad akšam pada" i druge, čime smo tradicionalnu narodnu muziku doveli u ravan gdje njeno ozbiljno izvođenje više nije rutinski moguće, nego podrazumijeva prethodno savladavanje konkretnih aranžmanskih elemenata, a to će, pored ostalog, podstaći i ideju o stvaranju ove knjige.

Na taj način rađen je kompletan materijal Kadire Čano, Irfana Ajanovića, Huseina Kurtagića, Esada Kovačevića, Hasne Kašmo, Osmana Hasanbašića, Reufa Fejzića, kao i pojedinačne numere Hanke Paldum, Zehre Deović, Reufa Fekovića, Hasibe Agić, Nune Pirić i drugih.

Najveću zaslugu za promociju i održanje ove vrste aranžmanskog izraza u svijetu naše narodne muzike ima, svakako, uloženi autoritet Safeta Isovića, bez čije podrške bi svi moji napori rezultirali znatno manjim efektima. U tom smislu i on sam je načinio neku vrstu avangardnog iskoraka u okvirima posla kojim se, izuzetno uspješno, bavi već više od tri decenije.

Pored toga, sa velikim zadovoljstvom sam sarađivao sa ljudima iz drugih branši: najeminentnijim sarajevskim glumcima, rahmetli Rejhanom Demirdžićem, Rudi Alvađom, Nadom Pani, Kaćom Dorić, Zijahom Sokolovićem, Zoranom Simonovićem, a od mlađih, posebno i najviše, sa Josipom Pejakovićem, čovjekom koji je kroz svoje shvaćanje umjetnosti ponovo otkrio i vratio narodu smisao i značaj autohtonog bosanskog izraza. Uspjesi koje je time postigao potvrdili su ispravnost i vrijednost nastojanja Josipa Pejakovića, mog dragog i vrlog dugogodišnjeg prijatelja i saradnika.

Izvori

Pored ulaganja napora za inoviranje i aranžmansko osavremenjivanje naše narodne muzike, klasične narodne muzike, rado sam snimao i snimam izvornu narodnu muziku svih žanrova i porijekla, kao: muslimanske tradicije – sazlije i kalesijski izvorni zvuk, katoličke tradicije u vidu muzičkog izraza okoline Dervente, te gusle, kao tipičan način iskazivanja pravoslavne muzičke tradicije.

Pri tome se rukovodim saznanjem da sve to, zajedno, čini nerazdvojnu cjelinu naše muzičke historije i da se nužno, i bez predrasuda, sve mora sačuvati u svom najizvornijem obliku, bez obzira što savremeni trenutak i deformisan ukus vrlo agresivno nameću svoje zahtjeve. Čuvanjem i njegovanjem i ove vrste muzike, vraćamo dio duga tradiciji Bosne i duha bosanskog naroda.

Upravo zbog svoje izuzetne vrijednosti, sve gore spomenuto ostaje arhivirano u muzičkom ateljeu "OMEGA", sa nadom da će, bar nekad, nekom muzičkom zanesenjaku (muzikologu, etnomuzikologu) olakšati njegove istraživačke napore i uštedjeti mu bar onoliko energije koliko je već u sav ovaj rad uloženo.

Čemu ova knjiga

Ona je, prije svega, posljedica i izraz protesta zbog stanja u kojem se posljednjih godina nalazi naša narodna muzika, a i činjenice da iz dana u dan, njen izvedbeni nivo nemilice srozavaju bulumente osrednjih izvođača kojim ona nije na srcu.

Knjiga, osim toga, treba da pomogne zainteresovanim zaljubljenicima, entuzijastima, da spoznaju bar djelimice šta je sevdalinka, da upoznaju njen duh i smisao koji svoje korijene vuku direktno iz mentaliteta i životne filozofije bosanskog naroda.

Praktična ideja ove knjige je da potencijalni korisnik – muzičar ima na jednom mjestu sve: teorijski osvijetljen smisao i značenje sevdalinke koji su, psihološki, u funkciji njenog izvođenja, tekstove pjesama, notne zapise za svaku pjesmu i instrumentalnu izvedbu svakog notnog zapisa.

Sve ostalo je jednostavno – muziku treba voljeti i mnogo, mnogo raditi. To je jedini put uspjehu, iako uspjeh nikada i ničim nije zagarantovan.

ČEMU OVAKAV KOMPLET…

Sav svoj radni vijek posvetio sam ovom poslu, i sada, nakon oko četrdeset godina aktivnog angažmana u muzici, osjećam višestruko zadovoljstvo postignutim.

U mojoj familiji rahmetli majka je lijepo svirala, rahmetli brat, prosvjetni radnik, također je lijepo svirao, a na pitanje kad sam ja počeo svirati, uvijek sam odgovarao:

"Ne znam, jer imam osjećaj da nisam počinjao upravo zato što sam zajedno sa harmonikom rastao u majčinom krilu. Nama je harmonika bila relaksacija nakon pomaganja abi u dućanu i mogućnost da i kada je teško, a nakon Drugog svjetskog rata malo je kome bilo lahko, tražimo i nalazimo izlaz ka beharanju duše. Majka je bila velemajstor u kreiranju atmosfere: znala misliti i dunjalučki i ahiretski (osim što smo išli u mekteb, hafiz Ahmet-ef. Adilović nas je dolazio podučavati i u kući), znala motivisat za rad, znala nagradit, znala naružit i nakon svega – "'Hajmo djeco svirat i pjevat, nek se sevdah razlije sokakom.'"

Ali, siguran sam, u to vrijeme nismo ni sanjali da sviranje bude nekome profesija. Ja sam, zajedno sa Osmanom Morankićem, Huseinom Galijaševićem i

Izom Dizdarevićem bio učenik generacije u tešanjskoj osmogodišnjoj školi i kao takvom pravac je bio logično određen: nauka.

Odem ja na Ilidžu, u Šumarsku tehničku školu, i odmah počnem svirati u KUD-u "Slobodan Princop Seljo" na Ilidži. Poslije "Ivo Lola Ribar" u Sarajevu, a odatle – pravac kafana.

Iz kafane se upišem na Prirodno-matematički fakultet. Bio sam dobar student, a svi su se ibretili kad ja, gledajući mikroskopom, nacrtam, recimo, paramecijuma u tri dimenzije. Apsolvirao sam, vrlo malo mi ostalo do kraja, danas mi je žao, ali tako je kako je – sudbina.

Sve, sve, ali lijepo u kafani...

Ja mlad, pun života, solidan svirač, a posebno dobar radnik. Pročulo se po Sarajevu da jedan Žućo (ja bio izrazito plav) može bez pauze svirati po dva sahata, publika znala cijeniti i trud – i zavolio me narod.

Familija se zabrinula: u kojem pravcu ja idem, brat piše iz vojske pismo roditeljima "...da hoće se Omer okaniti ciganskog posla" – ali kasno – ja duboko zavolio.

Slijedećih nekoliko godina kafana je bila moja muzička i životna škola. Muzički nemiran duh ispoljavao sam različito, nijansirajući iste dionice, tražeći svoj izraz. Tada smo najviše svirali bosanske sevdalinke, starogradske pjesme, mađarske i ruske romanse, te romsku muziku. Bila je to tiha svirka, pa smo i sami uživali – radeći. Publika je znala cijeniti taj način rada, bez buke, pa sam još kao mlad muzičar nevidljivim fluidom osjećajnosti lahko uspostavljao kontakt sa slušačima. Sami tekstovi tih pjesama pomagali su da lakše prenesemo publici dramatski i socijalni naboj, dobijajući za rezultat melanholiju, derman i zadovoljstvo. Veliko je uživanje svirati pravim slušačima, jer to daje

mogućnost prenošenja i darovanja drugome ljubavi koju muzičar osjeća prema svom poslu, čime oplemenjuje i sebe i druge.

Kafana je meni uvijek predstavljala više od prostora gdje sviram.

Upoznavao sam ljude, muzikom i riječju saosjećao sa njihovim sudbinama, razdvajao dobro od zla, ustvari, tu sam izgrađivao sebe i u muzičkom i ljudskom pogledu. Bio sam mlad, upijao novo oko sebe, u sebi to razvrstavao i bio neobičan po tome što sam za vrijeme pauza, dok su drugi pili, imao knjigu na stolu i spremao se za ispite na fakultetu.

Gdje god sam svirao u kafanama, gosti su me voljeli, poneke kolege – kafanski muzičari – nisu, uz objašnjavanje: "Šta će student među nama?" Mislim da je to bila zavist, zbog dobre svirke, muzici to nije strano, kao, uostalom, ni drugim profesijama.

Godine 1967. svirao ja na Babića bašči, kad jedne noći dođe Ismet Alajbegović Šerbo, zasigurno najbolji harmonikaš tadašnjice.

Trenutno sam se oznojio iz poštovanja prema majstoru.

"Omere, evo ti ključ od auta, u gepeku je 'Dallapa', da čujem kako sviraš na pravoj harmonici!"

U mene bila mala "Weltmaister".

Izađem ja pred kafanu, od treme ne znam otvoriti gepek Šerbinog auta. Snađem se – zamolim goste. Te noći prvi puta zasviram na "Dallapi", prvo sam, a poslije, isto te noći, zasviram prvi puta sa Šerbom. Ja na svojoj "Weltmaisterki", a "Šerbo" na svojoj "Dallapi".

Godine 1968. angažuje me majstor Šerbo u svoj orkestar za festival "ILIDŽA '68".

Žestoko sam navježbao i dobro odsvirao drugu harmoniku sjajnom majstoru.

Od 1970. do 1972. godine radim u "Beogradskoj estradi".

Godine 1973. Australija i Novi Zeland. Već tada se zabavna muzika skoro ravnopravno na terenu nosi sa narodnom. Predosjećajući promjene, formiram orkestar koji može uspješno svirati oba žanra. Godine 1976. Sovjetski Savez – isključivo zabavna muzika, nekoliko puta Irak, ponovo 1979. godine Sovjetski Savez, većina zemalja Evrope, poslije Amerika, Kanada... i to je moje muziciranje širom svijeta. A svugdje sam išao da gostujem, vidim, doživim i da nešto novo naučim.

Godine 1977. moj ansambl dobija najveće esnafsko priznanje: "Estradnu nagradu Jugoslavije", i to "numero uno" – broj 1; pored svih majstora iz Beograda i Zagraba, prva dolazi u Sarajevo! Bili smo od struke priznati da smo najbolji, što je rezultiralo našim još upornijim vježbanjem.

Podjednako dobro svirali smo i narodnu i zabavnu muziku.

Godine 1979. počinje zamor – biologija čini svoje i ja reduciram estradnu aktivnost.

Te godine otvorim Muzički atelje "Omega" i počinje novi ciklus moga bavljenja muzikom.

Studijski posao je precizniji od estradnog, traži mnogo više razmišljanja, konsultovanja u svim okolnostima gdje čovjek nije siguran, zahtijeva iščitavanje mnoštva materijala, jer je vrlo odgovorno nešto snimiti i ostaviti na nosaču zvuka ili slike.

Godine 1980. umire maršal Tito, odlazi bastion, i u zraku se osjećaju promjene.

Godine 1984. snimam zadnji album Himze Polovine "Sevdah i suze", na kojem počinjem aranžmanski stidljivo prilagođavati sevdalinku protoku vremena.

Godine 1985., nakon jedanaest godina, ponovo snimam sa Safetom Isovićem. "Šta se ovo Bosnom čuje" je krik, vapaj, poziv na odbranu Bosne od najezde u muzici onoga što nismo mi, i onoga što nije naše. Postižemo sjajan uspjeh i pravimo dva dvostruka albuma "Za dušu i sjećanje". Safetova interpretacija motiviše me, i ja napravim aranžmanske zahvate baš u duhu toga vremena i prostora.

Otrpio sam mnogo napada u stilu – "Šta radiš od narodne muzike?" Veliku podršku su mi pružili bardovi muzike Esad Arnautalić i Ranko Rihtman. Ranko mi je rekao:

"Put sevdalinke u Evropu je slijedeći: Safet naprijed, ti iza, iza vas simfonijski orkestar sa tvojim aranžmanima i mojom orkestracijom."

Nažalost, nikad se nije ostvarilo – a lijepo je u prijedlogu zvučalo.

Napadali su me neuki. Oni nisu znali da sevdalinka ima svoj život, svoje trajanje i da bi opstala, treba je prilagođavati protoku vremena. Naravno, melodija ostaje uvijek ista, tekst provjeren na više strana a aranžmanski obučena u novije ruho. Kao – ista žena u novoj haljini.

Govorili su:

"Ti ugrožavaš tradiciju." A ja odgovarao: "Mi živimo našu tradiciju, a ja, djelimično inovirajući, sevdalinkama produžavam trajanje."

Vrijeme mi je dalo za pravo, jer vrijeme nikad ne laže.

Godine 1987. umire Ismet Alajbegović Šerbo...

Niko nije mogao odmilovati ton harmonike kao Šerbo. Antropološki pravi Bošnjo, Šerbo nije svirao, on je živio

sevdalinku i, posjedujući ogromnu muzičku memoriju, isijavao je u prostoru, obilježavajući jedno vrijeme. Bosna je miruhala tom svirkom.

Šerbina hanuma, rahmetli Fikreta, poklonila mi je Šerbinu pisanu muzičku zaostavštinu – sve note su stale u nepunu najlon--kesu.

Primajući tu najlon-kesu na vratima stana, stajao sam šokiran očiglednim dokazom šta je ostalo od najboljeg... Trake će ostarjeti, nesavjesni će presnimiti nekog bezveznjakovića na snimak takvog majstora. Znao sam po onoj Bašeskijinoj – "Što je zapisano – ostaje!" Tu odlučim da ću zapisivati ono što sam mukotrpno, bez pisane literature, naučio i što sam svojim trudom, svojom maštovitošću i svojim poimanjem sevdaha doradio.

Godine 1992. izađe "99 sevdalinki... i poneka pjesma".

U tom materijalu sam odsvirao 115 pjesama, samo prvu strofu i intermeco, sve zapisao, potpisao harmoniju, napisao tekstove – omogućio svakom da sa malo truda ima sve na jednom mjestu, da lakše nauči i time pomogne opstanak bosanskog sevdaha...

U aprilu '92. puče u Bosni...

Opet dušmani nasrnuše na Bosanske Muslimane. Valjda su mislili da smo višak između dvije kršćanske civilizacije. Ali, ne da se Bosna. Ovdje su carstva propadala a Bosna opstajala. Rimsko, Bizantijsko, Osmanlijsko, Austro-ugarsko – postoje samo u tragovima, a Bosne ima. I bit će je, ako Bog da, do Kijametskog dana.

Uspraviše se Bosanski Muslimani i časni patrioti iz drugih nacija da brane Bosnu i Hercegovinu, na žalost Bosne i Muslimana – u malom procentu. Izdržasmo četiri najteže, a ujedno i najponosnije godine. Natčovječanskom

borbom i natčovječanskom patnjom – opstasmo. Nikad mi neće biti jasno koji je od ova dva dijela veći u našem opstanku.

Ponosim se što sam sa istomišljenicima, u svojstvu umjetničkog direktora i organizatora, u nemogućim uvjetima napravio Prvi festival narodne muzike "Lukavac '94" u Lukavcu.

U uvodniku sam napisao: "Ovo je istina o Bosni pjesmom kazana, ovo je svjedočenje pjesmom o vremenu kada su nas htjeli uništiti, ovo je ratni sevdah naše Bosne."

To je bilo vrijeme kad nismo imali hrane, oružja, municije, struje, odjeće, bukvalno ništa, osim ljubavi prema Bosni i Hercegovini, prema svojoj vjeri i saznanja da smo na strani pravde. A dušmani nasrnuli sa obje strane. Bože, koliko je tada bilo morala, ponosa i patnje istovremeno!

Krajem '94. godine, u paničnoj potrebi da sačuvam još nešto bosansko, počnem raditi "Bosanski mevlud".

Deytonski ugovor '95. godine zabetonira stanje i Bosnom poteče mirnije, a nepravednije vrijeme... Međunarodna zajednica svojim ponašanjem izjednačava agresore i one koji su branili Bosnu. Zvanično ratni zločinci, evo već sedmu godinu još su na slobodi (kao, ne znaju gdje su, pa ih ne mogu uhvatiti – što je smiješno, nije Bosna veličine kontinenta), oni koji su protjerani teško se vraćaju na svoje, oni što su pobjegli vraćaju se sa sredstvima iz inostranstva, na svakom koraku obezvređuje se učinak i zasluga nas koji smo ostali i branili BiH, jednostavno – nepravda. Iz ove se kože ne može – sudbina.

Sudbina na koju ne utičemo, u pravom smjeru, jer ne shvatamo.

Godine 1993., na TV BiH šerijatsko vjenčanje, poslije toga, u muzičkom dijelu, harmonikaš odsvira Užičko kolo. A Užički korpus srpske vojske ubija

nedužne i pravi zgarište od istočne Bosne. Iritiran i do kosti revoltiran, pod granatama snimim 19 bošnjačkih kola i usred rata odštampam kao skriptu sa pripadajuće dvije audio-kasete.

Godine 1996. uradim "Sevdah nadahnut životom... slobodom" – knjiga nota, tekstova, harmonija, sa zapisanim doživljajima iz vremena agresije na Bosnu, sa pripadajućih osam audio-kaseta, i ovaj projekat bude promovisan u okviru "Čuda bosanskog otpora".

Godine 1997., uvidjevši da se sve zaboravlja, evidentiram u materijalu "Bosna je u meni" 39 svojih patriotskih pjesama, na čelu sa prvom koja je pozivala na otpor: "Ne daj se, Bosno". Knjiga nota, harmonija i tekstova, začinjena ratnom pričom i sa dvije audio-kasete ili CD-om.

Godine 1988. završavam tri i po godine rađen projekat "Bosanski mevlud". Tu je prvi puta u svijetu notiran kompletan mevlud. Knjiga nota, tri audio-kasete, namaz-bez, tespih i video- -kaseta sa promocije u sarajevskoj Zetri, pred oko 8.000 posjetilaca. Po mišljenju Nedžada Ibrišimovića, tadašnjeg predsjednika Udruženja pisaca Bosne i Hercegovine, "Bosanski mevlud" je bio kulturni događaj te godine.

Godine 1999. u Tuzli dobijam Nagradu za životno djelo. Od srca hvala: Bogu, narodu i Tuzli!

Godine 2000. uradim program "Bajram i ramazan u pjesmi". Knjiga nota, tekstova, harmonije, dva CD-a, dvije audio i dvije video-kasete. Zajednički imenitelj svih 23 numere je da se u svakoj spominje riječ Bajram ili ramazan. To je prvi pokušaj, u bošnjačkom korpusu, da se to sakupi na jednom mjestu.

Godine 2000. sva svoja važnija djela pakujem u tradicionalnu bosansku seharu, formirajući proizvod

pod nazivom: "Miruh Bosne iz Omerove sehare". Možda je taj naziv za nekoga pretenciozan, za moju dušu nije.

"Zašto miruh a ne miris?" – često su me pitali.

Miruh zato što je moja, rahmetli, majka tako govorila i što riječ miruh uvijek označava nešto prijatno, dok riječ "miris" može sadržavati i neprijatno, recimo, neprijatan miris.

Znam da lingvistički nije baš ispravno, ali ne mogu i neću iznevjeriti sjećanje na moju dragu majku.

Godine 2001. odlazim u invalidsku penziju – zbog bolesti srca. Hoće srce napuknuti, ko ga ima i ko voli Bosnu!

Danas je u muzici stanje, otprilike, ovakvo:

Napredak elektronike pružio je muzičarima sumnjive estetske vrijednosti šansu da od muzike prave haos. Nekada se znalo šta se sluša, šta se pleše, šta se igra, a danas je to nepoznanica. Sviraju pjesmu u rubatu – publika pleše, sviraju "Mejru na tabutu" – publika igra kolo (umjesto da pažljivim slušanjem saosjećaju sa dramaturgijom pjesme – jer su i oni trebali biti na tabutu), itd.

A većina naroda... k'o narod...

Srebrenica bila od Ujedinjenih nacija "Zaštićena zona". Samo u nekoliko dana srpska vojska divljački pobila desetak hiljada Srebreničana, naočigled međunarodnih snaga sigurnosti. Izbjeglice iz Srebrenice, oni koji su slučajno ostali živi, opet slušaju muziku onih koji su im pobili najdraže. Nije Bog dao čovjeku da sve razumije!

U Sarajevu, petorazredni pjevač iz inostranstva napuni dvoranu, što najbolji tumači nacionalne pjesme sevdalinke ni blizu ne postižu.

Kolege-pobjegulje prvo humanitarnim, a poslije koncertima na ekonomskoj osnovi peru svoju savjest. I što su više izdali ideju Bosne, prave sve grandioznije priredbe – i dobro to funkcioniše, narod ih poželio, valjda. Opet, nije Bog dao čovjeku da sve razumije!

Bosna ponovo postaje kolonija i hrvatske i srpske muzike. Nije na dobro... Praksa je pokazala da nacionalna pjesma treba samo kad nas vojno napadnu. Kaže jedna kineska poslovica: "Drvo postaje svjesno svoga korijena tek onda kad zapuše oluja", a oluje na ovim prostorima suviše su česte pa, između ostalog, i zato ne smijemo zaboravljati sevdalinku.

U državnim i federalnim medijima vrlo je malo novijih snimaka sevdaha. U teškim ekonomskim uvjetima moguće je da se ne može više ni uraditi. Bez obzira što je tako, volio bih da je to razlog. Sa snimcima, starim nekoliko decenija, sevdalinka neće izdržati borbu sa nadolazećim trendom muzike.

Srednja generacija pjevača, shvativši na vrijeme da se od sevdaha teško opstaje, u borbi za egzistenciju okrenula se novom trendu muzike. Naravno, postoji manji broj časnih izuzetaka, kojima od srca želim da uspiju.

Mislim da je jedan od bitnih uzroka takvog stanja i to što je nekadašnje Radio Sarajevo, prije dvadesetak godina, neobjašnjivo zašto, ukinulo instituciju korepetiranja – učenja vokalnih solista. U nekadašnje vrijeme, vrhunski muzički pedagozi mjesecima su pripremali soliste prije nego uđu u studio i snime pjesmu. Samo tako pripremljen pjevač i orkestar mogli su za rezultat dati kvalitet. Svima nama, vanjskim saradnicima, to su bili parametri. Ukidanjem toga načina rada, snimanje postaje dostupno mediokritetima, koji raznim mahinacijama dolaze do mikrofona i stanje se, u estetskom smislu, naglo pogoršalo.

Nekad je tumačenje sevdalinke podrazumijevalo kvalitetno sviranje i pjevanje. Danas, većina osrednjih pjevača traži i pronalazi pjesmice što prijemčivije za nekritično uho. To su numere u kojima se dvije-tri riječi ponavljaju mnogo puta, a u osnovi ne kažu ništa, sa izrazito lahkim melodijskim frazama (nije važno je li kopija – samo je važno dopasti se publici), u osnovi kratkog daha i trajanja. Lijepo nekada napisa bard komponovanja Rade Jovanović: "Zar mi više pjevati ne znamo, drage pjesme što ih srce zna."

Cilj se postigne. Neuk svijet, željan kruha i veselja, proguta mamac, učesnici zarade, a pjevači takvih pjesama, poneseni publikom, vremenom formiraju o sebi mišljenje da znaju pjevati.

I, kao po klišeu, da dokažu to svoje osjećanje, u repertoar uvrste i poneku sevdalinku. Nenaučeni i nepripremljeni, učine lošu uslugu i sevdahu i sebi. Nije dovoljno biti popularan a loše otpjevati, pomoć nacionalnoj pjesmi je biti popularan a dobro pjevati.

Sevdalinka je izrazito zahtjevna pjesma i nije čudo što se od mnoštva pjevača, u zadnjih nekoliko decenija, iskristalisalo samo nekoliko vrhunskih tumača sevdaha.

Vokalni solista – da bi ogromnom nadogradnjom postao veliki tumač sevdaha, mora imati najmanje četiri elementa: kvalitetnu boju glasa – to je Božije davanje i to se ne može popravljati, muzikalnost – nova tehnika može u manjem procentu uticati na poboljšanje, ritmičnost – to je urođeno u čovjeku – ili ima ili nema – i intelekt.

Samo inteligentni, uz ova tri pobrojana uvjeta, mogu biti veliki tumači sevdaha. U karijeri sam upoznao mnogo pjevača velikih glasovnih mogućnosti, koji nisu napravili ništa veliko i trajnije u ovom poslu, jer se nisu usavršavali, nisu učili i nisu istraživali.

Veoma volim čuti sevdalinku obučenu u razne neobične aranžmane, poštujem istraživače, i volim što obrađujemo svoju a ne tuđu muziku.

Čemu ova knjiga?

Četrdesetak godina pratio sam kolege, razne pjevače, većine žanrova muzike, i uvijek sam bio iza pjevača. Veoma često znao sam više. Rezultat toga znanja jesu ove moje knjige. Sada, na kraju karijere, želim počastiti svoju dušu. Duša svira i pjeva, prsti i glas samo su proizvod stanja duše. Nadam se da će buduće sevdahlije uz snimljene matrice lakše navježbati, još više zavoljeti sevdalinku, pa svojim radom, istraživanjem i tumačenjem sevdaha – pomoći našoj nacionalnoj pjesmi da putuje kroz vrijeme.

Odsvirao sam 125 pjesama i kola, notirao, zapisao dosta autohtone harmonije, nastojeći u svaki ton ugraditi ljubav prema muzici, koju sam osjećao cijeli svoj radni vijek. Dragi Bog mi je podario da radim ono što volim. Svaki ton koji čujete u ovom programu, sve instrumente, pomoću tehnike, odsvirao sam ja. Sve sam snimio u vlastitom ateljeu. Imao sam, teško sticane, ali u osnovi idealne uvjete za kreativnost i veliku, u zraku osjećanu podršku običnog svijeta i većine muzičkih stručnjaka. Od srca svima hvala. Također, hvala i svim mojim kolegama sa kojima sam sarađivao.

Ako ostarim još više, kad biologija učini svoje i ne mognem svirati, moći ću, ako Bog da, slušati, uživati i osjećati zadovoljstvo da sam, nadam se, nešto korisno uradio za našu nacionalnu pjesmu – sevdalinku. Tako ću, samo djelimično, vratiti dug osjećanjima koja je meni podarilo bavljenje muzikom i nadati se da sam ljepoti uzvratio lijepim.

(Mulići, po ranom sabahu, 08. 02. 2002. godine)

MANJE POZNATE RIJEČI, POJMOVI I IMENA

ABDEST – (pers.) – pranje koje je kod muslimana obavezno prije obavljanja svakog namaza – A. Škaljić

AHIRET– (ar.) onaj svijet, zagrobni život

AKŠAM – (tur.-pers.) – a) prvi mrak, zalazak sunca, prvi dio večeri, neposredno poslije zalaska sunca; b) četvrta po redu (od pet svakodnevnih) muslimanska molitva (namaz, klanjanje), koja se obavlja po zalasku sunca – A. Škaljić

ALČAK – (tur.) nevaljalac, mangup, vragolast

ALEM – (ar.) a) polumjesec sa tri ili četiri kugle ispod njega, koji se nalazi na vrhu minareta (munare) kao ukras; b) svijet, dunjaluk; c) dragi kamen – A. Škaljić

ALLAH – (ar.) Bog – A. Škaljić

ALLAHU-EKBER – (ar.) a) prve riječi ezana; Bog je najveći – A. Škaljić

AMAN – (ar.) a) uzvik preklinjanja i vapaja; b) uzvik ushićenja i razdraganosti; c) uzvik čuđenja – A. Škaljić – pomagaj – Sarajlić

AMANET– (ar.) a) preporuka, povjerenje, zavjet, svetinja; b) predmet koji se daje na čuvanje, na povjerenje – A. Škaljić

AŠIKLUK – (ar.-tur.) ljubavni razgovor – A. Škaljić

AŠIKOVATI – voditi ljubavni razgovor, udvaranje između momka i djevojke – A. Škaljić

AVAZ – (pers.) – glas – A. Škaljić

AVLIJA – (grč.) kućno dvorište ograđeno zidom – A. Škaljić

AZGIN – (tur.) pomaman, obijestan, bijesan, nemiran – A. Škaljić

BAJRAM – (tur.) muslimanski vjerski praznik; Bajram (tur. i pers.) – vjerski praznik, praznik uopšte, slavlje, veselje – A. Škaljić

BAJRAMLUK – (tur.) bajramski poklon; poklon koji se daje o Bajramu – A. Škaljić

BAZARĐAN – (pers.) trgovac – A. Škaljić

BEDEM – (ar.) debeli zid oko utvrđenog grada; zid tvrđave – A. Škaljić

BEG – (tur.) a) plemić, plemićka titula; b) kao titula pridaje se muslimanskom imenu iz poštovanja, iako nosilac imena nije stvarno beg; c) gospodin, gospodar; Beg – kao titula, dodaje se iza ličnog imena, te se spaja crticom sa imenom: Ibrahim-beg. – A. Škaljić

BOŠČALUK – (pers.–tur.) dar koji se sastoji od odjevnih predmeta zamotanih u jedan komad platna, u bošču (otuda ovaj naziv) – A. Škaljić

BULBUL – (ar.) slavuj – A. Škaljić

BURUNTIJA – (tur.) naredba, zapovijedno pismo valije, paše – A. Škaljić

CAR – vladar – A. Škaljić

CARIGRAD – Istambul, Stambol – Mulabdić

ČADOR – (pers.) šator – A. Škaljić

ČARDAK – (pers.) a) lijepa, obično dvospratna kuća

okružena baščama, dvorac, ljetnikovac; b) drvena zgrada na stubovima; c) velika soba na spratu sa lijepim vidikom – A. Škaljić

ČARŠIJA – (pers.) trgovačka četvrt grada; tržište; trg – A. Škaljić

ČESMA – (pers.) izvor – A. Škaljić

ČIBUK – (tur.) kamiš, cijev sa lulicom na jednom kraju, koja služi za pušenje – A. Škaljić

ČOHA – (pers.) sukno bolje vrste, mekše i ljepše – A. Škaljić

ĆOSAT1 – ašikovati, razgovarati, nadmudrivati se – A. Škaljić

ĆURČIČ – v. ćurčija – (tur.) a) zanatlija koji pravi ćurkove i druge krznene predmete; b) trgovac krznom, krznar – A. Škaljić

DEMIRLI – (tur.) željezan, od željeza, željezom okovan –A. Škaljić

DERT – (pers.) jad, briga, muka, bol – A. Škaljić

DILBER – (pers.) a) kao imenica: dragan, ljubljenik, miljenik, ljepotan; b) lijep, krasan, zanosan – A. Škaljić

DIN – (pers.) vjera, vjerozakon – A. Škaljić

DIMIJE – (grč.) ženske široke šalvare koje se nose preko gaća umjesto suknje, a nogavice se vežu ispod koljena. Dimije se kroje od čita, svile ili vunene tkanine. Za jedne dimije potrebno je oko 6 m tkanine – A. Škaljić

DORAT – (tur.) konj zatvorenocrvene, crvenosmeđe dlake – A. Škaljić

DUĆAN – (ar.) trgovačka radnja – A. Škaljić

DUŠMAN – (pers.) neprijatelj, protivnik – A. Škaljić

DUVAK – (tur.) veo nevjeste, tanka koprena kojom se mlada prekriva preko glave i lica – A. Škaljić

DŽANFEZA – (pers.) vrsta svilene tkanine koja se prelijeva, obično u dvije boje – A. Škaljić

DŽAMLI – (pers.-tur.) od stakla, staklen, ustakljen – A. Škaljić

DŽENNET – (ar.) raj – A. Škaljić

DŽUMMA – (ar.) podnevna svečana molitva, koja se obavlja petkom u džamiji – A. Škaljić

ĐUL – (pers.) ruža, ružica – A. Škaljić

EZAN – (ar.) poziv na molitvu, koji upućuje mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare – A. Škaljić

EFENDIJA – a) gospodin, gospodar; b) titula muslimanskog sveštenika ili vjerski obrazovanog muslimana – A. Škaljić

FENJER – (grč.) ručna zastakljena ili na drugi način uokvirena svjetiljka u kojoj gori svijeća ili petrolejska lampica – A. Škaljić

FERMAN – (pers.) a) sultanov ukaz, sultanova naredba, carska zapovijed; fermani su pisani posebnom vrstom arapskog pisma, tzv. divanijom; b) fig. dugačko pismo – A. Škaljić

FES – demin. fesić – kupasta kapa bez oboda koju muslimani nose. Obično je sa kićankom, ali se može nositi i bez nje. – A. Škaljić

GONDŽE – (tur.) momčić – nar. pj.

HADŽI-MAGRIBIJA – (ar.) ime džamije koja se nalazi na Marijin Dvoru u Sarajevu. Nalazi se na zapadnom dijelu grada, te je stoga ovako nazvana, (tur. magribive – zapadna) – A. Škaljić

HALIFA – (ar.) vrhovni vjerski poglavica svih muslimana na svijetu, ili jednog velikog dijela muslimana. Halifa

je, obično, jedan od vladara islamskih država. – A. Škaljić

HALAL – (ar.) a) ono što je vjerski dozvoljeno, dopušteno; b) što je na pošten način stečeno; c) oprost – A. Škaljić

HALALITI – oprostiti – A. Škaljić

HALVAT – (ar.) velika, prostrana soba u prizemlju starih kuća – A. Škaljić

HARAČ – (ar.) a) trošak, izdatak; b) glavarina, vrsta ličnog poreza – A. Škaljić

HAREM – (ar.) a) žensko odjeljenje u muslimanskoj kući, gdje je stranim muškarcima zabranjeno ulaziti; b) odrasla ženska čeljad, žena, domaćica; c) ograđeno džamijsko dvorište, koje je često jednim dijelom i groblje – A. Škaljić

HASTA – (pers.) bolesnik, bolestan – A. Škaljić

HURIJA – (ar.) dženetska (rajska) ljepotica – A. Škaljić

IMAN – (ar.) vjerovanje u jednog Boga; vjera islam – A. Škaljić – vjera, up. din – H. Neimarlija

ISLAM – (ar.) vjera koju je Allah, dž. š., objavio preko svojih poslanika cijelom čovječanstvu – B. Hasanović

JACIJA – (tur.) vrijeme oko dva sata poslije zalaska sunca, kada se klanja i istoimena molitva

JAGLUK – (tur.) duguljasti rubac od finog beza, zlatom izvezen na jednom uglu – A. Škaljić

JARAN – (pers.) prijatelj, drug – A. Škaljić

JASMIN – (pers.) biljka Vasminus officinale – A. Škaljić

JARANITI – prijateljevati, drugovati, družiti se – A. Škaljić

KABUR – (ar.) grob, raka – A. Škaljić

KADIFA – (ar.) svilena baršunasta tkanina, svileni rutavi samt; cvijet – A. Škaljić

KAJDA – a) melodija; b) muzička nota – A. Škaljić

KAPIJA – (tur.) a) vrata; b) fig. dvor – A. Škaljić

KUDRET – (ar.) moć, moć Božija – A. Škaljić

KULA – (ar.) a) utvrda u tvrđavi; kamena zgrada koja umjesto prozora ima puškarnice podešene za odbranu; b) višespratna kamena stambena zgrada; c) toranj – A. Škaljić

KUR'AN (ar.) muslimanska sveta knjiga koja, po islamskom vjerovanju, sadrži Božiju objavu, objavljenu preko Muhammeda, s.a.v.s., – A. Škaljić – posljednja Božija objava upućena preko Muhammeda, s.a.v.s., cijelom čovječanstvu – B. Hasanović

KURBAN – (ar.) a) bravče ili goveče koje muslimani kolju na Kurban-bajram; b) žrtva – A. Škaljić

MAHALA – (ar.) a) dio grada ili sela, gradska četvrt, zaselak; b) ulica, sokak – A. Škaljić

MEHLEM – (grč.) mast koja se privija kao lijek na rane, kraste, uboj itd. – A. Škaljić

MEJDAN – (ar.) a) povelik prazan prostor u gradu, polje, trg; b) marvena pijaca, vašarište; c) boj, dvoboj, duel; d) mejdan dijeliti, znači: boriti se s kim na mejdanu – A. Škaljić

MERAK – (ar.) a) naslada, uživanje, ugodno osjećanje, ugodno raspoloženje; b) strast, žudnja, želja, volja za nečim; c) melanholija kao posljedica neke pretjerane žudnje, strasti – A. Škaljić

MERAJA – (ar.) utrina, ledina, pašnjak – A. Škaljić

MERAKLIJA – (ar.-tur.) onaj koji voli uživanje, provod; onaj koji umije i zna da živi i da se provodi – A. Škaljić

MEZAR – (ar.) grob, raka – A. Škaljić

MINDER – (tur.) slamnjača ili šilte vunom napunjeno koji

se steru po sećiji, da je mekše za sjedenje; katkad znači i samu sećiju – A. Škaljić

MINARET, MUNARA – (ar.) visoki, vitki toranj džamije, sa kojeg mujezin poziva muslimane na molitvu – A. Škaljić

MUJEZIN – (ar.) džamijski službenik koji na munari uči ezan i time objavljuje da je vrijeme molitvi i poziva na molitvu. – A. Škaljić

MUŠEBAK – (ar.) drvena rešetka na prozorima starih muslimanskih kuća, koja služi tome da se ne bi vidjela s ulice ženska lica u sobi – A. Škaljić

NAMAZ – (pers.) muslimanska molitva koja se obavlja pet puta na dan u određeno doba, a vrši se klanjanjem i izgovaranjem rečenica iz Kur'ana i molitava na arapskom jeziku – A. Škaljić

NANULE – (ar.) vrsta drvene otvorene obuće: sastoji se od komada drveta, lijepo izrađenog i ponekad sedefom ili čime drugim ukrašenog, sa dvije potpetice i jednim kajišem koji se navlači na prste. Nose se samo izvan kuće. – A. Škaljić

NEIMAR – (ar.) arhitekt, graditelj, građevinski inžinjer – A. Škaljić

NUR – (ar.) a) svjetlo, svjetlost, svježina; b) svjetlost, plamen koji se, po narodnom vjerovanju, pojavljuje na grobovima pobožnih ljudi, svetitelja i na mjestima gdje se nalazi zakopano blago – A. Škaljić

PADIŠAH – (pers.) car, vladar – A. Škaljić

PAŠA – (tur.) titula visokih dostojanstvenika i vojnih lica osim u duhovnoj hijerarhiji; rang generala. Uvijek se stavlja iza imena. – A. Škaljić

PENDŽER – (pers.) prozor – A. Škaljić

POHARANA – (tur.) opljačkana – Mulabdić

POST – ustezanje od jela, pića, pušenja i drugih tjelesnih prohtjeva u toku mjeseca ramazana. – B. Hasanović

RAGBET – (ar.) vrijednost, poštenje, cijena – A. Škaljić

RAHMET – (ar.) Božija milost, pokoj – A. Škaljić

RAMAZAN – (ar.) ime devetog mjeseca muslimanskog vjerskog kalendara, mjesęc posta. Jedan od osnovnih islamskih propisa je da se cio mjesec ramazan posti i to svakodnevno, od zore do zalaska sunca. – A. Škaljić

SABAH – a) zora, jutro; b) sabah ili sabah-namaz je muslimanska jutarnja molitva – A. Škaljić

SARAJ-BOSNA – turski naziv za Sarajevo je Saraj-Bosna – A. Škaljić

SEDEF – (ar.) unutrašnja strana ljušture biserne školjke, koja se sastoji od bijelih sjajnih slojeva. Služi za ukrašavanje predmeta. – A. Škaljić

SELAM – (ar.) muslimanski pozdrav – A. Škaljić

SELAM ALEJKUM (ar.) (selam alejćum, selamun alejćum, selamun alejkum): – pozdravljam te, upućujem ti selam – A. Škaljić; – islamski pozdrav kojim muslimani međusobno pozdravljaju jedni druge, a u prijevodu glasi: "Neka je na vas Božiji mir i Božiji blagoslov. – B. Hasanović

SEVDAH – (ar.) ljubav, ljubavna čežnja, ljubavni zanos – A. Škaljić

SEVDISATI – ljubiti, voliti, milovati, voditi ljubav – A. Škaljić

SINDŽIR – (pers.) lanac – A. Škaljić

SOKAK – (ar.) ulica – A. Škaljić

SULTAN – (ar.) car, vladar – A. Škaljić

SUNNET – (ar.) a) sve ono što je Muhamed s.a.v.s., radio,

preporučio ili odobrio da se radi, a što, inače, nije u Kur'anu spomenuto. b) obrezivanje muslimanske muške djece – A. Škaljić, B. Hasanović

STAMBOL – (grč.) Istanbul, Carigrad – A. Škaljić

ŠADRVAN – (pers.) vodoskok sa bazenom od mramora ili betona – A. Škaljić

ŠARG1JA – (ar.) vrsta tambure – A. Škaljić

ŠEHADET – (ar.) svjedočenje, svjedočanstvo – A. Škaljić – pripadnost islamu očituje se Kelime i šehadetom – B. Hasanović

ŠEHER – (pers.) veliki grad – A. Škaljić

ŠEHID – (ar.) musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni; mučenik – A. Škaljić

ŠEHR – (ar.) mjesec – A. Škaljić

ŠERBETNJAK – sud u obliku đugumčića, u kome se vari voda za kafu – A. Škaljić

TABIJA – (ar.) isturena kamena utvrda odakle pucaju topovi, bastion

TABUT – (ar.) mrtvački sanduk kod muslimana, bez poklopca – A. Škaljić

TICA – ptica – Dizdar

TEKBIR – (ar.) učenje po više puta "Allahu-ekber". Tekbiri se uče skupno i glasno.

TERZIJAN – (pers.) tralo za tamburu, kojim se udara po žicama – A. Škaljić

VAKAT – (ar.) a) vrijeme, doba; b) vrijeme muslimanske molitve, namaza – A. Škaljić

VAZAL – (ar.) podložnik – A. Isaković

VEZIR – (ar.) najviša titula u državnoj hijerarhiji Turske carevine: ministar, guverner jedne pokrajine, upravnik vilajeta – A. Škaljić

ZEMAN – (ar.) vrijeme – A. Škaljić

ZULUM – (ar.) nepravda, nasilje, bezakonje, teror – A. Škaljić

ZULUMĆAR – (ar.-tur.) nasilnik, tiranin – A. Škaljić

ZUMBUL – (pers.) vrsta cvijeta – A. Škaljić

IZVODI IZ RECENZIJA

Mensura Ćatović, prof.

POBRIĆEV DOPRINOS OPSTANKU VLASTITOG NARODA

Opći podaci o rukopisu

Naziv djela: Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka

Vrsta djela: Memoari

Autor djela: Omer Pobrić

Opis rukopisa: Rukopis ima 290 stranica, komponovan je iz devet naslova i 23 podnaslova.

Analiza i ocjena teksta

Već na samom početku, pjesmom "Bosna je u nama", autor nas uvodi u stanje svojih emocija vezanih za zemlju vlastitog porijekla i izvoru stvaralačkih inspiracija i vječitog nadahnuća.

U poglavlju "Prvi festival narodne muzike BiH 'Bosna slobodi pjeva, Lukavac 94' , koji zauzima nešto manje od polovine ukupnog teksta, Pobrić nas vraća u vrijeme strahota 1993. i 94. godine. Ali, način na koji nas provodi kroz događanja tih strašnih i za Bosnu pogubnih godina, u čitaocu izaziva osjećaj divljenja prema ljudskoj izdržljivosti, neviđenoj plemenitosti i bogatstvu tananih osjećanja. Na

svom putu autor sreće raznovrsne ljude. On prepoznaje, kako bi to rekao Držić, ljude nahvao i ljude na zbilj, iskreno se radujući kad u čovjeku otkrije plemenitost i dječački pateći i ljuteći se na one druge. Ali i za njih u krajičku Pobrićevog ogromnog srca ima mjesta.

Kada govori o sevdalinci, on ima svoje tumačenje njenog nastanka, trajanja i preobrazbe. Možda se nećemo složiti sa svim rečenim, ali morat ćemo priznati da je sevdalinka u Pobriću i da, zapravo, on ne nalazi granicu između sevdalinke i svog života. On će to na jednom mjestu i ustvrditi – "Sevdalinka je način življenja". Poput sevdalinke, autorov tekst je pun ljubavi, mehkoće i razumijevanja.

Ova osjećanja su posebno usmjerena prema sevdalijama, naročito prema onima koji su, kao i Pobrić, "živili sevdalinku". Svjestan naše bosanske mane: nedostatku pamćenja svoje historije i nedovoljnom poštovanju vlastite kulture i naših velikana, pokušava da produži njihovo trajanje u sjećanju svog, zaboravnog naroda.

Tekst, po kome cijelo djelo nosi ime, "Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka..." je trenutak vlastitog preispitivanja. To je, ujedno, i trenutak kada se svaki čitalac osjeti prozvan da zaviri u svoju savjest i da se upita: "Jesam li suviše okrenut sebi i šta u mom životu znače sve te žrtve nedužnih?"

Mada siguran u sebe, Pobrić ne čini ništa ad hoc. On se konsultuje, istražuje, zaključuje i tek tada stvara. Tako nastaje njegov mevlud, po autorovim riječima, kruna njegovog stvaranja.

Omer Pobrić živi i susreće se sa problemima, onim običnim i onim što ostavljaju trag na duši. On ne ostaje dužan, ali i kad zamjera, čini to bosanski toplo.

U poglavlju "Moj put muzičara" govori o sebi, majčinom mjezimcu, "zalutalom sinu". Pored svih postignutih uspjeha u svijetu muzike, Omer Pobrić kao da je

opterećen dugom prema bratu i majci, jer nije priveo studij kraju. Opet tipično bosanski: ne zbog sebe, nego zbog njih. Ali je Omeru, njegov, Prirodno- matematički fakultet, 2004. godine, zboz svega postignutog na polju kulture, dodijelio Počasnu diplomu Prirodno-matematičkog fakulteta. Na kraju, i ovo djelo je rađeno više za nas Bosance, prema svom narodu nedopustivo nemarnim. Svrha postojanja ovog teksta je doprinos opstanku vlastitog naroda, jer narod bez baštine i nije narod.

Preporuka

Smatram da će, objavljivanjem ovog djela, naša baština biti obogaćena i zato preporučujem njegovo objavljivanje.

U Sarajevu, 23. 01. 2005.

prof. dr. Muhamed Huković

KAKO SAČUVATI DRAGULJ OD POPLAVE ŠUNDA

Sa zadovoljstvom sam pročitao tekst o sevdalinci, pjesmi koja nas je dostojno predstavila svijetu. Ona je danas u opasnosti i postoji realna opasnost da je kič i šund ne priguše. Treba je spasavati, ako je to uopće moguće.

Taj veoma težak zadatak preuzeo je novoosnovani INSTITUT SEVDAHA – fondacija Omera Pobrića. Naslov je malo neadekvatan, bolje bi odgovarao naziv Muzički atelje Omera Pobrića. Instituti se bave istraživanjem, organizuju skupove, a muzički atelje ima i svoj izvedbeni program. Inače, ovaj naslov bolje odgovara prirodi posla kojim se ekipa Omera Pobrića bavi. Ova opaska je samo usputna i njome ne želim nimalo umanjiti značaj ovog Pobrićevog poduhvata.

Čitam ove retke posvećene sevdalinci, moga kolege i prijatelja Omera Pobrića, strastvenog zaljubljenika i štovatelja narodnog melosa i sevdalinke kao njegovog najboljeg ostvarenja. Ona je svijetu predstavila stvaralački duh bošnjačko-muslimanskog naroda.

Omer Pobrić, sa svojim saradnicima, odabrao je najzahvalniji pristup sevdalinci – upornim nastupima

buditi interes, posebno mladih, za našu tradiciju i u njoj najvredniji njen segment, narodnu lirsku pjesmu. Sačuvati njenu ljepotu, plemenitost, čistu ljubav o kojoj pjeva, dostojanstvo, uljudnost i zanos, kako bi ona i u budućnosti pripitomljavala sirove strasti i grube porive, a ljubav sačuvala kao svoje najiskrenije osjećanje, koje se ne pokazuje drugom: "Kad ja ašikujem, neću da čaršija gleda", uzvikuje jedna ličnost u Ćorovićevoj drami "Zulumćar".

Omer Pobrić, sa svojom pratnjom, ide, hoda, posjećuje domaće i svjetske centre, i podsjeća hiljade i hiljade slušalaca na vrijeme kada je sevdalinka bila utjeha, okrepa i razbibriga.

Ona ne smije izblijediti, čega se opravdano pribojava autor ovoga rukopisa. Omer na ovaj način čini više nego desetine simpozija, sa najčuvenijim istraživačima i njihovim referatima za očuvanje tog divnog ljubavnog izričaja... oni ne proizvode nikakav učinak.

Ali, zato je FESTIVAL NARODNE MUZIKE "BOSNA SLOBODI PJEVA" LUKAVAC '94, u jeku najžešćih četničkih napada na Bosnu, prijeteći genocidom, doprinio da su se desetine hiljada slušatelja vratili svojoj tihoj, čeznutljivoj sevdalinci.

Kolega Omere, budi zadovoljan onim što si u dugogodišnjem radu do sada postigao, nastavi tako i nemoj se upuštati u otkrivanje mnogo toga što je ostalo neistraženo i što golica sve one koji se bave sevdalinkom. To su, najčešće, pitanje njenog podrijetla, pitanje njenih stvaralaca, tematike i jezika. Slučaj Hasanaginice ja najbolji primjer za to. To danas nije prioritetan zadatak, ovo kako ti radiš je konkretan primjer kako taj naš dragulj sačuvati od poplava šunda. Ovakvi tvoji nastupi i kontakti sa slušateljima posebno će privući one mlade ljude koji osjećaju prazninu duše, nezadovoljni kičom, bježe od sivila.

Mlad čovjek može odmah sve ostvariti, njegov željeni objektiv je dohvatljiv, on je tu, ali on osjeća da mu nešto, ipak, nedostaje. Nedostaje mu poezija ljubavi, jer mu viši, poetičniji osjećaj, ruši gruba stvarnost i tako mlad čovjek, zadovoljan fizički, bježi od svakidašnjice i traži utjehu u sevdalinci.

Ti si, kolega Omere, dosta konkretnih poduhvata ostvario, mevlud uglazbio, posjećuješ skupove, oduševljavaš slušatelje, čuvaš autentičnost i autohtonost sevdalinke, da posjetioci osjete miruh (lijepa riječ, koju si čuo od svoje, rahmetli, majke) vremena kad se sevdalinka štovala i čuvala kao dragocjenost. Neke njezine tvorevine bile su zaključane u seharu zbog "nepoćudnih" poruka, mijenjane, kraćene do nelogičnosti. Odmah iza završetka Drugog svjetskog rata slušali smo pjesmu "Lijepa Mara za gradom klanjala, na namazu od Boga iskala", ali, sevdalinka se ipak očuvala, moramo upregnuti sve snage i pomoći da se ona održi i da oplemenjuje i ove i sve buduće generacije.

I još jedna napomena: sve nove kompozicije selektivno i kritički odabirati, jer je malo autora koji mogu dostići nivo prosječne sevdalinke. Institut sevdaha bi trebao tragati za još do danas neotkrivenim sevdalinkama sa izvornim melodijama, što bi bio značajan prilog proučavanju tog vrijednog kulturnog naslijeđa.

Toplo preporučujem štampanje ovog teksta, koji je pisan razumljivo i koji je namijenjen čitateljima, koji će, zasigurno, pozdraviti pojavu ovog zanimljivog literarno-muzičkog osvrta na ulogu i mjesto sevdalinke u životu građana Bosne i Hercegovine, ali i šire.

Omer Pobrić
EH ŠTA BI REKLA
MOJA RAHMETLI MAJKA

Urednik:
Zlata Šojko

Korektura:
Omer HELIĆ

DTP:
Dženan HANDŽIĆ

Štampa:
BEMUST, Sarajevo

Za štampariju:
Mustafa Bećirović

Tiraž:
2000

...Tekst, po kome cijelo djelo nosi ime, "Eh, šta bi rekla moja, rahmetli, majka..." je trenutak vlastitog preispitivanja. To je, ujedno, i trenutak kada se svaki čitalac osjeti prozvan da zaviri u svoju savjest i da se upita: "Jesam li suviše okrenut sebi i šta u mom životu znače sve te žrtve nedužnih?"

Mada siguran u sebe, Pobrić ne čini ništa ad hoc. On se konsultuje, istražuje, zaključuje i tek tada djeluje. Tako nastaje njegov mevlud, po autorovim riječima, kruna njegove karijere.

Omer Pobrić živi i susreće se sa problemima, onim običnim i onim što ostavljaju trag na duši. On ne ostaje dužan, ali i kad zamjera, čini to bosanski toplo.

Mensura Ćatović, prof.

...Omer Pobrić, sa svojim saradnicima, odabrao je najzahvalniji pristup sevdalinci – upornim nastupima buditi interes, posebno mladih, za našu tradiciju i u njoj najvredniji njen segment, narodnu lirsku pjesmu. Sačuvati njenu ljepotu, plemenitost, čistu ljubav o kojoj pjeva, dostojanstvo, uljudnost i zanos, kako bi ona i u budućnosti pripitomljavala sirove strasti i grube porive, a ljubav sačuvala kao svoje najiskrenije osjećanje, koje se ne pokazuje drugom: "Kad ja ašikujem, neću da čaršija gleda", uzvikuje jedna ličnost u Ćorovićevoj drami "Zulumćar".

Prof. dr. Muhamed Huković

ISBN 9958-9231-3-0

9 789958 923135

COBISS.BH-ID 13984518